VIKTORAS SUVOROVAS

KUZKINA MAT

КУЗЬКИНА МАТЬ

NORITE ŽINOTI VISĄ TIESĄ?

Didžiojo dešimtmečio kronikos

MINTIS

VIKTORAS SUVOROVAS

KUZKINA MAT

КУЗЬКИНА МАТЬ

Didžiojo dešimtmečio kronikos

Iš rusų kalbos vertė
Daina Kasnikovskienė

Mintis
Vilnius

UDK 947+957
Su-113

Versta iš
Виктор Суворов
Кузькина мать:
Хроника великого десятилетия
Москва, 2011

ISBN 978-5-417-01053-8

© Viktoras Suvorovas, 2011
© Vertimas į lietuvių kalbą,
Daina Kasnikovskienė, 2013
© MINTIS, 2013

Turinys

Autoriaus žodis 13

Prologas 15
602-asis gaminys. – Kaip pavadinti pačią galingiausią žmonijos istorijoje termobranduolinę bombą – „Kuzios močia".

1 SKYRIUS 19
„Kuzios močia" gabenama į poligoną. – SSKP XXII suvažiavimas. – „Dabartinė sovietinių žmonių karta gyvens komunizme!" – Kodėl mes priversti gintis. – Problema Nr. 1. – Ypatinga tolimojo strateginio bombonešio Tu-95B užduotis. – Sprogimas.

Veikiantieji asmenys 31
Nikita Sergejevičius Chruščiovas, SSKP CK pirmasis sekretorius ir Ministrų Tarybos pirmininkas. – Julijus Borisovičius Charitonas, vyriausiasis branduolinių šaudmenų konstruktorius.

2 SKYRIUS 33
1961 m. spalio 30 d. netikėtai nutrūkęs radijo ryšys Užpoliarėje. – „Tai bent driokstelėjo!" – Sprogimas, prilygęs 57 milijonams tonų trotilo. – Chruščiovas XXII suvažiavimo delegatams: „Mūsų bomba – pasiutėlė!"

Veikiantieji asmenys 39
Jefimas Pavlovičius Slavskis, vidutinių mašinų gamybos ministras, sovietinės atominės pramonės vadovas.

3 SKYRIUS 40
Kovinis pavojus OEG kariuomenėje 1960-ųjų gegužės 1 dieną. – Lėktuvas vaiduoklis ir keisti jo įpročiai. – Paprotinti akiplėšas, kad ir kaip aukštai jie skraidytų! – „Su-9“: lakūnas šlapias, technikas pasruvęs prakaitu, o konstruktorius Suchojus. – Pavelo Suchojaus likimo vingiai. – Kai Dievas ėmėsi daryti tvarką žemėje, aviacija buvo ore. – Taranuojam!

Esminis momentas 56
Penki Sovietų Sąjungos ginkluotųjų pajėgų elementai. – Strateginės paskirties raketų kariuomenė. – Sausumos pajėgos. – Šalies oro erdvės gynybos kariuomenė. – Karinės oro pajėgos. – Karinis jūrų laivynas.

4 SKYRIUS 59
1960 metų gegužės 1-osios paradas Raudonojoje aikštėje. – „Numušėme pirmąja raketa!“ – Atsitikimas prie Kosulino kaimo Sverdlovsko srityje. – Keistas atėjūnas. – Pasiklydo? Ne, čia dvelkia šnipinėjimu. – Gryna tiesa, bet ne visa. – Kaip viskas buvo iš tiesų. – Apdovanotas po mirties. – Socializmo ekonominė sistema. – „Iš kiekvieno – pagal sugebėjimus, kiekvienam – pagal poreikius“ ir kaip šis principas atrodo tikrame gyvenime. – Prie valdžios vairo – nusikaltėliai ir idiotai. – Kodėl užrakintos mūsų sienos. – Šviesus rytojus ir alkana šiandiena. – Nafta, GRU „lokomotyvinis“ pranešimas ir pasaulio likimai. – „Mes jus palaidosime.“

Esminis momentas 71
Amerikiečių aukštuminis žvalgybinis lėktuvas „U-2“.

5 SKYRIUS 73
„Mes jums parodysime Kuzios močią!“ – Leniniečiai, staliniečiai ir chruščiovininkai. – Frontininkų susitikimas Chruščiovo viloje 1960-ųjų gegužės 9-ąją. – Frolas Romanovičius Kozlovas, antrasis Sovietų Sąjungos žmogus. – Chruščiovo aistra užsienio kelionėms. – „Laikas baigti su kapitalizmu!“ – Rimtas GRU viršininko Serovo pokalbis su vyriausiuoju artilerijos maršalu Varencovu. – Kaip Vakarų Berlynas tapo rakštimi socializmo kūne. – Masinis bėgimas iš socialistinio rojaus į kapitalistinę vergovę. – Sovietų Sąjungos, JAV, Didžiosios Britanijos ir Prancūzijos lyderių susitikimas Paryžiuje 1960-ųjų gegužės 16 dieną. – Rasti Berlyno problemos sprendi-

mą! – Neįvykdomas Chruščiovo reikalavimas. – Žvalgai ir šnipai. – Chruščiovas išeina, Berlyno problema lieka.

Veikiantieji asmenys 87
Ivanas Aleksandrovičius Serovas, SSRS ginkluotųjų pajėgų Generalinio štabo Vyriausiosios žvalgybos valdybos viršininkas.

6 SKYRIUS 89
Kosminių lenktynių pradžia. – Bet kokia kaina aplenkti amerikiečius! – Koroliovo raketos ir Jangelio raketos. – „Jangelis dirba mums, o Koroliovas – TASS'ui". – Chruščiovas kaip žmogus, šalies vadovas ir politikas. – Chruščiovas JTO Generalinėje asamblėjoje 1960-ųjų rugsėjį–spalį. – Mes jus sudorosime! Mes štampuojame raketas kaip dešrą.– Du banginiai, ant kurių laikėsi Sovietų Sąjunga. – Gaminys „8K64": nugabensime kelių megatonų užtaisą per ašigalį į Ameriką! – Bet kokia kaina spėti iki Didžiosios spalio socialistinės revoliucijos metinių. – Katastrofa starto metu 1960 m. spalio 24 d. – Maršalo Nedelino ir dešimčių geriausių specialistų raketininkų žūtis.

Veikiantieji asmenys 101
Sergejus Sergejevičius Varencovas, Sausumos pajėgų raketų kariuomenės ir artilerijos vadas. – Sergejus Pavlovičius Koroliovas, praktinės kosmonautikos pradininkas.

7 SKYRIUS 103
Vietoj žuvusio Nedelino paskiriamas Moskalenka. – Moskalenka įvertina padėtį. – „Ką turime prieš Ameriką?" – SSRS raketų trūksta taip pat kaip ir dešros. – „Neturime kuo daužyti Amerikos." – Savižudiškas Chruščiovo blefas. – Ką daryti? – Įspėti amerikiečius. – Kas tam ryšis?

Esminis momentas 115
Kodėl 1961-ųjų sausį sovietinės vadovybės žinioje buvo viso labo viena raketa, galėjusi pasiekti Ameriką.

8 SKYRIUS 117
Kandidatas surastas: Olegas Vladimirovičius Penkovskis. – „Prekiauti ištekliais – prekiauti Tėvyne!" – „Nepamirškite žmonos ir dukters." – Atskleisti tokią paslaptį, kokiomis nejuokaujama. – Pirmi nesėkmingi kontaktai. – „Bandysime toliau."

Esminis momentas 125
Rusijos ginkluotųjų pajėgų vadai šiandien neslepia, kad Penkovskis veikė savo vadovybės įsakymu.

9 SKYRIUS 126
„Imkime tyrinėti kosmosą drauge...“ – „Į ką panašus? Skubiai nupiešti ant šalmo žvaigždę!“ – Gagarinas keliauja į kosmosą. – Trys sovietinės vyriausybės pranešimai skirtingiems atvejams. – „Pakalnutės“. – Nusileidimas.

10 SKYRIUS 134
„Kur jūs radote vaikiną su tokia proletariška biografija, aristokratiška pavarde ir holivudiška šypsena?“ – Amerika sparčiai vejasi. – Kuo skiriasi konspiracinis susitikimas nuo konspiracinio buto. – Pasimatymo kodas „Mažasis lokys 41“. – Susitikimas viešbutyje „Mount Royal“.

Esminis momentas 143
Keturi lemiami istoriniai įvykiai per aštuonias 1961-ųjų balandžio dienas: paprastas sutapimas ar slapta logika?

11 SKYRIUS 145
Kodėl Chruščiovas buvo svarbiausias pačių agresyviausių SSRS priešininkų sąjungininkas, nors to ir nesuprato. – JAV karinės išlaidos XX a. 6–7 dešimtmečiais. – Ar buvo patenkinta JAV vyriausybė ir amerikiečių žvalgyba išgirdusios iš Penkovskio visą tiesą? – Kaip JAV pervertino SSRS karinę galią ir kuo tai grėsė. – Kodėl Penkovskio informacija trukdė amerikiečiams. – Kodėl Amerika atsiliko nuo SSRS pirmajame kosminių lenktynių etape. – Chruščiovo ir Kozlovo imperija braška per siūles. – Sukilimai SSRS ir socializmo stovyklos šalyse. – Kodėl socializmo ekonominė sistema buvo neveiksminga. – Avarija pirmajame sovietiniame atominiame povandeniniame laive „K-19“.

Esminis momentas 160
Silpnosios Serovo,Varencovo ir Penkovskio plano vietos.

12 SKYRIUS 161
„K-19“: naujos avarijos ir incidentai. – Jis buvo pakrikštyta „Hirosima“. – Branduolinės katastrofos kine ir realiame gyvenime. – Trečioji Komunistų partijos programa. – Dar kartą apie principą „Iš kiekvie-

no – pagal sugebėjimus, kiekvienam – pagal poreikius". – Neišvengiamas šio principo virtimas kitu: „Iš kiekvieno – norma, kiekvienam – davinys". – Berlyno sienos statyba. – Siena negalėjo išspręsti taikaus dviejų sistemų sambūvio problemos.

Esminis momentas 174
Komunistų partijos programa kaip primityvus tėvynainių apgaulės būdas.

13 SKYRIUS 177
SSKP XXII suvažiavimas – Nikitos Chruščiovo žvaigždžių valanda. – Berlyno krizė 1961-ųjų rugsėjo–spalio mėnesiais. – Dešimt prieš dešimt: sovietinių ir amerikiečių tankų kaktomuša pasienyje tarp Rytų ir Vakarų Berlyno. – Pasaulis ant Trečiojo pasaulinio karo slenksčio. – O tuo tarpu „Kuzios močia" pačiu laiku atsidūrė Užpoliarės aerodrome. – Niekas neplanavo, tačiau pavyko efektingai: jūs paišdykavote, mes atsakėme, o štai mažas pasibaigusio konflikto papildymas. – Paties galingiausio pasaulyje termobranduolinio užtaiso sprogimas – SSRS neįgalumo patvirtinimas. – Laukite staigmenų! – Užčiaupti Penkovskį! – Kaip ir kodėl JAV įdavė savo patį vertingiausią šaltojo karo laikų agentą.

Veikiantieji asmenys 188
Frolas Romanovičius Kozlovas, SSKP CK antrasis sekretorius, antrasis žmogus Sovietų Sąjungoje.

14 SKYRIUS 189
Trys prileistųjų prie didžiausių valstybinių paslapčių sąrašai. – Neįprasta diplomato Menšikovo karjera. – Maisto produktų problemos paaštrėjimas SSRS. – Jei nesugebame pavyti ir aplenkti, reikia padaryti taip, kad „ten" taptų taip pat blogai, kaip pas mus. – Krizė neišvengiama. – Bet kokia kaina išvengti krizės. – Kaip įtikinti amerikiečius, kad Sovietų Sąjungos raketinė branduolinė galia smarkiai perdėta? – Valstybės paslapčių nuotėkio šaltinis nustatytas, tačiau pats nuotėkis nestabdomas. – Visuotinis Penkovskio sekimas Maskvoje. – Įtraukti Chruščiovą į skandalą! – Frolas Kozlovas viską parengė valdžios užgrobimui.

Esminis momentas 201
SSRS ir JAV raketų atsargos Karibų krizės išvakarėse: kuris stipresnis?

15 SKYRIUS 206
„Revoliucinę Kubą paversime branduolinių smūgių Amerikai placdarmu!“ – Moskalenka pakeičiamas Biriuzovu. – Grupės sovietinių karinių agronomų ir karinių melioratorių vizitas į Kubą. – Sovietiniai žemės ūkio kėlimo metodai. – Kolūkinė vergija. – Žemės ūkio naudmenų, atiduodamų sodybiniams sklypams, procentas – tikroji Sovietų Sąjungos komunistų partijos generalinio kurso svyravimų ašis. – Sukilimas Novočerkaske 1962-ųjų birželio 1 dieną.

Esminis momentas 223
Novočerkasko sukilimas: padariniai ir išvados. – SSRS vidaus problemų sprendimo paieška pasinaudojant užsienio politika.

16 SKYRIUS 225
Strateginės pratybos „Anadyris“. – Laivai plaukia į jūrą, kapitonai nežino paskirties uostų. – Operacija „Anadyris“. – Puskailiniai, veltiniai ir slidės Fideliui. – Objektai „S“. – Didingos slaptumo užtikrinimo priemonės nuslepiant tikruosius operacijos planus ir užmojį.

Veikiantieji asmenys 232
Sergejus Semionovičius Biriuzovas, Strateginės paskirties raketinių pajėgų vyriausiasis vadas nuo 1962-ųjų.

17 SKYRIUS 233
Sovietinės kariuomenės grupuotės Kuboje sudėtis. – Kodėl sukluso amerikiečiai? – Kaip Kuboje buvo aptiktos sovietų zenitinių raketų kompleksų „S-75“ ir strateginių raketų „8K63“ pozicijos. – JAV vyriausybės nota su reikalavimais pašalinti iš Kubos raketas. – Slaptoji „vadų penketo“ taryba Kremliuje 1962 m. spalio 22 d. – Kaip amerikiečiai galėjo sužinoti apie raketų ir branduolinių užtaisų permetimą į Kubą? – Semičastnas įduoda Kozlovą. – „Frolai Romanovičiau, tai tiesa?“ – Penkovskio suėmimas. – Kubos krizė bręsta. – Kubos pakrančių jūrų blokada.

Esminis momentas 242
JAV ir SSRS strateginės puolimo ginkluotės arsenalai iki prasidedant Karibų krizei.

18 SKYRIUS 246
1962-ųjų spalio 22 dieną žmonija pirmąsyk atsidūrė ties susinaikinimo riba. – Diplomatinis karas: slapti šnipų ir diplomatų susitiki-

mai, SSRS ir JAV diplomatinės notos ir pareiškimai. – Chruščiovas susvyravo. – Sandėris. – Sovietų karinio kontingento išvedimas iš Kubos. – Ko Chruščiovas iš viso atvežė raketas į Kubą? – Oficialioji Kremliaus propagandos versija. – Oficialiosios versijos apie Karibų krizės priežastis kritika.

Esminis momentas 255
SSRS valdovų užsienio politikos principai: padaryti, kad gyvenimas mūsų šalyje būtų toks pat garbingas kaip pas jus, mes negalime, todėl pasistengsime jūsų gyvenimą nusmukdyti iki mūsų lygio.

19 SKYRIUS 258
Tai iš tikrųjų kurių galų SSRS vežė raketas į Kubą? – Chruščiovas riečia nosį. – Mainų fondas. – Galimi karinio konflikto vystymosi scenarijai. – SSRS pademonstravo JAV „fantą be saldainiuko". – „Užtat mes išgelbėjome Kubą!" – V. Semičastno liudijimas. – „Lenino reikalas pralaimėtas." – Frolo Kozlovo epocha baigėsi neprasidėjusi. – Kozlovas ir Brežnevas: du keliai į tą pačią prarają. – Susidorojimas su sąmokslo prieš Chruščiovą dalyviais. – Naujo sąmokslo užuomazga.

Esminis momentas 269
Aršių pasaulinės komunistinės revoliucijos šalininkų logika ir psichologija.

20 SKYRIUS 271
Kaip Penkovskis buvo rengiamas teismo procesui. – Procesas ir nuosprendis. – Mitai apie Penkovskį. – SSRS rengiasi sutriuškinti prakeiktą kapitalizmą ir tuo pat metu moka duoklę JAV. – „Jei mes galų gale sutriuškinsime kapitalizmą, tai kas gi tuomet mus maitins?" – 1962-ųjų metų spalis – Sovietų Sąjungos vystymosi apogėjus. – Chruščiovo nušalinimas nuo valdžios. – Mįslinga maršalo Biriuzovo žūtis.

Esminis momentas 279
„Bet idėja juk teisinga! Tik blogai įgyvendinta..."

21 SKYRIUS 280
Semičastnui irgi neišdegė: nušalintas nuo pareigų po Chruščiovo atstatydinimo. – Sąstingis. – Likimo ironija, kad būtent Chruščiovo pastangomis Sovietų Sąjunga iš karto nesubyrėjo. – Istorinė pulkininko

Penkovskio misija. – Kas būtent įdavė Penkovskį? – Nauji mitai ir legendos apie Penkovskį. – Kremliaus propagandininkų prasimanymai nedera nei vienas su kitu, nei su tų laikų tikrove. – „Tolimos žvaigždės šviesa."

Išvados ir įžvalgos **289**
Atsakymai į klausimus apie Karibų krizę ir Penkovskio bylą, į kuriuos anksčiau nebuvo gauta suprantamų atsakymų.

Epilogas **293**

Baigiamasis žodis **294**

Viktoras Suvorovas apie savo knygas ir save **299**

AUTORIAUS ŽODIS

Išdėstytus faktus patikrinau ir palyginau
su visais man prieinamais šaltiniais.
O štai už dialogų tikslumą nelaiduosiu.
Manęs ten nebuvo. Rašau ne apie tai,
apie ką vienoje ar kitoje situacijoje kalbėjosi
įvykių dalyviai, o tik apie tai, apie ką jie,
mano nuomone, būtų galėję kalbėtis.
Primygtinai netvirtinu, galvos neguldau.
Netikite – priimkite kaip išdaigą.

Prologas

Vietoj stebuklingosios pasakų staltiesės – šventasis laikraštis „Pravda“. Ant laikraščio trys briaunotos stiklinės, lydyti sūreliai, spuoguoti agurkėliai, kvapnus svogūnas, duonos riekė, dešrigalis, butelis su etiketėje pavaizduotu namuku ir užrašu „Stoličnaja“. Aplink laikraštį trijulė vyriškių tokiomis pat pozomis kaip ir Perovo paveiksle „Medžiotojų atokvėpis“. Štai tik vietoj geltonos žolės – porolono čiužinukai ant betoninių surinkimo cecho grindų, o užnugaryje vietoj rudenėjančio miško ir bekraščių erdvių – keturašė ypatingos konstrukcijos geležinkelio platforma, ant jos – dviejų metrų skersmens ir aštuonių metrų ilgio bomba.

Aštuoni metrai – čia neskaitant sprogdiklių, dviejų į priekį atsikišusių aštrių plieno smaigų, kurių kiekvienas po pusantro metro. Šis daikčiukas vadinamas paprastai – „602-asis gaminys“. Gaminys buvo renkamas iškart ant geležinkelio platformos. O kad platforma atsidurtų montuoti patogioje vietoje, teko pramušti sieną, išdaužyti grindis ir nutiesti bėgius tiesiai į surinkimo cechą.

Gaminys sveria 26 413 kilogramų.

Gaminį reikės numesti iš lėktuvo „Tu-95B“.

Kad lėktuvui pavyktų atsiplėšti nuo sprogimo bent per šimtą kilometrų, toji bomba leisis su parašiutu, kurio svoris 813 kilogramų. Parašiuto kupolas – 1600 kvadratinių metrų. Gaminys drauge su parašiutu sveria 27 tonas. Netgi šiek tiek daugiau.

Jei parašiutas neišsiskleis arba besiskleisdamas susipins, bomboje įtaisytas specialus mechanizmas neleis jai driokstelėti anksčiau laiko. Tik kad nešančiojo lėktuvo įgula ne itin pasikliauja šio mechanizmo patikimumu.

Na, o visi kiti įtaisai turėtų suveikti. Kaip tik už būsimą sėkmę broliškai trims ir išpilstytas kvapnus, deginantis skystis.

Bomba – trifazė. Numatytame aukštyje – o tai jokiu būdu ne mažiau kaip keturi kilometrai – suveiks pirmoji kaskada, kurios galingumas – pusantro milijono tonų trotilo. Šis sprogimas aktyvuos antrąją kaskadą – 5 milijonų tonų, o ji savo ruožtu taps trečiosios, dešimtkart galingesnės fazės detonatoriumi. Turėtų gražiai nugriaudėti. Suminis galingumas siekia apytiksliai 55–57 milijonus tonų. Kai kalbama apie tokį galingumą, neįmanoma garantuoti tikslumo. Gali susidaryti kokie 30–40 milijonų, betgi gali viršyti ir 70. Tačiau jei taip ranką prie širdies pridėjus, tai imkime ir prisipažinkime patys sau: argi ne vienas mums velnias – 30 ar 70? Juk tai bet kuriuo atveju kelis tūkstančius kartų daugiau negu Hirosimoje.

Bet tai dar ne viskas. Pats gražumas tas, kad sovietiniams mokslininkams galų gale pavyko rasti būdą, kaip sukurti užtaisą, kurio galingumo niekas neribotų. Visiškai niekas. Į lygiai tokį pat vos aštuonių metrų ilgio korpusą panorėjus galima įsprausti 100 milijonų tonų galingumo užtaisą, galima ir viso tūkstančio! Tūkstantis milijonų tonų!!! Ir susprogdinti Žemę velniop! Juk ar ne puikumėlis: imti ir susprogdinti!

Tad kūrėjai, užbaigę surinkimo darbus ir priveržę paskutinį varžtelį, tą akimirką gėrė ne šiaip sau, o turėdami progą.

Išgėrė vyrai ir susimąstė: kaip čia pavadinus savo kūrinį? „602-asis gaminys“ – gerai. Jis taip visuose dokumentuose ir liks. Tik kad labai jau neįprastas ruso ausiai. Mes trokštame romantikos!

– Bomba „Caras“!

– Netiks.

– Kodėl?

– Užjuoks. Stovi Kremliuje patranka „Caras“, kone metro kalibro, 40 tonų svorio. Ji turėjo šaudyti akmens sviediniais, kurie po toną sveria. Tik ar toji patranka kada nors iššovė? Greta varpas „Caras“ – 200 tonų. Jis niekada neskambėjo. 1915-aisiais buvo sukurtas Lebedenkos tankas „Caras“. Jis nesugebėjo pajudėti iš vietos. Nejaugi mums į tą pačią rikiuotę knieti?

– Pirmoji sovietinė atominė bomba buvo pavadinta „Tatjana“. Kodėl gi ir mums nepavadinus kokiu nors vardu?

– Kokiu?

– Kad ir „Ivanu“!

– Vėl netinka!

– Tai kas dabar negerai?

– Rusų pasakose Ivanas visuomet kvailys. Mes tai „Ivanu“ pavadinsime, o visi, kurie turės reikalų su bomba, iškart pervadins „Ivanu kvailiu“.

– Teisybė.

– Brolyčiai, žinau!

– Sakyk.

– Nikita Chruščiovas pažadėjo Amerikai parodyti Kuzios močią. O ką gi jis galėjo parodyti, išskyrus savo gyslotą kumštį? Dabar gali! Štai ji, gražuolė! Štai ji, mieloji! Štai ji, visu savo akinančiu puikumu ir didingumu – „Kuzios močia“!

1 SKYRIUS

1

Šilumvežis kažkaip labai jau tiksliai buferiais prisiglaudė prie spec. platformos buferių. Sužlegėjo automatinio sukabinimo užraktai. Vyriausiasis konstruktorius Julijus Borisovičius Charitonas giliai atsiduso, paskutinį sykį palietė ranka poliruotą druckės šoną: nenuvilk, mieloji, nepasikiaulink, balandėle. Širdį nudiegė: taigi jis ją, savo favoritę, lydi į paskutinę kelionę.

Ir nusisukęs, jau nebežiūrėdamas į ją, energingai mostelėjo mašinistui: išvairuok!

Šilumvežis sklandžiai, tarsi nenorom, patraukė platformą, išvairavo ją iš cecho ir sustingo. Mėnesienoje gražuolė blykstelėjo tuo smaragdiniu ir sidabriniu atspalviu, koks nutįsta skersai Dniepro giedrą naktį. Jeigu kas nebūtų žinojęs, kad ant platformos išvežta bomba, tai lengvai būtų galėjęs pamanyti, kad tai visai ne bomba, o nedidukas grakštus povandeninis laivelis, skirtas diversantams: tokia ji daili, tokia gražutė, tarsi sustingęs lašelis. Tačiau pašalinių čionai nėra. Čia svetimi nevaikšto. Čia vien savi. Ir visi čia žino, kad tai ne laivelis, o kas kita. Čia visiems aišku, kad šiame aštuonių metrų ilgio „lašelyje" įkalinta galia, kokios lig šiol niekas neturėjo.

Yra toks nurodymas itin galingas bombas išvežti iš surinkimo punktų tik naktimis. Ir tomis naktimis visi, kas tiesiogiai nesusijęs su gaminio atkrovimu, privalo miegoti. Tačiau kas tau tokią naktį užmigtų?

Šalia surinkimo cecho leidžiama būti tik tiems, kurie tiesiogiai dalyvauja paskutiniuose parengimo darbuose. Visiems kitiems čia ne vieta. Jų čia ir nėra. Jie šiek tiek nuošaliau, už cechų ir laboratorijų langų. Kiekvieną langą, išeinantį į surinkimo cecho aikštelę, aplipę akiniuočiai baltais chalatais. Kas atsilaikys pagundai žvilgtelėti į savo kūrinį. Bent iš tolo. Nors akies krašteliu. Kiekvienas kuriant gražuolę įdėjo dalelę savo širdies. Tačiau kaip atrodo pabaigta, nedaugeliui nusišypsojo laimė išvysti. Ir štai išplaukė iš cecho šilumvežis, ištraukė platformą su spindinčiu „lašeliu“, ir nuvilnijo koridoriais, kabinetais bei salėmis pergalingas šauksmas: ak, kokia gi ji nuostabi!

Kaipgi „lašelis“ bus vežamas? Pridengtas brezentu? Visiškai ne. Iš pradžių jis bus pritvirtintas taip, kad nė nekrustelės. Be to, atitvertas plieninėmis juostuotomis juodomis ir oranžinėmis santvaromis, mirtinai priveržus jas vieną prie kitos, surentus iš jų tvirtą karkasą. Net jei įvyktų avarija ir „lašelis“ drauge su vagonu verstųsi kūliais – karkasas apsaugotų jį nuo mėlynių ir aplamdymų.

Keliaudama per šalį, platforma su „lašeliu“ atrodys visai kaip paprasčiausias belangis pašto vagonas, ganėtinai išterliotas, ganėtinai aplamdytas, su visais atitinkamais užrašais ant šonų. Kol gaminys buvo renkamas, vagono stogas ir sienos buvo nuimtos. Baigus rinkti galingas kranas sugrąžino sienas ir stogą ten, kur jiems ir dera būti, uždengdamas „lašelį“ tarsi didele geležine dėže.

Tačiau tai dar ne viskas. „Lašeliui“ reikia švelnumo ir išskirtinio rūpesčio. Jo jaukiame vagone sukurtas mikroklimatas, – žiūrėk, numylėtini, nesušalk. Naktys juk šaltos. Jau prasidėjo spalis.

Vagoną priekabiu primerktų akių žvilgsniu nužvelgę tie patys draugai, kuriems pridera, linktelėjo: viskas gerai, vagonas kaip vagonas. Niekas į tą vagoną neatkreips dėmesio. Dabar lokomotyvas nuvairuos pašto vagoną į atsarginį kelią. Čia bus suformuotas sąs-

tatas: šilumvežis, apsaugos vagonas, techninio personalo vagonas, pagrindinis vagonas su kroviniu, vagonas su priežiūros aparatūra ir dar vienas apsaugos vagonas.

Tame pat aklakelyje bus pakeisti mašinistai. Tie, kurie matė bombą, ypač gerai patikrinti. Jie čia dirba, jie čia gyvena; ir jie patys, ir jų vaikai pasiliks čia visiems laikams. O nauja mašinistų brigada neturi supratimo, kas bus vežama: vagonai kaip vagonai – visi žali, visi vienodi.

Skliausteliuose vertėtų palikti pastabą, kad ir apsaugai visai nėra reikalo žinoti, ką ji saugo. Apsauginiankams tereikia prisiminti „Sargybos statuto" straipsnį: akylai saugoti ir narsiai ginti. Visa kita – ne jų šuniškas reikalas.

Ešelono atvykimo punktas – Gorkio miestas. Tai galinė stotis. Pirmas į kelionę leisis sąstatas, sudarytas iš lokomotyvo ir dešimties prekinių vagonų. Paskui jį – pagrindinis, tasai, kuris „lašelį" gabena. Pagrindinio traukinio mašinistams duotas įsakymas: laikytis kuo arčiau važiuojančiojo priekyje, neišleidžiant iš akių raudono žibinto ant paskutiniojo vagono. Jam iš paskos – dar vienas sąstatas, irgi akipločio atstumu. Taip jis ir lėkė uodegoj iki pat Gorkio. Tiesa, pernelyg nepriartėdamas.

Gorkis buvo pasiektas be nuotykių. Tik mašinistai pastebėjo keistą dalyką: nė vieno traukinio kelyje nesutiko. Kas per stebuklai? Tarsi visas judėjimas iki pat Gorkio apmirė. Stebuklai.

Gorkyje – kelio pabaiga.

Tačiau taip tik mašinistams ir apsaugai pasakyta, padėkojus už spartuolišką darbą. Gorkyje buvo pakeisti visų trijų traukinių visi trys lokomotyvai drauge su mašinistais ir visa apsauga. O drauge ir visų trijų ešelonų visa dokumentacija. Iš dokumentų reikėjo suprasti, kad jie atvyko kaip ir iš Taškento.

Kitas etapas – nuo Gorkio iki Kirovo. Dabar šiame ruože buvo sustabdytas visas traukinių eismas į abi puses. Dabar čia visa linija buvo saugoma kariuomenės ir milicijos. Šitame kelyje dabar buvo užblokuotos visos geležinkelio pervažos. Ir vėl – buferinis

traukinys priekyje, paskui jį – pagrindinis, jam iš paskos dar vienas buferinis. Kad niekas atsitiktinai neįsirėžtų į gabenantįjį subtilų krovinį.

Kirove dar kartą bus pakeisti mašinistai ir apsauga. Kartu bus pakeisti traukinių numeriai ir visa dokumentacija. Apie pravažiuojančius tris traukinius žinos tik kokie nors aukštas pareigas geležinkelio žinyboje užimantys viršininkai: apie ypač pavojingus sulaikytuosius, vežamus... iš Briansko.

Paskui – įsakymas: atlaisvinti visus kelius iki Kotlaso! Linijai – apsaugą! Blokuoti pervažas! Pranešti Kotlasui, kad važiuoja specialieji traukiniai su kaliniais iš Jerevano. To betrūko, kad areštantai pietuose degintųsi. Jų vieta šiaurėje!

Štai taip – iki pačios Vorkutos.

Kiekvienoje naujoje stotyje – nauji dokumentai. Jei kas nors būtų panūdęs iš popierių atkurti nukeliautą maršrutą, niekaip nebūtų pavykę. O jau nuspėti pradinį maršruto tašką – tiesiog neįmanoma. Todėl, kad jo nėra. Gyvenvietė, kurioje tasai „lašelis" buvo pagamintas ir surinktas, yra išbraukta iš administracinio pavaldumo vietinei valdžiai ir ištrinta iš visų apskaitos dokumentų. Jos nėra nei žemėlapiuose, nei dokumentuose.

O sprogdinti „Kuzios močią" buvo nuspręsta objekte kodiniu pavadinimu „Maskva-700". Nemanykite, kad tai Maskvoje ar šalia jos. Ne. Objektas „Maskva-700" – tai branduolinis poligonas Naujojoje Žemėje.

2

Tą pačią dieną, 1961-ųjų spalio 17-ąją, kai 26 tonas sveriantis „lašelis" buvo išvežtas iš surinkimo cecho, Sovietų Sąjungos komunistų partijos Centro komiteto pirmasis sekretorius, TSRS Ministrų Tarybos pirmininkas draugas Nikita Sergejevičius Chruščiovas iš SSKP XXII suvažiavimo tribūnos pareiškė:

– Noriu pasakyti, kad mūsų šalyje labai sėkmingai vyksta naujo branduolinio ginklo bandymai. Netrukus mūsų bandymai bus baigti. Akivaizdu, kad baigiantis spaliui. Galų gale mes galbūt susprogdinsime vandenilinę bombą, kurios galingumas 50 milijonų tonų trotilo. (*Plojimai.*) Mes esame sakę, kad turime 100 milijonų tonų trotilo galingumo bombą. Ir tai tiesa. Tačiau tokios bombos mes nesprogdinsime, nes jeigu ją susprogdintume kad ir pačiame atokiausiame užkampyje, tai tikriausiai išsidaužytume sau langus. (*Audringi plojimai.*) Todėl kol kas susilaikysime ir nesprogdinsime tos bombos. Užtat susprogdinę 50 milijonų tonų galios bombą, kartu išbandysime ir 100-milijoninės bombos mechanizmą. Vis dėlto, kaip anksčiau buvo sakoma, duok Dieve, kad šių bombų mums niekuomet netektų sprogdinti virš jokios teritorijos. Tai pati didžiausia mūsų gyvenimo svajonė! (*Audringi plojimai.*)

3

SSKP XXII suvažiavimas svarstė naują, dabar jau Trečiąją Komunistų partijos programą.

Pirmoji, ikirevoliucinių laikų programa: imti valdžią!

Programa įgyvendinta, valdžia paimta. Todėl 1919-aisiais buvo priimta Antroji programa: sukurti socializmą!

Socializmas sukurtas. Kas tai yra socializmas? Markso atsakymas paprastas: privačios nuosavybės panaikinimas. Nuosavybė likviduota. Kas toliau? Toliau – Trečioji programa: sukurti komunizmą!

Trečioji partijos programa buvo paskelbta 1961 m. liepos 31 d. visuose centriniuose laikraščiuose. Partijos programa buvo aptarinėjama visuotinai: cechuose ir fermose, kirtavietėse ir lauko stovyklose, mokslo įstaigose ir kariniuose daliniuose, didžiosiose statybose ir atokiuose kalnų aūluose. Tai buvo pati didingiausia žmonijos istorijoje veiksmų programa: iki 1970-ųjų įgyvendinti

pirmąjį komunizmo etapą, iki 1980-ųjų pasiekti visuotinį komunizmą!

Nemažai toje programoje buvo išmintingų direktyvų:

- Daug kartų viršyti JAV pramonės gamybos apimtis.
- Užtikrinti Sovietų Sąjungoje patį aukščiausią pragyvenimo lygį, palyginti su bet kuria kapitalistine valstybe.
- Kiekvienai šeimai – nemokamas butas, naudojimasis būstu už dyką.
- Elektra, vanduo, dujos, šildymas – nemokamai.
- Nemokamas visuomeninis transportas.
- Nemokamas moksleivių maitinimas ir apranga. (Tiesa, šio punkto būta dar 1919-ųjų programoje, bet kol kas jis nebuvo įvykdytas.)
- Nemokamas visuomeninis maitinimas gamyboje.
- Akivaizdus darbo našumo pakilimas, kartu gerokai sutrumpinus darbo dieną ir darbo savaitę.
- Sanatorijos, kurortai, poilsio namai, turistinės bazės – nemokamai.
- Akivaizdus darbo žmonių medicininio aptarnavimo pagerinimas. Savaime aišku, jokios medicinos už pinigus. Visi medikamentai – nemokamai.
- Vaikų darželiai, lopšeliai, sporto salės, baseinai, stadionai – nemokamai.
- Komunistinės moralės įdiegimas liaudies masėms: pereiti prie parduotuvių be pardavėjų sistemos, visuomeninio transporto – be konduktorių.

Iki 1980-ųjų buvo numatyta, kad valstybė ir visos jos funkcijos ilgainiui nunyks, bus pereita prie visuomeninės savivaldos ir įgyvendintas didysis principas: IŠ KIEKVIENO – PAGAL SUGEBĖJIMUS, KIEKVIENAM – PAGAL POREIKIUS.

Programą vainikavo galingas šūkis: PARTIJA IŠKILMINGAI SKELBIA – DABARTINĖ SOVIETINIŲ ŽMONIŲ KARTA GYVENS KOMUNIZME.

Viskas būtų buvę gerai, bet siekti žėrinčių viršūnių trukdė išorinės aplinkybės. Jei mūsų gyvenimas taps toks nuostabus, jei dirbti bus galima kiek širdis geidžia, o gauti – kiek nori, jei viskas bus už dyką, puikios kokybės ir neišsemiamais kiekiais, tai juk ir engiamiems visų kapitalistinių šalių proletarams norėsis tokio gyvenimo. Ir jie sukils. O buržujai negali leisti, kad taip nutiktų. Todėl jie neišvengiamai mums kliudys, kaišios pagalius į ratus, pasės tarp mūsų visa, kas blogiausia, maustys ir kvailins mūsų žmones, jie skatins amoralumą, akiplėšiškumą ir chamiškumą, melą ir apgaulę, narkomaniją ir girtuokliavimą, vagystes, prostituciją, ištvirkimą ir nusikaltimus. Tačiau tuo apsiriboti jie negali. Saugodami savo gyvenimo būdą, jie privalės mus sunaikinti, kad savo puikiu pavyzdžiu neparodytume viso pasaulio proletarams, kaip galėtų gyventi žmonės, nusimetę kapitalistinės vergijos grandines. Buržujai neišvengiamai turi siekti nuversti mūsų darbininkų ir valstiečių valdžią, o gal ir visiškai mus visus sunaikinti.

Todėl mes priversti gintis.

Komunistų partija ir jos lenininis Centro komitetas, vadovaujami ištikimo leniniečio draugo Chruščiovo, aiškiai suprato, kad komunizmo pergalei Sovietų Sąjungoje būtina sukurti išorines sąlygas, tai yra padaryti taip, kad kapitalistai mums netrukdytų. O sutrukdyti jie negalės tik tuomet, kai jų išvis nebus šioje planetoje. Mintis paprasta ir aiški. Tačiau kiekviena gera idėja turi būti paremta praktiškai.

Štai kodėl du SSKP XXII suvažiavimo delegatai Slavskis ir Moskalenka slapta paliko posėdžių salę. Per pertrauką Nikita Chruščiovas koridoriuje, kur nebuvo pašalinių, paspaudė jiems rankas ir palinkėjo sėkmės.

Maskvos centriniame aerodrome Slavskio ir Moskalenkos laukė vyriausybinis „Il-18“. Kursas – į šiaurę.

Moskalenka – Sovietų Sąjungos maršalas, Strateginės paskirties raketų kariuomenės vyriausiasis vadas. Slavskis – vidutinės mašinų pramonės ministras.

O kas tai yra – SSRS vidutinės mašinų pramonės ministerija?

Aiškinu. Dar Antrojo pasaulinio karo metu draugas Stalinas pareiškė: reikia išspręsti problemą Nr. 1. Iškart buvo įkurta Vyriausioji valdyba Problemos Nr. 1 klausimu. Bet toks pavadinimas, tegu net ir visiškai slaptas, norom nenorom kėlė klausimą: o kas tai yra – Problema Nr. 1? Todėl ši organizacija buvo pervadinta kitaip: 1-oji vyriausioji valdyba prie SSRS Ministrų Tarybos. Sutikime, pavadinimas tapo netoks iššaukiantis. Bet išsiaiškinus pavadinimo buvo galima ir nekeisti, juk apie tokios organizacijos buvimą žinojo tik saujelė.

Problema Nr. 1 neišvengiamai pažadino Problemą Nr. 2. Todėl buvo įkurta Vyriausioji valdyba Problemos Nr. 2 klausimais, kuri netrukus buvo pervadinta į 2-ąją vyriausiąją valdybą prie SSRS Ministrų Tarybos.

1-oji vyriausioji valdyba neilgai trukus tapo Vidutinės mašinų pramonės ministerija, 2-oji vyriausioji valdyba ilgainiui virto Bendrosios mašinų pramonės ministerija.

Vidutinės mašinų pramonės ministerija – atominė pramonė, branduolinio ginklo gamyba.

Bendrosios mašinų pramonės ministerija – raketų, skirtų šiam ginklui pristatyti, gamyba.

4

Glavgosstrojaus Pavolgio kontora, KB-11, NKVD Statybos valdyba 880, Kremliovas, Jasnogorskas, Arzamasas-16, Arzamasas-75, Gorkis-130, SSRS MA laboratorija Nr. 2, 550-oji gamykla, 550-asis objektas, 112-oji bazė – visa tai vienos ir tos pačios įstaigos, vienos ir tos pačios vietos pavadinimai. Būtent tos, kuriose kuriami ir daromi branduoliniai užtaisai. Galingiausi pasaulyje.

Traukinys nuvažiavo, išnyko tamsoje, mirktelėjęs raudonomis galinio vagono ugnelėmis.

O žmonės nemiega. Ir iš ryto nė vienas negali dirbti. Koks dar ten darbas, po velnių. Slankioja visi koridoriais. Visiems tik viena galvoje: kad tik ji driokstelėtų! Dar šioks toks apmaudo šešėlis: ir kuriems galams Nikita Sergejevičius suvažiavime paskelbė apie bandymus? Būtų buvę kur kas paprasčiau sulaukti, kol gražuolė bus nugabenta į paskirties vietą, dar kartą patikrinta ir susprogdinta. Pavyktų – valio! Nepavyktų – net šuo nesulotų. O juk gali nepasisekti. Niekas pasaulyje nieko panašaus dar nebuvo sukūręs ir susprogdinęs. Tikimybė, kad nesuveiks, didelė. Kokia būtų gėda: paskelbė Nikita apie 50 milijonų tonų, o ji ims ir parodys kur kas mažiau. Ir matematiniai apskaičiavimai rodo, kad pagrindinė visos konstrukcijos idėja iš pat pradžių buvo ydinga. Būta juk pasiūlymų eiti kitu keliu. O jeigu nesuveiks? Ak, kad tiktai driokstelėtų!

Akademikas Julijus Borisovičius Charitonas užsirakino savo kabinete, sustingo prie telefono. Juk laukti teks dešimt dienų, ne mažiau: kol nuveš, paskui kol dar sykį patikrins... Kad tik driokstelėtų. Kad tik...

Tik tolimojo strateginio bombonešio „Tu-95B“ vadas Andrejus Jegorovičius Durnovcevas visaip kitaip į tai žiūri: kad tik jinai nedriokstelėtų!

Ne, ji, žinoma, tegu sau sprogsta, bet tiktai tuomet, kai atitrūks nuo nešančiojo lėktuvo ir leis jam atsiplėšti bent per šimtą kilometrų. O iki tol: ak, kad tiktai ji nedriokstelėtų! Viena mintis guodžia: jei driokstelės, tai ir lėktuvas, ir jo įgula išnyks akimirksniu, nespėsi nė mirktelėti. Tad nebaisu. Tiksliau, baisu, bet ne tiek.

„Tu-95B“ – tai ypatinga strateginio bombonešio modifikacija. Jis toks visas baltutėlaitis, nelyginant koks garlaiviukas. Balti daiktai geriausiai atspindi šviesos spindulius. Dar šis bombonešis nuo kitų to paties tipo bombonešių skiriasi tuo, kad įgulos kabinos iš vidaus apsaugotos specialios medžiagos, kuri vadinama putašviniu, plokštėmis. Medžiaga lengva ir susilpnina skvarbiąją radiaciją. Kažkaip ne itin norisi tikėti stebuklingomis putašvinio savybėmis. Tarp įgulos narių juokaujama:

Jei manai turėt vaikų,
Galą apvyniok švinu.

Vis dėlto ne apsauga nuo radiacijos regisi pagrindinė problema šalies vadovybei. Grybštelės vyrukai dozės – ne bėda. Mums jokia kaina ne per didelė. Išsikapstys. O štai kaip tą bombą numesti? Drauge su parašiutu – 27 tonos. Kaip įtaisyti bombų laikiklį tokiam kroviniui? Net jei jį ir įrengsi, kyla kita problema: milžiniškas svoris sutelktas viename taške. Tai lėktuvo korpuso atžvilgiu sukuria neįmanomus krūvius. Krūvį reikia paskirstyti. Todėl vieno laikiklio bus maža. Dviejų – irgi. Reikės mažų mažiausia trijų. Bet tuomet problemų daugėja: paspaudė šturmanas numetimo mygtuką, dviejų laikiklių užraktai suveikė tuo pačiu metu, o trečiojo užraktas sekundės dalį uždelsė. Tokiu atveju bomba nėrė žemyn, o vienas užraktas akimirką sulaikė krovinį... taigi juk bomba išplėš tą laikiklį drauge su sija, ant kurios visas krovinys laikėsi, kartu su sustiprinto karkaso ir apkalos gabalais. Ir smigs strateginis bombonešis į žemę drauge su bomba.

Geriausiu atveju akimirkos uždelsimas gali baigtis korpuso deformavimusi. O tai, kad ir kaip suksi uodegą, – vis tiek mirtis. Bet jeigu truktelėjimas ir nesugadintų korpuso, tai vis vien nuo menkiausio vieno užrakto uždelsimo lėktuvą gali taip papurtyti, kad po to jam beliks skristi tik žemyn.

Sinchroniško trijų užraktų atsidarymo problema buvo išspręsta. Bandymų metu visi trys suveikė vienu metu. O kaip pavyks su koviniu gaminiu?

Olenjės aerodrome buvo pastatytas specialus angaras „602-ajam gaminiui" saugoti iki starto ir paskutinį kartą jam patikrinti. „Lašelis" iš vagono didžiuliu kranu buvo perkrautas į keturiasdešimttonę priekabą MAZ 5208. Sovietinė armija tokiomis priekabomis vežiodavo tankus T-54. 41-ojoje stovėjimo aikštelėje iš anksto buvo įrengta betoninė duobė su plieno perdanga. Strateginėje aviacijoje net būta tokios sąvokos – „stovėti virš duobės". Tai, kai bombonešis

visiškai parengtas, o jo papilvėje – betono duobė su bomba, kurią bet kurią akimirką bus galima prikabinti. „Kuzios močiai“ buvo rengiama ypatinga duobė, mat tokia stambiagabaritė tetulė pasitaikė. Duobė čia skirta ne saugoti. Tiesiog kitaip, kaip tik iš duobės neprivairuosi bombos prie nešančiojo lėktuvo pilvo.

Ji buvo pakelta, prikabinta. Paskui „Tu-95B“ išvairavo į startą. Jam iš paskos – toks pat baltutėlis „Tu-16“. Jo užduotis – išmatuoti sprogimo parametrus. Dar vienas lėktuvas pakils truputėlį vėliau. SSKP XXII suvažiavimo delegatai Slavskis ir Moskalenka iš jo borto stebės vaizdą iš šalies.

Visi kiti civiliniai ir kariniai lėktuvai bei sraigtasparniai bekraštėse šiaurės platybėse net variklių šiandien nešildė. Šiandien visiems uždrausta pakilti. Suprantama, neskelbiant jokių priežasčių.

5

Laikas nuo pakilimo iki numetimo – 2 valandos 3 minutės. Kapitonas šturmanas Ivanas Nikiforovičius Kleščius spustelėjo mygtuką. Bombų laikikliai, sukurti sovietinių konstruktorių kūrybinio genijaus, suveikė visi sykiu. „Lašelis“ atitrūko nuo trijų užraktų ir išvirto iš nešančiojo lėktuvo vidurių. Lėktuvą ne krestelėjo, o blokšte nubloškė ir ėmė siūbuoti. Užsupo taip, kaip tik kartą gyvenime pasitaiko.

Iš šaulio kabinos uodegoje džiugus šūksnis: išsiskleidė!

Visa įgula jam atsakė džiaugsmingu atodūsiu. O dabar – variklius visu galingumu ir, įsibėgėjant su nedideliu pažemėjimu, – kuo toliau nuo šios pragaištingos vietos.

Matinės miglos fone oranžiniu žiedu išsiskleidė milžiniškas kupolas, tarsi koks sifilio pūlinys ant balto žavios damos kūno. Bomba lekia žemyn 360 metrų per minutę greičiu. Per tris minutes – kiek daugiau nei kilometras. Bet tai – paskutiniame ruože. Bomba sprogs keturių su puse kilometrų aukštyje. Lėktuvui pasprukti,

atrodytų, lieka 15 minučių. Tačiau iš tikrųjų yra ne taip. Pirmąsias sekundes „lašelis“ skrenda be parašiuto. Paskui lieka kelios sekundės parašiutui išsiskleisti. O mūsiškis „lašelis“ per tą laiką jau štai kiek nulėkęs ir suspėjęs greitį įgauti. Kol parašiutas įstengs šį greitį sumažinti, iki susprogdinimo aukščio liks visiškai nedaug... Iš viso trys minutės. Tiksliau – 188 sekundės.

6

Raudonas telefonas ant KB-11 vyriausiojo konstruktoriaus stalo staiga sugriaudėjo tarsi žadintuvas tuo pasibjaurėtinu skambesiu, sugrąžinančiu mus iš stebuklingo sapno į nykią kasdienybę.

– Ryšys prarastas, – pranešė ramus balsas.

7

Visi nešančiojo lėktuvo iliuminatoriai, visas kabinų įstiklinimas, visa, kas galėtų praleisti šviesą, sandariai uždengta. „Tu-95B“ apleidžia epicentrą praktiškai aklas. Blyksnis smogė netikėtai, nušviesdamas viską viduje. Užsklandos – jos, žinoma, šviesai nepralaidžios. Tiktai kad tas švytėjimas ypatingas. Prieš šitą velnišką šviesą iš anapus, tarsi rentgeno spindulius, neatsilaikys jokios užsklandos.

Tad pasirodė strateginio bombonešio vadui majorui Durnovcevui, kad jis Žemę perskėlė pusiau. Taip nugriaudėjo, kaip galėtų nugriaudėti tik suskilusi į šipulius planeta. Šviesos impulsas truko 70 sekundžių. Smūgio bangos frontas pasivijo lėktuvą 115-ajame kilometre nuo epicentro, praėjus 8 minutėms ir 23 sekundėms nuo bombos išmetimo. Smūgio banga kirto bombonešiui į uodegą taip, kaip įsibėgėjęs garvežys smogtų į ant bėgių pamirštą tuščią vagoną.

Majoras Durnovcevas įsitvėrė šturvalo, o šis – smulkaus drebulio krečiamas. Antrasis pilotas spustelėjo mygtuką, atvėrė užsklandas. O patsai žvilgtelėti į plokštumas ir variklius nesiryžta: ar sveiki dar? Lygiai taip sužeistas karys baiminasi į save pasižiūrėti: nuplėštos tik kojos, o gal visas sudraskytas iki pat krūtinės?

Veikiantieji asmenys

NIKITA SERGEJEVIČIUS CHRUŠČIOVAS (1895–1971). Vienas siaubingiausių budelių per visą tūkstantmetę Rusijos istoriją. Pilietinio karo metu – politinis vadovas 1-ojoje Raitojoje armijoje. Paskui – rajono, srities, respublikos masto partinis darbuotojas. Įstojo į Pramonės akademiją ir joje mokėsi su Stalino žmona Nadežda. Ši atkreipė sutuoktinio dėmesį į „ištikimą stalinietį". Nuo tol prasideda veržlus Chruščiovo skrydis aukštyn.

1932-aisiais jis tampa Maskvos miesto ir apskrities partijos komiteto antruoju sekretoriumi, 1934-aisiais – pirmuoju sekretoriumi, tai yra Maskvos šeimininku. Chruščiovas parodė negirdėtą žiaurumą kovoje prieš visus, kurie buvo ar galėjo būti Stalino politikos priešininkais.

Nuo 1938-ųjų Chruščiovas – Ukrainos kompartijos CK pirmasis sekretorius, tai yra šios turtingiausios Sovietų Sąjungos provincijos diktatorius. Nuo 1939-ųjų – Politbiuro narys. Kijeve Chruščiovas susitiko armijos generolą Žukovą, kuris nuo 1940-ųjų vadovavo Kijevo ypatingosios karinės apygardos kariuomenei, ir valstybės saugumo 3-iojo rango komisarą Serovą, Ukrainos NKVD šefą. Tais metais Chruščiovas atkreipė dėmesį į inžinierių Brežnevą ir pagreitino šio karjerą.

Karo metais Chruščiovas buvo Pietvakarių strateginės krypties, kurią sudarė Pietų ir Pietvakarių frontai bei Juodosios jūros laivynas, politkomisaras. Chruščiovas asmeniškai atsako už dvi pačias baisiausias karines katastrofas per visą pasaulio karų istoriją:

sovietinės kariuomenės sutriuškinimą Ukrainoje 1941-ųjų vasarą–rudenį ir Charkovo katastrofą 1942 m. gegužę. Po karo – Ukrainos diktatorius. Nuo 1949-ųjų – Maskvos diktatorius.

1953-aisiais – sąmokslo prieš Staliną dalyvis ir vienas jo žudikų. Po Stalino mirties – Komunistų partijos Centro komiteto pirmasis sekretorius. Sąmokslo prieš Beriją dalyvis. 1956-aisiais partijos XX suvažiavime jis paskelbė, kad Stalinas – visų laikų bei tautų nusikaltėlis ir suvertė ant šio galvos visas klaidas ir nusikaltimus.

1957-aisiais Chruščiovas maršalo Žukovo padedamas nugalėjo ir pašalino iš valdžios Molotovą, Malenkovą, Kaganovičių ir Šepilovą, o tada jau išspyrė iš valdžios ir patį Žukovą. Nuo 1958 m. Chruščiovas tuo pat metu užėmė SSKP CK pirmojo sekretoriaus, ir Ministrų Tarybos pirmininko postus, tai yra vadovavo ir Komunistų partijai, ir SSRS vyriausybei. Sovietų Sąjungos didvyris, triskart Socialistinio darbo didvyris.

CHARITONAS JULIJUS BORISOVIČIUS (1904–1996). Fizikos ir matematikos mokslų daktaras (1935), SSRS MA akademikas (1953). 1939–1941 m. Charitonas ir Zeldovičius gilinosi į urano skilimo grandininės reakcijos skaičiavimus. Nuo 1946 m. Charitonas – vyriausiasis branduolinių šaudmenų konstruktorius. Triskart Socialistinio darbo didvyris (1949, 1951, 1954), trijų Stalino premijų (1949, 1951, 1953) ir Lenino premijos (1956) laureatas. Penkių Lenino ordinų kavalierius.

2 SKYRIUS

1

1961-ųjų spalio 30 d. 11 valandų 32 minutės 13 sekundžių Maskvos laiku visas radijo ryšys Užpoliarėje nuo Archangelsko ir Murmansko iki Čiukotkos ir dar toliau netikėtai nutrūko. Akademikas Charitonas turėjo uždarą vyriausybinio telefono ryšio su Maskva liniją, o štai Maskvos ryšys su rajonu, kuriame klostosi įvykiai, prarastas!

Ši žinia iškart nuskriejo visais KB-11 koridoriais ir salėmis. Prarastas ryšys!

Tai reiškia, kad vis dėlto ji driokstelėjo, balandėlė!

Dabar telieka laukti rezultato: kelias minutes prarastas ryšys. Penkias? Dešimt? Penkiolika?

Neištvėrė Julijus Borisovičius, skambina į Maskvą: kaip ryšys?

Atsakymas: jo nėra jau 24 minutes!

Ir tai tikra proga atkimšti butelius! Borisovičių kilnoti! Mūsų senis pasirodė teisus. O juk buvo skeptikų, netikėjo, savo variantus piršo!

– Alio, Maskva, kaip ryšys?

– Nėra ryšio. Jau 33 minutes nėra.

33 minutės – tikra pergalė.

Tik Charitonas raudonojo telefono ragelio dar nededa. Šiandien jis varduvininkas. Ministras Slavskis kažkur ten, įvykių rajone, lėktuvu skrenda, tai tegu pirmasis jo pavaduotojas atsako.

– Tai kokios naujienos dėl ryšio?

– 41 minutė!

– Ir vis dar nėra?

– Ir vis dar nėra!

Šampanu iš anksto niekas nesirūpino. Kad paskui nebūtų nusivylimo. Dabar kažkuris nuospaudų nusėta proletariška ranka pastvėrė už apykaklės ūkvedį: atlapok rūsius!

Charitono kabinete sausakimša. Žinia iš lūpų į lūpas sklinda į laiptines ir koridorius.

– Na ir kaip?..

– 56 minutės! Nėra!

Urzgiantis, lojantis, kvaksintis, trūkinėjantis ryšys ėmė atsigauti 81 minutę. Čia tai bent! Tai bent driokstelėjo!!! Tai bent papurtė!

2

Ryšys ėmė atsirasti trūkinėdamas su šnypštimu ir traškesiu.

Vidutinės mašinų pramonės ministras ir Strateginės paskirties raketinių pajėgų vyriausiasis vadas išsiuntė pirmą pranešimą: „Maskva. Kremlius. Chruščiovui. Bandymai Naujojoje Žemėje buvo sėkmingi. Tėvynės užduotis įvykdyta. Grįžtame į suvažiavimą. Slavskis. Moskalenka."

„Tu-95B" vadas pranešė: „Užduotis įvykdyta. Majoras Durnovcevas."

Nedelsiant atskrieja atsakymas: „Sovietų Sąjungos didvyriui papulkininkiui Durnovcevui ir visai įgulai. Dėkoju už tarnybą. Chruščiovas."

3

SSKP XXII suvažiavimui buvo pastatyti rūmai – Kremliaus suvažiavimų rūmai. Apie jų statybą nebuvo pranešama. Suvažiavimo delegatams ir visai šaliai – staigmena. Akinanti salė, neįtikėtina erdvė. Taip! Ši vieta specialiai sukurta čia priimti Komunizmo kūrimo programą.

Suvažiavimo tribūnoje mokslininkai ir kolūkiečiai, plieno liejikai ir gydytojai, statybininkai ir šachtininkai: Pritariame! Pritariame! Pritariame! Partijos planus – į gyvenimą!

Vedėjas pertraukė eilinį oratorių:

– Draugai, žodis suteikiamas draugui Chruščiovui.

Pakilo Chruščiovas į tribūną. Salė nuščiuvo.

– Draugai... Mes užtaisą sumažinome... Kad būtų ne 100, o 50 milijonų tonų. Bet mūsų bomba – pasiutėlė. Tarsime, kad buvo 50. Iš tikrųjų ji išspaudė daugiau. Bandymai buvo sėkmingi.

Nikitos Sergejevičiaus balsas gergždžia. Jaudulys smaugia. Jis dar kažką norėjo pasakyti. Tikriausiai rengėsi pagirti mūsų mokslininkus, konstruktorius, inžinierius, technikus ir darbininkus. Tik tau išgirsti nieko nebuvo galima. Salė džiūgavo. Vedėjas bandė palaikyti tvarką, suteikti žodį kalbėtojui, kuris buvo pertrauktas tik pusėjęs kalbą, bet tik numojo ranka ir paskelbė pertrauką iki 19 valandos.

4

Rezultatai buvo stulbinantys. Sprogimas buvo prilygintas 57 milijonams tonų. Blyksnis buvo stebimas Aliaskoje, Norvegijoje, Grenlandijoje, visoje sovietinėje šiaurėje. Apleistame kaime už 410 kilometrų nuo epicentro buvo nuplėšti stogai, išdrabstyti rąstiniai trobesiai, o namai iš akmens pakrypo. Niksono saloje už 780 kilometrų nuo sprogimo išlakstė stiklai. Sprogimą užfiksavo visos

Žemės planetos seisminės stotys visuose žemynuose. Sprogimo garsas buvo girdimas už 800 kilometrų. Grybo pavidalo debesis pakilo 67 kilometrus į stratosferą. Debesies formavimosi procesas truko 40 minučių. Debesis susidarė dvipakopės struktūros. Viršutinės pakopos skersmuo – 95 kilometrai, apatinės – 70. Debesis buvo matomas 900 kilometrų atstumu. Smūgio banga tris kartus apskriejo Žemės rutulį.

Visuose sovietiniuose karybos vadovėliuose atsirado naujas skyrius. Anksčiau karininkai ir kareiviai buvo mokomi, kad branduolinis ginklas turi keturis poveikio veiksnius: šviesos spinduliavimą, skvarbiąją radiaciją, smūgio bangą, vietovės radioaktyvų užkrėtimą. Dabar galų gale buvo atkreiptas dėmesys ir į penktą poveikio veiksnį: elektromagnetinį impulsą, kuris sutrikdo ryšio veiklą, išveda iš rikiuotės elektroninę aparatūrą. Apie jį žinota ir anksčiau, tik niekas tuo netikėjo.

Tad „Pravdos" laikraštis tėškė straipsnį: 50 milijonų tonų, 100 milijonų tonų – visa tai jau vakarykštė diena, mes esame sukūrę dar galingesnių užtaisų.

5

Rytojaus dieną – istorinio SSKP XXII suvažiavimo finalas.

– Draugai, žodis suteikiamas Sovietų Sąjungos komunistų partijos Centro komiteto pirmajam sekretoriui, SSRS Ministrų Tarybos pirmininkui, draugui Nikitai Sergejevičiui Chruščiovui.

Salė atsiliepė audringomis ovacijomis.

Chruščiovo žodžiai buvo paprasti ir visiems suprantami:

– Mūsų tikslai aiškūs, uždaviniai apibrėžti. Imkimės darbo, draugai!

Salė iškart pakilo iš vietų, kai galingas choras užtraukė „Internacionalą", visų pasaulio proletarų himną:

Pasaulį seną išardysim,
Iš pačių pamatų ir tuo
Naujai pasaulį atstatysim –
Kas buvo nieks, tas bus viskuo.
(Vert. K. Binkis)

Šie žodžiai įgavo kažkokią visai kitą prasmę. Juk tai ne tuščias skalambijimas. Viso pasaulio proletarų tėvynė pirmą kartą įgavo galimybę išardyti seną prievartos pasaulį ir pastatyti naują nuostabų pasaulį!

6

Vakare suvažiavimo delegatams – didžiulis koncertas. Zykina. Magomajevas. Ulanova. Trošinas. Ansamblis „Beriozka"...

Ir staiga scenoje neįprastas numeris: „Kosmonautų treniruotė" – du šimtai aukščiausios klasės gimnastų rodo kvapą gniaužiančius triukus. Juk tai 1961-ieji. Vos prieš pusmetį mūsiškis sovietinis žmogus pirmasis pakilo į kosmosą, visam pasauliui parodydamas nepaprastai aukštą mokslo ir technikos išsivystymo lygį Sovietų Sąjungoje. Mes ir toliau visam pasauliui būsime vystymosi flagmanas. Laukia Mėnulis, Venera, Marsas... Dulkėtuose tolimų planetų takeliuose išliks mūsų pėdsakai!

Iškart po gimnastų – kupletistai Nečiajevas ir Rudakovas. Liaudies numylėtiniai. Jie patys sau akompanuoja. Jų melodija paprastutė, ir ją mėgsta visa šalis. Jiems plaukė laiškai: oi, ne prieš mūs kolektyvas, kad jūsų vis tas pats motyvas.

Jie visuomet atlikdavo ketureilius kupletus. Nečiajevas išberdavo pirmąsias dvi neutralaus turinio eilutes, o Rudakovas išrėždavo šmaikščią pabaigą.

Salė laukia jų pasirodymo. Kremliuje be jų koncertų nebūna. Štai jie! Jau vien jų pasirodymas sukelia linksmą pagyvėjimą: tuoj

duos garo! Jie sudainavo apie girtuoklius ir brokdarius, apie biurokratus ir kelių eismo pažeidėjus. O štai ir finalas.

Nečiajevas:

Ponams reiktų pastebėti,
Kad mes turime raketų.

Rudakovas:

Trotilo šimt's mil'jonų tonų,
Babakšt! – ir nebeliko ponų.

Salė plyšo juoku. Salė pašėlusiai plojo.

7

Tuo tarpu pasaulis tarsi nuo ledo kalnelio iš pradžių lėtai, bet paskui vis greičiau slydo Trečiojo pasaulinio karo link.

Praeis visai nedaug laiko, ir draugas Chruščiovas nuspręs Kubos saloje išdėstyti 51-ąją raketų diviziją ir karinius dalinius, turinčius tas raketas dengti.

Sovietų Sąjunga pirmoji paleido dirbtinį Žemės palydovą, pirmoji nusiuntė į Mėnulį gairelę su Sovietų Sąjungos herbo atvaizdu, pirmoji apskriejo Mėnulį ir nufotografavo jo tamsiąją pusę, pirmoji išlaipino kosmose žmogų. Mes turėjome tokių raketų ir tokių branduolinių užtaisų, kokių pasaulyje niekas kitas neregėjo. Kurių galų vežti raketas į Kubą? Tegu jos stovi Sibire, mūsų žemėje. Kokio velnio vežti raketas į Kubą, jei galima šaudyti į Ameriką iš mūsiškės teritorijos?

Taigi kyla klausimas: KAM REIKALINGOS RAKETOS KUBOJE?

Kad tai suprastume, mums tiesiog būtina grįžti šiek tiek į praeitį ir atlikti nedidelę kelionę į 1960-ųjų Valpurgijos naktį.

JEFIMAS PAVLOVIČIUS SLAVSKIS (1898–1991). 1-osios Raitosios armijos kavalerijos brigados komisaras. Po Pilietinio karo baigė Maskvos spalvotųjų metalų ir aukso institutą. 1941-aisiais – Dnieprovsko aliuminio kombinato Zaporožėje direktorius, už kombinato evakavimą pristatytas savo pirmajam Lenino ordinui. Karo metu – aliuminio kombinato Urale direktorius. Nuo 1946-ųjų – Vyriausiosios valdybos Problemos Nr. 1 klausimu viršininko pavaduotojas. Nuo 1953-iųjų – vidutinės mašinų pramonės ministras. Triskart Socialistinio darbo didvyris (1949, 1954, 1962), dviejų Stalino premijų (1949, 1951), Lenino premijos (1980) ir Valstybinės premijos (1984) laureatas, dešimties Lenino ordinų kavalierius.

1986-ųjų balandžio mėnesį nugriaudėjo avarija Černobylio atominėje elektrinėje. Netrukus Slavskis išėjo į pensiją.

3 SKYRIUS

1

Valpurgijos naktis – naktis iš balandžio 30-osios į gegužės 1-ąją. Tai raganų šventė, kai jos susirenka ant neįveikiamo Brokeno kalno aplink savo valdovą šėtoną ir surengia šabašą. O paskui su aušra prasideda viso pasaulio darbo žmonių tarptautinio solidarumo diena, kovinių proletariato pajėgų parengties kovai ir Pasaulinei revoliucijai apžiūros diena.

Šalies OEG (Oro erdvės gynybos) kariuomenės vyriausiąjį vadą Sovietų Sąjungos maršalą Sergejų Semionovičių Biriuzovą raudonojo telefono skambutis pažadino 1960-ųjų gegužės 1 dieną 5 val. 41 min.

Nežinau, kaip čia atskirti: ar čia auštant dar besibaigiąs raganų šabašas, ar jis jau praūžė ir prasidėjo visų šalių proletarų solidarumo šventė.

Žodžiu, maršalas buvo pažadintas vėsų bjaurų rytą per patį riboženklį tarp vieno renginio pabaigos ir kito pradžios. Nors gali būti, kad jokios ribos nė nebuvo. Galbūt šėtonas, proletariatas ir raganos džiūgavo tuo pat metu, vieni kitiems netrukdydami.

Pakėlė maršalas ragelį, o šis ramiai, tarytum bedvasis automatas, ištarė:

– Pirmasis, aš – šimtas aštuntasis. Taikinys.

Išvakarėse kambaryje greta maršalo miegamojo adjutantai kruopščiai išdėliojo paradinį mundurą. Pakabinti jo negalima, nutįsta nuo ordinų svorio: deimantinė Maršalo žvaigždė, auksinė Sovietų Sąjungos didvyrio žvaigždė, vienuolika sovietinių ordinų, neskaičiuojant užsieninių, medaliai. Ordinai – iš aukso, sidabro, platinos. Svoris, trumpai tariant. Viskas parengta paradui Raudonojoje aikštėje.

Tačiau maršalui šiandien neprireiks paradinio munduro. Maršalui paradas atšaukiamas. 5 val. 36 min. Sovietų Sąjungos sieną Tadžikistane Kirovabado miesto rajone 21 300 metrų aukštyje kirto neatpažintas taikinys, greitis 750–800 km/val., kryptis – šiaurė.

Maršalas Biriuzovas kareiviškai per pusę minutės apsivilko lauko uniformą. Bėgte žemyn, dar besisagstydamas sagas.

Juodas „ZiS-110“ jau prie durų. Įvesta griežta tvarka – jei maršalo kabinete arba miegamajame atgijo raudonasis telefonas, garaže nedelsiant įsijungia garsinis signalas – šaižus, smegenis gręžiantis kauksmas, ir šviesos signalas – šlykšti oranžinė žybčiojanti blykstė. Be to, kad ir kas nutiktų, nelaukdamas jokių įsakymų vairuotojas tuojau pat atvairuoja prie paradinių durų. O prie pastato vartų nedelsdami pririeda trys motociklai su lopšeliais.

5 val. 43 min. Maskvoje tuščia. Visa kovinė technika, dalyvausianti parade Raudonojoje aikštėje, dar naktį nubildėjo iš Chodynkos į Gorkio gatvę, Maniežo ir Sverdlovo aikštes. Ir ten apmirė laukdama.

Skrieja „ZiS“ per Maskvą. Motociklai priekyje, panašiai kaip žuvelės locmanai greta ryklio.

Nemanykite, kad toli važiuoti. Kelias – iki pirmos metro stoties.

Nejau maršalai metro važinėjasi?

Dar ir kaip.

Jums niekad neteko sutikti Maskvos metropolitene maršalų?

Nenuostabu. Dėl dviejų priežasčių.

Pirmoji: maršalai metro važiuoja ne kasdien, o tik kovinio pavojaus atveju.

Antroji priežastis: jūs niekada nesusidūrėte su maršalais Maskvos metro todėl, kad jiems draugas Stalinas dar ketvirtajame dešimtmetyje išrausė visai kitą metro. Jį nepailstamai rausė ir karo metais, ir po jo, ne tik Stalinui valdant, bet ir vėliau. Tas kitas metro yra kur kas žemiau pirmojo. Nelįskite ten su savo uždirbtomis kapeikėlėmis. Jūsų ten neįleis. Manęs irgi.

Vairuotojams ir palydos motociklininkams visai nėra reikalo žinoti, kad jie gabena savo keleivį į metro stotį. O ir apie patį slapto metropoliteno buvimą jiems žinoti nereikia. Jie privalo pristatyti šalies OEG kariuomenės vyriausiąjį vadą į tokį dėmesio nepatraukiantį pastatą Lenino kalnuose. Tokių jų, į akis nekrentančių, Maskvoje daugybė. Žalia tvora, be menkiausio plyšelio. Vartai irgi žali. Už tvoros – tankus sodas. Šiuo metu dar nesužaliavęs. Vartai atsiveria patys, praleisdami tuos, kuriuos reikia. Visiems kitiems šie vartai aklinai užrakinti, tarytum užmūryti. Belskite – neprisibelsite.

Juodosios mašinos vairuotojas ir motociklininkai gesina variklius stovėjimo aikštelėje, pabarstytoje smulkiais akmenukais. Čia, už aukštos tvoros, šiame nepastebimame pastate, jiems skirtas poilsio kambarys su televizoriumi, žurnalo „Aplink pasaulį“ rinkiniais ir Aleksandro Beliajevo knygelėmis apie žmogų amfibiją bei nuskendusių laivų salą. Čia jie visi bus pamaitinti. Jei prireiks – net ne po vieną kartą. Čia galima ir pamiegoti, baigti mėgautis sapnais, kuriuos nutraukė pavojaus signalas. Kas žino, kiek teks laukti ir kur teks lėkti po penkių minučių, po valandos, dviejų arba po trijų parų. Todėl ir vairuotojas, ir palydovai turi būti žvalūs, pailsėję, pasirengę nedelsiant pristatyti savo keleivį ten, kur įsakyta.

O maršalas pradingo už durų.

Nei vairuotojui, nei palydui nevalia žinoti, ką jis veikia už šių durų. O jis už jų nieko neveikia. Už tų durų sėti automatais ginkluota apsauga. Maršalas pasileidžia koridoriumi, neatsakydamas į

atiduodamą pagarbą. Nėra kada. Priešais jį be garso atsiveria durys, lygiai tokios kaip filmuose apie bankų apiplėšimus: blausiai spindinčio plieno masyvas, sveriantis ne mažiau kaip dešimt tonų.

Toliau – skubus leidimasis, kone kritimas liftu. Ir sklandus pristabdymas kelio gale, didžiuliame gylyje. Čia jau laukia vos dviejų vagonų traukinys. Metro vagonas visiškai kitoks nei tie, kuriais darbo žmonės rytais skuba į darbą, kad anksčiau laiko, pagal prisiimtus įsipareigojimus, įvykdytų penkmečio planus. Vagonas – tai kabinetas be langų, užtat su stalu, krėslu, vyriausybinio ryšio aparatūra.

– Antrasis?

– Važiuoju.

– Trečiasis?

– Būsiu po keturių minučių.

– Ketvirtasis?

– Beveik vietoje.

– Penktasis?

– Vietoje.

Antrasis – tai pirmasis pavaduotojas. Trečiasis – šalies OEG štabo viršininkas. Ketvirtasis – zenitinių raketų kariuomenės vadas. Penktasis – šalies OEG naikintuvų aviacijos vadas.

Ir prašyčiau nepainioti su KOP (Karinės oro pajėgos). Šalies OEG kariuomenė turi ypatingą naikintuvų aviaciją, apginkluotą ypatingais naikintuvais, skirtais ypatingiems uždaviniams spręsti.

– Operatyvini, pranešk apie padėtį.

– Drauge pirmasis, taikinys tęsia skrydį. Jei nepakeis krypties, tai maršrutas nusidrieks iš Afganistano per Aralo jūrą į Uralą, toliau – į Norvegiją.

– Įsakau. Maskvos ir Baku OEG apygardoms, pirmajai, antrajai, ketvirtajai, šeštajai, aštuntajai, devintajai ir dvyliktajai atskirosioms OEG armijoms – kovinė parengtis. Visiems civiliniams lėktuvams ir KOP lėktuvams – nedelsiant leistis artimiausiuose aerodromuose. Atlaisvinti dangų.

– Klausau. Vykdau.

2

OEG 4-ojoje atskirojoje armijoje kovinė parengtis buvo paskelbta 5 val. 47 min. gavus informacijos iš kaimyninės armijos, nelaukiant įsakymo iš aukščiau. Po dviejų minučių kovinio pavojaus signalas buvo gautas iš Maskvos.

OEG 4-oji atskiroji armija buvo sudaryta iš dviejų korpusų, 5-ojo ir 19-ojo, ir vienos kol kas dar formuojamos divizijos.

5-ajame OEG korpuse keturios zenitinių raketų brigados, penki zenitinių raketų pulkai, trys naikintuvų aviacijos pulkai ir radiotechnikų brigada.

19-ajame OEG korpuse tuo metu buvo trys zenitinių raketų brigados, penki zenitinių raketų pulkai, du naikintuvų aviacijos pulkai ir radiotechnikų brigada.

Zenitinių raketų daliniai apginkluoti kompleksu S-75, aviaciniai pulkai – „MiG-19“, radiotechninės brigados – P-8, P-10, P-30 tipo radiolokacinėmis stotimis.

Pirmoji problema: pažeidėjas gali praeiti pro šalį, nepakliuvęs į zenitinių raketų kliudymo lauką.

Antroji problema: „MiG-19“ tokiame aukštyje pažeidėjo nepasieks.

Vis dėlto vilties yra: galima bandyti staigiai pakilti į viršų, stengiantis iš apačios numušti taikinį automatinių patrankų ugnimi. O patrankos „MiG-19“ naikintuvuose tiesiog puikios.

3

Pirmas keistojo taikinio pasirodymas Sovietų Sąjungos oro erdvėje buvo užfiksuotas 1956 m. liepos 4-ąją, per 180-ąsias Amerikos nepriklausomybės metines. Neatpažinto tipo ir nežinomos šalies lėktuvas pažeidė VDR valstybinę sieną, praskrido virš Rytų Vokietijos, Lenkijos, Gardino rajone pažeidė Sovietų Sąjungos oro

erdvę, toliau jo maršrutas nusidriekė virš Minsko, Vilniaus ir Kaliningrado. Persekioti pažeidėjo buvo pakelti 132 sovietų naikintuvai. Tik keturi jų (trys „MiG-17“ ir vienas „Jak-25“) sugebėjo vizualiai aptikti taikinį, bet tam, kad jį pagautų, nepakako nei aukščio, nei greičio.

Paskui vaiduoklis pasirodydavo nuolat. Kiekvieną kartą vis iš kitos pusės. Radarų duomenys įspeitė sovietų vadovybę į kampą: kažkoks objektas nepasiekiamame aukštyje arba beveik nejudėdamas kybodavo stratosferoje, arba skriedavo 750–800, kartais ir 850 km/val. greičiu.

Svarbiausiems sovietų aviacijos konstruktoriams buvo užduotas klausimas. Ir gautas kategoriškas Mikojano, Jakovlevo, Tupolevo atsakymas: tai neįmanoma. Kai tik neatpažintas skraidantis objektas sumažins greitį iki paukščio greičio, jis turės nukristi. Tik kas tai per skraidantis aparatas, po penkias, o kartais ir po šešias valandas lakstantis tokiame aukštyje? Nesąmonė. Viskas, ką pasakoja radiolokacinės sistemos operatoriai – pramanai.

Reikia pridurti, kad sovietų P-8 ir P-10 tipo radiolokacinės stotys tik didelėmis pastangomis galėjo aptikti šį nesuprantamą taikinį ir jį sekti. Padėtis pasikeitė sulaukus tobulesnės technikos.

1959 m. sausio 13 d. Turkestano OEG korpuso P-30 tipo radiolokacinė stotis (tuo metu vienintelė visame korpuse) užfiksavo taikinį 20 600 metrų aukštyje. Jo persekioti buvo pakeltas į orą naikintuvas „MiG-19“. Lakūnas – vyresnysis leitenantas N. Širiajevas. Naikintuvo ribinis aukštis – 16 500 metrų. Bet lakūnas, leidęs mašinai įsibėgėti, išsiveržė aukštyn, greitį pavertęs aukščiu. Jam pavyko pasiekti 17 500 metrų. Ir atsivėrė keistas vaizdas. Lakūnas raportavo žemei, kad priešais save mato neįprastos formos lėktuvą maždaug 20–21 tūkstančių metrų aukštyje.

Pasiekto aukščio sovietų lakūnas, suprantama, negalėjo ilgai išlaikyti. Naikintuvas, praradęs greitį iki nulio, kaipmat smigo į tas aukštumas, kurioms gimęs. Nusileidęs lakūnas nupiešė pažeidėjo siluetą: korpusas palyginti trumpas, sparnų ilgis neįtikėtinas. Tai

akivaizdžiai buvo sklandytuvo siluetas. Tačiau sklandytuvai tokiame aukštyje negali skraidyti, lygiai kaip negali lakstyti tokiu greičiu. Lakūno pranešimas buvo perduotas į Maskvą. Nedelsiant iš Maskvos atvyko OEG naikintuvų aviacijos vadas, dukart Sovietų Sąjungos didvyris aviacijos generolas pulkininkas J. Savickis ir jo vadovaujama ekspertų grupė. Įvyko rimtas pokalbis, greičiau jau tardymas, trukęs penkias valandas. Padaryta išvada: lakūnas norėjo pasižymėti, visas jo pasakojimas – prasimanymas.

Laikas ėjo, radiolokacinių stočių operatoriai ir toliau pranešinėjo apie taikinių pasirodymą. Taikinys visuomet pasirodydavo 20–21 kilometrų aukštyje. Ir visuomet virš tokių objektų kaip branduolinis poligonas Semipalatinsko srityje, raketų poligonas Tiura Tame, OEG raketų kariuomenės poligonas Saryšagane, raketų poligonas Kapustin Jare, urano sodrinimo gamykla „Majak" netoli Sverdlovsko, raketų poligono statyba Plesecke.

Ir dar viena taisyklė. Taikinys pasirodydavo retai, tačiau kažkodėl savaitgaliais ir švenčių dienomis, amerikiečių arba sovietų: liepos 4-ąją, gruodžio 31-ąją, vasario 23-iąją.

Ir štai ankstyvą 1960-ųjų gegužės 1-ąją jis ir vėl pasirodė.

Atokiai Maskvos gelmėse šalies OEG centrinėje vadavietėje – trumpas pasitarimas. Padėtis tapo aiškesnė. Ir net kažkaip ramiau pasidarė. Pažeidėjas jau daugiau kaip dvi valandas Sovietų Sąjungos oro erdvėje. Traukia į šiaurę. Kiekvieną skrydžio minutę jis vis labiau tolsta nuo sienos, kurią kirto. Grįžti jam bus vis sunkiau. Kas minutę jis artėja prie centrinių šalies rajonų, kur padidėja tikimybė pakliūti į zenitinių raketų apšaudymo zoną. Teritorija didžiulė. Didžiausia pasaulyje. Visos jos teritorijos zenitinėmis raketomis neapginsi. Tarpus tarp zenitinių raketų apšaudymo zonų pridengia OEG naikintuvai „MiG-17" ir „MiG-19". Tačiau šis taikinys jiems akivaizdžiai neįveikiamas.

Po pirmųjų keistojo pažeidėjo pasirodymų sovietiniame danguje buvo dedamos tiesiog neįtikėtinos pastangos sukurti naikintuvą

gaudytoją, gebantį numaldyti akiplėšas, kad ir kokiame aukštyje šie skraidytų.

Tokį naikintuvą sukūrė didis aviacijos konstruktorius Pavelas Osipovičius Suchojus. Pavadino „Su-9“. Jis buvo kuriamas ne karinėms oro pajėgoms, o specialiai šalies oro erdvės gynybos aviacijai. Tai buvo ne paprastas naikintuvas, o vientisas kompleksas, apimantis patį naikintuvą gaudytoją, valdomas raketas, kurias jis nešė, ir nutaikymo iš žemės stotį. „Su-9“ dar esant eksperimentinių variantų stadijai pasiekė pasaulio aukščio rekordą – 28 857 metrus. Vėliau bus užfiksuoti pasaulio aukščio horizontaliame skrydyje rekordai ir pasaulio greičio rekordai 100 ir 500 kilometrų ilgio uždaruose maršrutuose. Tačiau už šiuos pasiekimus teko brangiai sumokėti. Mašiną buvo sudėtinga pagaminti, valdyti, naudoti ir taisyti. „Su-9“ dar nebuvo priimtas šalies OEG ginkluotėn, o jau pasklido gandai, kaip aerodromuose klosis reikalai: lakūnas šlapias, technikas suprakaitavęs, o konstruktorius – Suchojus (išvertus „sausas“ – *vert. past.*).

Vis dėlto tokie gandai klaidžiojo tik viršūnėse. O aerodromų liaudis apie tokį konstruktorių dar nebuvo girdėjusi.

4

Likimas susėmė visą savo pyktį į vieną triuškinantį kumštį ir šiuo kumščiu du dešimtmečius tvatijo vargšą baltarusį Pavelą Suchojų be jokio pasigailėjimo, be gailesčio. Pradžia buvo Tupolevo konstruktorių biure. Netrukus jis iš paprasto inžinieriaus tapo vyriausiojo konstruktoriaus pavaduotoju. Tupolevo imperijoje Suchojui teko atskiras skyrius, tarsi kokia atskira karalystė. 1933-iaisiais Suchojus sukūrė lėktuvą „ANT-25“, kuris 1937 m. per Šiaurės ašigalį skrido į Ameriką ir pasiekė pasaulinį atstumų rekordą – 11 500 kilometrų. ANT – tai Andrejus Nikolajevičius Tupolevas.

Lėktuvas Suchojaus, o laurai – Tupolevui.

„ANT-25“ buvo kuriamas ne dėl rekordų. Tai buvo itin tolimojo bombonešio „DB-1“ prototipas.

Paskui buvo Suchojaus lėktuvas „ANT-37“. Šis irgi pasiekė rekordų. Iš tikrųjų jis irgi buvo itin tolimasis bombonešis.

Tačiau Stalinas rengėsi karui su artimu kaimynu. Itin tolimieji bombonešiai tais metais jam buvo nereikalingi. „DB-1“ ir „DB-2“ gamyba nebuvo paleista didele serija.

Prieš pat karą Suchojus ėmė vadovauti savarankiškam konstruktorių biurui ir tuoj pat laimėjo konkursą sukūręs vieno variklio bombonešį „Ivanov“ ir įveikęs tokius grėsmingus varžovus kaip Grigorovičius, Nemanas, Polikarpovas. Suchojaus lėktuvas buvo lengvas, grakštus, lakus, paprastai pagaminamas, prižiūrimas, remontuojamas ir valdomas. Tačiau užgriuvo karas, visiškai ne toks, kokiam rengėsi draugas Stalinas. Karui pagal Stalino scenarijus Suchojaus lėktuvas tiko idealiai. Tik kad karas rutuliojosi pagal Hitlerio planus. Tam reikėjo visai kitokio lėktuvo.

Tad Suchojus karo metais sukūrė šarvuotą šturmo lėktuvą „Su-6“, pasižymintį puikiomis skrydžio charakteristikomis. „Su-6“ visais parametrais lenkė įžymųjį „Il-2“. Už „Su-6“ sukūrimą Suchojus gavo pirmojo laipsnio Stalino premiją. Tačiau... lėktuvas nebuvo paleistas į serijinę gamybą. Niekas nesiryžo griauti jau sustyguotos Iljušino šturmo lėktuvų gamybos.

Suchojus sukuria dar galingesnį šarvuotą šturmo lėktuvą „Su-8“, apginkluotą itin galinga ginkluote, sunkiu šarvu, sveriančiu 1680 kg. Šis lėktuvas irgi pasižymėjo puikiausiomis skrydžio charakteristikomis. „Su-8“ turėjo keturių automatinių 45 mm patrankų bateriją, dešimt kulkosvaidžių, nešė pusantros tonos bombų, 8 reaktyvinius sviedinius. Bet ir šis lėktuvas nebuvo paleistas į serijinę gamybą. Sutrukdė varikliai. Lėktuvų konstruktorius pats variklių negamina. Tuo užsiima kiti žmonės kitose įstaigose. Lėktuvas buvo parengtas 1943-iaisiais, o varikliai... jau po karo.

Nepalaužiamas, nepailstantis Suchojus sukuria visą seriją kvapą gniaužiančių lėktuvų. Bet likimas visada rasdavo priežastį nepriimti jų į ginkluotę. Ir staiga neįtikėtino galingumo smūgis – Suchojaus konstruktorių biuras uždaromas. Jis pats, kaip prieš daugelį metų, vėl paskiriamas Tupolevo pavaduotoju.

Likimas lenkė ir gniuždė. Vis dėlto palaužti nesugebėjo. Po trejeto metų jam pasiūloma kurti savarankišką konstruktorių biurą, pradedant „nuo nulio".

Suchojus steigia savo įmonę ir drauge kuria du lėktuvus: „Su-7" karinėms oro pajėgoms ir „Su-9" – OEG naikintuvų aviacijai.

1959 m. 153-ioji gamykla Novosibirske pradeda leisti pirmuosius „Su-9". Per metus jų buvo pagaminta pusantro šimto. Tačiau visas kompleksas, kurį sudaro perėmimo naikintuvas „Su-9", jo raketos ir taikymo stotis, dar nepatvirtintas ginkluotei. Tai įvyks tik 1960 m. spalio 15 d. Lėktuvų gavo kai kurie pulkai, ten pakliuvo ir raketos, tik taikymo stočių buvo laukiama artimiausiu laiku. O ir gautos raketos dar nebuvo laikomos kovinėmis. Dar nebuvo įsakymo, kad jos įtrauktos į ginkluotę. Todėl rikiuotės dalinių inžineriniai techniniai darbuotojai nebuvo prileisti prie visiškai slaptos technikos.

Pačioje 1960-ųjų pradžioje atsirado puiki proga numušti nematomąjį lėktuvą. Taikinys judėjo objekto „Maskva-400" kryptimi. Tik nemanykite, kad „Maskva-400" – tai kur nors Maskvoje ar netoliese. „Maskva-400" – tai branduolinio ginklo bandomasis poligonas Semipalatinsko rajone.

Taip jau atsitiko, kad toli nuo tų vietų pora „Su-9" bandomajame poligone tobulino raketų paleidimą. „Su-9" pilotai buvo ne paprasti, o aukščiausios klasės meistrai Vladimiras Nazarovas ir Borisas Staroverovas. Naikintuvų turime, turime juose raketų! Kaip nors galima apsieti be tos naujausios nutaikymo stoties. Tačiau atstumas milžiniškas, nuskristi iki Semipalatinsko ir atakuoti žibalo dar pakaks, o kaip sugrįžti? Suprantama, branduolinio poligono rajone yra aerodromas, tik kad jis visiškai slaptas, be leidimo ten leistis nevalia.

O draugai iš KGB parodė budrumą. Juk tai Semipalatinskas! Teisingai, šalies OEG lakūnai yra prileisti prie ypatingo svarbumo paslapčių, jiems patikėta tobuliausia kovinė technika. Bet juk čia gi „Maskva-400“. Jei ims ir pamatys kokių nors paslapčių? Šiukštu ten leistis kam papuola. Būtina nedelsiant įforminti leidimą.

Leidimas dviem lakūnams buvo įformintas žaibiškai. Pasiekiant visus rekordus. Reikalas juk skubus! Vos trijų valandų prireikė nesnaudžiantiems organams nustatyti: taip, vyrai verti, mokantys saugoti karinę paslaptį, tegu leidžiasi, juk slaptajame aerodrome nieko, be stebėjimo bokšto, angarų ir transporto lėktuvų, nėra!

Nežinomas pažeidėjas tuo tarpu praskrido virš trijų svarbiausių Sovietų Sąjungos objektų, įskaitant ir Semipalatinsko poligoną. Ir ramiai pasuko per jūrą namop.

Chruščiovui atraportuota: pažeidėjas nebaudžiamas skraido virš strateginių objektų, jam galima, o saviems, dešimtis kartų patikrintiems, tiems, kurie turi mūsų paslaptis ginti, neleidžiama, kad tik informacija atsitiktinai nenutekėtų.

Chruščiovas pašėlo. Įsiutęs jis būdavo baisus. Budrieji draugai švilpė iš visų postų, krisdami ir barstydami pakeliui generolų antpečius ir antsiuvus. Tik jau momentas pražiopsotas. Jo nesugrąžinsi. Kada vėl pasirodys?

5

Vaiduoklis pasirodė 1960-ųjų gegužės 1-ąją.

Pagal nerašytus dėsnius, pasak kurių viskas visuomet vyksta ne taip, kaip norėtųsi, visi „Su-9“ tuo metu buvo visai ne tuose rajonuose, virš kurių sklendė vaiduoklis. Po praeito skandalo buvo duotas įsakymas: susidarius ypatingoms aplinkybėms perėmimo naikintuvams „Su-9“ leidžiama naudotis bet kokiomis pakilimo ir

nusileidimo juostomis tiek Sovietų Sąjungos, tiek ir visų jos sąjunginių. Apribojimai atšaukti net vyriausybiniams aerodromams! Bet nėra nė vieno perėmimo naikintuvo, kurį būtų galima tiesiog dabar iš kažkur atvaryti skrendančio pažeidėjo link.

– Et, kad mums dabar „Su-9“, – atsiduso maršalas Biriuzovas.

Staiga pašoko OEG aviacijos vadas, dukart Sovietų Sąjungos didvyris aviacijos generolas pulkininkas Slavickis: turime „Su-9“!

– Kur?

– Netoli Sverdlovsko, 4-ojoje armijoje. Pervaromas.

– Kelk!

6

Kai Dievas ėmėsi tvarkos žemėje, aviacija buvo ore. Todėl ten, kur prasideda aerodromas, baigiasi tvarka.

Prieš tris dienas kapitonas Igoris Mentiukovas nutupdė „Su-9“ OEG 4-osios armijos Kolcovo aerodrome netoli Sverdlovsko. Tęsti kelionės jo neišleido dėl oro sąlygų. Čia pernakvojo. Paskui ir užstrigo. Mašina visiškai slapta, net jos pavadinimo pašaliniams nevalia žinoti. Mašina naujutėlė. Vaikiškomis ligomis dar nepersirgusi. Ji leidžiama į dangų tik esant labai geram orui, kaip išleidžiamas vaikas, dar tik pramokęs vaikščioti.

Iškart po nusileidimo „Su-9“ buvo pripildytas degalų ir užrakintas angare, užantspauduotas, aplinkui – sargyba.

O po aerodromą pasklido gandas: svečiuose nepažįstamasis.

– Kas gi toks?

– Žmonės kalba, „Jakovlevas“. „Jak-31“.

– Ne. Tai Iljušino lėktuvas.

– Tauškalai. Iljušinas niekada nedarė naikintuvų.

– O štai dabar padarė!

– Vaikinai, nesiginčykite. Tai „MiG“. Tik koks būtent, nepasakysiu. Paslaptis.

Laukė kapitonas Mentiukovas dieną, laukė antrą. O gegužės 1-ąją nusprendė atsimiegoti. Ši diena tinkama kam tik nori, tik ne naujausiam perėmimo naikintuvui pervaryti.

Bet atsimiegoti jam nedavė. Pažadino. Įsakė kilti.

Ir štai paslaptingas nežinomas sidabraspalvis gražuolis išvairuoja į startą. Aerodromas net apmirė sužavėtas:

– Oho, Jakovlevas duoda!

– Koks dar, po velnių, Jakovlevas? Patsai Tupolevas perėjo prie perėmimo naikintuvų.

7

OEG 4-osios atskirosios armijos aviacijos vadas aviacijos generolas majoras Jurijus Vovkas pranešė šalies OEG Centrinei vadavietei:

– Aš – „Sakalas“. „Su-9“ pakeltas. Neginkluotas.

Tai ir suprantama. Jeigu raketos ir būtų buvusios jau priimtos ginkluotėn, tai aerodrome, kuriame bazuojasi „MiG-19“, jų vis vien negalėjo būti. O patrankų naikintuve „Su-9“ nenumatyta.

Maskva priėmė raportą ir davė trumpą įsakymą: taranuoti!

Kapitonas Mentiukovas pasiekė tris tūkstančius metrų. Ir gavo nurodymą:

– 732-asis, aš – „Sakalas“, toliau kilk aukštyn, kryptis – rytai!

Kokie velnio rytai, jeigu „Su-9“ reikia pervaryti į vakarus? Nejaugi lėktuvą įsakyta grąžinti į gamyklą? Be to, kodėl? Netgi šventinę dieną. Tasai „Sakalas“ – tai ne šiaip kas nors, o PATS. Kurių velnių skrydžiui vadovauja pats OEG 4-osios armijos aviacijos vadas?

Mentiukovas pasiekė pervaryti tinkamą aukštį, o „Sakalas“ ramybės jam vis neduoda:

– Aukščiau imk, dar aukščiau, aš pasakiau, aukščiau!

Ir staiga:

– 732-asis, klausyk įdėmiai. Taikinys realus. Taranuosi. Maskvos įsakymas.

Rusų kalba – didi ir galinga, laisva ir teisinga. Ir kapitonas Mentiukiovas, spjovęs į radijo drausmės ir maskuotės taisykles, virtuoziškai panaudojo didžiosios tautos neišsemiamų kalbos gelmių ir turtų žinias savo pagarbai skrydžių vadovui išreikšti. Iš kur jam, Lakūnų kovinio panaudojimo ir tobulinimosi centro lakūnui instruktoriui, žinoti, jog čia, koviniame pulke, buvo paskelbtas pavojus, kad virš šalies klaidžioja realus taikinys, kad pakeltas jis buvo ne pervaryti, o persekioti. Jis neturi nei hermetinio šalmo, nei kompensuojamojo kostiumo. Pervarant jie nereikalingi. Bet juk pulke jų būtų radę. Jau tokiam atvejui būtų iščiustiję. Juo labiau kad pažeidėjui nusigauti iki Sverdlovsko vienos valandos nebūtų pakakę. Jau per tą laiką lakūną būtų aprengę gaudynėms ir mūšiui.

„Sakalas“ atsakė tyla. O ką pasakysi? Žmogus eina į mirtį. Taranuoti tokiame aukštyje niekas niekada nebandė. Lakūnas be kompensuojamojo kostiumo ir hermetinio šalmo, atsidūręs stratosferos tuštumoje, paprasčiausiai susprogs. Bus sudraskytas į gabalus.

Jis buvo pakeltas perimti, apie tai neįspėtas. Jis manė, kad reikės pervaryti.

– 732-asis, numesk bakus!

– Numečiau.

– Forsažas! Taikinys priešakyje. Įjunk taikinio nustatymą.

– Įjungiau. Nė velnio nematyti. Taikinys įjungė trukdžius.

– 732-asis, taikinys pradėjo posūkio manevrą.

Pažeidėjas pranašesnis greičio atžvilgiu! Pranašesnis todėl, kad jo greitis kur kas mažesnis. Pažeidėjas suprato, kad jam padai svyla, bet išsisuko tiesiog pasukęs į šalį. O perėmimo naikintuvas „Su-9“ dvigubai viršijęs garso greitį. Jį va kur pro šalį nunešė.

– „Sakale“, kur taikinys?

– Apsisuk. Dabar į kairę nuo tavęs ir aukščiau. Taranuok!

– Supratau. Žmonos ir motinos nepamirškite.

– 732-asis, viską padarysim. Forsažas!

– Klausau, forsažas! Vėl trukdžiai. Nematau. Kur jis?

– Mes jį irgi pametėme. Tikriausiai tu vėl pralėkei pro šalį. Sumažink greitį. Išjunk forsažą!

– Negalima išjungti!

– Išjunk! Tai įsakymas!

Kapitonas Mentiukovas atsakė žodžiais, kuriuos aš per praėjusius metus pamiršau. Bet jei ir prisiminčiau, tai man vis vien nebūtų leista jų čia atkartoti.

Frazė buvo ilga, bet jos esmę sudarė tai, kad ten, ant žemės, dirbama taip, kaip būtų dirbama su „MiG-19“. Tačiau „Su-9“ – visai kitokia mašina.

Tik ant žemės per skubą apie tai visai pamiršo, o perėmimo naikintuvo piloto keiksmų neiššifravo. Bet jei ir būtų prisiminę, kad jie koordinuoja ne „MiG-19“, o „Su-9“, tai vis vien visiškai slaptos darbo su naujausiu perėmimo naikintuvu instrukcijos OEG 4-osios armijos dar nepasiekė. Jos čia kol kas dar nereikalingos. Todėl operatoriai dirba su „Su-9“ taip, kaip diktuoja patirtis. Todėl įsakoma:

– Išjunk!

Mentiukovas išjungė. Na ir nugarmėjo žemyn.

– „Sakale“! Kur taikinys?

– Už tavęs! Apsisuk! Įjunk forsažą!

– Kokį dar krieną įjunk! Praradau greitį. Turėdamas tokį greitį negaliu įjungti! Čia jums ne MiG'as!

– 732-asis, sienos linija!

– Kokio dar krieno siena?

– „Siena“, sakau! Priešais tave! Dink!

– Kas per siena?

Iš kur lakūnas, atsitiktinai atsidūrusiame koviniame aerodrome, gali žinoti slaptų signalų, kurie veikia tik čia ir tik tam tikrais laiko periodais, reikšmę.

– 732-asis, dink! Į tave taikosi.

Tai štai kas. „Siena“ – tai zenitinių raketų ugnies zona. Tačiau kapitono Mentiukovo nenulaikysi. Jį staiga užvaldė tas jausmas,

kurio apimti žmonės ramiai eina į mirtį. Dabar jis turi vienintelį troškimą, vienintelį siekį – baisiu smūgiu ištaškyti pažeidėjui uodegą. Vien tai, ir nieko daugiau. Padidino greitį, įjungė forsažą ir pasileido.

Jam iš žemės:

– Trukdai dirbti! Dink! Dink, sakau! Perniek pražūsi! Mentiukovai!

Jis jiems:

– Matau jį! Sudraskysiu! Matau! Suplėšysiu jį į gabalus!

O jam iš žemės:

– Igori! Sūnau! Dink. Pakliuvai į zoną. Dabar mes jį patys!

Truktelėjo kapitonas rankeną iš visų jėgų, pervertė naujutėlį nuostabųjį perėmimo naikintuvą per kairįjį sparną ant nugaros, ir – vertikaliai žemyn! Tiesiai priešpriešiais it strėlė atlekia iš apačios aukštyn paleista raketa. Tai „V-750" iš S-75 komplekso. Praeis visai nedaug laiko, ir amerikiečių lakūnai Vietname šį šiurpų daiktą pavadins skraidančiu telegrafo stulpu.

„Skraidančio telegrafo stulpo" greitis kur kas didesnis negu perėmimo naikintuvo. Užtat naikintuvas manevruoja. Galimybių išsisukti yra. Tiktai žemyn. Tik žemyn! Tiesiai pagal kursą sukasi žemė. Galima įsmigti į ją. Tik tai kapitono Mentiukovo nejaudina. Jam kad tik nuo švilpiančio bildančio „telegrafo stulpo" išsisukti.

Kokiais penkiais kilometrais žemiau – du „MiG-19". Vedlys – kapitonas Aivazianas, jam iš paskos – vyresnysis leitenantas Safronovas. Jie buvo pakelti tam atvejui, jei pažeidėjas pasitrauktų iš nepasiekiamo aukščio. Jau tuomet du „migai" sudraskytų jį į smulkiausius skutelius. Abu jie turi šešias automatines patrankas, aviacijos mastais siaubingo kalibro. Jiems – ta pati komanda: „sienos linija"!

Jie vietiniai. Jiems signalo reikšmė žinoma. Aivazianas čia daug kartų dirbo taikiniu raketininkams. Jie į jį nusitaikydavo nešaudydami, o jis išsisukinėdavo. Priešraketinius manevrus jis įvaldęs kaip kad ledo ritulio vartininkas Konovalovas – ritulio pasiuntimą į vartus.

Mentiukovas lekia veidu žemyn, nosimi į žemę. Švilpesys, griausmas. Naikintuvų MiG pilotams:

– Vyručiai! Sprukite! Įskridote į zoną!

– Girdim. Dingstam.

Esminis momentas

Kiekvienos save gerbiančios šalies ginkluotosios pajėgos yra sudarytos iš trijų dėmenų: armijos, aviacijos ir laivyno. Tai, suprantama, nesusiję su valstybėmis, neturinčiomis prieigos prie jūros, vadinasi, neturinčiomis ir laivyno.

Sovietų Sąjunga labiau už visus gerbė save, todėl SSRS ginkluotosios pajėgos buvo sudarytos ne iš trijų, o iš penkių dėmenų.

1. Strateginės paskirties raketų kariuomenė (SPRK).
2. Sausumos pajėgos (SP).
3. Šalies oro erdvės gynyba (šalies OEG).
4. Karinės oro pajėgos (KOP).
5. Karinis jūrų laivynas (KJL).

Kiekvienos rūšies Ginkluotosios pajėgos turėjo savo Vyriausiąjį štabą. Aukščiau visų penkių Ginkluotųjų pajėgų rūšių – gynybos ministras ir Generalinis štabas.

SPRK – jauniausia iš penkių Ginkluotųjų pajėgų rūšių, negausiausia, bet pati svarbiausia. Sprendimas sukurti SPRK neabejotinai buvo teisingas. Šiai kariuomenei nebūtina su kuo nors derinti veiksmų. Ji vykdo tik pačios aukščiausios šalies vadovybės įsakymus. Todėl pavaldumo linija visiškai paprasta: valstybės aukščiausiasis vadovas – gynybos ministras – SPRK vyriausiasis vadas.

1960 m. SPRK sudarė dvi raketinės armijos – 43-ioji (su štabu Vinicoje) ir 50-oji (su štabu Smolenske). Raketinės armijos buvo sudarytos iš divizijų. Tuo metu ginkluotę sudarė Jangelio raketiniai kompleksai „8K63“. 1961-aisiais ginkluotėn buvo priimtas Jangelio raketinis kompleksas „8K65“. 1962 m. sausio 1 d. kovinėn sargy-

bon stojo pirmasis „8K65“ pulkas. Vėliau buvo sukurtos dar keturios raketinės armijos ir keletas atskirųjų raketinių korpusų.

Sausumos pajėgos pagal savo svarbą užėmė antrą vietą. Jos sudarytos iš penkių rūšių kariuomenės: *motorizuotųjų šaulių kariuomenės, tankų kariuomenės, sausumos pajėgų raketų kariuomenės ir artilerijos, sausumos pajėgų oro erdvės gynybos bei oro desantinės kariuomenės.*

Apie Sausumos pajėgų galią galima spręsti iš paprasto fakto. Visame pasaulyje tuo metu buvo šešios tankų armijos. Visos šešios – sovietų. Tankų ir artilerijos skaičiumi Sovietinės armijos Sausumos pajėgos lenkė kartu sudėtas visų šalių visas armijas. Tankų ir motorizuotų šaulių divizijų skaičiumi Sausumos pajėgos irgi lenkė visas kartu sudėtas viso pasaulio šalių armijas. Visame pasaulyje tuo metu buvo 12 oro desantinių divizijų, 8 jų – sovietinės. Sausumos pajėgos turėjo savo raketinių branduolinių ginklų, savo OEG sistemą, o kiek vėliau – ir savo aviaciją.

Šalies OEG kariuomenė pagal svarbą užėmė trečią vietą po SPRK ir SP. Ji buvo sudaryta iš trijų rūšių kariuomenės: *zenitinių raketų kariuomenės, naikintuvų aviacijos ir radiotechninės kariuomenės*. Šalies OEG kariuomenė buvo sudaryta iš dviejų OEG apygardų ir aštuonių atskirųjų armijų. Į kiekvienos OEG apygardos sudėtį įėjo viena armija ir keli atskirieji korpusai.

Karinės oro pajėgos buvo sudarytos iš fronto aviacijos oro armijų, tolimosios (strateginės) aviacijos korpusų, karinės transporto aviacijos divizijų.

Karinis jūrų laivynas užėmė paskutinę vietą ne todėl, kad buvo silpnas, o todėl, kad kiti dėmenys buvo stipresni. Keturi sovietiniai laivynai ir viena flotilė buvo aprūpinti jūrų aviacija, laivais, povandeniniais laivais, pakrančių raketinės artilerijos kariuomene ir jūrų pėstininkais.

Oro desantinė kariuomenė buvo atskira kariuomenės rūšis. Ji tai buvo įtraukiama į Sausumos pajėgų sudėtį ir buvo tiesiogiai pavaldi gynybos ministrui.

Be to, gynybos ministrui buvo pavaldūs **Civilinės gynybos pajėgos** ir **Ginkluotųjų pajėgų užnugaris**.

Bet ir tai dar ne viskas. Į KGB sudėtį įėjo pasienio kariuomenė, pati galingiausia pasaulyje, su savo tankais, šarvuotaisiais transporteriais, artilerija ir minosvaidžiais.

Vidaus reikalų ministerijai priklausė vidaus kariuomenė, skirta išskirtinės svarbos valstybiniams objektams, taip pat kalėjimams ir lageriams saugoti. Ji turėjo šarvuotuosius transporterius, minosvaidžius, artileriją.

4 SKYRIUS

1

Kasmet rytą po Valpurgijos nakties Maskvoje griaudėjo orkestrai, dardėjo tankai ir patrankos. 1957 m. lapkričio 7 d. Didžiosios spalio socialistinės revoliucijos 40-mečio proga Raudonojoje aikštėje pirmąsyk pasirodė komplekso „Koršun“ (*Peslys*) taktinės raketos 3R7, komplekso „Filin“ (*Apuokas*) operatyvinės taktinės raketos 3R2, komplekso S-25 zenitinės raketos V-300 ir komplekso S-75 – raketos V-75.

Vėliau kiekvienais metais Chruščiovas nustebindavo pasaulį vis naujomis staigmenomis. Išmušė ir Jangelio strateginių raketų „8K63“ valanda.

1960 m. gegužės 1-oji. Chruščiovas – Mauzoliejaus tribūnoje. Į dešinę nuo jo – maršalai, į kairę – Politbiuro, tuo metu tituluoto Centro komiteto Prezidiumu, nariai. Chruščiovo patarėjas išdygo už nugaros netikėtai ir tykiai, tarsi katinas ant krosnies. Ir kažką pašnibždėjo viršininkui į ausį. Nikita Sergejevičius nusišypsojo. O patarėjas taip pat tykiai išnyko. Ir vėl – tarsi katinas minkštomis letenėlėmis.

Iš paskos kariniam – fizkultūrininkų paradas, o jau po jo – daugel valandų trunkanti milijoninė darbo žmonių demonstracija.

Vadams tribūnoje darbas ne iš lengvųjų – penkias, šešias, o gal ir netgi septynias valandas šypsotis, delniukais pamojuojant. Plaukia pro vadus jų pačių portretai. Dar – plakatai ir vėliavos. Daugybė gėlių. Džiaugsmingi veidai. Šypsenų vandenynas.

Daug valandų neišstovėsi. Šlapimo pūslė ne guminė. Ir niekas nesumąstė užmauti vadams ant atitinkamų organų žarnų. Todėl jie paeiliui leidžiasi nuo tribūnos atsikvėpti. Už Mauzoliejaus užmaskuotas nedidelis paviljonas. Čia yra ir tualetas, ir poilsio kambarys. Galima šiek tiek atsikvėpti, pasėdėti ar net pagulėti. Čia yra ko užkąsti. Ir išgerti yra ko.

Nikita Sergejevičius mirktelėjo gynybos ministrui, Sovietų Sąjungos maršalui Malinovskiui: Rodionai Jakovlevičiau, minutėlei.

Nusileido. Nikita pripylė abiem po stiklinę. Išgėrė.

Drįstu pranešti: ten, už Mauzoliejaus, degtinėlė visai ne tokia geriama, kokią mes su jumis geriame. Ten – vien degtinės ir likerių pramonės šedevrai. Ir užkanda visai ne tokia kaip mūsų šaldytuvuose.

Krenkštelėjo. Užkando.

O maršalas Malinovskis vis į Nikitušką žvilgčioja: snukis mat pernelyg taukuotas, tarsi kokios lapės, vištelę pietums sudorojusios. Šį gudrų snukį Malinovskis dar nuo 1941-ųjų vasaros mena. Drauge kariauta. Chruščiovas – Pietvakarių strateginės krypties, kurią sudarė du frontai (Pietų ir Pietvakarių) ir vienas laivynas (Juodosios jūros), vyriausiosios vadovybės politkomisaras, o Malinovskis buvo minėtos krypties korpuso, paskui armijos, vėliau Pietų fronto vadas. 1942-aisiais likimas vėl suvedė prie Stalingrado. Nuo tada, skaičiuok, du dešimtmečius vienas kitą pažįsta. Perprato Malinovskis Chruščiovo įpročius.

Nikitos veidą nusitvieskė šypsena:

– Nematomieji virš šalies skraido.

– Skraido, Nikita Sergejičiau.

– Tik va, kol mes čia tribūnoje stovime, tavo šaunuoliai šiandien vieną tokį nematomąjį numušė. Pirmąja raketa. Apie tai ži-

nau aš, žinai tu, žino Biriuzovas. Prikąsk liežuvį. Na, dar po vieną. Turim progą.

2

Sovietinė liaudis švenčia. Sostinėje. Didžiuosiuose ir mažuosiuose miestuose. Kaimuose ir mažuose kaimeliuose.

Šventė ir Sibire, ir Kryme, Kaukaze ir Urale. Plyšauja armonika. Merginos šoka. Taip buvo ir Sverdlovsko srities Kosulino kaime.

Staiga kad sugriaudės iš miško!

Ir prasidėjo vaidinimas. Padebesių saliutas! Štai kaip reikia liaudimi rūpintis. Ne tik sostinėse, bet ir čia, kaime, surengė saliutus. Gražumėlis. Paskui nurimo. O danguje tarsi skėtis ir juoda lazdelė po juo supasi. Parašiutininkas! Tačiau lėktuvo niekas nematė. Parašiutininkas iš stratosferos! Gal iš kosmoso? Ateivis. Kosmosas per pastaruosiuos dvejus metus tapo toks artimas. Pirmasis palydovas! Pirmas gyvas padaras kosmose – mūsų šunelis Laika! Sovietų gairelė Mėnulyje! Skrydis aplink Mėnulį! Kelias į kosmosą atviras! Netrukus sovietinis žmogus skris į Mėnulį. Paskui – į Marsą! Į Venerą! Kokią knygą apie Venerą į kioskelį atvežė! Pavadinimu „Purpurinių debesų šalis“. Brolių Strugackių kūrinys. Sovietų žmonės Veneroje! Tai knyga apie XX a. pabaigą, kai per patį artimosios Saulės sistemos erdvės didžiojo žmonių užkariavimo įkarštį Veneroje buvo aptikti neįprastai gausūs radioaktyvių rūdų klodai...

O parašiutininkas vis artėja. Žmonės lekia į tą pusę, kur parašiutininką vėjas neša.

Nevykusiai tėškėsi. Sviedė jį ant nugaros. Koją išsisuko. Gerai dar, kad pakliuvo į arimą. Čia minkščiau. Galėjo juk ant akmenų. O dar blogiau – ant tų eglių. Arba ant aukštos įtampos linijos. Ji pakėlė. Nupurtė. Kupolą užspaudė. Visi vienu metu šneka. Visi šypsosi. Tik jisai tyli. Jo šalmas kosminis, apranga nežemiška,

geros medžiagos, blizgančios, užsieninės. Ant krūtinės – priešiškos raidės! Ir ant parašiuto. Ir pistoletas kažkoks keistas, ne ant šono, o ant klubo, beveik ties keliu. Nemūsiška tai.

Traktorininkas Vania paskutinį kartą pabandė taikiai išspręsti konfliktą. Juk gali būti, kad tai mūsų žmogus. Grįžo iš kosmoso. O užsieninės raidės ant jo, kad žmogėdros Afrikoje nesuvalgytų. Juk nežinia, kur vėjas gali nunešti. Ir pistoletas dėl to paties: atsišaudyti nuo žmogėdrų.

Bandydamas išsklaidyti nesupratimo ir nepasitikėjimo atmosferą, Vania tarptautiniu gestu parodė, kad būtų neblogai išgerti Gegužės 1-osios ir sėkmingo nusileidimo proga. Išgerti ko turime. Todėl – maloniai prašom.

Parašiutininkas nesuprato tokių praprastų ir visiems suvokiamų signalų. Tuomet staiga tapo paprasčiausiai ir bauginančiai aišku – ne mūsiškis!

Čia jį būtų ir pribaigę, bet šalmas išgelbėjo. Per tą nors kūju kalk. Tad porą kartų grėbliu per tą šalmą – tas pat kaip vaikišku barškučiu.

Pačiu laiku atlėkė kariškiai su „GAZ-63“, liaudį išvaikė, o jam: rankas už galvos! Ir parodė kaip. Ateivis suprato. Kvailys, o supranta.

Gerai, kad ginklo neturi. Vien tuščią dėklą.

– Išpyškinsiu visus, – rėkia sovietų kapitonas. – Kuris pistoletą nušvilpėt? Grąžinti!

Ateivis pirštu baksnoja į kairįjį riešą: girdi, neblogai būtų atgauti ir laikroduką.

3

1960 m. gegužės 3 d. JAV vyriausybė paskelbė, kad amerikiečių lėktuvas, rinkęs mokslinę informaciją aukštuosiuose atmosferos sluoksniuose, nukrypo nuo maršruto ir dingo kažkur Turkijos kal-

nuose. Kelios minutės iki prarandant ryšį lakūnas pranešė, kad kilo problemų su deguonies prietaisu. Tą pačią dieną NASA vadovybė sukvietė spaudos konferenciją. Buvo išsakyta prielaida, kad lėktuvas nukrito į Vano ežerą. Tačiau neatmestinas ir kitas variantas: dėl deguonies trūkumo lakūnas praradęs sąmonę, o lėktuvas galėjęs nuskristi į bet kurią pusę, gal į Afriką, gal į Indijos vandenyną.

Gegužės 5-ąją Nikita Chruščiovas, sakydamas kalbą Aukščiausiosios Tarybos sesijoje, pareiškė: visai ne, dvelkia čia ne mokslu, draugai piliečiai, o šnipinėjimu. Jis pas mus atskrido. Mes jį, širduką, numušėme.

Ir tuomet amerikiečiai gegužės 6-ąją pranešė: lakūnas pasiklydo.

Čia Chruščiovas gegužės 7-ąją ir išrėžė: gyvas jis, pagautas, viską prisipažino.

4

Generalinio štabo vyriausiosios žvalgybos viršininkas armijos generolas Serovas šalies OEG vyriausiajam vadui Sovietų Sąjungos maršalui Biriuzovui:

– Sergejau Semionyčiau, tavieji šaunuoliai meistriškai suveikė. Ar tai tiesa, žmonės šneka, kad pirmąja raketa?

– Teisybė. – Čia maršalas pasakė kažką nepadoraus, nusispjovė ir pridūrė: – Gryna tiesa. Tik ne visa.

5

57-osios zenitinių raketų baterijos 2-ajame divizione kovinis pavojus buvo paskelbtas tuo pačiu metu kaip ir visuose 4-osios atskirosios OEG armijos pulkuose bei brigadose. Diviziono vadas išsiųstas tobulintis. Vietoj vado – štabo viršininkas majoras Michailas Romanovičius Voronovas.

Divizionui pereiti į kovinę parengtį trunka sekundes. Parengtis – aukščiausio laipsnio. Tačiau praslenka valanda – taikinys nepasirodo. Praslenka antra. Paskui – trečia. Ir miego norisi. Juk va kaip anksti pakėlė. Tačiau tyli telefonai.

Staiga suskambo, sutarškėjo visi keturi iš karto – skambino kaimynai, korpuso vadavietė, armijos štabas, Maskva: taikinys juda jūsų link! Tiksliau – greta jūsų! Pačiu pakraščiu! Jei pateks į zoną, – nugesinti! suknežinti! sunaikinti! Velniop! Tekeliauja pas velnio bobutę!

Toliau – spaudai netinkamomis frazėmis, bet vis apie tą patį: tenedrįsta sparnai juodieji virš Tėvynės skraidyti! Kad kur skradžiai jo motiną.

O pažeidėjas juda pačiu apšaudymo zonos pakraščiu, lyg žinodamas, kur riba, tarsi ją jausdamas. Kaip tyčia – mūsų naikintuvai ore.

Diviziono vado pareigas einantis majoras Voronovas į telefono ragelį zenitinių raketų brigados vadavietei: pašalinkit juos, po velnių, trukdo dirbti.

Iš zenitinių raketų brigados vadavietės – OEG korpuso vadavietei: pašalinkit šituos!.. Toliau – kažką apie mažyčius vabzdžius, kurie perduodami nuo žmogaus žmogui lytinio akto metu.

Ir staiga – pažeidėjas ugnies zonoje.

Majoras Voronovas:

– Taikinys 8630. Trys raketos. Startas.

Leitenantas Feldbliumas pirštu spustelėjo pirmą mygtuką, antrą, trečią.

– Pirma paleista!

Stokit. Sustokime. Prisipažinkite, ranką ant širdies padėję: esat patys matę, kaip nuo nukreipiamosios pasileidžia raketa V-750?

Ne? Nematėte?

Tai va, ji atsiplėšia staugdama, bildėdama ir žvangėdama. Ir tiesiog akyse įgauna greitį. Nutolstančios raketos garsas primena lojimą, panašiai kaip viršgarsinio naikintuvo.

– Lekia, brangioji! Bent gražumėlis!

– Antra!

– Antra neatsikabino! Neleistinas kampas!

– Trečia!

– Trečia neatsikabino! Neleistinas kampas!

Taip jau gyvenime būna: pačiu netinkamiausiu momentu visi atsitiktinumai susilieja į grandinę. Atsitiko taip, kaip gyvenime būna tik kartą. Sekykla – ant dirbtinio piliakalnio. Aplink – šešios paleidimo kabinos. Aplink kiekvieną paleidimo kabiną – žiedinis pylimas. Tai ir maskuotė nuo pašalinių akių, ir apsauga nuo priešo ugnies. Kiekviena paleidimo kabina gali šaudyti kone ratu. Išskyrus du kampus, kai į nutaikymo lauką patenka kabina, esanti ugnies pozicijos centre. Pirma raketa paleista, o antra – ne. Tarp taikinio danguje ir paleidimo kabinos kaip tik atsidūrė sekykla. Jei raketa būtų startavusi, tai atitrūkusi nuo nukreipiamosios bemat būtų įsirėžusi į komandinį punktą, ištaškydama jį kartu su operatoriais. Konstruktorius tokią galimybę numatė ir visiškai pašalino. Panašios situacijos atveju suveikia automatika, neleisdama startui įvykti.

Tuo metu buvo pasiusta komanda trečiajai raketai, tačiau lėktuvas per kelias sekundes jau buvo pakeitęs savo koordinates erdvėje, tuomet susidarė tokia pat situacija ir trečiajai raketai: sekykla tapo kliūtimi, atšaukusia paleidimą.

O ekrane taškų pasiutpolkė. Susigaudyk kad gudrus: pažeidėjas trukdžius skleidžia ar tai numušto lėktuvo draiskanos krenta. Vos taškai praretėjo, padėtis tapo aiški: pirmoji raketa tęsia skrydį! Vadinasi, prašauta!

Ne bėda! Pažeidėjas dabar turėtų įskristi į kaimynų zoną. Ir tuomet jiems įsakymas: Ugnis! Ugnis! Ugnis!

Tačiau to neprireikė. Lėktuvas vis dėlto buvo numuštas pirmąja raketa. Beje, numuštas taip, kaip niekas nė pasvajoti nedrįso: nepadarant žalos lakūnui šnipui.

Pažeidėjas praskrido pačiu pasiekiamumo zonos pakraščiu. Vos įskrenda, tuoj pat pasitraukia. Raketa skriejo iš paskos kiek

pajėgdama. Sprogimas įvyko pavymui. Sprogimo smūgis nušniojo uodegos plokštumas ir suknežino variklį. Tačiau variklis išgelbėjo lakūną kaip patikimas skydas. Po nekontaktinio galvutės susprogdinimo pati raketa dar kelias sekundes tęsė skrydį, ir tai buvo matoma ekranuose, sukuriant šūvio pro šalį iliuziją. Todėl ugnis buvo tęsiama. Todėl kaimyniniai kaimai matė gegužės pirmosios saliutus padebesiuose.

Tiesa ta, kad pažeidėjas buvo numuštas pirmąja raketa.

Tačiau tai ne visa tiesa.

Lėktuvas pažeidėjas skrido per 2-ojo diviziono ugnies zoną palei pat kraštą, bet čia pat patekdavo į iškart kelių divizionų daugiasluoksnę ugnį. Visa tiesa ta, kad po pirmos 2-ojo diviziono raketos į taikinį šaudė 3-iasis divizionas. Jis paleido visas šešias savo raketas: dvi serijas po tris. Čia kaipmat įsijungė ir 5-asis divizionas. Irgi driokstelėjo dviem serijom po tris. Tad išeitų – pirmąja raketa... ir priedo dar dvylika.

Po kelių dienų buvo paskelbtas SSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo įsakas dėl pasižymėjusių karininkų, seržantų ir kareivių apdovanojimo.

Bet tame sąraše nebuvo generolų. Tame sąraše nebuvo nė paties šalies OEG vyriausiojo vado Sovietų Sąjungos maršalo Biriuzovo. Nors, atrodytų, kodėl gi neapdovanojus vyriausiojo, asmeniškai vadovavusio visai operacijai nuo pat pradžių? Kodėl neapdovanojus, jei pirmąsyk pasaulio istorijoje tikras pažeidėjas sunaikintas virš mūsų žemės anksčiau nepasiekiamose aukštybėse, jei visam pasauliui parodyta nesutriuškinama sovietinės gynybos galia?

Vietoj maršalo apdovanotųjų sąraše buvo vyresnysis leitenantas Sergejus Ivanovičius Safronovas, antrasis iš naikintuvų „MiG-19“ poros. Jis buvo apdovanotas Raudonosios vėliavos ordinu. Įsake kažkodėl – matyt, per neapsižiūrėjimą – buvo praleista „po mirties“.

6

Sovietų Sąjunga galėjo padaryti daug ką. Sovietų Sąjunga galėjo paleisti pirmąjį pasaulyje dirbtinį Žemės palydovą, pirmoji pasiųsti į kosmosą savo pilietį, susprogdinti galingiausią pasaulyje termobranduolinę bombą, pirma raketa numušti lėktuvą vaiduoklį beveik nepasiekiamame aukštyje. Vis dėlto pati savęs išmaitinti Sovietų Sąjunga negalėjo. To priežastis – ekonominė socializmo sistema.

Nuo ankstyvos jaunystės bandžiau susigaudyti, kas tai yra – socializmas. Per ilgus metus surinkau daugiau nei keturis šimtus apibrėžimų. Paskui rinkti apibrėžimus lioviausi, susivokęs, kad socializmų yra lygiai tiek, kiek ir socialistų. Ir netgi daugiau. Vakar draugas Leninas vienaip suprato socializmą, šiandien – kitaip.

Nors bendrą idėją – taip sakant, bendrą vardiklį – aš vis dėlto aptikau. Visi socialistai pamokslauja viena ar kita forma vieną ir tą patį. Paimkite bet kurios socialistų partijos programą, bet kurio jų kongreso medžiagą, ugningo revoliucionieriaus kalbą arba progresyvios profsąjungos šūkius, nukoškite bereikšmius žodžius ir frazes – o jų ten daug – gerai nuspauskite ir sausose nuosėdose išgausite esmę: DIRBSIME VIS MAŽIAU IR MAŽIAU, GAUSIME – VIS DAUGIAU IR DAUGIAU.

Svarbiausia, kad žmogus, žmonių grupė, profsąjunga arba partija, įgyvendindami šį principą, dedasi kovotojais už laisvę ir teisingumą: ne sau juk stengiamės, o viso cecho, visos klasės, visos šalies ir žmonijos labui.

Pasinaudojant šiuo gražiu šūkiu (suprantama, ne nuogu ir atviru jo pavidalu, o išdabinus ryškiaspalvėmis frazėmis), galima sugriauti bet kokią, net pačią stipriausią ekonomiką. Šis šūkis padeda prasiskinti kelią į valdžią. Minia jus visuomet palaikys: kam gi nesinorėtų dirbti vis mažiau ir mažiau, o gauti vis daugiau ir daugiau?

Tačiau tie, kurie raiti ant teisingumo principų įjos į valdžią, bus priversti šių principų bemat atsisakyti. Nes dirbant vis mažiau ir

mažiau neįmanoma gauti vis daugiau ir daugiau. Šalis sužlugs. Ir štai klausimas: jie patys bent supranta, kur link kviečia kvailą minią? Ar patys bent suvokia, kad teks savo pačių šūkių ir raginimų atsisakyti?

Jeigu nesupranta – vadinasi, jie idiotai.

Jeigu vadovai viską supranta, tačiau savo liaudį ten veda, tempia, velka, vadinasi, tokie vadovai – apgavikai, aferistai, vagys, sukčiai, nusikaltėliai.

Ir kitokių tarp jų būti negali, tik tarpinis sluoksnis – kvaili nusikaltėliai.

Bet jeigu naują visuomeninę santvarką ir jos ekonominę sistemą kuria kretinai ir nusikaltėliai, tai ir jų veiklos rezultatas gali būti tik idiotiškas ir nusikalstamas.

Komunizmas – tai aukščiausia socializmo stadija. Dirbti – pagal sugebėjimus, gauti – pagal poreikius. Paprasčiau tariant, dirbsime ne šiaip mažiau ir mažiau, bet išvis kiek širdis geis. Gauti ne tiesiog daugiau ir daugiau, o irgi širdžiai paliepus – kiek nori!

1917-aisiais valdžią Rusijoje užgrobė žmonės, skelbiantys būtent tai: dirbti – pagal sugebėjimus, gauti – pagal poreikius.

Ir tučtuojau, įsiveržę valdžion, šie kovotojai už teisingumą ir lygybę atsisakė savo šūkių. Jie paskelbė: taip, bus jums pagal poreikius. Tik ne dabar. Iš pradžių reikia sukurti socializmą, o tai – kelios dešimtys metų. Sukūrę socializmą, pereisime prie komunizmo kūrimo. Tai irgi ilgai trunkantis istorinis laikotarpis. O kol kas gyvensime taip, kaip išeis, uždarę sienas tiems, kurie bando pabėgti, milijonais naikindami tuos, kurie netiki gražiais nuostabaus gyvenimo šviesioje ateityje pažadais.

7

Mūsų šalis milžiniška. Sienos užrakintos. Pabėgti buvo beveik neįmanoma. Už sienų – mums pavaldžios teritorijos: Lenkija, Rytų

Vokietija, Čekoslovakija, Vengrija, Rumunija, Bulgarija. Ten viskas buvo beveik kaip pas mus. O štai toliau dėjosi kažkas negero. Netvarka, atvirai kalbant. Toliau – prakeiktas kapitalizmas. Ten žmonės gyveno kažkaip visai ne taip. Ir kiek beaiškintum, kad ten pas juos viskas net labai blogai, mūsiškė nesusipratusi liaudis veržte veržėsi taip gyventi, kaip ten gyvenama. Tik to leisti nevalia. Kodėl? Ogi todėl, kad jei gyventum kaip ten, tai valdančioji partija būtų priversta atsiskaitinėti liaudžiai ne tik už savo pergales ir pasiekimus, bet ir už klaidas bei nusikaltimus, dėl dešros ir sūrio stygiaus, dėl kilometrinių eilių. Laisvoje šalyje niekas už tokią partiją nebalsuos. Ir liks vadai be darbo.

Pats didžiausias nemalonumas buvo tas, kad Sovietų Sąjunga negalėjo ilgai gyvuoti greta normalių valstybių, nes planinė (tai yra biurokratų valdoma) ekonomika nesugeba konkuruoti su laisvų šalių ekonomika. Būtent todėl negali ilgai klestėti greta vienas kito du prekybos centrai, kur viename iš jų švara ir tvarka, prieinamos kainos, mandagūs pardavėjai, prekių gausa, o kitame – tuščios lentynos, nešvaru, tarakonai, šmirinėja žiurkės, storžieviškai elgiamasi su pirkėjais.

Antrosios parduotuvės savininkas turi pasirinkimą: arba skelbti bankrotą, arba paleisti ant klestinčio kaimyno raudoną gaidį.

Būtent todėl žvelgiant į istorinę perspektyvą Šiaurės Korėja negali ilgai sugyventi su Pietų Korėja, negali su ja palaikyti normalių santykių. Ten – korėjiečiai, ir čia – korėjiečiai. Tie patys žmonės, ta pati istorija, ta pati psichologija, tie patys sugebėjimai. Tačiau Pietų Korėja – stipri ekonominė valstybė, o Šiaurės Korėjoje – teisingumas, šviesus rytojus ir alkana šiandiena. Jei atidarysi sienas, visa liaudis perbėgs iš šiaurės į pietus. Todėl siena užrakinta. Todėl niekvienas, kuris Šiaurės Korėjoje pasakys, kad Pietų Korėjoje gyvenimas geresnis, bus uždaromas į konclagerį perauklėti.

Pietų Korėja gamina nuostabius, vaizduotę prabloškiančius automobilius, televizorius ir kompiuterius, o Šiaurės Korėja gamina raketas ir atomines bombas.

Štai tokioje padėtyje atsidūrė ir Sovietų Sąjungos vadai: žaliavų perteklius, žemės – kiek nori, liaudis talentinga. Tik parduotuvėse eilės prie dešros, pagamintos iš kažkokių įtartinų produktų.

Ir liaudžiai kyla klausimų: kodėl taip? Tų, kurie to paklausdavo, tekdavo ieškoti, rasti, susodinti, perauklėti.

Draugas Leninas buvo teisus: nugalės arba viena, arba kita.

Arba prakeikti buržujai suvedžios ir nuvilios visą mūsų liaudį į tokį kaip jų gyvenimą. Arba mes juos prismaugsime, ir tada visame pasaulyje visi gyvens taip, kaip pas mus gyvenama. Tada nebus kur bėgti. Tada nebus sektino pavyzdžio. Tada nebus su kuo lyginti. Tada visi žinos, kad kitokio gyvenimo tiesiog nebūna.

Pripažinti savo žlugimą Kremliaus vadeivoms nesinorėjo. Beliko pasikliauti „raudonu gaidžiu". Kitų variantų nėra. Pačiomis pirmosiomis naujosios valdžios dienomis ir pirmaisiais metais jos vadai atvirai ir akiplėšiškai pareiškė: „Mes įplieskiame pasaulinę ugnį." Apie tai net dainose dainuota. O kaip sutriuškinti buržujus? Stalinas bandė, tačiau vis dėlto pralošė. Stalinas atplėšė nuo Europos dalį, sustabdė ten laimingą gyvenimą. Bet Vakarų Europa atsilaikė. Kai Antrasis pasaulinis karas buvo baigtas Sovietų Sąjungai nepalankiu būdu, kilo klausimas: o kas toliau? Nejaugi teks skelbti bankrotą? Iškart po Stalino mirties prasidėjo aktyvios išeities iš aklavietės paieškos.

1954-aisiais SSRS ginkluotųjų pajėgų Generalinio štabo Vyriausioji žvalgybos valdyba pateikė vadinamąjį „lokomotyvinį" (arba dar – „garvežio") pranešimą.

Jo esmė skambėjo taip: kapitalizmo lokomotyvo – tiksliau, kapitalistinės ekonomikos lokomotyvo – neįmanoma sunaikinti nepanaudojus branduolinio ginklo. Tačiau ar būtina naikinti visą lokomotyvą? Argi ne paprasčiau būtų rasti kokią nors detalę, kurią išsukus galima sustabdyti judėjimą?

Tokia detalė, tas pažeidžiamas konstrukcijos dėmuo, GRU manymu, buvo nafta. Reikia užgrobti pagrindines naftos gavybos vietas Žemės planetoje arba bent jau perimti jos tiekimo kelių kontrolę.

Kremliaus vadai šią programą pripažino protinga ir patvirtino kaip užsienio politikos pagrindą. Jos įgyvendinimas buvo nedelsiant pradėtas. Nuo tos akimirkos Sovietų Sąjungos dėmesys nukrypo į Egiptą, Siriją, Alžyrą. Į ten Chruščiovas siuntė patrankas ir tankus, lėktuvus, tūkstančius karinių patarėjų ir milijonus tonų pačių įvairiausių krovinių. 1955-aisiais sovietų statybininkai pradėjo tiesti kelius ir kirsti tunelius Afganistano kalnuose. Suprantama, iš šiaurės į pietus. Beludžistano link. Šiltų jūrų link, pagrindinių naftos srautų link.

1956-aisiais Didžiosios Britanijos, Prancūzijos ir Izraelio vyriausybės susizgribo, kuriems galams Sovietų Sąjunga ginkluoja Egiptą ir kuo visa tai gali baigtis. Egiptas negali pasigirti naftos atsargomis. Užtat jo teritorijoje Sueco kanalas, kuriuo nafta keliauja į Europą. Atkirs kanalą – ir ką darys Europa? Pabandė draugai egiptiečiai (Kremliaus pakuždėti) atkirsti – ir pasaulis atsidūrė ant karo slenksčio. Bet ir čia Europa atsilaikė.

1956-ųjų spalio Sueco krizės niekaip negali pavadinti Sovietų Sąjungos pergale. Nepavyko atkirsti. Nepasisekė.

Ką gi daryti, jei nepavyksta priešo sutriuškinti? Telieka grasinti.

1956 m. lapkričio 18 d. per priėmimą Maskvoje Nikita Chruščiovas pareiškė Vakarų šalių ambasadoriams: „Istorija mūsų pusėje. Mes jus palaidosime."

Tai šitoks mūsų diplomatinis tonas: „We will bury you."

Esminis momentas

Amerikiečių aukštuminis strateginis žvalgybinis lėktuvas vaiduoklis „U-2" buvo sklandytuvo ir reaktyvinio naikintuvo hibridas. Ilgis – 15 metrų, sparnų ilgis – 24 metrai. Vėliau patobulinus ilgis – 19,2 metro, sparnų ilgis – 31,4 metro. Didžiausias greitis – 850 km/val.

Lėktuvas buvo aprūpintas unikalia žvalgybine aparatūra, įskaitant fotokamerą, galinčią vieno skrydžio metu su neįtikėtina tuomet raiška nufotografuoti žemės paviršiaus plotą, kurio plotis 320 ir ilgis 3500 kilometrų.

Lėktuvas galėjo skraidyti ir garso greičiui prilygstančiu reaktyvinio naikintuvo greičiu, ir sklęsti stratosferoje kaip sklandytuvas, išjungęs variklius. Lėktuvo korpusas ir sparnai buvo padengti specialia medžiaga, kuri gerokai apsunkino lėktuvo paiešką OEG priemonėmis.

Tokio lėktuvo egzistavimas buvo absoliuti Jungtinių Amerikos Valstijų paslaptis.

5 SKYRIUS

1

1959-aisiais Maskvoje buvo atidaryta amerikiečių paroda. Liaudis iš vakaro rikiavosi eilėse, besidriekiančiose skersai ir išilgai gatvių. Ačiū Dievui, mūsų žmonės užgrūdinti, pripratę stumdytis eilėse. Kiauras naktis minios laukė atidarymo momento. O jei iš ryto būdavo kažko delsiama, mūsų žmonės didvyriškai šturmu veržėsi pro duris, trupindami užkardas ir išvaikydami apsaugą.

Tik iš parodos žmonės išeidavo užgauti, apstulbę, paklaikę. Nuomonių būta tik dviejų.

Pirmoji: to paprasčiausiai negali būti!

Antroji: mūsų šalyje vis vien geriau!

1959 m. birželio 24 d., prieš suleidžiant į sales plačiąsias liaudies mases, JAV viceprezidentas Ričardas Niksonas (*Richard Nixson*) pavedžiojo Nikitą Chruščiovą po sales ir aprodė amerikietiško gyvenimo grožybes. Nikita įsikarščiavo, keikėsi čia garsiai, čia tyliai, įrodinėjo, kad visa tai akių dūmimas siekiant nuslėpti puvimą. Taip, galbūt Sovietų Sąjungoje ko nors ir trūksta, bet greitai bus pakankamai. O kokybe mes vis vien pranoksime amerikietiškąją! Nes Amerikoje santvarka bebaigianti supūti, o mūsiškė – pažangi.

Kuo toliau „Chruščius“ ėjo pro amerikietiškus dulkių siurblius, skalbykles, televizorius ir šaldytuvus, tuo labiau niršo. Galų gale taip įširdo, kad pareiškė: jis Amerikai parodys Kuzios močią!

Čia visiškai mūsiškai: pastatyti namą tokį kaip tavo – ne mano nosiai. Todėl taviškį namą naktį padegsiu. Dar ir snukį galiu išmalti! Kad pernelyg nesipuikuotum ir nosies neriestum. Kalės vaike!

Tą istorinį momentą Nikita paminėjo kažkieno motiną. Reikia atminti, kad mūsų posakiai apie motiną būna dvejopi: išverčiami ir neišverčiami. Amerikiečiai turi tik vieną, puikiausiai verčiamą ir prasme netgi labai artimą mūsų pirmajam. Išversti neišverčiamos sąvokos tąkart nepavyko. Garsusis amerikietis ne taip suprato. Čia jau nieko nepadarysi: kiekvienas supranta savaip.

Rusų kalboje pažadas parodyti Kuzios močią reiškia grasinimą.

Nežinau, kas tokia ta Kuzios močia. Įvairiai kalbama. Man artimesnė tokia versija: rusų šiaurės gyventojų pomorų mitologijoje Kuzia – tai naminukas už krosnies. Tikras baisuoklis. Jo motušė – dar baisesnė. O kiek piečiau, Tverės ir Jaroslavlio miškuose, Kuzia vadinamas ožys ir velnias, kuris liaudies sąmonėje labai jau panašus į ožį – lygiai toks pat, tik laksčiąs ant užpakalinių kojų. Trumpiau: stačiaeigis ožys. Išeitų, kad Kuzios močia – tai tam tikruose sluoksniuose gerbiama dama, artimai besigiminiuojanti su velnio bobute.

2

1960 m. sausio 14 d. Nikita Chruščiovas SSRS Aukščiausiosios Tarybos sesijoje pareiškė: „Karinė aviacija ir karinis jūrų laivynas šiuolaikinio karinės technikos vystymosi sąlygomis prarado savo ankstesnę reikšmę. Šios ginklų rūšys nėra mažinamos, o tiesiog pakeičiamos. Karinė aviacija beveik visa pakeičiama raketine tech-

nika. Mes dabar ženkliai sumažinome ir, matyt, eisime tolesnio mažinimo keliu, netgi nutrauksime bombonešių bei kitos pasenusios technikos gamybą."

Tačiau stoviniuoti vietoje negalima. Chruščiovas įspėjo: „Kai kurios valstybės neslėpdamos laiko save mūsų priešininkėmis. Jos vietoje nestovės. Jei šios valstybės neturi tokio raketų skaičiaus kaip mes, o ir jų raketos ne tokios tobulos, tai jos gali laikiną atsilikimą pašalinti, patobulinti savo raketinę techniką ir tikriausiai anksčiau ar vėliau susilyginti su mumis."

Iš kalbos išplaukė išvada, kad mums ir toliau reikia pirmauti ir raketų skaičiumi, ir jų kokybe, kad bet kurią akimirką parodytume prakeiktiems buržujams Kuzios močią.

Nepraėjo nė keturi mėnesiai ir šaunieji sovietų zenitininkai 1960 m. gegužės 1 d. pirmąja raketa numušė amerikiečių žvalgybinį lėktuvą.

3

1960 m. gegužės 7 d. – Nikitai Chruščiovui dviguba šventė. Ne veltui amerikiečių lakūno paėmimą į nelaisvę laikė paslaptyje. Laukė Nikita, kol amerikiečiai pradės meluoti. Sulaukė ir sučiupo meluojančius. Sulaukė – ir rėžė! Nejau ne šventė?

Ir tą pačią dieną Chruščiovas pažymi dar vieną pergalę.

Lenino laikais valdžioje buvo jo žmonės. Tačiau po Lenino nudaigojimo Stalinas, pats ištikimiausias leninietis, turėjo visus kitus leniniečius išspirti iš vadovaujamų postų ir pakeisti juos savo žmonėmis – staliniečiais. Stalinas taip ir padarė. Tam jam prireikė 15 metų.

Tačiau po susidorojimo su Stalinu Chruščiovas, vienas pačių ištikimiausių staliniečių, turėjo iš vadovaujamų postų išversti visus kitus staliniečius ir pakeisti juos saviškiais – chruščiovininkais. Tam jam prireikė 7 metų.

Šis procesas buvo užbaigtas 1960 m. gegužės 7-ąją. Tą dieną iš SSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo pirmininko pareigų Chruščiovas galų gale išstūmė paskutinį Stalino sakalą maršalą Vorošilovą. O į šią vietą paskyrė savo patį ištikimiausią draugą Leonidą Brežnevą.

1937–1938 m. Stalinas ėmėsi Didžiojo šalies valymo. Maskvoje, o paskui Ukrainoje valymo procesui vadovavo Chruščiovas. Vienus šalino iš pareigų ir sušaudydavo, kitų ieškojo, rasdavo, kėlė į viršūnes, drauge burdamas savo komandą. Ukraina plati, daug joje rajonų, miestų, sričių, daug šlovingame Kijevo mieste ministerijų ir žinybų, tūkstančiai žmonių atsakinguose postuose dirba Tėvynės labui. Tačiau Nikita Chruščiovas išsirinko Brežnevą, paprastą gamyklos inžinierių, davė jam vadovaujamą postą – tasai susidorojo, kilstelėjo aukščiau – ir čia susitvarkė. Per dvejus metus – nuo inžinieriaus pareigų iki Dniepropetrovsko srities, vieno galingiausių Sovietų Sąjungos pramoninių rajonų, visavaldžio šeimininko.

Per karą ir Brežnevas, ir Chruščiovas buvo politiniai komisarai fronte. Chruščiovas karą baigė būdamas generolu leitenantu, Brežnevas – generolu majoru. Po karo Chruščiovas – vėl Ukrainos šeimininkas, o Brežnevas – Zaporožės ir Dniepropetrovsko, pačių svarbiausių Ukrainos pramoninių rajonų, šeimininkas.

Paskui Stalinas paskyrė Chruščiovą šeimininkauti Maskvoje, o Brežnevą – Moldavijos šeimininku. Dar daug abiejų sąskaitose buvo aukštų postų ir pareigų. Chruščiovas pasikvietė Brežnevą į Maskvą, po Stalino mirties sugrąžino į armiją, į komisaro pareigas – prižiūrėti generolų, – ir vėl partinis viršininkas Brežnevas puikavosi auksiniais generolo antpečiais, kurie jam taip tiko. Toliau Brežnevo tarnybos sąraše – Kazachstanas ir vėl Maskva. O 1960 m. gegužės 7 d., išvijęs iš Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo pirmininko pareigų stalininį maršalą Vorošilovą, Chruščiovas į šį postą skyrė Leonidą Brežnevą.

Chruščiovas – Komunistų partijos galva, drauge – Vyriausybės vadovas. Ištikimas bičiulis Lionka Brežnevas dabar bus įsta-

tymų leidžiamosios valdžios galva, o teisiškai – valstybės vadovas. Lankstusis Vorošilovas štampavo kokius nori įsakus ir įstatymus pagal Chruščiovo įgeidį. Tačiau vis vien geriau visuose postuose turėti tik savus žmones.

4

Valdant Stalinui ir po jo Chruščiovui gegužės 9-oji nebuvo laikoma švente. Tai buvo įprasta darbo diena. Jokių paradų, iškilmių, kalbų ir saliutų pergalės prieš Vokietiją Antrajame pasauliniame kare proga. Tais metais visi suprato: buvo karas, išguldyta aibės žmonių, pasiektas Berlynas, bet džiūgauti, tiesą sakant, nėra ko – Vokietijos problema taip ir liko neišspręsta. Čia jau po Chruščiovo nuvertimo naujasis vadas draugas Brežnevas tokią šventę sugalvojo ir paskelbė. O pirmuosius du dešimtmečius po 1945-ųjų viskas vykdavo kukliai ir tyliai. Tik frontininkai po darbo susėsdavo kieme ant suoliuko, prisimindavo praėjusias dienas ir mūšius, kai jiems teko drauge kapotis, dainavo dainas pritariant armonikai ir neapsieidami be tradicinių fronto šimto gramų.

1960 m. gegužės 9-ąją frontininkai susirinko ir Chruščiovo viloje – patys artimiausieji, tie, kuriuos Chruščiovas pažinojo dar karo metais: gynybos ministras, Sovietų Sąjungos maršalas Malinovskis, šalies OEG kariuomenės vyriausiasis vadas, Sovietų Sąjungos maršalas Biriuzovas, Maskvos karinės apygardos kariuomenės vadas, Sovietų Sąjungos maršalas Moskalenka, Strateginės paskirties raketų kariuomenės vyriausiasis vadas, vyriausiasis artilerijos maršalas Nedelinas, Sausumos pajėgų raketų kariuomenės ir artilerijos vadas, vyriausiasis artilerijos maršalas Varencovas, GRU viršininkas, armijos generolas Serovas ir Leonidas Iljičius Brežnevas, Chruščiovo pavaldinys dar nuo prieškario. Pats Nikita ant ukrainietiškų siuvinėtų marškinių užsimetė fronto kitelį su

generolo leitenanto antpečiais. Brežnevas ant baltų marškinių irgi apsivilko mundurą su generolo antpečiais.

Tarp jų buvo tik vienas civilis iki panagių, nevilkėjęs munduro su aukso antpečiais. Jo vardas – Frolas Romanovičius. O pavardė jo – Kozlovas. Jam niekada neteko tarnauti kariuomenėje, net eiliniu. Šalis išgyveno siaubingą karą, kuriame pražuvo tautos žiedas. Šiame kare Frolas Romanovičius parodė didžiausią didvyriškumą atokiame užnugaryje. Karo metais jam buvo kiek per trisdešimt. Atrodytų, pats tas amžius vadovauti prieštankinei baterijai ar pionierių batalionui. Bet jis tarnavo kur kas garbingesnėje rajono masto partijos komiteto sekretoriaus tarnyboje. Arčiau nei per tūkstantį kilometrų nesiartino prie kovinių veiksmų rajonų. Vis dėlto įsigudrino užbaigti karą apdovanotas dviem koviniais ordinais: Raudonosios žvaigždės ir Tėvynės karo II laipsnio.

Tėvynės karo ordino statutą kūrė asmeniškai draugas Stalinas. Ir dokumente įrašė, kas ir už kokius žygdarbius bei nuopelnus gali būti šiuo ordinu apdovanotas. Taigi Tėvynės karo II laipsnio ordinu galėjo būti apdovanotas tas, kuris:

- asmeniškai artilerijos ugnimi sunaikino vieną sunkųjį ar vidutinį tanką arba du lengvuosius;
- prasibrovė iki priešininko ugnies pozicijų ir sunaikino ne mažiau kaip vieną pabūklą, tris minosvaidžius arba tris priešininko kulkosvaidžius;
- priešininko apšaudomas iš mūšio lauko evakavo du tankus, priešininko pamuštus;
- asmeniniu ginklu numušė vieną priešininko lėktuvą; ir taip toliau.

Frolas Romanovičius priešo tankų nedegino, lėktuvų asmeniniu ginklu nenumušinėjo, priešininko apšaudomas netempė vilkiku iš mūšio lauko pamuštų tankų. Vis dėlto ordiną gavo.

Raudonosios žvaigždės ordinas irgi būdavo teikiamas už kovinius reikalus, visai ne už ugningas kalbas toli nuo fronto.

Tikriausiai draugas Kozlovas nuveikė kažką naudingo darbo fronte? Visko gali būti. Tačiau tokiais atvejais buvo teikiami kitokie ordinai: pavyzdžiui, Darbo raudonosios vėliavos. Beje, Frolas Romanyčius ordinų už darbo pasiekimus irgi turėjo.

Netgi tarnyboje jis kilo neįprastai sparčiai. Jis augo su pagreičiu. Galiausiai praėjus pusantro dešimtmečio po karo jis tapo antruoju žmogumi Sovietų Sąjungoje. 1959 m. liepos 13 d. amerikiečių žurnalas „Time" viršelyje išspausdino Kozlovo nuotrauką ir uždavė klausimą: ar tik ne jis pakeis Chruščiovą? Tik Sovietų Sąjungoje tokių klausimų niekas neuždavinėjo. Kiekvienas, stebėjęs jėgų išsidėstymą Kremliuje, suprato: Frolas Romanyčius Kozlovas – tai ne tik tas, kuris pakeis soste Chruščiovą, tai tas, kuris jį jau beveik pakeitė.

Frolas Romanyčius valdė šalį. Oficialiai Sovietų Sąjungos vadovybėje jis viso labo Nr. 2. O iš tikrųjų – kur kas daugiau nei tai. Frolas Romanyčius perprato nenumaldomą draugo Chruščiovo potraukį oficialiems vizitams į užsienį ir šiuo potraukiu pasinaudojo.

Per savo valdymo metus Chruščiovas apsilankė Kinijoje, dukart Prancūzijoje, dukart JAV, Šveicarijoje, Irane, Ganoje, Indonezijoje, Gvinėjoje, Afganistane, Sudane, Egipte, Alžyre, Birmoje, Tailande, Indijoje, keletą kartų Suomijoje ir taip toliau, ir panašiai. Jo vizitai buvo ne šiaip ilgos trukmės, bet tiesiog tęstiniai, su nesuskaičiuojamų lankytinų vietų apžiūromis, gamyklų, fermų, universitetų, mitingų, koncertų, banketų aplankymu, su pasijodinėjimais ant kokio dramblio ar ant kupranugario. Jeigu į Ameriką – tai okeaniniu laineriu, į Didžiąją Britaniją – kreiseriu.

Tas šalis, kurios buvo patiestos po sovietinių tankų vikšrais, – Lenkiją, Vengriją, Bulgariją, Rumuniją, Rytų Vokietiją, Čekoslovakiją, Mongoliją – Chruščiovas laikė savo pareiga lankyti kone kasmet.

Po savąją šalį jis važinėjosi irgi be paliovos. Mūsų šalis, reikia pripažinti, didžiulė. Štai Chruščiovas – Uzbekistano medvilnės

plantacijose, o štai – Kremenčiūgo HE statyboje, tai jis pas Baku naftininkus, tai pas Donbaso šachtininkus. Jis stebėjo laivyno mokymus, dykumoje patarinėjo Didžiojo Karakumų kanalo statytojams, sunkiojo tanko IS-7 kūrėjus mokė šiuolaikinio mūšio pagrindų.

Nepamirškime dar ir užsienio svečių vizitų. Čia iš Nepalo, o čia iš Indijos, štai Fidelis iš Kubos atskrido pusantro mėnesio paviešėti, o štai Ahmedas iš Alžyro. Ypatingas atvejis – svečiai iš bundančios Afrikos. Šie tai pas mus plūdo kolonomis, tuntais, pakaitomis vieni su kitais. Ir visi – pasitinkami fanfarų ir valstybinių himnų, kalbų ir garbės sargybos iškilmingų maršų, su promenada džiūgaujančiomis Maskvos gatvėmis, su Lenino mauzoliejaus aplankymu ir iškilmingu vainikų padėjimu, su ordinų teikimu brangiesiems svečiams, su nesuskaičiuojamais priėmimais ir banketais, su protokolų ir susitarimų pasirašymu, su laivų ir lėktuvų, tankų ir šarvuotųjų transporterių, pabūklų ir minosvaidžių, traktorių ir kombainų, namų statybos kombinatų ir unikalių technologijų dalijimu nesuskaičiuojamiems draugams.

Frolas Romanyčius Kozlovas visa tai sveikino: varyk varyk, Nikita Sergejičiau, taika – draugystė! O dar tau būtų ne pro šalį į Australiją. Kengūrų bandomis pasigrožėti. Taip kokioms dviem trims savaitėlėms...

Chruščiovas keliavo, Kozlovas valdė šalį, nesiginčydamas su Chruščiovu, pritardamas, kopijuodamas jį net smulkmenose, jo akivaizdoje neišsišokdamas nei savo valdžia, nei savo ketinimais, nei vis didėjančia įtaka valstybės aparatui, betgi atkakliai ir tvirtai brėždamas savo liniją, išdėstydamas savus žmones. Deja, Ginkluotosiose pajėgose jis neturėjo paspirties. Todėl Frolas Romanyčius bičiuliaujasi su generolais ir maršalais. Jis dažnas ir dėkingas svečias generolų susibūrimuose. Jis nepriešgyniauja ir nesiginčija. Jis atidžiai klausosi, jis gilinasi, rūpinasi.

Ginkluotųjų pajėgų viršūnėse daugelis suprato susidariusią padėtį ir tinkamai ją įvertino. Todėl šio civilio iki panagių dalyvavi-

mas frontininkų bendrijoje neatrodė keistai. Greičiau atvirkščiai: maršalai ir generolai švenčia su savo vyriausiuoju vadu, nors jis ir absoliutus civilis, nors tokio posto oficialiai jis kol kas dar neužima.

Viskas tą dieną ten buvo taip, kaip ir visur pas mus, kai krūvon susirinkdavo kovų draugai: šmaikščios istorijos, pasierzinimai, dainos apie tamsią naktį ir apie ugnį ankštoje krosnelėje. Tiesa, dainavo be armonikos.

Fronto tradicinė dozė – šventa.

Išgėrė. Užkando. Dar išgėrė. Išgėrė už naujai iškeptą valstybės vadovą SSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo pirmininką generolą leitenantą Leonidą Iljičių Brežnevą.

Nuo karo temos kažkaip nepastebimai, bet visiškai neišvengiamai peršoko prie numušto amerikiečių lėktuvo temos.

Ir Nikita pasileido: lėktuvas vaiduoklis, o mes jį – pirmąja raketa! Ogi mes jiems – Kuzios močią!

Lenkia Chruščiovas pirštus:

– Pirmoji pasaulyje tarpžemyninė balistinė raketa – mūsų!

– Pirmasis palydovas – mūsų!

– Greit padarysim bombą, kokios niekas pasaulyje neturi!

– Žmogų į kosmosą pasiųsime pirmieji! Koroliovas žadėjo metų pabaigoje.

– Afrika bunda!

– Azija bunda!

– Lotynų Amerika bunda! Fidelis Kuboje socializmą sukurs!

Ir išvada: metas! Metas padaryti galą kapitalizmui!

1960 m. sausio 14 d. Nikita Chruščiovas iš SSRS Aukščiausiosios Tarybos sesijos tribūnos švytėdamas pareiškė, kad praėję 1959-ieji įeis į istoriją kaip pirmieji išplėstinio komunizmo kūrimo Sovietų Sąjungoje metai. Pirmasis komunizmo etapas bus pasiektas iki 1970-ųjų, baigiamosios iškilmės – iki 1980-ųjų.

Tačiau komunizmas negali gyvuoti, kai greta siaubingai engiami žmonės kapitalistinėse šalyse. Laikas tam padaryti galą.

5

GRU viršininkas armijos generolas Ivanas Aleksandrovičius Serovas pakėlė kiek apsunkusią galvą, palingavo ją, nuvaikydamas lengvą apgirtimą. Ką jis girdi? Laikas padaryti tam galą? O kokiomis jėgomis?

Griežto būdo buvo Ivanas Aleksandrovičius. Valdė kietai. Mėgo sušaudymus. Mėgo ne tuščiai vėpsoti per nuosprendžių įvykdymus, bet aktyviai ir kūrybingai juose dalyvauti. Mėgo pavaldiniams rodyti pavyzdį: štai kaip reikia! Šaudyti į duobelę, kur kaukolė jungiasi su stuburu.

Ivanas Aleksandrovičius visą gyvenimą ėjo paskui Chruščiovą tarsi paskui ledlaužį. Visada ir visur kur jį palaikė. Susitelkusi grupė stūmė Chruščiovą į viršų, o tasai, užsiropštęs kiek aukščiau, tempė grupę paskui save.

Anksčiau grupei priklausė dar ir Žukovas. Būtent jisai išgelbėjo Chruščiovą 1957-aisiais. Bet Žukovas prarado stabdžius. Teko jį išspirti iš gaujos.

Viskas būtų gerai, tik kad ir Chruščiovui kartais stabdžiai neveikia. Dar ir kaip neveikia. Jis niekaip nenori pamiršti Kuzios močios. Pažvelgė GRU viršininkas į akis Leonidui Iljičiui Brežnevui, pačiam ištikimiausiam Chruščiovo bendražygiui. Nieko įdomaus neįžiūrėjo. Pažvelgė į akis Frolui Romanyčiui Kozlovui, Malinovskiui, Biriuzovui, Nedelinui. Ir staiga susidūrė su Varencovo žvilgsniu.

Ir jie vienas kitą suprato.

6

Kitą sekmadienį vyriausiojo artilerijos maršalo Varencovo viloje didis sujudimas. Po kerota obelimi virėjas šašlykus kepa. Kvapas sklinda po visą sodą, po visą mišką. Muzika griaudi. Sve-

čiai traukia populiarią dainą apie tai, kaip po naktinį miestą klaidžioja tyla.

Vyriausiasis artilerijos maršalas Varencovas su GRU viršininku armijos generolu Serovu įsitraukė į rimtą pokalbį. Jie paėjėjo nuošaliau.

– Nikita plėšiasi nuo grandinės. Kad tik košės neprivirtų.

– Privirs.

– Žinai, Ivanai Aleksandrovičiau, viskas gali būti gerokai rimčiau, nei mums atrodo.

– Jis kažką rezga, ir tai gali blogai baigtis. Visiems mums. Visiems.

– Reikia apsvarstyti variantus.

7

1960 m. gegužės 16 d. Paryžiuje įvyko keturių valstybių – Sovietų Sąjungos, JAV, Didžiosios Britanijos ir Prancūzijos – lyderių susitikimas. Pagrindinis klausimas – Berlynas.

Per Antrąjį pasaulinį karą Vokietija buvo sutriuškinta ir padalyta į keturias okupacines zonas: sovietų, amerikiečių, britų ir prancūzų. Be to, Berlynas, atsidūręs sovietų zonoje, irgi buvo padalytas į keturis sektorius, vėlgi – sovietų, amerikiečių, britų ir prancūzų.

Trys Vokietijos zonos, okupuotos Vakarų sąjungininkų, susiliejo į Federacinę Vokietiją. Trys Berlyno sektoriai tapo Vakarų Berlynu.

O Vakarų Berlynas tapo rakštimi socializmo kūne.

Sovietų zonoje viešpatavo socialinis teisingumas, o Vakarų Vokietijoje – žmogus išnaudojo žmogų, kapitalistinė vergija. Todėl tik praėjus vos keletui metų po karo gyvenimas Vakarų Vokietijoje ir Vakarų Berlyne ėmė stulbinančiai skirtis nuo gyvenimo Rytų Vokietijoje ir Rytų Berlyne.

Rytų vokiečiai pasileido į Vakarus.

Sieną tarp Rytų ir Vakarų Vokietijų pavyko uždaryti. Bet ką daryti su Berlynu? Tai vientisas miestas, kuriame įsikūrusi socialistinės valstybės – Vokietijos Demokratinės Respublikos – sostinė, ir čia pat, už kelių kvartalų, – niekšiškas, kenkėjiškas, bjaurus, šlykštus kapitalizmas su prašmatniomis parduotuvėmis, kuriose gausu visko.

Rytų vokiečiai atvažiuodavo į savo socialistinės valstybės sostinę ir perėję gatvę pakliūdavo į dvokiantį kapitalizmą. Ten jie prašydavo politinio prieglobsčio. Paskui lėktuvu – į Vakarų Vokietiją.

Iš Rytų Vokietijos bėgo ne patys blogiausi vokiečiai. Atvirkščiai – patys talentingiausi. Bėgo inžinieriai, gydytojai ir mokytojai, žurnalistai ir muzikantai, artistai ir dailininkai, architektai ir agronomai, geologai ir diplomatai. Darbininkai ir valstiečiai neatsiliko. Gyvenimas Vakaruose atrodė ypač patrauklus jaunimui. Atskiras atvejis – kariuomenės, aviacijos ir laivyno, policijos, pasienio kariuomenės, valstybės saugumo karininkai, seržantai ir kareiviai. Saugumiečiai buvo ypač aktyvūs.

Pragyvenimo lygis Vakarų Vokietijoje akivaizdžiai kilo. Drauge su šiuo augimu plėtėsi ir bėglių iš Rytų Vokietijos srautas. Iš pradžių – vienetais. Paskui dešimtimis. Galiausiai – šimtais. 1960 m. vasarą bėglių srautas pasiekė vieno žmogaus per minutę greitį. Šešiasdešimt žmonių kas valandą. Pusantro tūkstančio per parą. Ketvirtis milijono per metus.

Socialistinė Vokietija tirpo it ledokšnis ant keptuvės. Tuštėjo kaimai ir miestų rajonai.

Pirmosios vokiečių žemėje socialistinės valstybės galimybes kuo išsamiausiai išnaudojo klasės broliai: lenkai, čekai, vengrai, rumunai, bulgarai. Jų „vyresnioji sesuo“ Sovietų Sąjunga rodė pavyzdį.

Rytų Vokietijoje buvo dislokuota galingiausia pasaulyje sausumos kariuomenės grupuotė. Suprantama, tai buvo Sovietinės armijos kariuomenė. Sovietų kariškių lankymasis Rytų Berlyne, jei

jie tarnavo ne pačiame Rytų Berlyne, buvo nepageidaujamas. Bet tai negelbėjo. Jie slapta atvažiuodavo į Berlyną. Ir naudojosi atsiradusia proga pabėgti.

Buvo mestos neribotos pajėgos ir priemonės bėgimui sustabdyti. Tarp sovietinių kareivių ir karininkų buvo aktyviai dirbama, o tos veiklos esmę galima išreikšti vienu žodžiu: pabėkime! Atsirasdavo tokių, kurie atsakydavo: bėkim! Perbėgdavo toksai kareivėlis į amerikiečių zoną, jį apklausdavo amerikiečiai, kareivėlis išklodavo viską, ką tik žinodavo. Paskui jį sušaudydavo už Tėvynės išdavimą. Nemaloniausias momentas būdavo netikėtas „amerikiečių" perėjimas prie tokių artimų ausiai sovietinių keiksmų.

Toks pat darbas buvo dirbamas tarp Rytų Vokietijos gyventojų.

Tačiau išlaidos provokatoriams neatsipirko. Tas, kuris apsispręsdavo bėgti, paprastai bėgdavo su niekuo nesitardamas, niekuo nepasitikėdamas... Tarp jų buvo ir tokių, kurie patys dar vakar KGB įsakymu gundė draugus bėgti.

Bet net ir masinis tautos bėgimas nebuvo didžiausia blogybė. Svarbiausia buvo tai, kad VISI suprato: TEN GERIAU! O pas mums kažkas daroma ne taip. Kažką reikia keisti.

Draugams Kremliuje reikėjo imtis ryžtingų veiksmų.

Tik kokių?

Tad ir susirinko Paryžiuje ponai ir draugai: Eizenhaueris, Makmiljanas, de Golis[1] ir Chruščiovas – šalių, kurios po karo suraikė į dalis Vokietiją ir Berlyną, lyderiai. Kad ir ką siūlė Vakarų lyderiai, tai buvo nepriimtina Sovietų Sąjungai. Bet kokio sprendimo sąlygomis žmonės vis vien bėgs į normalų gyvenimą, kuriame nėra partijos sekretorių ir kolūkių, vienintelio teisingo kelio ir mylimo vado, užtat yra drabužių ir avalynės, yra duonos ir sviesto, galima

[1] Dwight Eisenhower – JAV prezidentas, Maurice Harold Macmillan – Didžiosios Britanijos ministras pirmininkas, Charles de Gaulle – Prancūzijos prezidentas – *vert. past.*

stoti į bet kokią patinkamą partiją, laikraštyje parašyti viską, ką panorėsi.

Chruščiovas kaip visada nepagalvojęs pasiūlė pačių aukščiausių viršūnių susitikimą, kad būtų rastas Berlyno problemos sprendimas. O kai susitikimas buvo paskirtas, staiga susivokė: nieko gera iš šio susitikimo laukti netenka. Buvo galima pareikalauti iš prakeiktų kapitalistų, kad šie grąžintų atgal visus, pas juos perbėgusius. Bet jie taip daryti, aišku, nesutiks. O jei ir sutiks, tai vis vien pačius geriausius ir reikalingiausius pasiliks sau.

Nors jeigu jie ir sugrąžintų visus, tai problema dėl to neišnyks. Vis vien visi žinos, kad mūsų šalyje kažkas daroma ne taip, kaip reikėtų.

Tad kas beliko vargšui Chruščiovui?

Beliko susitikimą sužlugdyti. Ir numuštasis lėktuvas šnipas pataikė pačiu laiku.

1960 m. gegužės 16 d. Nikita Chruščiovas pareikalavo, kad JAV prezidentas atsiprašytų už vykdomą prieš Sovietų Sąjungą nukreiptą šnipinėjimą.

Reikalavimas buvo neįvykdomas. Mat valstybė ir lyderis, atstovaujantis tai valstybei, neturi teisės niekieno atsiprašinėti. Taip nustatyta prieš šimtus, jei ne tūkstančius metų. Jeigu vienos valstybės vyriausybė kažką pasiūlė kitos valstybės vyriausybei, o vėliau pakeitė savo požiūrį, tai ir šiuo atveju niekas nieko neatsiprašinėja. Esant tokiai padėčiai atšaukiamas ambasadorius. Pareiškiama: ambasadorius kažką supainiojo, mes nieko panašaus nesiūlėme ir negalėjome siūlyti, čia jis pats kažką leptelėjo. Visi supranta: ambasadorius perdavė tik tai, kas jam buvo nurodyta. Bet vis vien – kaltas jis, ir tik jis! Tad jis išgrūdamas iš posto. Ir atsiunčiamas naujas. Taip nustatyta.

Jeigu valstybė kažkur prašovė, o suversti tos klaidos ambasadoriui nepavyksta, tai ir tuomet vis vien niekas nieko neatsiprašinėja.

Tačiau Chruščiovas neatstojo: Eizenhaueri, atsiprašyk!

Antrojo pasaulinio karo metu sovietų žvalgyba aktyviai veikė prieš JAV – savo pagrindinę sąjungininkę kare prieš Hitlerį. Sovietų žvalgyba pavogė atominio ginklo paslaptis. Šnipų tinklas buvo atskleistas. Bet amerikiečiai nereikalavo atsiprašyti, nes suprato, kad valstybė ir jos lyderiai neturi teisės reikšti atsiprašymų.

Beje, šnipų tinklas buvo atskleistas ne FTB ir amerikiečių policijos pajėgomis. Tiesiog sovietų šifruotojas Kanadoje, nugvelbęs portfelį su visiškai slaptais dokumentais, išėjo iš sovietų ambasados ir patraukė pas pirmą pasitaikiusį valdžios atstovą prašyti prieglobsčio.

1960 m. gegužę, kai Chruščiovas reikalavo atsiprašymų, JAV kalėjime sėdėjo sovietinis žvalgas Rudolfas Abelis. Jis buvo sučiuptas ir pasodintas. Amerika dėl jo veiklos atsiprašymų nereikalavo. O juk Abelis į seifus buvo įlindęs. Amerikiečių lakūnas į seifus nesižvalgė. Jis iš aukštai jų negalėjo nė matyti. Seifai juk ne lauke stovi, o po stogu. Tad tematė jis tik stogus.

Chruščiovas reikalavo. JAV prezidentas laikėsi savo. Teisės atsiprašinėti jam nebuvo suteikta.

Jei taip, jokio viršūnių susitikimo nebus, – trinktelėjo Chruščiovas durimis ir išskrido į Maskvą.

O Berlyno problema liko.

Veikiantieji asmenys

Armijos generolas **IVANAS ALEKSANDROVIČIUS SEROVAS** gimė 1905-aisiais. Tarnavo artilerijoje. Per Didįjį 1937–1938 m. valymą Stalinas išnaikino iš pradžių beveik visą Jagodos laikų čekistų kartą, paskui – naują Ježovo laikų čekistų kartą. 1939 m. Stalinas praktiškai iš naujo komplektavo NKVD iš trečiosios čekistų kartos. Vakansijų – tūkstančiai. Į NKVD buvo kviečiami kariškiai, partiniai darbuotojai, mokymo įstaigų absolventai. Šiame sraute atsidūrė ir Serovas. Ir sparčiai iškilo aukštyn. Jau 1939 m.

rugsėjį jis buvo pasiųstas į Kijevą užimti Ukrainos vidaus reikalų liaudies komisaro pareigų. Tais laikais Chruščiovas buvo Ukrainos komunistų partijos pirmuoju sekretoriumi, tai yra faktiniu diktatoriumi, o Serovas prie jo – Ukrainos slaptosios policijos šefu.

1940 m. balandžio 26 d. buvo paskelbtas SSRS Aukščiausiosios Tarybos įsakas dėl grupės čekistų apdovanojimo. Už ką jie apdovanojami, nebuvo pranešama. Tačiau sąraše atsidūrė Smolensko srities NKVD valdybos viršininkas Kuprijanovas, Kalinino srities NKVD valdybos viršininkas Tokarevas, Charkovo srities NKVD valdybos viršininkas Safonovas. Pagal vietą ir laiką šie apdovanojimai sutampa su lenkų karininkų sušaudymu Smolensko srities Katynės kaime, Kalinino srities Mednojės kaime ir Charkovo srities Piatichatkos gyvenvietėje. Sričių, kuriose buvo organizuoti sušaudymai, NKVD valdybų viršininkai gavo Raudonosios žvaigždės ir Garbės ženklo ordinus. O apdovanotųjų sąrašo viršuje – Valstybės saugumo 3 rango komisaras Serovas, kuris buvo apdovanotas aukščiausiuoju valstybiniu apdovanojimu – Lenino ordinu.

Karo metais Serovas – visagalio NKVD šefo Laurentijaus Pavlovičiaus Berijos pavaduotojas. Karą baigė būdamas generolu pulkininku, Sovietų Sąjungos didvyriu. Po Stalino mirties Chruščiovas paskyrė Serovą į KGB pirmininko postą. 1956-aisiais Serovas buvo vienas iš vadovavusiųjų Vengrijos revoliucijos nuslopinimui. Gavo „Mėsininko“ pravardę. Nuo 1958-ųjų – Generalinio štabo GRU viršininkas, Generalinio štabo viršininko pavaduotojas žvalgybai. Pradedant nuo 1939-ųjų Serovas liko artimu Chruščiovo draugu ir rėmė jį visose jo kautynėse dėl valdžios.

6 SKYRIUS

1

Sovietų Sąjungoje nėra tokių televizorių ir šaldytuvų kaip Amerikoje. Užtat mes lenkiame JAV kosmose. Užtat mes gaminame raketas ir užtvenkėme Jenisėjaus upę. Greitai pats pirmas žmogus skris į kosmosą. Ir tai bus mūsiškis, sovietinis žmogus!

1960 m. liepa. Pasitarimas dėl kosmonauto skafandro konstrukcijos problemų. Kasdien ant vyriausiojo raketinių kosminių sistemų konstruktoriaus Sergejaus Pavlovičiaus Koroliovo galvos šitiek nemalonumų, šitiek problemų, šitiek kasdienio nervų gadinimo. Chruščiovas skubina greičiau paleisti į kosmosą pirmąjį kosmonautą. Reikia aplenkti amerikiečius! Bet kokia kaina reikia stryktelėti į kosmosą pirmiesiems.

Lengva pasakyti: bet kokia kaina. Tiktai tos kainos niekas nenori mokėti. 1957 m. spalio 4 d. savo sukurta raketa „8K71" Koroliovas paleido pirmąjį dirbtinį Žemės palydovą. Nobelio komitetas kreipėsi į Chruščiovą: įvardykite vyriausiąjį konstruktorių, jis nusipelnė aukščiausių apdovanojimų ir pažymėjimų. Chruščiovas į tai atsakė: pirmasis dirbtinis palydovas – tai visos sovietinės liaudies pergalė, skirkite apdovanojimą mūsų liaudžiai!

Aišku, niekas nepaskelbė dviejų šimtų milijonų piliečių Nobelio premijos laureatais. Nobelio premiją už pasiekimus fizikoje tais metais gavo kažkas kitas už kažkokius visai kitokius atradimus ir pasiekimus. Vyriausiasis konstruktorius Koroliovas buvo taip smarkiai įslaptintas, kad kosminių triumfų šlovė jį aplenkė. Šlovė skriejo pro šalį. Štai ką reiškia: bet kokia kaina.

O Chruščiovas mygo: greičiau greičiau!

Koroliovas pažadėjo Chruščiovui išsiųsti kosmonautą 1960-ųjų gruodį.

Tačiau problemų gausėjo. Ir kol Koroliovas visa galva buvo pasinėręs į kosmosą, konkurentas Miška Jangelis prastūmė savo raketą „8K63" Strateginės paskirties raketinei kariuomenei. Skrydžio nuotolis – 2100 kilometrų. Kai Koroliovas ją pirmąkart pamatė, paniekinamai purkštelėjo: kas čia per pieštukas? Ji juk perlūš dar starto metu. Tačiau raketa nesulūžo. Ji nuskrido. Ir buvo priimta į ginkluotę.

Ir tasai pats Jangelis rengia bandymams raketą „8K65". Nuotolis – 4500 kilometrų. O juk ir ji bus priimta SPRK ginkluotėn.

Jangelis kiek užtruko su raketa „8K64". Jos skrydžio nuotolis bus 11–13 tūkstančių kilometrų. Bet netrukus prasidės ir jos bandymai. Kosmosas Koroliovo užantyje, tačiau Strateginės paskirties raketų kariuomenė deda viltis į Jangelio raketas. Kam reikalinga Jangelio raketa, įveikianti tarpžemyninius atstumus? Tam, kad išstumtų iš šio daržo Koroliovo raketą „8K74", kuri nors buvo priimta ginkluotėn, bet kaip vienetinis egzempliorius. Masinės plėtotės nėra!

Koroliovo problema buvo ta, kad jis pasirodė pirmasis. Koroliovas sukūrė tarpžemyninę balistinę raketą „8K71", galinčią nunešti į Ameriką termobranduolinį užtaisą, sveriantį penkias su puse tonos. Tokio būta užsakymo. Bet kol Koroliovas kūrė raketą, atominink ai įsigudrino išsaugodami užtaiso galingumą smarkiai sumažinti jo svorį. Todėl pasirodė, kad Koroliovo raketa – su pertekline galia. Kosmosui užkariauti pats tas, o generolams tokia milžiniška,

brangi ir sudėtinga nereikalinga. Jiems geriau kas nors mažesnio, kas tiktų masinei gamybai. Štai tai ir kuria Jangelis.

Tarp generolų jau paleistas juokelis: Jangelis dirba mums, o Koroliovas – TASS'ui. Paprasčiau kalbant, Jangelis daro tai, kas reikalinga, norint padidinti kovines mūsų šalies galias, o Koroliovas užsiiminėja parodomaisiais darbais, stebindamas pasaulį naujais kosminiais triumfais.

Skaudžiausia, kad tai tiesa. Koroliovo firma dar nespringsta tik todėl, kad anksčiau jam pavyko 150 kilometrų skrydžio nuotolio gera operatyvinė taktinė raketa „8K11". Bet ir iš šios srities Koroliovą greitai išstums Makejevas savo gaminiu „8K14".

Koroliovą gelbsti tik kosmosas. Koroliovo raketomis paleidžiami palydovai. Vis dėlto pažado, duoto Chruščiovui, vykdymas žlunga. 1960-ųjų gruodį žmogus į kosmosą aiškiai neskris. Jei ne gruodį, tai kada? O jei amerikiečiai paleis pirmieji?

Kiekvieną dieną tenka derinti ir spręsti šimtus problemų. Štai, atrodytų, toks menkniekis – šlapinimasis nesvarumo sąlygomis. Iškilusios problemos pranešimą skaito putlių formų moteris gydytoja. Kolektyvas čia perdėm vyriškas. Su vienintele išimtimi. Ir toji išimtis tokia dėmesį traukianti ir krūtininga, kad vyrai priversti akis nudelbti. Neįmanoma žiūrėti. Tarsi žiūrėtum į saulę. Akina.

Tuo tarpu ji siūlo sprendimą: ant šlapinimosi organo, ant šito paties daikčiuko, mes užmausime štai tokią guminę žarną.

Vyriausiasis konstruktorius Koroliovas tuoj ims ir pratrūks, o čia dar kvaila boba kažkokias nesąmones pliauškia. Vyriausiasis konstruktorius įširdęs taip šveitė pieštuką, kad šis net tarkštelėjo į stalą:

– Valentina Ivanovna, o jūs pati tą patį daiktą rankose kada nors laikėte?

2

1960 m. rugsėjo 9 d. 19.00 val. turboelektrolaivis „Baltika“ atlaisvino švartavimosi lynus ir, pratisu ūktelėjimu atsisveikinęs su gimtuoju uostu, pasuko į Niujorką. Laive – SSKP CK pirmasis sekretorius, SSRS Ministrų Tarybos pirmininkas draugas Nikita Sergejevičius Chruščiovas ir jį lydintys asmenys.

Turboelektrolaivis „Viačeslavas Molotovas“ buvo pastatytas Olandijoje Sovietų Sąjungos užsakymu. Jis buvo pradėtas statyti prieš Antrąjį pasaulinį karą, o užbaigtas jau hitlerinės okupacijos metais ir perduotas Sovietų Sąjungai. Gerai, kad Hitleris buvo ištikimas draugo Stalino sąjungininkas, netrukdė vykdyti pasaulinio proletariato tėvynės užsakymų. Po 1957-ųjų valstybinio perversmo šlovingas Molotovo vardas buvo nukapotas nuo laivo borto ir privirintas naujas – „Baltika“.

Šiaušia „Baltika“ per vandenyną, smaragdinius vandens šlaitus nosimi traiško, tūkstančius tonų vandens į šalis taškydamas.

Kiekvieną rytą Chruščiovas be išimčių keliasi šeštą valandą ryto. Prieš pakildamas ant kapitono tiltelio visada atsiklausia leidimo.

Šis žmogus kažkaip gebėjo suderinti nesuderinamas savybes. Visi, pažinoję jį iš arti, liudija viena: dalykiškas, ryžtingas, draugiškas, nepagiežingas, pikta užanty nelaikantis, nekaprizingas, neišlepintas, nekerštingas. Chruščiovas visada į savo vairuotojus, apsauginininkus ir visus, ką mes anuomet vadinome „patarnautojais“, kreipdavosi vardu ir tėvavardžiu, ir jokiu būdu netujindavo. Jis visuomet žinodavo, kam gimė sūnus, kieno tėvas pasimirė. Jis prisimindavo šimtų žmonių gimtadienius ir kiekvieną kasmet pasveikindavo, nieko nepamiršdamas, net ir tų, kurie jam buvo visiškai nebereikalingi. Jis padėdavo žmonėms, ir darė tai ne dėl kokio nors išskaičiavimo, bet dėl išties geros širdies.

Ir kartu... Jis pasirašė mirties nuosprendžius tūkstančiams žmonių, kurių niekad akyse nebuvo matęs, – nesigilindamas į aplinkybes, nesiaiškindamas kaltės laipsnio. Iš visos Stalino aplinkos jis

buvo pats gudriausias. Į Sovietų Sąjungos sudėtį įėjo 11 respublikų. 1937–1938 m. šių respublikų vadovai buvo naikinami ištisais pulkais. Pasitaikydavo – po kelis kartus. Išgyveno tik du: Berija Gruzijoje ir Chruščiovas Ukrainoje. Kelyje į valdžią Chruščiovas apgavo, apmovė, apmulkino, apkvailino, apsuko, išdūrė, apvyniojo aplink pirštą tokius „stumbrus", kaip Berija, Molotovas, Malenkovas, Kaganovičius, Žukovas. Taigi ir paties Stalino mirtis slegia jo sąžinę.

Ir štai jis plaukia į Ameriką. Liukso kajutė viršutiniame denyje iš dešinės. Kokia čia brangių medienos rūšių apdaila? Mat olandų meistrai pasistengė! Aš kas? Kapitalistas? Plėškit velniop visą brangią apdailą! Plastikas – štai ateities medžiaga! Apklijuoti kajutę rausvos spalvos plastiko plokštėmis!

Chruščiovas Amerikoje jau kartą lankėsi. Pirmą kartą, prieš metus, jis buvo linksmas ir draugiškas. Amerika sutiko Chruščiovą kaip brangų svečią. Tiesa, nebuvo apsieita be savižudiško pūtimosi. Kokios ten jūsų paslaptys, – leptelėjo uolusis Nikita Sergejevičius, – mes skaitome visus jūsų šifrus, net pačius sudėtingiausius.

Nedelsiant buvo pakeisti patys įvairiausi Amerikos ir jos sąjungininkų šifrai. Maža to, pasikeitė pati kodavimo sistema, buvo įvesti visiškai nauji informacijos užsklendimo būdai ir principai. Daugelio tūkstančių sovietinių matematikų kolektyvų darbo dešimtmečiai buvo nubraukti viena plepaus pagyrūno fraze.

O visa kita, puikioji markize, buvo tiesiog nuostabu.

Paskui turėjo įvykti atsakomasis JAV prezidento vizitas į Sovietų Sąjungą. Bet Chruščiovas atsakomąjį vizitą atšaukė: jei už šnipinėjimo skrydį neatsiprašai, nėra tau pas mus kas veikti!

Ir pats išvyko į Ameriką.

Niekas jo tenai nebuvo kvietęs, niekas nelaukė. Bet Amerikoje įsikūrusi Jungtinių Tautų Organizacija – Chruščiovas ne pas amerikiečius į svečius vyksta, o į JTO, asmeniškai atstovauti Sovietų Sąjungai Generalinėje asamblėjoje.

Amerika pasitiko Chruščiovą kaip neprašytą svečią. Mes tavęs nekvietėme! Nori prisišvartuoti Manhatano dokuose? Štai ten –

purvinoje prieplaukoje prie apleistų sandėlių. Ir švartavimosi lynų priimti nėra kam: dovanok, brangusis, laisvė pas mus – streikuoja dokininkai. Ne visur. Tik štai toje nešvarioje vietoje, kur vidury baltos dienos nieko nesivaržydamos laksto pilkos žiurkės, didumo sulig geru šunimi.

Chruščiovas akibrokštą nutylėjo. Ir Sovietų Sąjungą pristatė visu gražumu.

1960 m. rugsėjo 23 d. Nikita iš JTO tribūnos vėl pažadėjo amerikiečiams parodyti Kuzios močią.

Bėda ta, kad JTO sinchroninio vertimo vertėjai verčia iškart į kelias kalbas. Frazės prasmė buvo visiškai nesuprantama. Tačiau toje frazėje buvo girdėti bauginantys, pikta lemiantys grūmojimai. Ir vėlgi buvo girdėti kažin kas apie kažkieno motiną.

JTO veltėdžių per akis. Posėdžiauja jie dienų dienas ir savaites. Chruščiovas neskubėjo. Jis posėdžiavo. Dienų dienas ir savaites. Tarsi namie visos problemos jau išspręstos. Chruščiovas pertraukdavo pasisakančiuosius, balsu grasino ir įžeidinėjo. Chruščiovas veržėsi į tribūną ir kalbėjo neužsičiaupdamas. Kai pritrūkdavo žodžių, batu trankė į stalą.

Chruščiovas apsistojo nuolatinėje SSRS atstovybėje prie JT. Chruščiovas pašėlo: kodėl namas tokioje gražioje vietoje? Mes gi proletarai! Nedelsiant parduoti, nupirkti toliau nuo ištaigingų vilų ir rūmų, mūsų vieta – darbininkų kvartaluose!

Spalio 1-ąją Chruščiovas pareiškė: tikroji demokratija įmanoma tik socializmo ir komunizmo sąlygomis. O pas jus juodaodžiai linčiuojami ir kariami.

Spalio 11-ąją: mes jus įveiksime! Pas mus raketų gamyba konvejerinė. Neseniai aš lankiausi vienoje gamykloje ir mačiau, kad raketos ten leidžiamos kaip dešros iš automato.

Spalio 13-ąją: tikriausiai jūs norėjote pasiųsti į dugną laivą, kuriuo plaukiau? Prašom. Aš garmėsiu į dugną, bet ir jus su savim nusitempsiu, taip ir žinokite!

3

O gėdą Chruščiovui padarė paprastas jūreivis.

„Baltikos“ ekipažas buvo ypač kruopščiai atrinktas, ypač gerai patikrintas. Tačiau vienas jūreivis Niujorke vis dėlto pabėgo. Ir pasiprašė politinio prieglobsčio...

Kitą dieną visi Amerikos laikraščiai išspausdino jo nuotrauką ir prašymą suteikti prieglobstį.

Chruščiovo isteriškos vapalionės apie socializmo privalumus tučtuojau nuščiuvo. Ant „Baltikos“ denio jis daugiau kojos nekėlė. Išsikvietė lėktuvą ir išskrido į Maskvą.

4

Sovietų Sąjunga laikėsi ant dviejų banginių. Ir šie banginiai nuolatos pjovėsi tarpusavyje pikčiau nei laukiniai šunys gaujoje.

Pirmasis banginis – visuotinis slaptumas. Sovietų Sąjungoje įslaptinta buvo viskas. Absoliučiai viskas.

Antrasis banginis – visuotinis noras viską pagražinti. Apsimetinėjimas visur, kur tik įmanoma. Demonstruojant pragyvenimo lygį, kosminius skrydžius, pieno ir mėsos gamybą, ketaus ir plieno lydymą, visaliaudinį norą mokytis, gyventojų suvartojamų alkoholinių produktų lygį (labai menką), plačiųjų liaudies masių dievinamus didžiuosius vadus, kovą su nusikalstamumu, tautų draugystę, didžius mokslo ir kultūros pasiekimus ir, suprantama, – karinius pasiekimus.

Nikita Chruščiovas paskelbė, kad jis lankėsi vienoje gamykloje, kurioje raketos kaip dešros nuo konvejerio byrėjo. Kur yra raketų gamykla, žinoti niekam nevalia. Baisi paslaptis. Bet Chruščiovas neseniai lankėsi Dniepropetrovske, apie tai rašė laikraščiai. Todėl buvo galima spėti, kur yra ta baisiai slapta gamykla. Ji iš tikrųjų ten ir yra. Tai buvo Pietinė mašinų gamybos gamykla – Južmašas. Ten dirbo Jangelis.

5

Parskridusio iš Amerikos Chruščiovo Maskvoje laukė gera žinia.

Vyriausiasis konstruktorius Michailas Jangelis pažadėjo aplenkti savo varžovą vyriausiąjį konstruktorių Koroliovą kuriant naujausią tarpžemyninę balistinę raketą. Chruščiovui raportuojama: Jangelis žodžio laikosi. 1960 m. spalio 21 d. gaminys „8K64" pirmąkart išvežamas į starto aikštelę.

Spalio 20-ąją Jangelio pavaduotojui Levui Berlinui sukako 40 metų. Nešventė. Nebuvo kada. Paleisim gaminį, tada atšvęsim.

Buvo juokiamasi: ši raketa reikalinga draugui Chruščiovui, kad galėtų parodyti amerikiečiams Kuzios močią ir išspręsti Berlyno klausimą. O šią gražuolę daro žymus inžinierius, kurio pavardė Berlinas!

Pačiam Michailui Kuzmičiui Jangeliui spalio 25 d. turėtų sueiti 49 metai, todėl visas kolektyvas nusprendė ir sėkmingą paleidimą, ir vadovybės gimtadienius sujungti į vieną bendrą šventę.

Gaminys „8K64" – milžiniškas dičkis. Trijų metrų skersmens, 34 metrų aukščio. Tai dvylikos aukštų namas. Vis dėlto gaminys pavyko grakštus ir lengvas. Šis daikčiukas sveria vos dešimt tonų. Tačiau jis pripildomas. Į jį supilama 130 tonų mirtinai pavojingo skysčio. Gaminys „8K64" galės nugabenti trijų ar šešių megatonų užtaisą. Pagal tai, koks bus užtaiso galingumas ir atitinkamas jo svoris, raketos skrydžio nuotolis sieks 13 arba 11 tūkstančių kilometrų. Kaip tik – per ašigalį iki Amerikos! Tuo pačiu keliu, kuriuo kadaise mūsų didvyriai lakūnai skrido į Ameriką Pavelo Suchojaus lėktuvu.

1960 m. spalio 24 d. viskas parengta gaminio startui. Uždavinys suformuluotas paprastai: bet kokia kaina spėti iki švenčių, iki lapkričio 7-osios, Didžiosios spalio socialistinės revoliucijos metinių. Tai bus mūsų dovana brangiam Nikitai Sergejevičiui Chruščiovui ir visai sovietinei liaudžiai.

Jangelio kolektyvas paplušėjo iš peties. Buvo nustatytas galutinis terminas – lapkričio 6-oji. Bet vaikinai pasistengė, užbaigė visus darbus anksčiau – spalio 24-ąją! Atsarga – dvi savaitės!

Geriau dviem savaitėm anksčiau nei minutę pavėluoti. Raketa parengta! Ją aplipo inžinieriai. Kiekvienam norisi, kad būtent jo sistema suveiktų, kad būtent ji nesutriktų. Čia ir generalinis konstruktorius Jangelis, čia ir valstybinės komisijos pirmininkas, Strateginės paskirties raketų kariuomenės vyriausiasis vadas vyriausiasis artilerijos maršalas Nedelinas.

Ir staiga...

Paskutinę minutę aptikti nesklandumai elektros grandinėse. Ką daryti? Pagal instrukciją – atšaukti startą, išleisti degalus, atlikti remontą...

Raketą pripildyti degalų ir oksidatoriaus – sunkus ir itin pavojingas darbas. Nupilti degalus ir oksidatorių – uždavinys dar sudėtingesnis ir pavojingesnis. Jeigu teks nupilti dešimtis tūkstančių tonų agresyvios nuodingos bjaurybės, tai paskui reikės visą raketą patikrinti iki paskutinio varžtelio, išplauti ir prapūsti visas ertmes ir vamzdynus. Nupilti degalus ir oksidatorių – atidėti startą mėnesiui.

Tai ką gi daryti?

Pažeisti instrukciją! Štai ką daryti! Pašalinti gedimą tiesiai ant pripildytos raketos! Antraip nespėsime iki lapkričio 7-osios! Vyriausiasis konstruktorius nervinasi, kišasi papirosą į burną. Jam primena: gali sprogti. Negalima čia rūkyti. Išsinešdino konstruktorius į bunkerį velniuodamasis.

Vaikinai triūsia. Nesijaudink, drauge Jangeli! Gedimas bus pašalintas. Startas įvyks tiksliai pagal planą. Aukštybėse ledinis stepių vėjas košia iki kaulų smegenų. Rankos dreba nuo šalčio ir nuovargio. Žmonės dirba iki visiško išsekimo. Aukštoji vadovybė savo buvimu nervinę įtampą dar labiau sustiprina. O viršininkai visuomet su palyda. Parodo viršininkai šiokį tokį nekantravimą, jį akimirksniu sustiprina svita: greičiau greičiau! Pastarąsias dienas

visi miegojo priešokiais. Taip pat ir viršininkai. Nuovargis verčia iš koto. Kartais nebegalima suprasti atliekamų operacijų prasmės. Tačiau žmonės tęsia darbą!

Norint išsiaiškinti gedimą, tenka atjungti kabelius. Pašalinti visi nuo nesankcionuoto antros pakopos starto apsaugantys blokavimo mechanizmai. Tuo metu valdymo punkto pulte priimtas sprendimas patikrinti programinio srovės skirstytuvo veikimą. Komanda perduota skirstytuvui, protinga mašina tiksliai įvykdė įsakymą: antros pakopos įjungimo grandine paleido energiją. Antrosios pakopos degalų ir oksidatoriaus dėmenys susijungė...

Vėliau dokumente su tyrimo išvadomis bus įrašyta: nesankcionuotas variklio paleidimas. Viena vertus, tai tikra tiesa. Pulto operatorius visai neketino paleisti variklio. Bet jei pažiūrėjus kitaip, tai paleidimą galima vertinti net kaip itin sankcionuotą. Blokavimo sistemos atjungtos, komanda duota, šią komandą variklis tvarkingai įvykdė.

Katastrofa niekada nebūna tik vienos klaidos padarinys. Katastrofa įvyksta po klaidų serijos, kai kiekviena nauja klaida dar labiau padidina visas ankstesnes.

Įsakymas rengti startą tam tikrą numatytą dieną buvo klaida. Paskutinius mėnesius, savaites ir dienas darbas vyko šturmo režimu šiurkščiai pažeidžiant visas normas, instrukcijas ir taisykles, laužant įstatymus ir draudimus.

Sprendimas patikrinti elektros grandines jau pripildytoje raketoje buvo nusikalstamas.

Nusikaltimas buvo laikyti tiek žmonių šalia pasirengusios startui raketos.

Klaida buvo atjungti nesankcionuoto starto blokavimo sistemą.

Klaida buvo tikrinti srovės skirstytuvą tūkstančiu procentų neužsitikrinus, kad visos sistemos, blokuojančios variklį nuo nesankcionuoto starto, veikia.

Operatorius nuspaudė mygtuką ir...

Iš tūtos siaubingai riaumodamas išsiveržė galingas pragariškos baltos ugnies fontanas. Milžiniška pirmoji pakopa taikiai ilsisi ant starto stalo. O aukštybėse sulig aštuntu aukštu jau suriaumojo antrosios pakopos variklis, kuriam būtina įsijungti tik už atmosferos ribų. Antrąją pakopą jau pašaukė kosmosas, ji veržiasi aukštyn, bandydama atsiplėšti nuo pirmosios, kurtindama apylinkes pragariškų griaudėjimu, apliedama žemiau esančią pirmąją pakopą pragaro ugnimi. Nuo platformų pabiro žmogeliukai. Gražiai jie šokinėja, tarsi nardytojai varžybose. Tiesa, aukštis čia didesnis, ir apačioje ne baseinas su vandeniu, o kosmodromo betonas.

Štai tada ir driokstelėjo pirmoji pakopa.

Siaubingos jėgos sprogimas, vartaliodamas plieno santvaras, nusviedė degančius žmones į visas puses.

Išsitaškė pasipylė žalia lipni puta, nutekėjo liepsnojančiais draiskalais, žudanti visa, kas gyva, svilinanti iki pelenų. Iš baltos liepsnos išnyra degantys fakelai, griūna ant žemės, bandydami nudaužyti liepsnas ir, traukomi paskutinių konvulsijų, apmiršta, pavirstami juodais nuodėguliais.

6

Vyriausiąjį konstruktorių Michailą Kuzmičių Jangelį išgelbėjo nervai. Kai nustojo veikusi elektros sistema, jam kilo beprotiškas noras rūkyti. Todėl jis ir atsidūrė bunkeryje. Sprogimo metu jis šoko gelbėti savo žmonių. Jam taip pat kliuvo – apdegė. Laimė, nesmarkiai.

Įveikdamas skausmą, pakėlė raudoną telefono ragelį: duokite Chruščiovą.

Rytoj bus Jangelio gimimo diena. Šiandien baltais pelenais pavirto jo pavaduotojas Liova Berlinas. Nieko iš jo neliko. Šiandien sudegė Strateginės paskirties raketų kariuomenės vyriausiasis vadas, vyriausiasis artilerijos maršalas Mitrofanas Ivanovičius Nedelinas.

Jo pelenai buvo atpažinti iš apsilydžiusios Sovietų Sąjungos didvyrio aukso žvaigždės. Šiandien sudegė dešimtys pačių geriausių specialistų raketininkų.

Jangelis praneša: siųskite pagalbą, čia apdegę, apnuodyti kenksmingais garais, rūgšties nudeginti. Reikia gydytojų, reikia evakuacijos priemonių, reikia medikamentų.

– Ko gi tu pats nesudegei? – sušnypštė Chruščiovas. Ir numetė ragelį.

7

Chruščiovas – KGB pirmininkui Šelepinui: paskelbti, kad maršalas Nedelinas žuvo aviacijos katastrofoje. Apie kitus neprasitarti. Kariškius laidoti uždraustojoje raketų poligono zonoje, Južmašo konstruktorius – Dniepropetrovske, bet ne vienoje vietoje, o skirtinguose kapinių galuose skirtingu metu, mirties datos ant antkapių nerašyti, tik metus: 1960. Kad niekas neišsiaiškintų, jog daugelis mirė tą pačią dieną.

Chruščiovas – Koroliovui: apsidirbo tavo konkurentas. Ką darysime?

Variantų daug. Pats gardžiausias: Jangelį nubausti, iš darbo išmesti, o milžinišką, moderniai įrengtą Južmašo raketų gamyklą ir prie jos esantį konstruktorių biurą atiduoti Koroliovo firmai. Juk tinkama išeitis? Bus gigantiška centralizuota gamyba, konstruktorių biurai ir gamyklos Maskvoje, Dniepropetrovske, Kuibyševe. Visos jėgos sutelktos viename kumštyje! O konkurencija? Taigi yra dar konkurentas Čelomėjus, dar yra ir Makejevas. Jie taip pat daro raketas. Ir tikrai neblogas.

Galėjo būti ir kitų variantų...

Tačiau Koroliovas apsisprendė. Kai tik sužinojo apie sprogimą konkurento valdose, iškart suprato, kad bus keliamas klausimas dėl Jangelio likimo ir jo firmos. Todėl Chruščiovui atsakė nesusimąs-

tydamas: tokie dalykai gali nutikti kiekvienam, nebauskite Jangelio ir netrukdykite jam dirbti.

Likimas patvirtino Koroliovo žodžių teisingumą: taip gali nutikti kiekvienam. Lygiai po trejų metų, 1963-ųjų spalio 24 d., tame pačiame poligone starto metu sudegė naujas Koroliovo gaminys „8K75". Drauge su žmonėmis.

Veikiantieji asmenys

Vyriausiasis artilerijos maršalas **SERGEJUS SERGEJEVIČIUS VARENCOVAS** gimė 1901-aisiais. Tarnavo artilerijoje. 1941-aisiais tapo pulkininku, Pietvakarių fronto 6-osios armijos 6-ojo šaulių korpuso artilerijos viršininku. Kijevo katastrofos metu sugebėjo išsaugoti karius bei didelę dalį ginkluotės ir išsiveržti iš apsupties žiedo. 1941 m. lapkritį gavo artilerijos generolo majoro laipsnį. Karo metais sparčiai kilo karjeros laiptais. 1943 m. vasarį tapo artilerijos generolu leitenantu, tų pačių metų spalį – artilerijos generolu pulkininku. Nuo 1942 m. spalio ir iki karo pabaigos užėmė Voronežo fronto, kuris 1943-iaisiais buvo performuotas į 1-ąjį Ukrainos frontą, artilerijos viršininko pareigas. Karo tarybos narys, tai yra politinis Voronežo (1-ojo Ukrainos) fronto prižiūrėtojas, buvo Chruščiovas.

Kursko kautynėse Varencovas buvo iniciatorius garsiojo artilerijos kontrparengimo, kai likus kelioms minutėms iki vokiečių puolimo pradžios pasiruošusiai vokiečių kariuomenei buvo suduotas artilerijos smūgis, kokių iki tol nebūta. Per Kijevo puolimo operaciją Varencovas sugebėjo sutelkti po 300–500 pabūklų kiekviename proveržio fronto kilometre ir frontą pralaužė. Už Berlyno operaciją pelnė Sovietų Sąjungos didvyrio vardą. Nuo 1951-ųjų – Vyriausiosios artilerijos valdybos viršininkas. Vėliau – Sausumos pajėgų raketų kariuomenės ir artilerijos vadas. Varencovas su Chruščiovu palaikė draugiškus santykius nuo 1942-ųjų.

SERGEJUS PAVLOVIČIUS KOROLIOVAS. Gimė 1907-aisiais. Sulaukęs šešiolikos metų tapo aviacinio neraštingumo likvidavimo lektorius. 1931-aisiais įkūrė GIDR – reaktyvinio judėjimo tyrimų grupę, kuri netrukus išaugo į mokslinių tyrimų institutą. 1933-iaisiais – pirmas sėkmingas raketos paleidimas. 1936–1937 m. sukūrė ir parengė bandymams kietuoju kuru varomą zenitinę raketą bei toliašaudę – varomą degalais.

1938-aisiais buvo suimtas, žiauriai kankintas. Kaltės, kurią jam buvo bandoma primesti, nepripažino. Nuteistas mirti. Sąrašą, kuriame buvo įrašytas Koroliovas, vizavo Stalinas, Molotovas, Vorošilovas ir Kaganovičius. Tačiau tai buvo laikas, kai naikinimo mašina jau lėtino apsukas. Sušaudymas buvo pakeistas lageriais Kolymoje. Jam teko kasti auksą pasaulinio proletariato tėvynei. Vėliau jis buvo perkeltas į specialųjį kalėjimą, kuriame vadovaujamas zeko Tupolevo dirbo su bombonešių „Pe-2“ ir „Tu-2“ projektais. 1944-aisiais paleistas, tačiau nereabilituotas.

Po karo sukūręs visą seriją įvairios paskirties raketų.

Gaudavo aukščiausius valstybės apdovanojimus, oficialiai išlikdamas tautos priešu. Reabilituotas 1957-aisiais.

Praktinės kosmonautikos pradininkas. Sukūrė raketą „R-7“ („8K71“), dar vadintą „Šauniuoju septynetuku“. Naudojantis šia raketa buvo paleistas pirmasis dirbtinis Žemės palydovas ir įvykdytas pirmasis pasaulyje žmogaus skrydis į kosmosą. Raketa R-7 – didis XX a. technikos pavyzdys; jos principinė komponavimo schema ir varikliai nepaseno net praėjus pusei amžiaus po pirmojo skrydžio; „R-7“ pagrindu sukurta nešančiųjų raketų serija „Sojuz“, eksploatuojamų iki šiol.

Visą gyvenimą Koroliovas buvo griežtai įslaptintas. Kalbant apie jį, buvo sakoma: „raketinių kosminių sistemų vyriausiasis konstruktorius“, bet neminimas vardas.

Dukart Socialistinio darbo didvyris, Lenino premijos laureatas.

Mirė sulaukęs 59-erių metų, ant operacinio stalo. Pasaulinė šlovė jį aplankė jo mirties dieną.

7 SKYRIUS

1

Kirilą Semionovičių Moskalenką Chruščiovas pažinojo nuo pačios karo pradžios, nuo 1941-ųjų vasaros. Artilerijos generolas majoras Moskalenka vadovavo artilerijos prieštankinei brigadai Pietvakarių strateginėje kryptyje, kur Chruščiovas buvo politinis komisaras. Po dviejų karo mėnesių, aplenkęs divizijos vado pavaduotojo, divizijos vado ir korpuso vado pavaduotojo pareigas, Moskalenka pakilo iškart nuo brigados iki korpuso lygmens. Dar po pusmečio, peršokęs armijos vado pavaduotojo pareigas, buvo paskirtas vadovauti 38-ajai armijai. Chruščiovo ir Moskalenkos keliai vingiavo greta: siaubingas sutriuškinimas Ukrainoje baisią 1941-ųjų vasarą, atsitraukimas, kontrsmūgiai ir kontrpuolimai, vėl atsitraukimas, grandiozinis puolimas ties Charkovu 1942-ųjų pavasarį, užsibaigęs neregėta katastrofa, atsitraukimas, tiksliau – bėgimas Stalingrado link, pergalingas kontrpuolimas prie Stalingrado, vėl Charkovas, Kursko lankas, proveržis prie Dniepro, Kijevo išvadavimas...

Moskalenka karą baigė būdamas generolu pulkininku, Sovietų Sąjungos didvyriu. 1953-aisiais Chruščiovas paskyrė generolą pulkininką Moskalenką vadovauti grupei, kuri suėmė visagalį slaptosios

policijos šefą, Sovietų Sąjungos maršalą Beriją. Už Berijos areštą Moskalenkai buvo suteiktas armijos generolo laipsnis, po dvejų metų jis tapo Sovietų Sąjungos maršalu.

1960 m. spalio 24 d. Strateginės paskirties raketų kariuomenės vyriausiasis vadas Nedelinas žuvo naujos tarpžemyninės balistinės raketos bandymo metu. Kas tiktų į jo vietą?

Chruščiovas nusprendė: Moskalenka.

2

Branduolinių smūgių priešininkui sudavimo planavimu užsiima Generalinio štabo vyriausioji operatyvinė valdyba, paskirstanti taikinius vykdytojams.

Generalinio štabo viršininkas Sovietų Sąjungos maršalas Zacharovas pats asmeniškai iškėlė kovinę užduotį naujajam Strateginės paskirties raketų kariuomenės vyriausiajam vadui Sovietų Sąjungos maršalui Moskalenkai.

Kalbant trumpai, naikinimo taikinių esama dviejų: artimasis taikinys – Europa, tolimasis – Jungtinės Valstijos. Vykdytojų ketvertas: Strateginės paskirties raketų kariuomenė, Sausumos pajėgų raketų kariuomenė, KOP ir laivynas.

Sovietų Sąjungos maršalas Moskalenka nusprendė asmeniškai įvertinti padėtį. Visų pirma – Europa. Čia kaip svarbiausias SPRK partneris pasireikš Sausumos pajėgos, savaime aišku, kuo glaudžiausiai bendradarbiaujant su aviacija ir laivynu.

Atsisėdo maršalas Moskalenka į krėslą, kurį dar taip neseniai užėmė jo pirmtakas. Veikla nauja, nežinoma.

Reikia turėti omeny, kad slaptumas, kuris supo Strateginės paskirties raketų kariuomenę, buvo visuotinis. Kadangi Sovietų Sąjungos maršalas Moskalenka neturėjo tiesioginio ryšio su šiomis pajėgomis, jam buvo leidžiama žinoti apie jas tik šiek tiek daugiau nei kitiems sovietiniams žmonėms. Dabar jo laukė šuolis nuo vi-

siško neišmanymo iki beveik neišsemiamos apimties informacijos suvokimo, progų įsigilinti į begales SPRK problemų ir rasti jų sprendimus.

Maršalas apsižvalgė. Spustelėjo mygtuką:

– Štabo viršininką pas mane.

SPRK pagrindinio štabo viršininkas kaipmat pasirodė. Žinojo, kad naujasis vyriausiasis vadas iškvies jį pirmą.

– Raportuokite apie padėtį, generole pulkininke.

– Strateginės paskirties raketų kariuomenė yra pavaldi gynybos ministrui ir Generaliniam štabui. Į SPRK sudėtį įeina – vadovybė, pagrindinis štabas, pagrindinė ir dvi atsarginės vadavietės, dvi raketinės armijos, atskirasis raketų korpusas, trys bandomieji poligonai, mokslo ir mokymo įstaigos, aprūpinimo daliniai bei padaliniai.

– Kokios raketos?

– „8K63“, jų nuotolis – 2100 km. Kitais metais laukiame raketos „8K65“ su 4500 km skrydžio nuotoliu.

– Kokie mūsų taikiniai Europoje?

Štabo viršininkas raportavo: trumpai, aiškiai ir suprantamai.

Paskui Sovietų Sąjungos maršalui Moskalenkai iškeltus uždavinius reikia susieti su Sausumos pajėgų raketininkų smūgiais.

Sausumos pajėgų raketų kariuomenės ir artilerijos vadas vyriausiasis artilerijos maršalas Varencovas pasirengęs iškloti planus ir ketinimus.

Salė erdvi. Jokių langų. Čia langams ne vieta. Sienos, grindys, lubos – kaip įprastose patalpose. Tačiau tai iliuzija. Iš tiesų jos metalinės, dvigubos. Tarp dviejų plieno sluoksnių – mikroslopintuvai. Todėl ir sienos, ir grindys, ir lubos lengvai gaudžia, jei įsiklausysi. Šviesa ryški, bet ne akinanti. Stalas – šeši iš dešimties. Per visą stalą – reljefinis Europos žemėlapis.

Strateginės paskirties raketų kariuomenės vyriausiasis vadas Sovietų Sąjungos maršalas Moskalenka: Europoje telkiuosi į tolimuosius taikinius, man tenka atsakomybė už amerikiečių atominių

povandeninių laivų bazes Ispanijoje ir Škotijoje – Rotą ir Holi Lochą, britų laivyno bazes Portsmutą, Plimutą, Gibraltarą. Aš atsakau už Italijos, Graikijos, Prancūzijos laivynų bazes. Mano rūpestis – strateginės aviacijos aerodromai, vadavietės ir ryšių mazgai. Suprantama, man tenka Obanė, Penmaras, Pirmazensas, Cveibriukenas, Bitburgas, Ramšteinas, Torechonas. Dar šiek tiek smulkmės. Kas liko – tavo.

Sausumos pajėgų raketų kariuomenės ir artilerijos vyriausiasis artilerijos maršalas Varencovas: Europą sudaužysime tankų pleištais. Pagrindinė kryptis: Kaselis–Liuksemburgas. Kelią atlaisvinsime. Tu tik Ameriką sumalk į miltus, o jau mes per Europą nutiesime branduolinį kilimą tankų armijoms.

Maršalas Moskalenka nusišypsojo: su Sausumos pajėgų raketininkais jokių sunkumų. Jei kiltų karas, sutriuškinsime Europą.

O kaip susidorosime su Amerika?

Maršalas Moskalenka padėkojo vyriausiajam artilerijos maršalui Varencovui už dalykišką, aiškų ir tikslų padėties apibūdinimą, atsisveikindamas išreiškė įsitikinimą, kad jei Tėvynė įsakys, SPRK ir Sausumos pajėgų raketininkai iškeltas užduotis įvykdys. Tuomet vėl išsikvietė savo štabo viršininką:

– Su Europa aišku. Ką turime Amerikai?

– Amerikai skirta „8K74“. Konstruktorius Koroliovas. Iš esmės, tai ta pati „8K71“, kurią pasitelkus paleidžiame palydovus, tik pritaikyta karinėms reikmėms.

– Nuotolis?

– 13 tūkstančių.

– Užtaisas?

– Trys megatonos.

– Kiek jų rikiuotėje?

– Viena.

– Kas „viena“? Viena brigada? Viena divizija? Viena raketų armija?

– Viena raketa. Plesecke.

– Kaip ji apsaugota nuo galimo priešininko smūgio?

– Niekaip.

– Jei bus gauta komanda, aš paspausiu mygtuką, kiek sekundžių praeis iki starto?

– 16 valandų, jei bus dirbama be pertraukų. Tačiau tada dėl programuotojų nuovargio gali atsirasti klaidų. Todėl veikiant įsijautus, supratingai, suderintai, prireiks 23 valandų 40 minučių.

– Kodėl ne 24 valandų?

– Konstruktoriai nusprendė, kad nelabai gerai skamba: parengtis startui per parą gavus įsakymą. Todėl padarė viską, kas nuo jų priklausė, kad būtų galima raportuoti: paleidimo parengtis trunka mažiau kaip parą laiko.

– Kokia tikimybė, kad „8K74" pasieks Ameriką?

– 41 procentas.

– Raketa, kuri visiškai neapsaugota starto aikštelėje, turinti tokį patikimumo laipsnį, tokį parengties lygį, o dar vienetinė – nė velnio niekam netinka.

– Netinka, drauge Sovietų Sąjungos maršale. Bet kai nieko geresnio nėra, buvo nuspręsta turėti tokią raketą karo atvejui. Nors taikiais tikslais ji labiau tinkama. Naudojant tokią raketą į kosmosą paleisti visi mūsų palydovai. Ji gera skrydžiams į kosmosą.

– Kuo išskirtinė?

– Ji varoma žibalu ir skystu deguonimi. Saugu. Tik kad daug laiko parengti prireikia. Ir begalinės infrastruktūros. Ten greta jos visa deguonies gamykla. Raketa buvo kuriama penkių su puse tonos svorio užtaiso, bet branduolinių kovinių dalių kūrėjai įsigudrino sumažinti užtaiso svorį. Todėl ši raketa pasižymi pertekline galia. Kosmosui gerai, o smogti Amerikai tiek nė nereikia.

– Kokios perspektyvos?

– Turėsime dar keturias tokias raketas. Tačiau jei norime pagerinti parengtį, jei siekiame sutrumpinti parengimo laiką, reikia kitokios raketos, varomos agresyviais dėmenimis.

– Bet tokios raketos nėra?

– Bus.

– Kada?

– Dabar tai nežinoma. Pirma tokia raketa buvo išvežta į startą, ten ji ir driokstelėjo prieš tris dienas, užmušė jūsų pirmtaką, SPRK generolų ir Dniepropetrovsko gamyklos konstruktorių grupę bei visą starto taikytojų komandą.

Strateginės paskirties raketų kariuomenės vyriausiasis vadas Sovietų Sąjungos maršalas Moskalenka savo štabo viršininkui parengė šimtus klausimų. Tačiau vos gavęs pirmuosius atsakymus, ilgam nutilo. Paskui prisiminė SPRK vyriausiojo štabo viršininką, išsitempusį prieš jį ir pagarbiai laukiantį.

Maršalas ketino kažką pasakyti, bet tik mostelėjo ranka: pranyk!

3

Maršalas Moskalenka ketino dirbti dieną naktį. Nusprendė įsigilinti. Tačiau jam atsiskleidė toks vaizdas, kad jau penktą vakaro jis įsakė adjutantui atsiųsti mašiną. Reikia važiuoti namo, reikia išgerti šlakelį ko nors žvalinančio, įsisupti į šilkinį dygsniuotą chalatą su siuvinėtais auksiniais kiniškais drakoniukais, įsitaisyti krėsle prie marmurinio židinio, pamaišyti karštas, šiek tiek dūmijančias beržines pliauskas, pasinerti į tylą, dar sykį permąstyti visa, ką šiandien sužinojo iš visiškai slaptų popierių šūsnies.

Skrieja maršalo „zisas“ per Maskvą, čeža padangos. Prisiminė maršalas juokelį: ilga uodega, kiaušai purvini ir akys dega. Kas tai?

Tai Maskvoje eilė prie kiaušinių.

Ir tuoj pat – vairuotojui: stok!

Per visą šaligatvį, nuvingiuodama už kampo tarsi pilka juostuota anakonda, šliaužia begalinė eilė.

Adjutantui: sužinok, ką duoda.

Sulakstė adjutantas, sužinojo, sugrįžo, raportuoja: eilė prie dešros.

Prisiminė maršalas Chruščiovo žodžius, kuriuos tasai išdidžiai tėškė Amerikai, nelyginant kokį granito gabalą į veidrodinę vitriną: o pas mus raketos kaip dešros iš automato iššoka.

Ir vairuotojas, ir adjutantas, ir apsauga tiki, kad Sovietų Sąjunga – didinga raketinė valstybė. Tuo tikėjo ir pats Sovietų Sąjungos maršalas Moskalenka. Tikėjo iki pat šiandienos. Tačiau paklausė SPRK vyriausiojo štabo viršininko pranešimo, išklausė štabo valdybų viršininkus, uždara vyriausybine linija šnektelėjo su pagrindiniais raketų konstruktoriais Koroliovu, Makejevu, Jangeliu, Čelomėjumi, paskambino į raketų gamyklas Kuibyševe, Omske, Dniepropetrovske, pareikalavo, kad raportus pateiktų raketinių armijų, korpusų ir divizijų vadai. Ir štai dabar, atsilošęs į minkštą odinę pagalvę limuzino smėlio spalvos salone, susivokė: o juk Nikita Chruščiovas Amerikai nemelavo.

Reikalai su mūsų raketomis lygiai tokie pat, kaip ir dešrų gamyboje.

4

Klausimą apie strateginių pajėgų sąveiką galimo Amerikos triuškinimo metu SPRK vyriausiasis vadas Sovietų Sąjungos maršalas Moskalenka būtų galėjęs aptarti savo štabe, pasikvietęs į pokalbį KOP ir KJL vyriausiuosius vadus.

Tačiau Sovietų Sąjungos maršalas Moskalenka nusprendė pats aplankyti kolegas.

Pirmasis vizitas – pas KOP vyriausiąjį vadą, vyriausiąjį aviacijos maršalą Veršininą.

Atsiskleidė ganėtinai liūdna padėtis. Amerikiečiai turi strateginį bombonešį „B-52“. Jis gali nešti 30 tonų įprastinių bombų arba kelias branduolines. Šių bombonešių Amerikoje yra daugiau kaip 700.

Galima degalų papildyti esant ore. Todėl jie gali pakilti iš savo teritorijos, subombarduoti Sąjungą ir sugrįžti į Ameriką. Be to, ir tai svarbiausia, – jie turi bazių aplink Sovietų Sąjungą: Didžiojoje Britanijoje, Vokietijoje, Ispanijoje, Graikijoje, Turkijoje, Azijos šalyse, Ramiojo vandenyno salose. Kilus užpuolimo pavojui, jie gali strateginę aviaciją išsklaidyti po visą Amerikos teritoriją arba gali laikyti priešakinėse bazėse.

Be viso to, amerikiečiai turi vidutinių nuotolių strateginį bombonešį „B-47". 1260 mašinų. Dar 300 turima atsargos ir dar 300 skirtų kitoms funkcijoms vykdyti, žvalgybai ir taip toliau. Jie gali bombarduoti iš Europos ir Azijos aerodromų arba atskristi iš Amerikos, įsipilti degalų, pavyzdžiui, Turkijoje arba Grenlandijoje, apmėtyti bombomis ir grįžti namo.

Be to, į jų ginkluotę įtrauktas pirmasis pasaulyje viršgarsinis strateginis bombonešis „B-58". Greitis dvigubai viršija garso greitį. Neša užtaisą, kurio galingumas – 3 megatonos. Čia dar ne viskas. Didžioji Britanija irgi turi strateginę aviaciją. Be to, reikėtų pridurti, kad amerikiečiai ir jų sąjungininkai gali mus bombarduoti pasinaudodami savo taktine aviacija iš savo bazių Europoje ir Azijoje, jiems neprireiks skristi per vandenyną. Mūsų taktinė aviacija veiks prieš juos žemynuose. Bet į Ameriką per vandenynus ji neskraido.

– Ką turime prieš Ameriką?

– Mes į ginkluotę įtraukėme du sunkiuosius strateginius bombonešius Miasiščevo „3M" ir Tupolevo „Tu-95". Charakteristikos beveik vienodos.

– Kodėl turime tuo pat metu du skirtingos konstrukcijos sunkiuosius strateginius bombonešius su beveik vienodomis charakteristikomis?

– Todėl, kad nėra vieno gero. Vieno trūkumus kompensuojame kito privalumais. Ir atvirkščiai.

– Kiek jų turi?

– Dalis išleistų lėktuvų perdaryta į tolimuosius žvalgomuosius, degalų papildymo, skraidančias laboratorijas. Konkrečiai bran-

duolinio ginklo nešančiųjų lėktuvų, aprūpintų degalų papildymo įranga, sugebėsiančių nusigauti iki Amerikos ir sugrįžti, 48 „Tu-95“ ir 29 „3M“.

– Kokia tikimybė prasiveržti pro OEG sistemą?

– Jokios. Amerikiečių „B-52“ pasiekiamas didžiausias aukštis – 16 tūkstančių metrų. Mūsiškių – 12 tūkstančių. Jie skrenda pas mus iš artimų nuotolių dengiami naikintuvų. O mums tenka tarpžemyniniai atstumai be jokios priedangos. Kai tik nutolstame nuo savų krantų, kai tik pasirodome virš neutralių vandenų, iškart prisistato ar Amerikos, ar Britanijos, ar Kanados naikintuvai.

– Vadinasi, iš strateginės aviacijos neverta tikėtis didesnės pagalbos?

– Ko gero, taip. Visos mūsų viltys – tarpžemyninės raketos. Ačiū Dievui, turime jų gerų ir daug.

5

Antrasis vizitas – pas Karinio jūrų laivyno vyriausiąjį vadą admirolą Gorškovą.

– Kuo priešininkas galėtų smogti mūsų šaliai iš jūros pusės?

Admirolas Gorškovas atsiduso:

– Jų povandeninis atominis laivas „George Washington“ stojo kovinėn sargybon.

– O kaip pas mus?

– Mūsų pirmasis povandeninis atominis laivas su raketomis atlieka gamyklinius ir valstybinius bandymus.

– Kaip pavadintas?

– „K-19“.

– Nejaugi nieko įdomiau nesugalvojote? Jų laivai pavadinti gražiais vardais, o mūsiškiai raidėm su skaičiais, visai kaip zekai katorgininkų lageryje.

– Taip jau pas mus priimta.

– Mes kiek atsiliekame, bet išlaikoma apytikslė pusiausvyra: vienas laivas pas juos, vienas greitai bus pas mus. Taip?

– Ne, ne taip. Nėra pusiausvyros. Jų laive šešiolika raketų, pas mus – trys.

– Vadinasi, jie turi penkiagubą pranašumą.

– Vėlgi ne. Mūsų raketa „R-13" apskaičiuota 600 km nuotoliui, o jų „Polaris" – 2200 km, jie jau pradėjo naujos modifikacijos raketos su 2800 km skrydžio nuotoliu bandymus. O pas mus kol kas nieko bent panašaus nenumatoma.

– O užtaisai?

– Mūsiškiai pusantro karto galingesni. Užtat jų pataikymo tikslumas dukart didesnis, nepaisant to, kad šaudo jie triskart toliau. Naujasis „Polaris" turės užtaisą kaip mūsų, tačiau nuotolis bus keturis kartus didesnis ir tikslumas taip pat keturiskart didesnis.

– Kuo dar, vyriausiasis vade, nudžiuginsi?

– Jie gali startuoti po vandeniu. Pasirengimas paleisti – minutė. O mes – virš vandens. Ikistartinė parengtis po vandeniu – 30 minučių. Paskui išnyrame ir paleidžiame raketas. Paviršiuje reikia išbūti mažiausiai 12 minučių... Visai arti amerikiečių kranto.

– Bet ir čia dar ne viskas?

– Ne viskas. Po pusantrų metų jie turės devynis atominius raketinius laivus, o mes – penkis. Jų devyniuose laivuose yra 144 raketos, o mūsų penkiuose – 15. Jų raketos kietuoju kuru varomos, o mūsų – degalais. Mes raketą saugome daugiausia tris mėnesius, paskui ją tenka iškrauti ir atlikti techninę apžiūrą. Jie techninę apžiūrą numato po pusantrų metų. Net jei savo laivuose turėtume tiek pat raketų kaip ir jie, realiai parengtų paleisti jie turės daugiau. Svarbiausia, kad jie gali paleisti raketas iš akvatorijos, kur mūsų laivyno nėra, kur juos dengia jų laivynas ir aviacija, o mes priversti leisti raketas tik ten, kur nėra nei mūsų laivyno, nei aviacijos, tik ten, kur veikia ne tik jų laivynas, bet ir krantų aviacija, ginanti nuo povandeninių laivų.

– Dabar viskas?

– Ne. Po poros mėnesių amerikiečiai priims į ginkluotę ant denio bazuojamą viršgarsinį bombonešį „Vigilante“. Jis sugebės nešti galingiausius termobranduolinius užtaisus. Kovinis spindulys 1000 kilometrų. Jie gali suduoti strateginius smūgius nuo lėktuvnešių. O mes lėktuvnešių neturime.

– Na tai kas?

– Nepamirškime Britanijos, Italijos, Vokietijos, Japonijos laivynų. Ir Prancūzija gali prisidėti.

6

Ir dar vienas, galutinį vaizdą susidaryti leisiantis susitikimas su Sausumos pajėgų raketų kariuomenės ir artilerijos vyriausiuoju vadu vyriausiuoju artilerijos maršalu Varencovu.

Varencovas tarė:

– Jūs tik Ameriką sudaužykite, o su Europa problemų nebus.

Sovietų Sąjungos maršalas Moskalenka giliai atsiduso:

– Negaliu tau, Sergejau Sergejevičiau, pasakoti, bet žinok: neturiu kuo daužyti Amerikos.

– Kaipgi neturi?

– Štai taip. Kartoju: neturiu teisės tau šito sakyti, bet mūsų slaptumas kada nors visiems mums liūdnai baigsis. Mes liūliuojame save galiomis, kurių nėra. Tu planuoji karo atveju atominiais smūgiais išvalyti tankų armijoms kelią vandenyno link. Tai visiškai įmanoma. Tačiau tau ne pro šalį turėti galvoje, kad už šiuos smūgius mes gausim į dantis nuo amerikiečių. Ir atsakyti jiems neturim kuo. Tai turėk galvoje.

– O kaipgi kosmosas, palydovai, skrydis aplink Mėnulį?

– Visos strateginės raketos, kokias išleidžia pramonė, iškart panaudojamos akims dumti: pagaminome vieną raketą – paleidome palydovą, pagaminome antrą – dar vieną. Kovinėje sargyboje prieš Ameriką nė velnio neturime. Tokie tad reikalai.

– O strateginė aviacija? O atominiai povandeniniai laivai?

Nieko neatsakė maršalas Moskalenka. Tik paplekšnojo Varencovui per petį, atsiduso ir nusisuko.

7

GRU viršininkas armijos generolas Serovas kruopščiai sulankstė laikraštį „Pravda“ ir įkišo jį į šiukšlių dėžę. Tai buvo kaip tik laikraščio numeris su draugo Chruščiovo pareiškimu, kad raketos pas mus rieda nuo konvejerio kaip dešros.

– Ką darysime? – tai klausimas Sausumos pajėgų raketų kariuomenės ir artilerijos vadui vyriausiajam artilerijos maršalui Varencovui.

Tai klausimas, į kurį atsakymo gali ir nebūti.

Kiekvieno vado darbas pasirūpinti, kad būtų surinkti visi duomenys apie priešininką ir savo kariuomenę, įvertinta padėtis, priimtas sprendimas, duotas kovinis įsakymas ir kontroliuojamas jo vykdymas.

Varencovas ir Serovas padėtį įvertino. Bet ką daryti toliau? Kur sprendimas?

Padėtis aiški. Chruščiovas iškėlė uždavinį 1960-ųjų gruodį pasiųsti į kosmosą žmogų. Dabar spalis. Žmogaus skrydis į kosmosą taps nesutriuškinamos raketinės Sovietų Sąjungos galios įrodymu. Kai tik žmogus pakils, Chruščiovas pradės gąsdinti Europą ir Ameriką raketomis, reikalauti spręsti Berlyno problemą. Europai sunaikinti raketų yra, Amerikai sunaikinti – nėra. Pokalbis vyks pakeltu balsu ir... viskas gali net labai liūdnai visiems baigtis. Blefuoti neturint rankose kozirių – savižudybė. Čia gi ne pakišamą kvailį žaisti. Reikalas gali baigtis Trečiuoju pasauliniu karu.

– O jeigu įspėtume amerikiečius, kad Chruščiovas blefuoja, kad koviniuose daliniuose neturime tokių raketų, kurios Ameriką pasiektų?

– Kaip tu juos įspėsi? Nuvažiuosi ir pasakysi: netikėkite Chruščiovu? Tik kodėl jie turėtų tavim tikėti, o juo ne?

– Vienintelė išeitis: suteikti amerikiečiams žinių, bet tokių, kurias jie galėtų patikrinti ir įsitikinti, kad mes nemeluojame.

– Kaip jiems tuos duomenis perduoti? Kaip perduoti, kad patikėtų?

– Mes ir vėl turime tik vieną išeitį: mūsų karininkas leisis užverbuojamas amerikiečių žvalgybininkų ir perduos jiems paslaptis, o jie tegu tikrina.

– Kuris karininkas tam ryžtųsi?

– Reikia ieškoti.

Esminis momentas

Neįtikėtini įslaptinimo mastai, kurie Sovietų Sąjungoje supo kone visas gyvenimo sritis, derinami su tokiais pat neįtikėtinais apsimetinėjimo mastais, duodavo trigubai iškreipto veidrodžio efektą. Patys vadai klaidingai įsivaizdavo tikrąją padėtį. Tais metais ir sovietinė liaudis, ir visas pasaulis tikėjo esant galingą valstybę, gebančią paleisti pirmąjį pasaulyje dirbtinį Žemės palydovą, pristatyti į Mėnulį gairelę su Sovietų Sąjungos herbo atvaizdu, pirmoji pasaulyje apskristi aplink Mėnulį ir nufotografuoti jo kitą, nematomąją pusę. Raketinė kosminė Sovietų Sąjungos galybė baugino ir kerėjo.

Dabartiniu metu Rusijos ginkluotųjų pajėgų aukštoji vadovybė priversta pripažinti, kad 1961-ųjų metų sausį sovietinė vadovybė savo žinioje turėjo **vieną** raketą, galėjusią pasiekti Ameriką. Tai buvo Koroliovo gaminys „8K74“, dislokuotas objekte kodiniu pavadinimu „Angara“ – Plesecko poligone, aikštelėje 151-1 („Krasnaja zvezda“, 2001 m. vasario 16 d.). Tačiau toji vienintelė raketa niekada nebuvo kovinėje rikiuotėje.

Gaminio „8K74“ patikimumo, saugumo ir kovinės parengties laipsnis buvo pripažintas kaip nepatenkinamas sprendžiant strateginius uždavinius visuotiniame branduoliniame kare. Būtent dėl šios priežasties taip paskubomis buvo kuriamas ir bandomas Jangelio gaminys „8K64“. Būtent todėl Jangelis, nepaisydamas instrukcijų ir draudimų, įsakė atlikti raketos elektrinių grandinių remontą neišpylus oksidatoriaus ir degalų.

8 SKYRIUS

1

Greta GRU viršininko armijos generolo Serovo kabineto – didelė darbo salė. Tuo gera, kad čia ilgi, platūs stalai, ant kurių galima išskleisti bet kokių matmenų žemėlapius. Šiandien stalai užversti aplankais su asmeninėmis GRU karininkų bylomis. Armijos generolo Serovo laukia toks darbas, kurio negali patikėti nei pavaduotojams, nei padėjėjams, nei adjutantams.

Kiaurą naktį, dieną ir dar naktį, vis pasižvalindamas kavos porcijomis, generolas peržiūrinėjo aplankus, atidėjęs iš pradžių dvi dešimtis, atrinkęs iš jų penkis ir galop pasilikęs tik vieną.

Ką gi, kandidatas yra. GRU pulkininkas Olegas Vladimirovičius Penkovskis. Kadrinis artileristas. Baigęs karo mokyklą. Būdamas dvidešimties metų dalyvavo pirmajame savo kare, baisiajame kare su Suomija. Netrukus, šiam pavymui – karas su Vokietija. Sulaukęs dvidešimt penkerių jau buvo 51-ojo gvardijos naikintojų prieštankinės artilerijos pulko vadas. Paprasčiau tariant, mirtininkas. Prieštankinė artilerija – tai prasiveržusio tankų pleišto kelyje stovintys vyrukai su patrankomis. Penkovskis liko gyvas. Krūtinė nusagstyta ordinais: Aleksandro Nevskio, dviem Raudonosios vėliavos, Tėvynės karo I laipsnio, Raudonosios žvaigždės. Karui

pasibaigus – dvi karo akademijos. Įskaitant visiškai slaptą Karo diplomatijos akademiją, GRU kadrų kalvę. Būdamas trisdešimt vienerių tapo pulkininku. Dirbo užsienyje, eidamas labai atsakingas pareigas – GRU rezidentu Turkijoje. Tai generoliškos pareigos. Oficiali priedanga – karinis atašė. Tai irgi generoliškos pareigos. Penkovskis tuo pat metu dirbo už du generolus, ėjo dvejas pareigas, tačiau liko pulkininku. Pulkininko laipsnis įstrigo dešimčiai metų. Kare jau seniai būtų buvęs generolas, tačiau taikos metais tokiems retai pavyksta iškilti: viršininkams nepataikauja, pernelyg atkakliai gina savo nuomonę. Tokius tik į karą, tiktai ten jie visiškai atskleidžia savo talentus. Tik į karą jie veržiasi. Tokiam ten ir vieta.

2

Nepaprastai sudėtingas uždavinys – surasti žmogų, kuris galėtų įspėti Ameriką... Betgi ne! Ne Ameriką! Įspėti Žemės planetą apie gresiantį pavojų. Pavojų kelia ne tai, kad Chruščiovas turi daug raketų, pavojaus esmė kaip tik ir yra tai, kad raketų, gebančių kliudyti Ameriką, Chruščiovas tuo metu neturėjo! Dėl to, kad jų neturėjo, nenuorama Chruščiovas nusprendė puikuotis pripūstais raumenimis. Jis nusprendė bauginti. O tai – grėsmė visiems. Tai grėsmė gyvybei planetoje.

Tai nejaugi GRU viršininkui armijos generolui Serovui buvo sudėtinga rasti žmogų, kuris atiduotų savo apgailėtiną gyvybę gelbėdamas žmoniją?

Drįstu pranešti: sudėtinga.

Kompanijoje ir mirti smagiau. Lengva eiti į mirtį, kai visa kuopa mato tavo savižudišką žygdarbį. O GRU viršininkui armijos generolui Ivanui Aleksandrovičiui Serovui reikėjo rasti tokį žmogų, galintį atlikti savižudišką žygdarbį, apie kurį niekas niekada neturi sužinoti.

Norinčiųjų įamžinti savo vardą – nors tvoras tverk. O štai atiduoti gyvybę ir atlikti žygdarbį, apie kurį niekas niekada neturi sužinoti, pasiryžęs anaiptol ne kiekvienas. Negana to, čia ne tik mirties grėsmė. Nesėkmės atveju žmogus, gelbėjantis nuo pražūties planetą, bus paskelbtas išdaviku ir jo vardui teks amžina nešlovė.

Todėl buvo nuspręsta taip: GRU viršininkas armijos generolas Ivanas Aleksandrovičius Serovas ieško tinkamo žmogaus, ir Sausumos pajėgų raketų kariuomenės bei artilerijos vyriausiasis vadas vyriausiasis artilerijos maršalas Sergejus Sergejevičius Varencovas taip pat ieško. Paskui jiedu susitiks, kiekvienas pateiks savo kandidatą ir dviese išrinks tinkamiausią.

Serovas rinko savo kandidatą, Varencovas – taip pat savo.

Pagaliau jie susitiko. Kiekvieno rankoje – aplankas su asmens byla.

Serovas paaiškino, kad geriausiai šiam darbui tiks Olegas Vladimirovičius Penkovskis: frontininkas, atmušinėjęs „Panterų“ ir „Tigrų“ atakas, išsilaikęs, po karo patekęs į karinę žvalgybą, pasirodęs kuo geriausiai, dirbęs užsienyje, Turkijoje, šalyje, kurioje itin sudėtinga agentūrinė padėtis, buvo pulkininku, bet vienu metu tvarkėsi su dvejomis generoliškomis pareigomis, asmeniniame gyvenime drąsus, principingas, alkoholiu nepiktnaudžiauja, pavyzdingas šeimos žmogus. Svarbiausia – tai kareivis, kuris nesusimąstydamas eis į mūšį ir į mirtį, jei to reikės vykdant kariškio pareigą. O tu ką turi?

Atvertė vyriausiasis artilerijos maršalas Varencovas savo aplanką:

– Maniškis kandidatas už taviškį neprastesnis, pažįstu jį asmeniškai nuo karo laikų, jisai irgi pulkininkas, irgi iš prieštankinės artilerijos, jo ir pavardė tokia pat – Olegas Vladimirovičius Penkovskis.

3

1960-aisiais ypatingoji komisija peržiūrėjo trijų su puse tūkstančio KOP, OEG ir KJL naikintuvų lakūnų asmenines bylas. Iš tų tūkstančių buvo atrinkti 347 kandidatai. Su kiekvienu buvo atsakingai dirbama. Pats pirmas pokalbis prasidėdavo klausimu:

– Ar norėtumėte skraidyti naujais skraidymo aparatais?

– Kokiais?

– Naujais.

– Kokiame aukštyje, kokiu greičiu?

– Aukštis didelis. Greitis – irgi.

Kuris naikintuvų pilotas nemėgsta greito skrydžio?

Po antrosios atrankos liko 12 žmonių. Ši komanda buvo pavadinta KOP grupe Nr. 1.

Iš šios grupės buvo atrinktas šešetas. O iš jo – pirmoji trijulė: Gagarinas, Neliubovas, Titovas.

Iš trijų buvo išrinktas vienas.

Labai panašiai tais pačiais metais dirbo GRU viršininkas armijos generolas Serovas. Aplankų iš pradžių buvo daug, paskui vis mažiau ir mažiau, kol teliko vienas. Ir pokalbis su pulkininku Penkovskiu prasidėjo nuo beveik tokio paties klausimo:

– Ar jūs norėtumėte dalyvauti ypatingos svarbos, neįsivaizduojamo sudėtingumo ir mirtinai rizikingoje žvalgybinėje operacijoje?

– Taip.

– Esate pasirengęs?

– Taip.

– Man reikalingas savanoris. Jums, pulkininke, suteikiu teisę bet kurią akimirką atsisakyti vykdyti šią užduotį. Reikalo esmė. Artimiausiu laiku Sovietų Sąjungoje bus paleistas žmogaus pilotuojamas kosminis laivas. Ir tai gali tapti pabaigos pradžia. Žmonijos pabaigos. Sovietų Sąjungos ekonominė sistema neišlaiko varžybų su Vakarų ekonomika. Anksčiau ar vėliau – manyčiau,

anksčiau, – Sovietų Sąjunga žlugs. Mus valdantieji turi vienintelę viltį – prekiauti ištekliais.

– Bet juk prekiauti ištekliais – prekiauti Tėvyne!

– Teisingai. Jūs, pulkininke, kaip matau, nepamiršote draugo Stalino priesakų. Stalinas taip ir kalbėjo: prekiauti ištekliais – prekiauti Tėvyne. O Chruščiovas šiuos priesakus užmiršo. Tiksliau – niekada nepritarė šiam požiūriui. Chruščiovas nusprendė prekiauti ištekliais, tai yra Tėvyne. Sovietų Sąjungoje prasidėjo pačios galingiausios vamzdynų sistemos statyba, kad galėtų išpumpuoti mūsų naftą. Pasakysiu daugiau: Chruščiovas ketina rusišką naftą pardavinėti už amerikietiškus dolerius.

– To negali būti! Tai netiesa.

– Apgailestauju, pulkininke, tai tiesa.

– Bet kodėl už dolerius? Tegu jie veža mums savo prekes, mes pasienyje jas apmokestinsime, tegu parduoda ką turi geriausią. Tegu užsidirba rublių, o jau už juos perka mūsų naftą.

– Viskas teisingai, bet Chruščiovui paprasčiau pardavinėti už amerikietiškus popierėlius. Bėda ta, kad kiek jis jų uždirbtų, mūsų sistema veikia taip, jog žmonės bėga į Vakarus, o iš Vakarų pas mus nebėga. Pagrindinė skylė, per kurią bėgama – Vakarų Berlynas. Pažiūrėjus plačiau – Vakarų Vokietija. Dabar pirmas žmogus skris į kosmosą, ir Chruščiovas pradės diplomatinį ir politinį puolimą, kad išspręstų Berlyno problemą ir apskritai Vokietijos problemą. Diplomatinis ir politinis puolimas gali peraugti į karinį. Paprasčiau tariant, į Trečiąjį pasaulinį karą. Visų baisiausia, kad Chruščiovas baugina.

– O jei taip amerikiečius įspėjus?

– Apie tai ir kalba. Jei susidorosite, pulkininke, tai garantuoju jums generolo antsiuvus.

– Dvejopas žaidimas?

– Taip, pulkininke.

– Su visomis išplaukiančiomis?

– Būtent taip.

Penkovskis atsakė taip, kaip visai neseniai reagavo kapitonas Mentiukovas, kuriam su naikintuvu „Su-9“ be kompensuojamojo kostiumo buvo įsakyta taranuoti stratosferoje:

– Jei ką – nepamirškite žmonos ir dukters.

– Viskas bus padaryta. Aš rizikuoju drauge su jumis, pulkininke. Jei ir man kas nors atsitiktų, tai mūsų šlovingoji sistema, vadinama GRU, nepamirš nei jūsų, nei manęs.

4

Serovas ir Penkovskis dviese atsirinko reikalingą diplomatą. Abejonių, kad jis žvalgybininkas, nebuvo. Iš kurios šalies? Pasakykime taip: nė vienos iš Vakarų šalių NATO narių. Jam reikėjo duoti medžiagos, kurios vertingumas iš karto, galutinai ir nesugrąžinamai išsklaidytų visas abejones. Reikėjo atskleisti tokią paslaptį, kokiomis nejuokaujama.

1960 m. lapkričio 7 d. praslinkus dviem savaitėms po Strateginės paskirties raketų kariuomenės vyriausiojo vado vyriausiojo artilerijos maršalo Nedelino ir raketininkų grupės žūties, Penkovskis sutiko tą diplomatą priėmime, surengtame 43-iųjų Didžiosios spalio socialistinės revoliucijos metinių garbei.

Kai liko dviese, kyštelėjo anam kietai prikimštą dokumentų paketą:

– Perduokite JAV vyriausybei.

5

Vakarų diplomatas rizikavo, tačiau nesmarkiai. Mat diplomatinė neliečiamybė. 1815 metų Vienos konvencija. Diplomato suimti nevalia. Jo negalima apieškoti. Bet jei ir suimtų per nesusipratimą, tai privaloma tučtuojau paleisti. Jeigu jums nepatinka

jo elgesys, išvarykite iš šalies. Tačiau sulaikyti, juo labiau apieškoti – šiukštu.

Būtent tuo ir buvo pagrįsti Serovo bei Penkovskio planai: žaibiškai perduoti neaušinant burnos ir atsitraukti. Vėliau po poros savaičių susitikti ir pasidomėti: na, ir kaip dovanėlė?

Tokių klausimų galima ir neuždavinėti. Gavęs tokį paketą ir pasiuntęs jį per instancijas, bet kuris diplomatas nedelsiant gaus įsakymą susirasti tą, kuris *tokios svarbos pranešimą* perdavė. Tuomet užmegzti ryšį. Paskui paprašyti, kad perdavęs paketą asmuo kaip nors išvyktų už Sovietų Sąjungos ribų. Tam, kad būtų galima rimtai pasikalbėti saugioje teritorijoje.

Jei diplomatas kuo nors ir rizikavo, tai tik iki momento, kol atsidūrė už savo ambasados sienų. Ambasada – tai kitos šalies gabalėlis Maskvoje. Ambasada neliečiama. Ambasados užpuolimas – tai tas pat kaip pačios šalies užpuolimas. Su visomis išplaukiančiomis pasekmėmis.

Kai tik dokumentai patenka į ambasadą, telieka juos supakuoti į diplomatinį bagažą. Nemanykite, kad išskirtinės svarbos dokumentai persiunčiami vokeliuose. Visai ne. Jie pasiliks žvalgybos organizacijos, veikiančios po ambasados priedanga, seifuose. Šie seifai ypatingi. Jie įrengti betono bunkeriuose. Kilus pavojui reikia nuplėšti saugiklį ir viskas viduje bematant sudegs, neliks nė pelenų.

Tam, kad svarbūs dokumentai būtų persiųsti žvalgybinėms struktūroms, jie fotografuojami specialioje juostelėje, išryškinamoje pagal specialią receptūrą. Jei koks pašalietis bandys ją išryškinti, vaizdas pranyks. Neišryškintos juostelės sudedamos į specialią dėžutę su rūgštimi. Dėžutė visai nedidukė, telpa į portfelį, o portfelis prirakinamas prie diplomatinio kurjerio riešo.

Diplomatiniai kurjeriai ir jų bagažas vėlgi neliečiami. Užpulti diplomatinį kurjerį – tas pat kaip užpulti ambasadorių, tai yra užpulti šalį, kuriai jis atstovauja. Be viso kito, diplomatiniai kurjeriai ginkluoti. Jie gali pasipriešinti užpuolikams. Tai jų teisė ir

privilegija. Be to, jei kyla grėsmė kroviniui, kurjeriui tereikia paspausti mygtuką, ir rūgštis dėžutės viduje sunaikins juosteles. O patys dokumentai tuo metu bus saugomi ambasados seifuose. Jei kiltų abejonių gautų dokumentų autentiškumu, tai visų paprasčiausia atsiųsti į ambasadą ekspertus, ir jie abejones patvirtins arba išsklaidys vietoje.

Taigi diplomatui, gavusiam paketą, reikėjo tik nueiti iki ambasados...

Ir dokumentus perduoti.

O jau ten tegu viršininkai aiškinasi.

Bet jis gautojo pluošto ambasadai neperdavė. Jis parsinešė pluoštą namo. Kitą dieną jis nešiojosi puoštą su savimi. Paskui dar savaitę. Ir dar vieną.

Po dviejų savaičių Penkovskis paklausė: na, kaip dovanėlė? Atsargusis diplomatas atsakė: tebūnie jums žinoma, aš ne šnipas. Pasiimkite savo popierius.

6

Čia darbą buvo galima ir nutraukti.

Diplomatas galėjo pamiršti portfelį su dokumentais taksi. Arba skvere ant suoliuko. O mūsiškė liaudis budri. Būtų kas nors nunešęs vokelį kur priklauso. Ir tai – mirties nuosprendis sąmokslininkams: ir Serovui, ir Penkovskiui. Būtų prisikapstyta ir iki vyriausiojo aviacijos maršalo Varencovo. Dokumentų kalibras buvo toks, kad tuos, kurie galėjo prie jų prieiti, buvo galima suskaičiuoti ant vienos rankos pirštų. Visus būtų suradę. Staigiai.

– Ką darysime, drauge pulkininke?

– Pabandysime dar, drauge armijos generole.

7

Strateginės paskirties raketų kariuomenės vyriausiojo vado vyriausiojo artilerijos maršalo Nedelino žūtis 1960 m. spalio 24 d. daugeliui sumaišė kortas. Tarp jų – ir raketininkams. Žmogaus pasiuntimas į kosmosą buvo perkeltas iš gruodžio į sausį, paskui į vasarį, galop – į kovą.

Esminis momentas

Sovietų Sąjungos ginkluotųjų pajėgų vadovybė niekada neneigė fakto, kad GRU pulkininkas Olegas Penkovskis veikė ne asmenine iniciatyva, o įsakytas savo viršininkų. RF gynybos ministerijos organas „Vojenno istoričeskij žurnal" („Karo istorijos žurnalas") praneša (1992 m., Nr. 8, p. 69):

> *Penkovskis gavo užduotį po Valstybinio mokslo ir technikos komiteto tarnautojo priedanga įgauti amerikiečių arba britų žvalgybos Maskvos agentūros pasitikėjimą.*

Laikraštis „Krasnaja zvezda", RF gynybos ministerijos centrinis organas, 1997 m. sausio 29 d. patikslina, kas konkrečiai iškėlė Penkovskiui tokį uždavinį – Generalinio štabo vyriausiosios žvalgybos valdybos viršininkas Sovietų Sąjungos didvyris armijos generolas Ivanas Aleksandrovičius Serovas:

> *O juk būtent jis į Valstybinį mokslo ir technikos komitetą įdiegė Penkovskį su daugiau nei keista užduotimi apsimetus ryšių su užsieniu valdybos tarnautoju įgauti amerikiečių arba britų žvalgybų Maskvos agentūros pasitikėjimą.*

9 SKYRIUS

1

1961 m. sausio 20 d. Džonas Ficdžeraldas Kenedis (*John Fitzgerald Kennedy)* davė priesaiką ir stojo vykdyti JAV prezidento pareigų. Savo kalboje per inauguraciją naujasis prezidentas kreipėsi į Sovietų Sąjungą: „Imkimės drauge tyrinėti kosmosą...“

Tuo metu Sovietų Sąjunga jau buvo paleidusi pirmąjį pasaulyje dirbtinį Žemės palydovą, pirmoji nusiuntė į Mėnulį gairelę su Sovietų Sąjungos herbu, pirmoji apskriejo Mėnulį ir pristatė į Žemę jo nematomosios kitos pusės nuotraukas. Sovietų Sąjunga rengėsi į kosmoso platybes pasiųsti pirmą pasaulyje žmogų. Apie šiuos naujojo JAV prezidento žodžius nedelsiant buvo pranešta Chruščiovui. Tasai tik kreivai vyptelėjo. Savaime suprantama, kvietimas liko be atsako.

2

1961 m. kovo 23 d. per treniruotę žuvo kosmonautas Valentinas Bondarenka. Vaikinui tebuvo 23 metai. Suprantama, spauda apie tai nieko nepranešė. Tuo metu buvo paskirtas galutinis pirmojo žmogaus skrydžio į kosmosą terminas – 1961-ųjų balandis.

3

Jurijus Aleksejevičius buvo supakuotas į skafandrą. Baltas šalmas, oranžinis kosminis kombinezonas, juodi batai. Gražumėlis.

Į pabaigtą meno kūrinį visada reikia pažvelgti iš šalies. Gal paskutinę akimirką pastebėsi ką nors pražiopsotą.

Apžiūrėjo vyrą: gražuolis! Na, viskas. Pasiruošęs. Skrisk!

– Stok! – šaukia vyriausiasis konstruktorius Koroliovas. – Stok.

– Kas negerai, Sergejau Palyčiau?

– Negalima taip atrodančio žmogaus į kosmosą siųsti!

– Kodėl negalima?

– O jūs juo pasigrožėkit! Į ką panašus?

– Kaip į ką? Į pirmąjį Žemės planetos kosmonautą!

– Kurgi ne! Nė metų nepraėjo, kai mūsų šaunieji zenitininkai pirmąja raketa nuskynė amerikiečių žvalgybinį lėktuvą „U-2“. Lakūnas šnipas Pauersas buvo pagautas, nuteistas ir pasodintas. Tai štai, mūsų pirmojo pasaulyje kosmonauto su jo oranžiniais apdarais nuo amerikiečių lakūno šnipo neatskirsi. Nusileis jisai su parašiutu, o patriotinės ekstazės pagauti girti kaimiečiai jį šakėmis prismeigs.

– Čia tai bent. Taigi iš tikrųjų. Reikia raudoną žvaigždę skubiai ant šalmo prikergti.

– Kaip tu ją prikergsi?

– Nupiešti!

– Dailininką! Dailininką čionai!

Na kur jūs kosmodrome prieš žmogaus skrydį į kosmosą, prieš patį pirmą pasaulyje skrydį, tiesiog prieš startą, kai jau viskas parengta, rasite dailininką? Dailininkams ten vietos nėra!

Bet juk viskas įmanoma. Reikia tik norėti.

Dailininkas kone už plaukų buvo tučtuojau atvilktas: štai jis, netikėlis, pagalbinėse patalpose šildėsi!

Nužvelgė Sergejus Palyčius dailininką ir įvertino: kažkoks nupiepęs. Na, tebūnie. Koks yra, toks.

– Kur dažai?

– Štai jie!

– Teptukai?

– Atsinešiau.

– Na, tai griebk tiesiai ant šalmo, čia ir dabar išpaišyk žvaigždę! Tik paskubėk, žmogui laikas į žvaigždes skristi.

– Nedarysiu.

– Ko „nedarysiu“?

– Nepiešiu.

– Bus tau: nepiešiu! Parodysiu tau Kuzios močią! Kodėl nepieši?

– Žmogus į kosmosą skrenda. Pirmasis iš visų. Jo nuotrauka palikuonys visuose žemynuose šimtus, net tūkstančius metų gėrėsis. Ir ant jo skafandro – kreiva žvaigždė! Tiksliai nupaišyti žvaigždę va taip, be trafareto, tiesiog ant šalmo, jau ant galvos užmauto ir judančio, dailininkas negali. Negali!

– Taip. Bėda.

– O jeigu užrašius S-S-R-S?

– Rašyk!

4

Kenčiantiems nuo klaustrofobijos geriau jau į kosmonautus neužsirašyti.

Vyresnysis leitenantas Gagarinas buvo suvystytas katapultavimosi sėdynėje lyg kokia sudžiūvusio faraono mumija. Uždarytas it į kaliūzę, į neįveikiamą kamuolį, užrakintas – neišsikrapštysi. Šitaip teks laukti, kol bus užbaigtas pasirengimas startui. Jei sprogs – tai viskas. O sprogti gali netgi labai. Dar nepraėjo nė pusės metų nuo to laiko, kai visai čia pat, 41-ojoje aikštelėje, 1960 m. spalio 24 d. likus 13 minučių iki pirmojo starto sudegė mūsų naujausias tarpžemyninis balistinis gaminys „8K64“.

Yra apie ką susimąstyti vyresniajam leitenantui. Vyriausiasis konstruktorius Koroliovas jau išsiuntė į kosmosą septynis lygiai tokius pat rutulius, tik be žmogaus viduje.

Pirmasis laivas įvykdė skrydžio programą, bet vietoj nusileidimo į Žemę jis nulėkė aukštyn – į aukštesnę orbitą. Jeigu taip atsitiktų šiandien, tai mirtis ledinėje tuštumoje bus ilga ir kankinama. Šiam atvejui Gagarinas turi Makarovo pistoletą.

Antrasis laivas, su dviem šunimis vietoj žmogaus, susprogo pakilimo metu. 41-ąją skrydžio sekundę. Toks variantas geriausias. Čia žaibiška mirtis nesikankinant.

Trečiasis sulakstė į kosmosą ir sėkmingai sugrįžo. Keleiviai – du šunys. Belka ir Strelka.

Ketvirtasis su dviem šunimis susprogo 115-ąją skrydžio sekundę.

Penktasis beveik pasiekė kosmosą, tačiau į orbitą neišėjo. Nusileido visai ne ten, kur reikia. Katapulta nesuveikė. Šunys ištvėrė siaubingas perkrovas ir kietą nusileidimą. Bet per stebuklą liko gyvi. Žmogui po tokių perkrovų ir tokio nusileidimo likti gyvam neįmanoma.

Šeštasis su manekenu, vardu Ivanas Ivanovičius, ir šuneliu Černuška parskrido be sunkumų. Ivanas Ivanovičius buvo katapultuotas numatytame aukštyje. Parašiutas pakibo medyje, išgąsdindamas tris kaimyninius kaimus: ir vėl amerikiečių šnipą numušė, medyje kybo nespurdėdamas! O konstruktoriams aišku, kad jei Ivanyčius būtų buvęs gyvas, o ne pjuvenų prikimštas, tai būtų ore išmanevravęs, medyje nebūtų pakibęs, ir viskas būtų buvę puiku.

Septintasis laivas su tokiu pat Ivanu ir šuneliu Zviozdočka irgi sėkmingai sugrįžo iš kosmoso.

O aštuntajam vietoj šuns ir teks skristi vyresniajam leitenantui Gagarinui. Šuniškas darbas grynai tiesiogine žodžio prasme.

Žinodami, kad variantų gali būti labai įvairių, Sovietų Sąjungos vadovai parengė išsyk tris skirtingus pareiškimus.

Pirmasis – triumfas: valio, žmogus kosmose!

Antrasis – sovietinės vyriausybės kreipimasis į visų šalių vyriausybes bei prašymas padėti surasti ir išgelbėti pirmąjį pasaulio kosmonautą.

Trečiasis – gedulingas: bandant įgyvendinti pirmąjį skrydį į kosmosą... Sovietų Socialistinių Respublikų Sąjungos pilietis vyresnysis leitenantas Jurijus Aleksejevičius Gagarinas... Šviesus atminimas visiems laikams išliks mūsų širdyse.

Ir pačiam Gagarinui dvi dienos iki starto... Čia kad ne paskutinę minutę: parašyk, brol, laišką savo žmonai Valentinai... Jei užsilenksi, tai bus paskutinė žinutė nuo tavęs. Ir motinai parašyk.

Neliko pamiršti ir dubleriai. Tuo pat metu kaip Gagarinas tokiu pačiu oranžiniu kombinezonu buvo apvilktas ir Germanas Titovas. Jam irgi skubos tvarka ant šalmo išraitė „SSRS". Tuo pačiu autobusu jį į startą vežė. Jis sėdės bunkeryje iki pat raketos pakilimo. Jei paskutinę minutę kas nors atsitiktų Gagarinui, skrydžiui iškart pasirengęs Titovas. Todėl ir jam taip pat dvi dienos iki starto buvo suteikta proga parašyti žmonai ir motinai atsisveikinimo laiškus.

Antrasis dubleris Grigorijus Neliubovas nebuvo sukištas į kombinezoną. Tačiau jis irgi čia. Jei kas atsitiktų ir Gagarinui, ir Titovui, tai startas būtų atidėtas šešioms valandoms. Ir pirmasis į kosmosą išskristų Neliubovas. Todėl jis irgi iš anksto neakivaizdžiai atsisveikino su giminėmis ir artimaisiais. Visi trys vokai buvo užantspauduoti ir užrakinti KOP vyriausiojo vado pavaduotojo kosmonautikos klausimais aviacijos generolo pulkininko Kamanino seife.

Ir štai Gagarinas užrakintas paleidžiamajame aparate. Pasirengimas startui tęsiasi.

Laikrodis tiksi. Vyresnysis leitenantas Gagarinas laukia. O laikrodis tiksi. Kartkartėmis Gagariną šnekina vyriausiasis konstruktorius Sergejus Pavlovičius Koroliovas:

– „Kedre", aš – „Aušra-1". Kaip savijauta?

– „Aušra", aš – „Kedras". Jaučiuosi gerai.

Vėl nebyli tyla. O juk gali ir driokstelėti. Bet kurią akimirką. Sunkiasvoris rutulys plosis ant žemės iš aukštybės į riaumojančias raketinio kuro liepsnas.

Ir, nuvaikydamas kvailą jaudulį, vyresnysis leitenantas murkia madingą dainelę:

Pakalnutės, pakalnutės,
Švelnūs gegužio žiedeliai,
Pakalnutės, pakalnutės –
Baltoji puokštelė.

Paskui pereina į liaudišką variantą:

Nusigausim į meldynus,
Iki valiai pairkluosim,
Kuriems galams mums tos pakalnutės...

Kiekvienas kosmonauto kvėptelėjimas fiksuojamas. Tai neįkainojama medžiaga, kurią paskui tyrinės ištisi moksliniai institutai. Ir Žemės planeta primena apie tai savo sūnui:

– „Kedre“, aš – „Aušra-1“. Girdžiu jus gerai.

Ak, taip. Juk daromas įrašas.

– „Aušra“, aš – „Kedras“. Jus supratau.

Ir vėl nykus varginantis galimos katastrofos laukimas: 13 minučių iki starto arba 41-ąją skrydžio sekundę. Oficialus, remiantis bandymais nustatytas sistemos patikimumas siekia kiek mažiau nei 43 proc.

Vėliau buvo nemirtingasis Gagarino „Važiuojam...“

O liaudies dainą „Nusigausim į meldynus“ sovietiniai kosmonautai atlikdavo prieš kiekvieną startą.

5

Chruščiovas gynybos ministrui Sovietų Sąjungos maršalui Malinovskiui į ragelį:

– Rodionai Jakličiau, mane girdi?

– Girdžiu, Nikita Sergejičiau, sveiki!

– Rodionai Jakličiau, vaikinas skrenda!

– Skrenda, Nikita Sergejičiau!

– O kodėl vyresnysis leitenantas?

– O kuo gi jam dar būti?

– Tu tik pagalvok! Pirmasis! Kosmose!

– Na, tai aš jam kapitoną suteiksiu!

– Kokį, po velnių, kapitoną!

– Gerai. Tebūnie majorą. Tuoj pasirašysiu įsaką.

– Na ir nagas, tu, Rodionai Jakličiau.

O eteryje Levitanas:

– Kalba Maskva. Kalba Maskva. Veikia visos Sovietų Sąjungos radijo stotys! Maskvos laikas 10 valandų 2 minutės. Skaitome pranešimą apie pirmąjį pasaulyje žmogaus skrydį į kosminę erdvę. 1961 m. balandžio 12 d. Sovietų Sąjungoje į orbitą aplink Žemę paleistas pirmasis pasaulyje žmogaus pilotuojamas kosminis laivas-palydovas „Vostok“. Kosminio laivo-palydovo pilotas kosmonautas – Sovietų Socialistinių Respublikų Sąjungos pilietis lakūnas majoras Jurijus Aleksejevičius Gagarinas...

Jam į orbitą 10 val. 18 min. kapitonas V. I. Chorošilovas atviru tekstu:

– „Kedre“, aš – „Pavasaris“. Drauge majore, kaip savijauta?

Atsakymo nebuvo. Taip nutrūko ryšys su kosminiu laivu.

6

Vyriausiasis raketinių kosminių sistemų konstruktorius Sergejus Pavlovičius Koroliovas sėdi prie stalo nuleidęs galvą. Visa ap-

imantis ir absoliutus nusivylimas. Erdvėlaivis turėjo įeiti į orbitą 230 kilometrų aukštyje, o buvo nuneštas į 327 km aukštį. Tai ne katastrofa. Tai kažkas artima jai. Akivaizdu, jis nusileis neapskaičiuotame taške. Tai nebaisu. Surasime. Kad tik stabdymo metu jį patrauktų žemės link, o ne į priešingą pusę. Kad tik ne į priešingą. Ir kad paskui jis nusileistų. Kad tiktai nusileistų.

Jaudulio vandenynas praeity. Vandenynai dar laukia.

7

Sfera ėmė sukinėtis iškart visose plokštumose. Majoras vartomas tarsi amerikietiškoje skalbimo mašinoje, kokių buvo parodoje Sokolnikuose. Rankos ir kojos pritvino ne švininio, bet uraniško sunkumo, šviesa akyse pritemo, galva kokią toną sveria, visai kaip patrankos „Caro“ akmeninis sviedinys. Dar ims ir atitrūks.

Staiga palengvėjo. Staiga švilpesys ir tamsraudonė liepsna kitapus iliuminatoriaus užsklandos. Užsklanda nuleista, bet vyšninė atošvaistė vis vien pakraščiuose prasišviečia. Lekia rutulys, nelyginant žvaigždelė nuo dangaus atitrūkusi. Tikriausiai iš šalies gražiai atrodo. Užtaisai išmušė liuko dangtį, driokstelėjo katapulta, išskrido majoras iš kosminio laivo visai kaip kamštis iš šampano butelio. Šnarėdamas virš jo išsiskleidė oranžinis, kaip ir jis pats, kupolas, pliaukštelėjo prisipildęs oro, krestelėjo majorą.

Ir planeta išskleidė savo glėbį.

10 SKYRIUS

1

Chruščiovas vyriausiajam konstruktoriui Koroliovui į ragelį:

– Šaunuolis! Na, šaunuolis! Kada pasiųsime kitą?

– Rugpjūtį.

– Kokia bus programa?

– Galima apskrieti vieną kartą kaip šiandien. Tada jis nusileis Sovietų Sąjungos teritorijoje, apytiksliai ten, iš kur pakilęs. Arba paros trukmės skrydis. Tada po 17 apskriejimų jis atsidurs toje pačioje vietoje, kaip ir po pirmojo apskriejimo.

– Para tinka! Duokš 17 apskriejimų!

2

Britų diplomatas negalėjo nuslėpti susižavėjimo:

– Kurgi jūs radote tokį vaikiną? Su tokia proletariška biografija, su tokia aristokratiška kunigaikščio pavarde, su tokia holivudiška šypsena?

Vietoj atsakymo Valstybinio mokslo ir technikos komiteto prie SSRS Ministrų Tarybos atstovas pilietis Penkovskis kyštelėjo šiam kietai prikimštą paketą:

– Perduokite Jos Didenybės vyriausybei.

Pakete, be dokumentų, buvo įdėtas raštelis: „Susitikimas Londone. Balandžio 20 d. 18.00 val. Nuo įėjimo į metro „Lancaster Gate“ stotį aš einu pagal laikrodžio rodyklę aplink viešbutį „Lancaster“. Pasitinkantis asmuo tegu eina priešinga kryptimi. Jo bendrieji atpažinimo ženklai: žalia skrybėlė, akiniai, kairėje rankoje skėtis. Tikslus ženklas: žiedas su mėlynu akmeniu ant dešinės rankos. Tegu eina paskui mane. Atsarginis susitikimas tomis pačiomis sąlygomis kitą dieną. Aleksas.“

3

Po dvejų su puse metų, 1963 m. rugsėjo 20 d., JTO Generalinės asamblėjos posėdyje sakydamas kalbą, JAV prezidentas Džonas Kenedis pakartotinai pareiškė: „Kodėl pirmasis žmogaus skrydis į Mėnulį turi priklausyti nuo valstybių tarpusavio konkurencijos? Kodėl Jungtinėms Valstijoms ir Sovietų Sąjungai rengiant tokias ekspedicijas, reikia dubliuoti tyrimus, konstruktorių pastangas ir išlaidas?“ Kenedis siūlė pasiųsti į Mėnulį „ne kurios nors vienos valstybės atstovus, o abiejų mūsų šalių atstovus“.

Chruščiovui tereikėjo sutikti, ir Sovietų Sąjunga amžiams būtų išlikusi pirmoji kosmose. 1963 m. rugsėjį Sovietų Sąjunga buvo neginčijama kosminių lenktynių lyderė. Tarp sovietų pergalių dabar buvo ne tik pirmasis dirbtinis Žemės palydovas, ne tik Mėnulio apskriejimas nepilotuojamu aparatu, perdavusiu kitos Mėnulio pusės nuotraukas, bet ir Gagarino – pirmojo žmogaus kosmose – skrydis, Titovo skrydis – pirmasis pasaulyje žmogaus kosminis skrydis, trukęs ilgiau nei parą, Nikolajevo ir Popovičiaus skrydis – pirmasis pasaulyje grupinis dviejų kosminių laivų skrydis. Galų gale 1963 m. vasarą – dar vienas skrydis tuo pačiu metu dviejų kosminių laivų „Vostok-5“ (kosmonautas Bykovskis) ir „Vostok-6“ (Valentina Tereškova, pirmoji moteris kosmose).

Tuo metu Amerikoje nebuvo nieko panašaus. Bet Amerika laiko veltui nešvaistė, Amerika sparčiai vijosi. Chruščiovui reikėjo priimti amerikiečių prezidento pasiūlymą ir bendromis pastangomis rengti skrydį į Mėnulį. Ir visiems būtų buvę aišku: žinoma, skrydis bendras, bet, suprantama, Sovietų Sąjungos indėlis didesnis – štai kiek pasiekimų jos sąskaitoje! Va kiek ji į priekį išsiveržusi!

Vyriausiasis raketinių kosminių sistemų konstruktorius Sergejus Pavlovičius Koroliovas įtikinėjo Chruščiovą priimti Amerikos pasiūlymą.

Chruščiovas atrėžė: „Mėnulio kapitalistams aš neatiduosiu."

Chruščiovas gyveno iliuzijų pasaulyje. Ekspertai jam išaiškino jėgų išsidėstymą: amerikiečiai atsilieka, bet greitai pasivys. Ir aplenks. Tačiau Chruščiovas šventai tikėjo socializmo pranašumu. Aplenksim! Pralenksim! Nugalėsim!

Nugalėti nebuvo kuo. Iš Koroliovo raketos „R-7" buvo išspausta viskas, ką tik įmanoma išspausti. O kitos, galingesnės raketos Sovietų Sąjunga kol kas neturėjo.

Pirmasis dirbtinis Žemės palydovas buvo paleistas į orbitą 1957 m. spalio 4 d. Po mėnesio, lapkričio 3 d., į orbitą paleistas antrasis dirbtinis Žemės palydovas. O po keturių dienų, 1957 m. lapkričio 7 d., didelė šventė – 40 metų Didžiajai spalio socialistinei revoliucijai.

Praėjo dešimt metų. Artėja nauja ir itin svarbi data – 1967 m. lapkričio 7 d., 50 metų komunistų valdžiai Sovietų Sąjungoje. Pasaulis apmirė džiugiai laukdamas: štai dabar rusai tai tikrai skris į Mėnulį!

Laukimas buvo įtemptas, visuotinis, paaiškinamas. Mokslo žurnaluose Vakaruose pasipylė straipsnių su prognozėmis, kaip visa tai atrodys. Juk Sovietų Sąjunga neskelbė savų kosmoso užkariavimo planų. Visi iškilnūs darbai būdavo nelaukti ir visuomet susiję su iškilmingomis šventėmis. Komunistai negali savo revoliucijos 50-mečio nepažymėti įspūdingu įvykiu. Jie aiškiai kažką rengia. Pasaulis laukia staigmenos.

Ir TASS buvo priverstas pareikšti: nereikia, piliečiai, laukti staigmenų, mes švenčių proga nieko nepaleisim.

Pareiškimas buvo teisingas. Priešingu atveju apvilti lūkesčiai galėjo išsilieti į srautą gandų ir fantastiškų spėlionių apie atidėjimo priežastis.

O tuo metu... Jau nuo 1960-ųjų JAV buvo vystomi raketos „Saturn" projektai. 1962 m. sausio 10 d. buvo paskelbti planai sukurti galingiausią žmonijos istorijoje raketą „Saturn-5", kuri į orbitą aplink Žemę galėtų paleisti 140 tonų naudingo krovinio arba 41 tonų – į orbitą aplink Mėnulį.

1967 m. lapkričio 7 ir 8 dienomis sovietinė liaudis ir visa progresyvioji žmonija atšventė 50-ąsias Didžiojo spalio metines. O lapkričio 9 d. amerikiečiai paleido pirmąją „Saturn-5". Paleidimas buvo sėkmingas.

Sovietų Sąjunga slapta kūrė savo raketą, beveik tokių pat matmenų ir charakteristikų. Raketa pavadinta N-1 „Raskat" (išvertus iš rusų kalbos, griausmas – *vert. past.*). Keturis kartus paleista tokia raketa. Visi keturi raketos N-1 „Raskat" startai buvo nesėkmingi. Nepatikimumo laipsnis – 100 proc.

Tuo tarpu ir pati raketa, ir jos varikliai buvo tobulumo viršūnė. Sunkumų kilo dėl skubos ir dėl lėšų stygiaus. Reikėjo surėsti gigantiškus stendus antžeminiams bandymams. Tokio dydžio raketai šie stendai galėjo būti tiesiog kiklopiškų matmenų ir neįsivaizduojamai brangūs. Tad buvo nuspręsta apsieiti be jų... Buvo nuspręsta viską patikrinti per bandomuosius startus. Apsispręsta pataupyti. Išėjo brangiau.

Amerikiečiai pasuko kitu keliu. Jie įrengė stendus. Kainavo tai pasakiškus pinigus. Užtat viskas buvo patikrinta ant žemės.

Į kosmosą buvo paleista 13 raketų „Saturn-5". Visi startai sėkmingi. Patikimumo laipsnis – 100 proc. Šiomis raketomis amerikiečiai skraidė į Mėnulį, kurio Chruščiovas nė už ką nenorėjo jiems atiduoti.

Bet visa tai buvo vėliau. O mes sugrįšime į pergalingų 1961-ųjų pavasarį. Kai pirmojo žmogaus skrydžio į kosmosą proga Kremliuje

surengto priėmimo metu jau gerokai kaušteléjęs Nikita Chruščiovas į tiesioginį eterį pareiškė sovietinei liaudžiai ir pasauliui: Jurka iš kosmoso kuo aiškiausiai matė, kas prieš mus kirvius galanda! Bet mes jiems...

Tą akimirką sąjunginio radijo operatoriai visu garsumu įjungė Čaikovskio muziką.

4

Slaptas susitikimas ir konspiracinis butas – skirtingi dalykai.

Pagal GRU terminologiją slaptas susitikimas – tai konspiracinis žvalgų arba agentų, vienas kito nepažįstančių, susitikimas.

Visų paprasčiausia susitikti konspiraciniame bute: žmogus užverbuotas ir dabar naudojamės jo butu arba buto dalimi slaptiems susitikimams. Nėra paprasčiau: įsidėmėk adresą, gerai pasitikrink, ar nėra uodegos, ir spausk skambutį. Nors galima ir dar paprasčiau: štai tau rakčiukas...

Tačiau konspiracinis butas labai tinkamas kontržvalgybai. Įdavė skundikui adresėlį, susitikimų tvarkaraštį, ir tegu sau raportuoja ketvirtadieniais konspiraciniame bute, kad nešmėžuotų ir nekristų į akis besisukiodamas šalimais KGB apskrities valdybos.

Konspiracinis butas geras ir žvalgybai, tačiau tik su sąlyga, jei dirbame savoje arba neutralioje teritorijoje.

Tačiau jei mes veikiame priešo žemėje, tai konspiracinis butas mums atneš tik nemalonumų. Vienąsyk jį užfiksuos linksmi vyrukai iš vietinės kontržvalgybos, kaimyniniame bute įrengs postą ir metų metus klausysis, o gal net ir stebės pro skylutę.

Todėl žvalgyba priešo žemėje naudojasi ne konspiraciniais butais, o slaptais susitikimais.

Slaptieji susitikimai parenkami iš anksto ir panaudojami tik vieną kartą. Kiekvienas GRU paieškos karininkas, patekęs į užsienį, imasi įrenginėti savo kovinių veiksmų teatrą. Visų pirma jam

reikia susirasti patikrinimo maršrutus. Jų reikia turėti daug. Kiekvienas jų – ne mažiau kaip keturių valandų trukmės su dešimtimi patikros taškų. Juk tai nėra paprasta: atsistojai prie veidrodinės vitrinos ir žiūrėk, kas tau iš paskos pasirodys. Ne, čia viskas kur kas sudėtingiau. Kiekviena vieta turi užtikrinti galimybę ne šiaip įsitikinti, kad įkyruoliai nepriskreto iš paskos, bet ir nesivaržant leisti patikrinti save – paklusti patikrai lengvai, elegantiškai, nekeliant įtarimų, net visko mačiusiems sekliams neparodant, kad esi profesionalas, kad leidiesi patikrinamas.

Maršrutams reikalingos parengtos legendos: ne šiaip skersgatviais šlaistaisi, o turėdamas štai tokį tikslą, ir šis tikslas turi atrodyti visiškai įtikėtinas.

Negali pasinaudoti vienais ir tais pačiais maršrutais bei patikros taškais. Kartodamasis sudegsi.

Išsirinkęs maršrutus, pradėk ieškoti signalų, slaptaviečių, slaptų susidūrimų ir susitikimų vietų. Ir ne tik sau. Rezidento pavaduotojui, rezidentui, viršininkui – skyriaus, pakraipos, valdybos, vyriausiosios valdybos.

Aptikai vietelę – aprašyk ją: „Visiškai slaptai. Susitikimas „Horizontas-5". Vieta... Laikas... Bendrieji ženklai... Tikslus ženklas... Slaptažodis... Atsakymas..."

Visa tai pasiunčiama adresatams ir kažkur saugoma. Pakraipos viršininkui netikėtai prireikė grafinio signalo vietos Milane – jis atidaro seifą ir išsirenka vieną iš šimtinės galimų variantų. Paskui aprašymas paženklinamas raudonu kryžiumi. Daugiau niekada ši vieta nebus panaudota signalui perduoti. Kiekvienas viršininkas bet kuriam atvejui turi pakankamai parengtų susitikimų, patikros maršrutų, slaptų susitikimų vietų. Reikalinga trumpalaikė slaptavietė Marselyje? Štai vietos aprašas. Reikalinga ilgalaikė slėptuvė Norvegijos kalnuose? Ir tai nesukels problemų.

Kiekvienas žvalgybos viršininkas turi parengtų variantų daugeliui metų į priekį. GRU viršininkui armijos generolui Serovui prireikė rengti susitikimą Londone. Tam tereikia atverti milžinišką seifą.

Štai – mažagabaritės slėptuvės, štai stambiagabaritės, štai – signalų vietos, o štai – susitikimų. Štai tinkamas variantas – „Mažasis lokys 41“. Kuo geras? Tuo, kad tiksliai susieta su vietove: metro stotis „Lancaster Gate“. Čia išėjimas tik vienas. Nesuklysi. Per visą kvartalą – vienas milžiniškas statinys, viešbutis „Lancaster“. Tai beveik Londono centras, tačiau minios čia niekada nebūna. Jeigu mūsų žmogus nuo įėjimo laikrodžio rodyklės kryptimi, o tasai, kuris turėtų jį pasitikti, – priešais rodyklę, tai jie vienas kitą pamatys. Jiems abiem nereikia stovėti vietoje ir laukti. Jeigu jie nesusitiks darydami pirmąjį ratą, tam yra antrasis...

GRU neturi nelegalios žvalgybos valdybos. Kiekvienos pakraipos ir valdybos viršininkas vadovauja kelioms legalioms ir nelegalioms rezidentūroms. Pačioms svarbiausioms nelegalioms rezidentūroms asmeniškai vadovauja GRU viršininkas. Tam jis turi grupę padėjėjų.

Penkovskio reikalu GRU viršininkui armijos generolui Ivanui Aleksandrovičiui Serovui niekas negalėjo padėti. Operacijas jis rengė pats, pulkininką Penkovskį panaudodamas ir kaip patarėją, ir kaip vykdytoją.

Taigi „Lancaster“... Jeigu tik anglai pasirodys ne tokie atsargūs, kaip tasai diplomatas Maskvoje...

5

Pilietis Penkovskis pasirodė tiksliai 18.00 val. Nuo išėjimo – pagal laikrodžio rodyklę. Ant šaligatvio – nė gyvos dvasios. Ir priešingoje gatvės pusėje – taip pat tuščia. Pasuko už kampo – ničnieko. Pasuko dar sykį. Jo link eina vienišas praeivis: žalia skrybėlė, akiniai, kairėje rankoje skėtis. Penkovskis praėjo pro šalį, prie kampo sustojo, tarsi mąstytų, ar į tinkamą pusę eina. Pasuko atgal. Patraukė Pedingtono stoties link. Žalioji skrybėlė šmėstelėjo kitoje gatvės pusėje – jos savininkas judėjo pavymui. Išlaikydamas atstumą. Pe-

dingtono stotis – per du kvartalus nuo viešbučio, tačiau čia visiškai kita aplinka. Pedingtonas – pirmoji pasaulyje geležinkelio stotis. Pedingtonas – vienas iš XIX a. stebuklų. Iš čia Briunelis (*Isambard Kingdom Brunel*), įžymiausias visų laikų ir tautų inžinierius, nutiesė geležinkelį į Bristolį. Kelias stebino savo ilgumu. Todėl ir buvo pavadintas Didžiuoju vakarų keliu. O Bristolyje Briunelis pastatė pirmąjį pasaulyje metalinį kabantį tiltą, sujungęs dvi galingo kanjono uolas. Ir tuoj po to pastatė pirmąjį pasaulyje transokeaninį lainerį „Great Britain“: važiuok Londone į Pedingtono stotį, sėsk į traukinį, Bristolyje tavęs laukia laineris su milžinišku juodu kaminu ir trikampėmis burėmis ant septynių stiebų – tiesus kelias iš Londono į Niujorką.

Tai dar ne viskas. Iš Pedingtono buvo nutiesta pirmoji pasaulyje metro linija Pedingtonas–Faringtonas. Septynios stotys. 1864-ieji. Nuo tų laikų Pedingtone žmonių maišalynė. Vaikiškų knygučių veikėjas, bevardis meškutis, nuo šios vietos pradėjo savo keliones. Taip jis buvo pramintas Pedingtonu. Pedingtono stotyje ištisa parduotuvių galerija, kur prekiaujama meškučiais Pedingtonais. Tasai, kuris kadaise rinkosi susitikimo vietą Londone prie viešbučio „Lancaster“, pavadino ją „Mažasis lokys“, su užuomina į netoliese įsikūrusią Pedingtono stotį.

Vieta parinkta su išmanymu ir, sakyčiau, skoningai. Susitikimo vietoje – beveik niekada nieko nebūna. Lengva paskutinę akimirką pastebėti seklius. Ir lygiai taip pat lengva atskirti sutinkantįjį. Tačiau šalimais – kunkuliuojantis Londonas su tūkstančiais nedidelių aludžių, parduotuvėlių, didžiulių viešbučių ir nesuskaičiuojama gausybe smulkių viešbutukų po penkis ar septynis numerius. Pedingtone yra į ką pažiūrėti. Ir yra kuo paaiškinti savo pasirodymą šioje vietoje: nuodėmė apsilankyti Londone ir nepamatyti Pedingtono.

O dar čia gerai, kad taip lengva pasimesti iš akių.

6

Susitikimas visai trumputis. Tačiau be pagrindinių, iš tolo matomų ženklų, turi būti dar ir visai nedidelis, kuris galutinai įtikintų, kad čia būtent tas, kurio reikia.

Prie kiosko ponas žalia skrybėle paėmė į ranką pliušinį meškiną, įvertindamas atsuko į šviesą. Žybtelėjo žiedas su mėlynu akmeniu.

Penkovskis, žvelgdamas į šalį:

– Viešbutis „Mount Royal“, 413 numeris.

– Galite šiandien?

– Galiu po dešimtos.

7

SSRS valstybinio mokslo ir technikos komiteto delegacija pasirinko viešbutį „Mount Royal“. Todėl būtent šia patogiausia surengti agentūrinį susitikimą. Savaime aišku, ne Penkovskio numeryje. Visų geriausia tame pačiame koridoriuje išsinuomoti kitą numerį. Jei Penkovskiui tektų kažkur važiuoti, tai draugai iš delegacijos gali susidomėti: kurgi jūs išsirengėt, juk beveik naktis? O dabar: taigi čia esu, niekur nebuvau išėjęs, va ir lietpaltis sausas.

Britų ketvertas. Prisistatė: Džonas, Devidas, Gremas, Bobas. Pasisakė ir pavardes. Tačiau Penkovskis nė nebandė jų įsidėmėti ir neperklausinėjo. Juk aišku, kad jos net negalėtų būti tikros.

Iš tarties suprato, kad du yra britai, o kiti du – amerikiečiai.

Visas ketvertas padėkojo Penkovskiui už dokumentų kopijas. Paskui nuskambėjo klausimas: kodėl Penkovskis ryžosi tokiam žingsniui?

Atsakymas buvo paprastas ir kokio tikėtasi: reikia pinigų.

Gagarino skrydis – 1961 m. balandžio 12 d.

Kiekvienas, sekęs planetos pulsą, aiškiai suprato: štai dabar Chruščiovas nedelsiant pareikalaus išspręsti Berlyno problemą Sovietų Sąjungos naudai.

Taip ir atsitiko. Planeta džiūgavo. Rio de Žaneiro lūšnynuose ir tolimuose Nepalo kaimuose motinos naujagimiams sūnums duodavo Jurijaus vardą.

Žinia apie žmogaus skrydį į kosmosą išjudino planetą. Gagarino portretai buvo spausdinami ant pašto ženklų dešimtyse šalių. Šiame džiaugsmingame šurmulyje Nikita Chruščiovas iškėlė ultimatumą dėl Berlyno. Tai tapo Berlyno, o paskui ir Karibų krizės išeities tašku. Pasaulis ėmė riedėti Trečiojo pasaulinio karo link.

Chruščiovui visa klostėsi kuo puikiausiai. 1961 m. balandžio 16 d. Fidelis Kastras padarė viešą pareiškimą apie Kubos revoliucijos socialistinį pobūdį.

Balandžio 20 d. Kubos saloje Kiaulių įlankoje buvo išlaipintas kontrrevoliucionierių desantas. Jie rengėsi alinantiems mūšiams. Jie tikėjosi smarkios kulkosvaidžių ugnies. Bet Kubos armijos perginklavimu jau buvo pasirūpinusi Sovietų Sąjunga. Mums negaila ginklų jaunesniesiems klasės broliams. Ne smarki kulkosvaidžių ugnis pasitiko kontrrevoliucionierius, o reaktyvinių sistemų „BM-13“ salvės, smarkus apšaudymas 152 mm patrankomis haubicomis „ML-20“, kurių kiekvienas sviedinys sveria po 44 kilogramus, ir iškart po to sekusi tankų „T-34-85“ ataka, remiama savaeigių „Su-100“. Sutriuškinimas buvo žaibiškas, ryžtingas ir visiškas.

Tačiau tomis dienomis būta dar vieno įvykio. 1961 m. balandžio 20 d. Londone įvyko pirmas rimtas pulkininko Penkovskio pokalbis su britų žvalgybos atstovais.

Tiek visko nutiko per aštuonias dienas:

- pirmojo žmogaus skrydis į kosmosą;

- pirmoji Vakarų pusrutulio valstybė pasuko socialistinio vystymosi keliu ir apie tai buvo oficialiai pareikšta;
- bandymas ginklu uždusinti socialistinę Kubą sėkmingai atmuštas;
- pirmasis pulkininko Penkovskio pokalbis su britų žvalgyba.

Kas nors galėtų pamanyti, kad tai paprastas laiko sutapimas. O mes atkreipsime dėmesį į įvykių seką ir pasistengsime užčiuopti logiką.

Tam, kad galėtume galutinai įsigilinti į logiką ir ją įvertinti, reikia žinoti, kad prieš pirmąjį pokalbį su Britanijos žvalgybininkais įvyko Penkovskio akimirkos trukmės susitikimas su anglų diplomatu Maskvoje pirmojo žmogaus skrydžio į kosmosą dieną. Taip, taip, būtent tą dieną, 1961 m. balandžio 12-ąją.

11 SKYRIUS

1

Tai, ką pranešė Penkovskis, britus linksmino, užtat vertė suklusti, pykdė, siutino ir žeidė amerikiečius.

Jau Pirmojo pasaulinio karo metu Didžiąją Britaniją, kadaise buvusią „jūrų valdovę" ir galingiausią pasaulio ekonomiką, Amerika išstūmė iš pirmosios vietos. Po Antrojo pasaulinio karo Sovietų Sąjunga su savo raketomis ir bombomis įsispraudė į galingųjų valstybių būrį. O per karą sumuštos Vokietija ir Japonija greitai atsigavo po sutriuškinimo. Nevarginamos milžiniškų išlaidų ginklavimuisi, jos savo šalių ekonomiką iškėlė į tokį lygmenį, kad pradėjo spausti Britaniją pasaulinėse rinkose. Jei galima tikėti sovietine propaganda, tai Britanija galutinai ir negrįžtamai nustumta iš pasaulio lyderės pozicijų tiek ekonomikoje, tiek ir kariniuose dalykuose. O jei patikėsi rusų pulkininku Penkovskiu, tai Britanijos reikalai dirbtinai išpūstos sovietų galios fone atrodo visai ne taip jau liūdnai...

Tačiau tie patys duomenys ne prie širdies amerikiečiams. Kaipgi taip? Sovietų Sąjunga neturi pakankamai raketų? Gerai, patikėsime. Ir ką gausime?

Taip gera buvo amerikiečių politikams, generolams, pramoninkams, bankininkams, kai Chruščiovas JTO asamblėjoje batu

stukseno ir kažkieno motiną minėjo. Akompanuojant šiam beldimui ir isteriškoms vapalinėms Amerika augino savo smogiamąją galią. Chruščiovas buvo pačių agresyviausių SSRS priešininkų pagrindinis sąjungininkas, nors dėl savo prigimties paprastumo to nė nesuprato.

Amerikiečių generolams ir admirolams nebuvo būtinybės įkalbinėti Kongreso papurtyti piniginę karo reikmėms. Už juos tai darė Chruščiovas. Pakako vienos trumpos Chruščiovo frazės, kad visi abejojantys būtų įtikinti. Ir toji frazė – „Mes jus pakasime!"

Stambiems amerikiečių verslo šulams, kurie iš ginklų gamybos užkaldavo milijardus, nė nebuvo reikalo reklamuoti savo produkcijos ir aiškinti Jo didenybei mokesčių mokėtojui, kurių galų tų ginklų reikia tiek daug, kodėl jų reikia taip skubiai ir kodėl už tuos ginklus reikia mokėti tokius beprotiškus pinigus. Vietoj reklamos ir aiškinimų buvo daug paprasčiau parodyti Amerikos žmonėms kroniką – šūkaujantį chamą JTO Generalinės asamblėjos tribūnoje.

Chruščiovo valdymo metais Amerika kasmet įtraukdavo rikiuotėn po vieną naujausią „Forrestal" tipo šturmo lėktuvnešį. Greitis – 34 mazgai. Ne kiekvienas eskadrinis minininkas pasivys. O juk kiekvienas „Forrestal" yra 76 tūkstančius tonų vandens talpos, turi 5000 žmonių ekipažą, 70 kovinių lėktuvų. Ar čia daug – 70 lėktuvų? Pas mus naikintuvų aviacijos pulkas – 40 lėktuvų: trys eskadrilės po 12 lėktuvų ir 4 lėktuvai valdymo grandyje. Pulką fronto (Vakarų supratimu – taktinių) bombonešių sudaro 30 mašinų: trys eskadrilės po 9 mašinas ir 3 mašinos valdymo grandyje. Išeitų, mūsų standartais, ant kiekvieno „Forrestal" lėktuvnešio – po du aviacijos pulkus. O visų bjauriausia buvo tai, kad nuo kilio išliejimo iki baigto laivo atidavimo tepraeidavo viso labo treji metai.

1960-aisiais susidarė neplanuota pertrauka – JAV laivynas negavo nė vieno lėktuvnešio. Užtat jau kitais metais, 1961-aisiais, dėdės Semo pramonė atsirevanšavo. Laivynas gavo iškart tris šturmo lėktuvnešius. Du naujausius, „Kitty Hawk" tipo, kiekvienas jų su vandens talpa iki 80 tūkstančių tonų, galinčius gabenti po 85 lėk-

tuvus, ir vieną atominį „Enterprise“: vandens talpa – 90 tūkstančių tonų, greitis – 35 mazgai, eigos atsargos neribotos. Ir tas „Enterprise“ pastatytas per trejus su puse metų. O kad jam nebūtų nuobodu vandenyne, tuo pačiu metu kaip ir jis į laivyno sudėtį buvo įtrauktas pirmasis pasaulyje atominis raketinis kreiseris „Long Beach“ – tai lėktuvnešio apsauga nuo priešininko lėktuvų, paviršinių ir povandeninių laivų, tai derinys: tu, atomini lėktuvneši, taikyk į tolimus taikinius, nesijaudink dėl savo saugumo – atominis raketinis kreiseris visada šalia.

1961-aisiais amerikiečių laivynas gavo keturis „Skipjack“ tipo atominius torpedinius povandeninius laivus, kurių povandeninis greitis viršijo 30 mazgų. Laivyno statybos tempai augo. Tais pačiais metais į vandenį buvo nuleisti septyni atominiai povandeniniai laivai: keturi torpediniai, „Thresher“ tipo, ir trys raketiniai, „Ethan Allen“ tipo. Ir iškart pradėta statyti dar 15: penki torpediniai, „Thresher“ tipo, ir 10 raketinių, naujausio „Lafayette“ tipo.

Atominiai laivai, tiek raketiniai, tiek ir torpediniai, stodavo į rikiuotę praėjus 2–2,5 metų nuo statybos pradžios. Buvo nuspręsta taip ir toliau laikytis. Kniedyti juos tokiu pat tempu. O su jais drauge – kreiserius, eskadrinius minininkus ir visa kita, ko prireiktų tam, kad būtų galima ramiai miegoti, nekreipiant dėmesio į kažkieno batų kulnų trinksėjimą į tribūną.

Naujiesiems lėktuvnešiams reikėjo naujų lėktuvų. Bet dar daugiau reikėjo pagaminti lėktuvų Karinėms oro pajėgoms. Čia ir asortimentas platesnis: naikintuvai, šturmo naikintuvai, transporto lėktuvai, žvalgybiniai lėktuvai, bombonešiai – taktiniai ir strateginiai, sraigtasparniai – įvairiausio pobūdžio ir paskirties. O dar – zenitinės raketos. Ir strateginės raketos. Jei jau rusai pirmauja, juos reikia pasivyti.

Kongresas taip pat pasirūpino ir priešraketine gynyba. Pinigų jai atseikėjo kaip šieno – užhorizontiniams lokatoriams, ankstyvojo perspėjimo sistemoms, granito uolose iškirstų vadaviečių ir slėptuvių statyboms. Juk kiek gi čia darbo vietų! Kiek technikos ir

medžiagų! O jų tiekimas – naujos darbo vietos! Visi šių didingų darbų dalyviai sukrapštys pinigėlių, ir jie pirks naujus namus – būtent tokius, kokie buvo rodomi priblokštiems sovietiniams žmonėms Sokolnikuose. Ir mašinas pirks, ir šaldytuvus su televizoriais. O tai reiškia naujas darbo vietas ir naujus apsirūpinusius piliečius su pinigais kišenėje bei namų, butų ir madingų unitazų įsigijimo planais.

Ir Amerika neapsiriboja vien raketų, povandeninių laivų, lėktuvnešių ir kreiserių statyba. Dar daug ką daro Amerika vien todėl, kad tiki (ir nori tikėti) Chruščiovo grasinimais.

Tačiau jei tikėsi ne Chruščiovu, o pulkininku Penkovskio, tai visi tie „poliariai", „minitmenai" ir „titanai" niekam nė velnio nereikalingi. Bent jau ne tokiais kiekiais ir ne taip neatidėliotinai. Jei rusai turi vieną povandeninį laivą su trimis raketomis, startuojančiomis vandens paviršiuje ir pasižyminčiomis nedideliu skrydžio nuotoliu, tai kam Amerikai 41 povandeninis laivas, apginkluotas 656 raketomis, startuojančiomis po vandeniu, toli lekiančiomis ir labai tiksliai pataikančiomis?

Jei pulkininkas Penkovskis sako tiesą ir jei ši tiesa taps žinoma tautai, tai teks apkarpyti visų šių povandeninių laivų, kreiserių, lėktuvnešių, raketų, strateginių bombonešių, atominių bombų, torpedų, artilerijos sviedinių, raketų galvučių gamybos programas. Ar bus malonu tokią tiesą išgirsti vyriausybei? Vyriausybė reikalavo milijardų niekur pasaulyje dar neregėtoms karinėms išlaidoms, siekiant užkirsti kelią grėsmei. O grėsmė, pasirodo, išpūsta! Kaip valdžios atstovams reikės pripažinti, kad jie siaubingai klydo?

Štai jūs, skaitytojai, ar tikite, kad valdovai laukia iš žvalgybos teisingų pranešimų? Netikėkite. Patikrinkite patys. Štai eina paštininkas jūsų pašto dėžutės link. Ko norėtumėte iš jo sulaukti: ko nors malonaus ar tiesos? O, jūs norėtumėte sulaukti malonios tiesos. Taip nebūna. Tiesa visuomet atstumianti. Dabar įsivaizduokite save valdančiųjų vietoje. Žvalgas – tai tas, kuris neša vyriausybei naujienas. Manote, valdantiesiems malonu sužinoti tiesą? Taigi jie tokie pat žmonės kaip ir jūs. Tik blogesni.

O kaip amerikiečių žvalgybai jaustis klausantis Penkovskio atviravimų? Amerikiečių žvalgyba žinių sėmėsi daugiausia iš sovietinių laikraščių. O mūsiškiai, tokie teisuoliški laikraščiai pripažino: taip, trūkumų esama. Tačiau ir sovietiniai vadai, ir spauda žodį „trūkumai" visuomet vartojo tik junginyje su kitu žodžiu – „pavieniai trūkumai". Sovietų Sąjungoje problemų nebuvo. Visiškai jokių. Buvo *sunkumų*. Tačiau ir šis žodis buvo vartojamas neišardomame junginyje su kitu – *laikini sunkumai*. Atkaklus vienų ir tų pačių sąvokų kartojimas magiškai veikė amerikiečių žvalgybos tarnybų analitikus. Be to (ir tai svarbiausia), karinis biudžetas – tai baisiai didelis ir baisiai kvapnus pyragas. Ir kiekvienam maga atsikąsti to pyrago kuo didesnį kąsnį. Todėl JAV kariuomenės, aviacijos ir laivyno žvalgybos varžėsi viena su kita.

Amerikai pati baisiausia grėsmė – sovietų raketos. O grėsmę geriau jau pervertinti nei nepakankamai įvertinti. Ir JAV karinių oro pajėgų žvalgyba pervertindavo. Šiek tiek. Šios informacijos pagrindu KOP vadovybė įrodinėjo, kad skubiai reikalingi milžiniški kiekiai strateginių raketų, ir būtinai požeminėse slėptuvėse. Juk tai kažkas panašaus į veržliaraktį nuospaudomis nusėtame delne: tegu tie, kurie raunasi, nepamiršta apie padarinius, – kai stuktelėsiu kartelį, tai ir kiaušą suknežinsiu. Tačiau raketa turi baisų trūkumą: jei jau paleisi, atgal nesusigrąžinsi. Todėl reikalingi strateginiai bombonešiai – tokiais pat kiekiais. Priešininkas raketos šachtoje nemato, todėl ir ne itin jos baiminasi. O strateginis bombonešis – grėsmė matoma, be to, bombonešį galima paskutinę minutę nutaikyti kitur arba išvis sugrąžinti atgal, taip išvengiant branduolinės katastrofos. Be to, reikalinga priešlėktuvinės ir priešraketinės gynybos sistema. Juk rusų – tai bent galia!

Teisingai, atsakydavo amerikiečių laivyno žvalgyba. Vis dėlto geriau mūsų strategines raketas išdėstyti ne Amerikos žemėje, o vandenynuose, povandeniniuose laivuose, o bombonešius – ant lėktuvnešių. Tokiu atveju rusams teks savo branduolinius užtaisus

eikvoti smūgiuojant ne į Amerikos žemyną, o į vandenyno platybes. Štai kodėl reikia statyti povandeninius laivus ir lėktuvnešius.

Su tuo sutikdavo amerikiečių kariuomenės žvalgyba. Tačiau pridurdavo: bet juk mums ne tik Ameriką ginti, bet ir gausius sąjungininkus Europoje ir Azijoje. Rusai dar ir į Afriką lenda. Štai dar ir Amerikos pašonėje Kuboje užveisė socializmą. Mūs draugų kituose žemynuose gynybai mums reikalingi tankai. Rusai mat kiek jų turi! Jei neapginsime savo draugų, tai neilgai trukus sovietai pasklis po visą pasaulį. Jie jau Egipte ir Indonezijoje, Konge ir Bolivijoje. Jokiomis raketomis jų neiškrapštysime iš Alžyro ir Sirijos. Todėl – tankų! Ir šarvuotųjų transporterių! Haubicų, patrankų ir artilerijos vilkikų! O dar – oro mobiliosios kariuomenės, pėstininkų sraigtasparniuose. Ir kuo daugiau prieštankinių priemonių, inžinerinės technikos, ryšio ir kariuomenės valdymo priemonių. Strateginė raketa – gerai. Betgi tai – kūjis. Jis tinkamas ne kiekvienam darbui. Kai kur ir su paprastu plaktuku galima apsieiti. Todėl mums reikia taktinių raketų – dešimčių ir šimtų kilometrų skrydžio nuotolio, ir branduolinių užtaisų – mažų ir labai mažų.

Kiekvienas laikėsi savo, ir kiekvienas buvo teisus. Ką daryti? Didinti biudžetą, kad užtektų visiems. O rusai vietoje nestovi. Rusai patys pirmieji pasaulyje pasiuntė į kosmosą žmogų. Rusai sukūrė galingiausią pasaulyje branduolinį užtaisą. O jau apie tankų skaičių nė kalbėti neverta: grynas nervų gadinimas.

Tačiau jei akimirką sutiktume, jog pulkininkas Penkovskis teisus, tai žvalgybai geruoju nesibaigs. Senovėje pasiuntiniai nešdavo sultonui žinią, nežinodami, kokia ji. Jei žinia būdavo prasta, tai pasiuntiniui nukirsdavo galvą. Sultonui nuo to palengvėdavo. Už nekokią žinią, kad Sovietų Sąjunga silpna, amerikiečių žvalgybai galvos nenušnios, užtat nušnios biudžetą. Prieš stiprią Sovietų Sąjungą reikalinga stipri žvalgyba, o kam taškyti milžiniškas lėšas žvalgybai, jei jau priešininkas silpnas?

Klius ir asmeniškai kiekvienam žvalgybininkui: kaipgi čia jūs, vyručiai, metų metus vandenį drumstėte? Ir kaip po viso šito jus profesionalais vadinti?

Oi, ne be reikalo vienas žvalgybininkas Maskvoje atsisakė paimti Penkovskio dokumentus! Prakeikti britai užmezgė kontaktą – kaip dabar atsižegnoti nuo Penkovskio informacijos?

Geriausias būdas – nuginkluoti Penkovskį pateikiant netikslumų, prieštaravimų ar net meluojant, ir nustoti juo tikėjus.

1961 m. balandžio 20 d., jau visai besibaigiant susitikimui Londone, Penkovskis pranešė, kad po dviejų trijų mėnesių reikia laukti kažkokių labai svarbių įvykių Vokietijoje – politinių, karinių politinių arba tiesiog karinių.

– Ir kodėl gi? – nepatikėjo du amerikiečiai džentelmenai. – Jūs viso labo tik pulkininkas, iš kur jūs galite žinoti Chruščiovo planus?

– Nežinau aš Chruščiovo planų. Užtat žinau, kad rengiamasi antrojo sovietų kosmonauto skrydžiui vasarą.

– Koks ryšys tarp Vokietijos ir kosmonauto?

– Tiesioginis. Sėkmę kosmose Chruščiovas pasistengs išnaudoti ant žemės.

2

Pats nedėkingiausias darbas pasaulyje – prognozuoti. Susilaikykite nuo prognozių! Jei jūsų prognozė išsipildys, niekas jos neprisimins, niekas jums nepadėkos. O jei prognozė neišsipildys, jūsų pranašystė neabejotinai bus prisiminta, būsite apkaltintas šarlatanizmu, tamsumu, profesionalumo stoka.

Pulkininkas Penkovskis ėjo *va bank*. Jam teko imtis kraštutinių priemonių siekiant to, kas jam patikėta, todėl jis išpranašavo kažkokius stambaus masto politinius, diplomatinius arba karinius įvykius Vokietijoje 1961 m. vasarą.

O du amerikiečiai džentelmenai susitikimo pabaigoje trynė rankas: Penkovskio pranašystės neišsipildys, todėl bus galima jį apskelbti pakištu masalu ir daugiau niekada juo netikėti.

3

Praėjus trims savaitėms po Jurijaus Gagarino skrydžio į kosmosą, 1961 m. gegužės 5 d. amerikiečių astronautas Alanas Šepardas (*Alan B. Shepard*) atliko 15 minučių 28 sekundes trukusį suborbitinį skrydį į kosmosą. Kosminis laivas „Mercury" pakilo į 187 kilometrų aukštį ir, nepereidamas į orbitą aplink Žemę, sugrįžo žemėn. Tiksliau – į vandenį.

Tuo metu nebuvo žinoma, kas sukūrė sovietų raketą. O amerikiečių – buvo žinoma: Verneris fon Braunas (*Wernher von Braun*), belaisvis hitlerininkas, kurio sparnuotosios, o paskui ir balistinės raketos visai dar neseniai kaukdamos ir griaudėdamos talžė Londoną. Todėl amerikiečių pasiekimas kosmose visame pasaulyje nebuvo laikomas grynai amerikiečių pergale. O britus ji dar ir siutino: tai čia tasai pats? Ot, surado didvyrį iš Hitlerio šutvės!

Suprantama, Amerika džiūgavo. Tačiau kartėlio prieskonis neišnyko. Sovietų Sąjunga – pirmoji. Amerika – antroji. Skirtumas ne tik tas. Gagarinas apskriejo aplink Žemę. Šepardas – tik atsiplėšė į viršų ir iškart grįžo atgal. Gagarino skrydis truko 108 minutes. Šepardo skrydis – 15 minučių.

Šepardas dar atsigriebs. Po dešimties metų, 1971-aisiais, Alanas Šepardas nuskris į Mėnulį kaip kosminio laivo „Apollo-14" vadas. Jis pasivažinės po Mėnulį visureigiu. Jis pasiims su savimi tris golfo kamuoliukus ir pirmasis žais golfą dulkėtuose Mėnulio takeliuose, vietoj golfo lazdos panaudodamas po ranka turimą instrumentą.

Bet visa tai bus vėliau. O kol kas niekas negalėjo mesti iššūkio raketinės kosminės technikos vystymo srityje pirmaujančiai Sovietų Sąjungai. Ir jeigu Sovietų Sąjungos pasiekimai kosmose tokie

aiškūs, akivaizdūs ir įspūdingi, tai ir jos kovinės raketos turi būti tokios pat siaubingos ir tobulos. Argi ne taip?

Ne, ne taip, – tvirtino pulkininkas Penkovskis.

4

Amerikos atsilikimas pirmajame kosminių lenktynių etape buvo susijęs su paprasta priežastimi.

Antrojo pasaulinio karo pabaigoje Jungtinės Valstijos turėjo itin galingą karinių jūrų laivyną, tokią pat itin galingą strateginę aviaciją, be to – dar ir branduolinį ginklą. Negana to, Europoje ir Azijoje Jungtinės Valstijos turėjo daugybę karinių bazių, iš kurių prireikus buvo galima smogti triuškinančius Sovietų Sąjungą smūgius. Amerikoje buvo sukurtos geriausios pasaulyje tiek antžeminio, tiek ir jūrų bazavimo vidutinio nuotolio raketos. Tarpžemyninė balistinė raketa Jungtinėms Valstijoms nebuvo trūks plyš reikalinga. Kurių galų šaudyti į Sovietų Sąjungą iš JAV teritorijos, prišaukiant atsakomąją ugnį, jei galima tai daryti iš Didžiosios Britanijos, Turkijos, Italijos, Graikijos ir kitų teritorijų. Amerikoje buvo kuriama tarpžemyninė raketa, tačiau gyvybiškos būtinybės tam nebuvo.

Baigiamajame Antrojo pasaulinio karo etape Sovietų Sąjunga neturėjo nei itin galingo laivyno, nei strateginės aviacijos, nei branduolinio ginklo. Nebuvo ir bazių, iš kurių būtų buvę galima žiebti Amerikai.

Sovietų laivynas Antrojo pasaulinio karo pabaigoje neturėjo nė vieno lėktuvnešio. Nieko nenusimatė ir ateityje. Sovietų laivynas turėjo tris linijinius laivus. Bet pastatyti jie buvo dar caro Nikolajaus laikais. Atkariavę du pasaulinius karus, jie savo amželį atitarnavo, jau laikas buvo juos pjaustyti.

Karo pabaigoje Sovietų Sąjunga neturėjo strateginio bombonešio. Teko kopijuoti amerikiečių „B-29“, kuris po antskrydžio prieš

Japoniją vykstant karui buvo priverstas leistis sovietų aerodrome. Lėktuvas buvo nukopijuotas ir pavadintas „Tu-4“. Betgi kopijavimas reiškia atsilikimą. Mes kopijuojame tai, ką priešininkas jau turi. Kol mes kopijuojame, jis jau eina pirmyn. Kopijavimas atima metus. Paskui – metai gamybai įdiegti. Kol Tupolevas kopijavo „B-29“, Amerikoje buvo sukurtas „B-36“, didžiausias žmonijos istorijoje bombonešis. Strateginis ankstesnės kartos bombonešis „B-29“ sutilpo po jo sparnu. O sovietų „Tu-4“, kaip du vandens lašai panašų į „B-29“, buvo galima pakišti po kitu sparnu.

Jei jau nebuvo vandenynų laivyno, jei nebuvo visavertės strateginės aviacijos, nebuvo bazių, iš kurių būtų galima pasiekti Ameriką, tad teko ieškoti kitų sprendimų. O sprendimas galėjo būti tik vienas: tarpžemyninės balistinės raketos sukūrimas.

Amerikai jos ne taip jau labai reikia, o mums – mirtinai.

Tokią raketą sukūrė Koroliovas. Ji buvo pavadinta „8K71“, variantai – „8K72“, „8K74“ ir kt. Masinei ginkluotei tokia raketa netiko. Ją sudarė jungtis iš centrinio ir keturių šoninių blokų, tokios nebuvo įmanoma paslėpti jokioje šachtoje. Raketos ilgis – 32 metrai, pirmos pakopos aerodinaminių vairų blokų „paketo“ skersmuo – 10,3 metro. Jei šachtą ir būtų pavykę pastatyti, tai prireiktų dangčio, sveriančio daug tūkstančių tonų. Kiekvienos raketos parengimas startui užėmė daug laiko ir reikėjo milžiniškos infrastruktūros, įskaitant deguonies gamyklą netoliese nuo kiekvienos starto aikštelės. Pati starto aikštelė buvo tarsi koks kiklopą primenantis statinys, itin pažeidžiamas ir gerai matomas iš žvalgybinių lėktuvų.

1957 m. rugpjūčio 21 d. tokia raketa (po trijų ankstesnių nesėkmingų bandymų) pasiekė užsibrėžtą kvadratą. Rugpjūčio 27 d. TASS apie tai paskelbė visam pasauliui. Tai buvo sensacija. Tai buvo skandalas. Amerikiečių žvalgyba nesugebėjo iš anksto įspėti JAV vyriausybę, kad Sovietų Sąjungoje šia kryptimi vykdomi stambaus masto darbai.

Amerika vėliau dar pasivys. Tačiau tam prireikė laiko.

Pakartosiu: raketa „R-7“, „Šaunusis septynetukas“, tiko skraidyti į kosmosą, tačiau kaip kovinė raketa netiko masiniam apginklavimui.

5

Tuo tarpu Chruščiovo ir Kozlovo imperija braškėjo, plyšinėjo per siūles.

Iškart po Stalino mirties, 1953-iųjų vasarą, teko tankais tramdyti Rytų Vokietiją.

1956-aisiais nuo sovietų imperijos vos vos neatplyšo Lenkija ir Vengrija. Išgelbėjo tankai. Bet ir Sovietų Sąjungoje kunkuliavo liaudies įniršis. Tiesiog mūsų šalis milžiniška, visos informacijos priemonės kontroliuojamos Kremliaus, – jei vienoje vietoje plykstelės, kitose apie tai nežinoma. 1956-aisiais prasidėjo sukilimas Novorosijske. Liaudis šturmu užėmė ir sunaikino milicijos skyrių, sumušė milicininkus, sudegino dokumentus. Tais pačiais metais – Orienburgas. 1956 m. spalį, kai sovietiniai tankai traiškė Budapeštą, sukilo sovietų miestas Slavianskas.

1957 m. birželio 11 d. – maištas Podolske.

1959 m. rugpjūčio 1–4 dienomis – sukilimas Temirtau. Nusiaubti partijos komitetas ir milicijos skyrius. Sukilėliai užgrobė ginklus. Malšinti pasiųsta kariuomenė. Mūšių metu abi šalys panaudojo šaunamuosius ginklus. 109 kareiviai ir karininkai buvo sužeisti, iš jų 32 – šaunamuoju ginklu. Nukauta 11 ir 29 sukilimo dalyviai sužeisti. Penketas sužeistųjų mirė ligoninėje. Šaudyti į maištininkus įsakė SSKP CK Prezidiumo narys Leonidas Iljičius Brežnevas.

1961 m. sausio 15–16 dienomis sukilo Krasnodaras. Sukilimo šūkis: nuversti sovietų valdžią ir sukurti naują Vengriją. Liaudį „ramino“ Šiaurės Kaukazo karinės apygardos kariuomenės vadas generolas pulkininkas Issa Aleksandrovičius Plijevas. Kaip reikiant

nuramino. Kitais metais Chruščiovas jį pakėlė į armijos generolus.

Dar nespėta neramumų nuslopinti Krasnodare, o jau plykstelėjo Kirovabade.

1961 m. birželio 25 d. ėmė maištauti Bijskas: milicija nusiaubta, šaudymas gatvėse, trys mirties nuosprendžiai idėjiniams kurstytojams.

1961 m. birželio 30 d. sukilo Muromo miestas. Buvo nusiaubti milicijos skyriai, miesto KGB skyrius, sumuštas miesto prokuroras, sukilėliai užgrobė ginklus ir panaudojo juos gynybai. Maištą nuslopino milicijos būriai ir kariuomenė, permesta iš kitų rajonų. Trys sukilimo vadovai nuteisti mirties bausme.

6

Padėtis žemės ūkyje, pramonėje, transporte, Ginkluotosiose pajėgose irgi nedžiugino.

To priežastis – visiškai netikusi ekonominė socializmo sistema.

Socialinio teisingumo labui Sovietų Sąjungoje buvo likviduota privati gamybos priemonių nuosavybė. Bet jei šalyje nėra privačios gamybos priemonių nuosavybės, tai kas gi vadovaus gamybai? Teisingai – valstybė. O kas yra valstybė? Teisingai – valstybės įstaigos: vyriausybė, ministerijos, valstybiniai komitetai ir taip toliau, ir panašiai. Paprasčiau kalbant – biurokratija.

Iš dviejų viena:

- arba pramonė, transportas, žemės ūkis, laikraščiai, žurnalai, teatrai, televizija, prekyba – visa tai yra šalies piliečių rankose,
- arba visa tai – biurokratų rankose.

Socializmas – tai valstybės valdžia, tai yra biurokratijos valdžia. O jei jau taip, tai visus komunistų valdymo metus, nuo val-

džios užgrobimo akimirkos 1917-aisiais ir iki galutinio subyrėjimo 1991-aisiais, šalis gyveno siaubingos ekonominės krizės ir visuotinio prekių stygiaus sąlygomis. Šalyje trūko visko: gyvenamųjų namų ir autobusų, batų ir rankinių, kojinių ir pirštinių, kilimų ir baldų, automašinų ir garažų, apatinių ir medicininių instrumentų, kelių ir tiltų, žemės ūkio inventoriaus ir indų, tualetinio popieriaus ir mokyklinių vadovėlių, skalbimo miltelių ir mėsos, atsarginių dalių ir radijo lempų.

Gyvenimiškas anekdotas: nešasi vyras dešimt rulonų tualetinio popieriaus. Visi, kas tik pamato, teiraujasi: iš kur, kurioje parduotuvėje pirkai? Tasai vaiko įkyruolius: nepirkau aš! Iš cheminės valyklos nešuosi!

Eilės – svarbiausias socializmo požymis. Visur, kur ekonomika pereidavo valstybės – tai yra biurokratijos – kontrolėn, tučtuojau imdavo rikiuotis eilės: prie duonos ir žibalo, muilo ir degtukų, dešros ir baltų šlepečių. Eilė reiškė stygių, stygius sudarė sąlygas juodajai rinkai. Tad ši klestėjo. Chruščiovas kovojo su juodąja rinka savo pamėgtu metodu – sušaudymais. Ekonomines problemas jis bandė spręsti budelio priemonėmis. Aišku, kad nieko iš to išeiti negalėjo. Vartojimo reikmenų trūkumas didėjo, juodoji rinka plito šalyje – visi viską gaudavo per pažintis ir blatą.

Visiems buvo užtektinai tik degtinės. Žmonės dirbo, gamino tankus ir lėktuvus, raketas ir povandeninius laivus. Ir už savo triūsą gaudavo pinigų. O prekių mažai. Tai buvo įvardijama moksliniu terminu – „paklausa viršija pasiūlą“. Jeigu valstybė spausdina daug pinigų, o nusipirkti už juos nėra ko, tai kainos pakils ir pinigai nuvertės. Padidinti prekių gamybą ir pagerinti jų kokybę socialistinė valstybė nepajėgi. Beliko tik kokiu nors būdu išimti tuos pinigus iš piliečių kišenių. Buvo rastas paprastas metodas – įvesti degtinės gamybos monopoliją ir ja prekiauti. Kova su infliacija sovietiškai – nugirdyti žinybiškai pavaldžią liaudį. Bet kokią kitą degtinės gamybą, išskyrus valdišką, buvo nuspręsta paskelbti kriminaliniu nusikaltimu.

Kiekvieną, kuris bandydavo pats varyti degtinę, – pasodindavo.

Didžiosios šalies ekonomiką Chruščiovas atvedė į tokią padėtį, kad jo buvimo valdžioje dešimtmečio pabaigoje buvo įvestos duonos kortelės.

Apie tai, kokia iš tiesų buvo Sovietų Sąjungos ekonomika tais pergalingais 1961-aisiais, pasako toks faktas. Praėjus šešioms dienoms po pirmojo žmogaus skrydžio į kosmosą, 1961 m. balandžio 18 d., Sovietų Sąjungos komunistų partijos Centro komiteto pirmasis sekretorius, SSRS Ministrų Tarybos pirmininkas draugas Nikita Sergejevičius Chruščiovas pasirašė slaptą potvarkį: „Pripažinti būtinybę padovanoti nuo SSRS Vyriausybės pirmajam SSRS lakūnui kosmonautui majorui J. A. Gagarinui ir jo šeimos nariams automobilį „Volga“, gyvenamąjį namą, baldus ir reikmenis pagal priedą...“. Tame sąraše daug visokio gėrio. Tarp jų:

- patalynė – 6 komplektai;
- apklotai – 2 vienetai;
- avalynė – 2 poros (juodų ir šviesių);
- balti marškiniai – 6 vienetai;
- kojinės – 6 poros;
- nosinės – 12 vienetų;
- pirštinės – 1 pora.

Jei Gagarinas nebūtų skridęs į kosmosą, būtų likęs be kojinių ir patalynės.

Štai jums „aliejumi tapytas paveikslas“: galingosios valstybės vadas, pirmosios pasaulyje socialistinės valstybės vadovas, pasaulinio komunistinio judėjimo lyderis asmeniniu potvarkiu skirsto nosines ypač pasižymėjusiesiems.

Tačiau, bičiuli, patikėk: netrukus prasidės laimingas ir džiaugsmingas gyvenimas, kai visiems bus pagal poreikius.

7

1961 m. liepos 3 d. „K-19“, pirmajame sovietų atominiame povandeniniame laive, ginkluotame balistinėmis raketomis su branduolinėmis kovinėmis dalimis, įvyko avarija. Dėl nekokybiškai gamykloje atliktų suvirinimo darbų trūko reaktoriaus pirmojo kontūro vamzdynas. Dozimetrai rodė jau nežinia ką. Reaktoriaus dangtis sušvito violetine šviesa. Reaktoriaus aušinimo sistema sugedo, reaktorius pradėjo smarkiai kaisti. Didvyriškomis įgulos pastangomis buvo sukurta projekte nenumatyta vėsinimo sistema.

Karininkai ir jūreiviai, montavę naują, jokiomis instrukcijomis ir projektais nenumatytą aušinimo sistemą, gavo dideles spinduliuotės dozes. Čia pat, draugų akivaizdoje, jie ėmė tinti.

Tarsi to būtų maža, dar buvo prarastas radijo ryšys. „K-19“ vienu reaktoriumi vandens paviršiuje plaukė į rajoną, kuriame, laivo vado 1-ojo rango kapitono Nikolajaus Vladimirovičiaus Zatejevo apskaičiavimais, turėjo būti sovietų laivai.

Dešimt valandų „K-19“ plaukė be ryšio, be galimybės pranešti apie įvykį. Galų gale buvo pastebėtas povandeninio laivo siluetas, ryšys su juo užmegztas signalinėmis raketomis.

Mirtis nepriverte ilgai savęs laukti. Aštuonetas mirė po kelių dienų. Paskui mirtis prisikasė ir prie kitų. Kiek jų iš viso mirė nuo gautų dozių, nežino niekas. Gynybos ministerijos centrinis organas laikraštis „Krasnaja zvezda“ 1992 m. gruodžio 26 d. (praėjus 21 metams po įvykio) pranešė: „Tolesnis „K-19“ visų 139 įgulos narių likimas nežinomas.“

Kažkas iš įgulos su kuo nors palaikė ryšius, kas nors kam nors rašė, su kuo nors susitikinėjo. Bet mūsų didžiajai Tėvynei jos sūnų likimas nerūpi. Niekam nei iš vyriausybės, nei iš Gynybos ministerijos, nei iš laivyno vadovybės jūreivių likimas daugiau neberūpėjo.

Silpnąja operacijos plano vieta (o kartu ir didele problema GRU viršininkui, armijos generolui Serovui, Sausumos pajėgų raketų kariuomenės ir artilerijos vyriausiajam vadui Varencovui ir visiems kitiems sąmokslo dalyviams) buvo aplinkybė, kad pulkininkas Penkovskis nesugebėjo užmegzti ryšio su gana aukšto lygio amerikiečių žvalgybininku, kuriam būtų buvę galima patikėti Žemės planetos likimą. Ryšį teko užmegzti su britų žvalgyba, bet Didžiosios Britanijos vyriausybei visa perduodama Penkovskio informacija buvo nereikalinga. Ši informacija visų pirma buvo susijusi su SSRS ir JAV konfrontacija. Todėl ji buvo reikalinga tik JAV vyriausybei. Britai informaciją įvertino, parodė ją amerikiečiams ir tik tuomet amerikiečiai ryžosi užmegzti ryšį.

Penkovskio informacija tapo žinoma vienu metu iškart dviem žvalgyboms ir dviem vyriausybėms. Tokia padėtis negalėjo ilgai tęstis. Juo labiau kad amerikiečiams Penkovskio informacija aiškiai kliudė.

12 SKYRIUS

1

Sovietų Sąjungos maršalas Moskalenka, priimdamas vadovavimą Strateginės paskirties raketų kariuomenei ir išklausydamas savo kolegos, Karinio jūrų laivyno vyriausiojo vado admirolo Gorškovo pranešimą apie mūsų povandeninę raketinę galią, ne veltui piktinosi, kad amerikiečių povandeniniai laivai pavadinti gražiais vardais, o sovietiniai – ne vardais, o tik numeriais, kaip kokie zekai katorgos lageriuose. Žmonės laivyne tarsi pajuto maršalo nepasitenkinimą ir situaciją pataisė: „K-19“ gavo labai gražų, nors ir neoficialų vardą – „Hirosima“.

„Hirosimą“ ir toliau lydės nesėkmės. Tokia jau laivų dalia: jų likimai irgi kažkuo panašūs, kažkuo primena žmonių likimus. Būna nevykėlių žmonių. Ir būna tokių pat laivų. „Hirosimai“ žiauriai nesisekė nuo pat gimimo. Keletas žmonių žuvo dar statybos metu, iki nuleidžiant laivą į vandenį.

Oficialios ceremonijos metu šampano butelis nesudužo. Ir prasidėjo...

Po avarijos 1961 m. liepos mėnesį „Hirosima“ buvo nuvaryta remontuoti ir dezaktyvuoti, kur ji prakiurksojo dvejus su puse metų.

1969 metais „Hirosima“ po vandeniu susidūrė su amerikiečių povandeniniu laivu, vis dėlto nors sumaigyta nosimi savo jėgomis sugrįžo į bazę.

1972 m. vasario 24 d. per gaisrą „Hirosimoje“ žuvo 30 karininkų ir jūreivių. Dar 12 buvo blokuoti laivagalio skyriuje, kuriame praleido 24 valandas be šviesos, ryšio, maisto, su menkutėmis vandens atsargomis, su pertrūkiais iš kitų skyrių tiekiamu oru. Šiems pasisekė. Visi liko gyvi.

O liaudyje buvo juokaujama: kaip tamsoje atpažinti Šiaurės laivyno jūreivį? Labai paprastai – jisai švyti.

2

Užtat jau mūsų kino darbuotojai nepasišiukšlino. Jie visai liaudžiai parodė rūsčią gyvenimišką tiesą. Tais pačiais 1961-aisiais „Mosfilmo“ kino studijoje režisierius Jurijus Vyšinskis susuko filmą, kuris taip ir vadinosi: „Povandeninis laivas“. Siužetas štai koks: šaltasis karas, pasaulis ant branduolinės katastrofos ribos, bet kurią minutę gali prasidėti Trečiasis pasaulinis karas, vandenynas, gelmė, atominis povandeninis laivas, ryšys su baze prarastas, kapitonas nežino, prasidėjo karas ar ne, paleisti raketas į priešininką ar dar šiek tiek palūkėti... O vienam jūreiviui kliuvo dozė, jį reikia skubiai išleisti iš laivo ir pristatyti į ligoninę plūduriuojančioje bazėje. Tačiau buvo nuspręsta dėl vieno žmogaus nenutraukti vykdomos kovinės užduoties, tegu kankinasi.

Filmo premjera įvyko 1962 m. sausio 17 d.

Žiūrovai raudojo.

O ko gi čia, noriu paklausti, raudoti? Laivas filme – amerikiečių. Ir jūreivis – amerikiečių. Imperialistas. Tai ten pas juos, vilkų pasaulyje, šlamančiųjų pasaulyje, taip su žmonėmis elgiamasi.

Tuo pačiu metu mūsų didžiojoje šalyje buvo rodomas filmas „Baltasis kraujas“, pastatytas mūsų brolių iš Rytų Vokietijos. Režisierius Gotfrydas Kolditzas (*Gottfried Kolditz*). Premjera įvyko

Maskvoje 1960 m. rugpjūčio 15 d. Siužetas: Vakarų Vokietijos karininkas dalyvauja branduolinio ginklo bandymuose JAV. Bandymų esmė: branduoliniu smūgiu pralaužti raudonųjų gynybą ir tučtuojau panaudoti prasilaužimo tašką kariuomenei permesti į šalies gilumą per ką tik nugriaudėjusio sprogimo epicentrą. Agresoriai – ko iš jų dar tikėtis? Atakuojančiųjų 7–8 žmonės. Visi vilki sidabru blizgančius skafandrus, panašūs į kosmonautus. Tačiau klastingieji amerikiečiai ne saviškius pasitelkia bandymų metu, o jaunesniuosius NATO bloko partnerius. Vakarų Vokietijos karininkui skafandras suplyšo, todėl gavo dozės... Toliau – drama... Toliau – lėtas kankinamas merdėjimas. Žmogus gydomas, tačiau medicina bejėgė. Baigiamuosiuose kadruose praregėjęs herojus žvelgia į žiūrovą ir šnabžda kažką panašaus į „Žmonės, aš jus myliu!!! Būkite budrūs!“

Ir vėl žiūrovai sriūbavo.

O likus 6 metams iki premjeros, 1954 m. rugsėjo 14 d., įžymaus karvedžio Sovietų Sąjungos maršalo Georgijaus Konstatinovičiaus Žukovo iniciatyva ir jam vadovaujant tas pats scenarijus buvo suvaidintas Pietų Uralo karinės apygardos Tocko poligone. Bombonešis „Tu-4“ mestelėjo vieną „Tatjanočką“ – primenu, kad taip buvo vadinama pirmoji sovietinė serijinė atominė bomba „RDS-4“, kurios galingumas siekė 28 kilotonas (tai beveik pusantro karto viršijo atominės bombos, numestos ant Hirosimos, galingumą), – ant tariamo priešininko parengtos gynybos, paskui per susidariusią priešininko gynyboje pralaužą puolė kariuomenė. 45 tūkstančiai žmonių.

Baisiajame filme apie prakeiktus imperialistus – 7 ar 8 žmonės. Mūsų realybėje – 45 tūkstančiai. Mūsų priešo atveju – ataka vilkint žvilgančius skafandrus. Mūsiškiai vilkėjo popierinius apsiaustus. Priešininkai paaukojo jaunesniuosius NATO bloko partnerius, o mūsiškiai – savus. Ten gydoma. Pas mus – ne.

Laikraštis „Krasnaja zvezda“, Gynybos ministerijos centrinis organas, 1992 m. liepos 9 d. praneša:

Tokios paprasčiausios atsargumo priemonės kaip technikos, ginklų ir ekipiruotės dezaktyvacija nebuvo naudojamos. Jokia specialios medicininės jų sveikatos būklės stebėsena nebuvo organizuota. Užslaptinti ir pamiršti jie gyveno kaip sugebėjo, be jokio dėmesio iš valstybės pusės... Kiekvienas pasirašė po priesaika 25 metus apie tai tylėti.

45 tūkstančiai jaunų vyrų lėtai (arba greitai) mirė, neturėdami teisės papasakoti gydytojams, kas gi jiems atsitiko. O gydytojai, pirmąsyk susidūrę su jiems nežinomų ligų požymiais, niekuo negalėjo padėti.

Bet ir čia dar ne viskas. Tų pratybų dalyvių niekas neįspėjo: vyrukai, jums geriau susilaikyti nuo giminės pratęsimo. Jie sugrįžo iš tarnybos namo, tuokėsi, susilaukė vaikų. Bet pirmojoje ir vėlesnėse kartose gimusių palikuonių buvo minkšti kaulai, išpampusios galvos, trys kojos ir tik viena ranka.

Mes liejome ašaras kino teatruose žiūrėdami „Baltąjį kraują" ir „Povandeninį laivą".

3

Tuo tarpu Chruščiovo ir Kozlovo, tiksliau – Kozlovo ir Chruščiovo imperija, užtikrintai judėjo savo žlugimo link. 1961 m. liepos 23 d. sukilo sovietinis miestas Aleksandrovskas. Kaip visada tokiais atvejais liaudies rūstis buvo nukreipta prieš milicijos skyrius ir Komunistų partijos miesto komitetą. Maištas buvo numalšintas. Ir vėl – laisvės atėmimas aktyvistams, keturi mirties nuosprendžiai kurstytojams.

O po savaitės, 1961 m. liepos 30 d., laikraštis „Pravda" paskelbė naują Sovietų Sąjungos komunistų partijos Trečiąją programą. Liaudis privalėjo ją išmokti, jai pritarti, įnešti papildymų ir patiks-

linimų. 1961 m. spalio mėnesį istorinis Komunistų partijos XXII suvažiavimas turėjo šią programą patvirtinti.

Štai mes ir priėjome prie to, apie ką aš kalbėjau knygos pradžioje.

Dabar tik pridursiu, kad Komunistų partijos Trečiąją programą rašė mulkiai ir nusikaltėliai.

Spręskite patys.

Pagal Komunistų partijos Trečiąją programą baigiantis 1965-iesiems Sovietų Sąjungoje buvo numatyta atsisakyti visų gyventojams taikytų mokesčių. Pirmąjį komunizmo etapą buvo nuspręsta užbaigti iki 1970 m. Visišką komunizmą – dar po dešimties metų, iki 1980-ųjų.

Su pasididžiavimu pakartosiu tas didžias gaires. Iki 1970-ųjų buvo numatyta:

- Keliagubai viršyti JAV pramonės gamybos mastą ir palikti ją toli atsilikusią.
- Smarkiai pakelti darbo našumą, drauge gerokai sutrumpinant darbo dieną ir darbo savaitę.
- Sovietų Sąjungoje užtikrinti patį aukščiausią pragyvenimo lygį, palyginti su bet kuria kapitalistine valstybe.
- Kiekvienai šeimai suteikti nemokamą butą, o naudojimasis tuo butu bus nemokamas.
- Atsisakyti mokesčio už elektrą, vandenį, dujas, šildymą.
- Visuomeninį transportą padaryti nemokamą.
- Skirti mokyklų moksleiviams nemokamą aprangą ir maitinimą, nemokamą visuomeninį maitinimą gamyboje.
- Sanatorijas, kurortus, poilsio namus, turistines bazes padaryti nemokamus.
- Tas pats – vaikų darželių, sporto salių, baseinų, stadionų, cirkų, teatrų, kino teatrų, masinių renginių, futbolo rungtynių ir pan. atžvilgiu.
- Parduotuves paversti parduotuvėmis be pardavėjų.
- Akivaizdžiai pagerinti darbuotojų medicininį aptarnavimą. Medicina ir visi medikamentai – nemokamai.

Iki 1980-ųjų buvo numatytas nuoseklus valstybės ir visų jos funkcijų nykimas, perėjimas prie visuomeninės žmonių savivaldos ir didžiojo principo: IŠ KIEKVIENO – PAGAL SUGEBĖJIMUS, KIEKVIENAM – PAGAL POREIKIUS – įgyvendinimas.

Paprasčiau tariant – žmonės dirbs ne iš reikalo, o todėl, kad suvokia: kiekvieno darbas užtikrina visos visuomenės gerovę. Kiekvienas gaus ne pagal darbo rezultatus, o pagal poreikius – tai yra tiek, kiek užsigeis. Prievarta niekas nieko nevers. Valstybė nunyks. Liks tik laisvos žmonių bendrijos.

Savaime aišku, komunistinėje visuomenėje nebus nusikaltimų. Jų neprireiks. Jei ko nors užsigeidei – eik ir pasiimk.

Visa tai puiku. Tačiau linksmieji vyrukai, kurie visa tai kūrė, pamiršo, kad mūsų poreikiai *visada* viršija mūsų galimybes. Čia pabrėžiu žodį „*visada*".

Poreikiai nepasiekiami tarsi horizontas.

Draugo Lenino valdymo metais zeko svajonių viršūnė konclageryje – juodos duonos kepalas. Sušnioti taip visą kepalą – paskui jau galima ir mirti. Tačiau tasai, kuris turėjo visą kepalą, svajojo turėti dar ir karštos balandos katiliuką. O tasai, kuris turėjo ir juodos duonos, ir balandos, mintijo apie puodelį naminės iš runkelių. Mums visuomet norisi daugiau nei turime. Kursantui ypač norisi tapti leitenantu, o leitenantui – kapitonu. Tasai, kuris turi milijoną, svajoja apie dešimt. Tasai, kur turi dešimtį, svajoja apie šimtą. Toliau – kylančia progresija.

Ar bandė kuris nors iš šio epochos masto dokumento autorių nustatyti, tegu ir tik teoriškai, nors vienos mūsų moters materialinius poreikius? Pavyzdžiu paimsime mano mylimąją Tatjaną. Ar kas nors sugebėtų apskaičiuoti jos materialinius poreikius? Ar kas skaičiavo, kiek porų batelių jai trūksta iki visiškos laimės, kiek kailinių, lietpalčių, suknelių ir skrybėlaičių, kiek porų pirštinių, rankinių ir šalikėlių, kiek deimantų, opalų, smaragdų, rubinų ir safyrų? Ar kas skaičiavo, kiek prireiks žiedelių, apyrankių, žiedų su brangakmeniais, segių, grandinėlių, laikrodžių, kad būtų paten-

kinti jos norai? Ar kas įsivaizdavo, kiek reikia automobilių, jachtų, rūmų, kad būtų patenkinti jos materialiniai poreikiai? Ar kas susizgribo, kokiais lėktuvais ji skraidytų, kokiuose viešbučiuose apsistotų, kokiais limuzinais skrietų keliais, jei viską ribotų ne mūsų su ja kuklios galimybės, o jos platūs materialiniai poreikiai?

Tad štai: pragyvenęs jau keturiasdešimt metų su viena moterimi, gražuole ir gudruole, atidavęs visas santaupas rubininių vestuvių proga kukliam žiedeliui su atitinkamu akmenuku, pasvėręs ir įvertinęs tai, kas drauge nueita ir išgyventa, iškilmingai skelbiu: komunizmas neįmanomas. Iš principo.

O juk ir vyrai turi poreikių. Asmeniškai aš turiu poreikį gyventi po palmėmis ant žydros jūros kranto. Ir nė velnio neveikti. Man rūmų nereikia. Esu paprastas žmogus. Man užtektų ir vilos – septynių aštuonių kambarių, su verandomis ir balkonais virš balto smėlio laukinio paplūdimio. Kuklus mano poreikis – pusryčiai su šampanu, dideli raudoni omarai pietums, truputėlis erškėtų ikrų ir „Baikalo" degtinės vakarienei.

Bėda ta, kad aš ne vienas toks. Kiti irgi turi poreikių. Pačių įvairiausių ir neišsenkančių. Ir jei visi gaus pagal poreikius, tai kam čia norėsis stumti dienas maliarinėse pelkėse, šalti tundroje, mušinėti mašalus ir uodus neįžengiamoje taigoje, vargti smėlynuose, godžiai ryti sūrų vandenį karščiu alsuojančioje stepėje.

Teisingai žmonės mąsto: žinočiau, kokios kortos, gyvenčiau Sočyje. Tačiau 1961-aisiais brangioji Komunistų partija paskelbė programą, iš kurios išplaukė: piliečiai, nereikia kortų žinoti! Nereikia nė kortų į rankas imti – greitai visi gyvensime pagal poreikius!

Bet jei jau taip, tai juk visi puls į Sočį. Ir kas tuomet užsinorės ryti nuodingus Magnitogorsko dūmus, auginti savo vaikus radioaktyviame Čeliabinske ar stumti dienas visiems laikams užnuodytame Džezkazgane?

Žmonės tais metais veržėsi ne tik į Sočį, bet ir į Maskvą, Piterį, Kijevą.

Bet į ten jų neleido. Maskvoje (taip pat Odesoje ir Rostove, Jerevane ir Tbilisyje, Voroneže ir Konotope) galėjo gyventi tik tie, kurie čia gimė ir užaugo, kurie čia visada gyvenę, arba tie, kurie gavo čionai darbo paskyrimą). Panorėjus tiesiog atvykti į kokį nors miestą ir jame gyventi buvo nevalia. Sistema buvo taip surėsta, kad bet kokio prašalaičio į miestą neįsileisdavo. Į jokį. Ir iš smulkaus suvargusio miestelio į didesnį taip pat jokių vilčių pakliūti.

Įsivaizduokime komunizmą. Štai miestas, gyventojų koks dešimt milijonų, ir kiekvienas pasiima sau butą pagal poreikius. Kiekvienam norisi arčiau centro ir kad būtų tyku, kad balkonai į saulėtą pusę atsigręžę. Ir dar daug ko norisi. Jūs įsivaizduojate, kas bus, kai kiekvienas pradės tenkinti savo poreikius? O jeigu lygiai ten pat plūstelės tolimų ir artimų apylinkių gyventojai?

Ir štai mūsų brangioji Komunistų partija paskelbė savo veiklos ir mūsų ateities gyvenimo sutvarkymo programą: gyvensime pagal poreikius!

Jei šią programą būtų pabandyta įgyvendinti, tai dešimtys milijonų gyventojų būtų patraukę ten, kur geriau, palikdami vilkams ir lapėms Bratską ir Abakaną, Magadaną ir Taišetą, Ust Ilimą ir Nachodką.

Gyventi ten, kur nesinori, mus priverčia skurdas. Jis, tas piktadarys, mus verčia dar ir užsiiminėti tuo, kuo niekas savanoriškai neužsiimtų pirmai progai pasitaikius. Dėl būtinybės mums tenka keltis trečią ar penktą ryto, o gultis – po vidurnakčio. Dėl negailestingos būtinybės žmonės priversti dirbti sunkų, nuobodų, purviną, nedėkingą, žeminantį ir pavojingą darbą: tampyti maišus su cementu ir plauti viešuosius tualetus, kvėpuoti asbesto dulkėmis, skaldyti uolas urano rūdynuose, nunešti svetimas išėdas restoranuose, valyti kanalizacijos vamzdžius ir kasti duobes kapinėse. O jums kada nors teko būti skerdykloje, galvijų aptvare, radioaktyvių atliekų sąvartyne, krematoriume, plieno lydymo ceche? Ką ten sąvartynas. Paprasčiausioje miško kirtavietėje spiegimo tiek, kad

vakarop galvoje zvimbia. O verpimo fabrike – dulkės ir bildesys. Jei visi gaus pagal poreikius, jei skurdas nevarys žmonių į Naująją Žemę ir Špicbergeną, į Anadyrį ir Barabašą, tai kas gi plėšysis ten, kur nesinori? Kas po mūsų valys tvartą? Juk jeigu aš (ir mano Tatjana) turėtume visko pagal poreikius, argi būčiau ėmęsis rašyti šią knygelę? Šiai nuobodžiai, sekinančiai veiklai neturiu nei sveikatos, nei kantrybės. Man ilsėtis ir gydytis nurodyta.

Tai štai, jeigu kur nors kada nors kam nors pavyks užtikrinti vartojimą pagal poreikius, tai niekas nedirbs kenksmingo, pavojingo, nykaus, purvino ir nedėkingo darbo.

Čia man puls prieštarauti: tikriausiai komunizme bus nustatyta kokia nors mažiausia darbo, kurį kiekvienas privalės įvykdyti, norma ir bus nustatyta kokia nors didžiausia vartojimo norma.

Gerai jūs čia, piliečiai, sugalvojote. Tačiau nei marksizmo teoretikų veikaluose, nei Sovietų Sąjungos komunistų partijos Trečiojoje programoje jokių išlygų dėl vartojimo apribojimo nebuvo. Ten tiesiai šviesiai pasakyta: kiekvienam – pagal poreikius! Ir apie būtinas atliktino darbo normas taip pat – nei žodžio, nei užuominos. Dirbti pagal sugebėjimus – ir viskas!

Vis dėlto jeigu šio dokumento kūrėjai turėjo omeny, kad kiekvienas privalės vykdyti tam tikrą mažiausią darbo normą ir kad mūsų poreikiams bus nustatytos tam tikros ribos, tai šiuo atveju reikėjo daiktus vadinti savais vardais:

IŠ KIEKVIENO – NORMA, KIEKVIENAM – DAVINYS.

O aš apie ką? Apie tai, kad eršketų ikrų visiems vis vien neužteks. Kaip ir ištaigingų kotedžų ant žydrųjų krantų.

Jei kuris nors iš Sovietų Sąjungos komunistų partijos Trečiosios programos kūrėjų to nesuprato, vadinasi, jis buvo kvailys.

O jeigu viską suprato, bet vedė liaudį siekti aiškiai nepasiekiamų tikslų, – vadinasi, jis buvo nusikaltėlis.

Komunistai būna geri ir blogi.

Geri – tie, kurie nepasiekė aukščiausiosios valdžios: Marksas, Če Gevara, Bucharinas.

O tie, kurie prie valdžios prisikasė, visi be menkiausios išimties patenka į kvailių arba nusikaltėlių kategoriją: Čaušesku, Kastras, Pol Potas, Rakošis... Sąrašą pratęskite patys.

Ir tai nėra atsitiktinumas. Vesti liaudį į ateitį, kur kiekvienas gaus pagal poreikius, galėjo tik visiški niekšai arba beviltiški kvailiai. Tarp šių kraštutinių taškų gyvavo dauguma iš šios kovotojų šutvės (arba bandos): kvailiai nusikaltėliai.

Sunku priskirti Nikitą Sergejevičių Chruščiovą prie vienos ar kitos kategorijos. Jis buvo užkietėjęs, kraujo ištroškęs ir gudrus nusikaltėlis. Tuo niekas neabejoja. Bet kvailumo jam irgi pakako.

4

Pasaulis džiūgavo. 1961 m. rugpjūčio 6 d. į orbitą aplink Žemę buvo paleistas žmogaus pilotuojamas kosminis laivas „Vostok-2“. Tas žmogus buvo Germanas Stepanovičius Titovas. 25-erių tapęs majoru. Artimiausią pusšimtį metų jis taip ir liks jauniausiu iš buvusiųjų kosmose. Titovo skrydis – pirmas kosminis skrydis, trukęs ilgiau nei parą. Laivas 17 kartų apskriejo aplink Žemę ir kitą dieną nusileido.

Rugpjūčio 9-ąją Maskva pasitiko didvyrį. Virš džiūgaujančio miesto praskrido vyriausybinis „Il-18“, lydimas septynių naikintuvų eskorto – po du ties kiekvienu sparnu ir dar trys užbaigiantys procesiją pleištu. Aerodrome – Chruščiovas, Kozlovas ir visa jų artimiausioji aplinka. Raudono kilimo takas – nuo vietos, kur turi sustoti lėktuvas, iki pat vyriausybinės tribūnos. „Il-18“ su eskortu pralėkė virš aerodromo, apsisuko ir sklandžiai nusileido. O naikintuvai persirikiavo ir nuskrido kildami į viršų, tarsi atsisveikindami. „Il-18“ sklandžiai išvairavo ir sustingo tiksliai toje vietoje, kur jam nurodyta. Trapu nusileido majoras Titovas, perėjo raudonu kilimu, atraportavo: užduotį įvykdžiau, pasiryžęs įvykdyti bet kokią Tėvynės užduotį!

Maskvos gatvėse ir aikštėse – milijonai žmonių. Raudonojoje aikštėje – demonstracija. Mauzoliejaus tribūnoje Chruščiovas ir Kozlovas su Gagarinu ir Titovu.

Kaipmat buvo pakeista pionierių priesaika:

Kaip Gagarinas ir Titovas,
Būk pasiryžęs! –
Visada pasiryžęs!

Jau vakare – priėmimas Didžiuosiuose Kremliaus rūmuose. Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo pirmininkas draugas Leonidas Iljičius Brežnevas skaito įsaką: už atsakingos vyriausybinės užduoties įvykdymą, už narsą, drąsą ir heroizmą, parodytus ją vykdant, suteikti Sovietų Sąjungos didvyrio vardą majorui Germanui Stepanovičiui Titovui, taip pat įteikiant Lenino ordiną ir „Aukso žvaigždės" medalį.

Ir tuoj pat – Chruščiovo kalba. Čia jau be Kuzios močios nieku gyvu negalėjo būti apsieita. Nikita ją paminėjo: o jau kaip mes jums ją parodysim! Ir draugas Chruščiovas paskelbė, kad turime ką parodyti. Turime 50 megatonų galingumo bombų, turime ir 100 megatonų galingumo, yra ir dar galingesnių!

5

Pasaulis džiūgavo, spauda tryško susižavėjimu. Šio susižavėjimo fone 1961 m. rugpjūčio 12 d. Sovietų Sąjunga pažeidė Potsdamo susitarimą. 1945-aisiais pasirašytas Sovietų Sąjungos, JAV ir Didžiosios Britanijos vadovų susitarimas numatė nevaržomą judėjimą Berlyne. Raitydamas savo parašą, Stalinas tikėjosi, kad Vakarų proletarai, pasinaudoję galimybe, pasileis per Berlyną į socialistinį rojų. Tačiau jie nubėgo į kapitalistinį pragarą. Norint sulaikyti juos nuo savižudiško pamišimo, 1961 m. rugpjūčio 12 d. teko blokuoti Vakarų

Berlyną Rytų Vokietijos policijos ir ginkluotų skundikų būriais, apjuosti visą perimetrą spygliuota viela, nutraukti judėjimą tarp vakarinės ir rytinės miesto dalių. O 1961 m. rugpjūčio 13 d. 1 valandą nakties prasidėjo Berlyno sienos statyba.

Statyba vyko kontroliuojama ir dengiama policijos ir kariuomenės, kurios gavo įsakymą nudėti kiekvieną, bandantį pabėgti iš „rojaus". Įsakymas buvo taikytinas ir bet kokio amžiaus vaikams. Į baudžiamąjį kodeksą buvo įtrauktas straipsnis: už bandymą pabėgti – aštuoneri metai, už pagalbą rengiant pabėgimą – kalėjimas iki gyvos galvos.

Vakarų Berlynas iš visų pusių buvo apsuptas siena, kurios ilgis siekė 155 kilometrus. Iš pradžių tai buvo būtent siena iš pusketvirto metro aukščio betoninių blokų. Tačiau jos evoliucija ir tobulinimas tęsėsi nuolatos.

Netrukus siena virto galingu inžinerinių statinių kompleksu, sudarytu iš penkių užtvarų linijų, kurių bendras plotis siekė iki 150 metrų: eskarpai, grioviai, kontreskarpai, sienos, vielų tinklai, prieštankiniai ežiai, suvirinti iš bėgių gabalų, betoniniai tetraedrai, per kuriuos neprasiverši net su tanku, aštriais plieniniais spygliais užversti vietovės ruožai, sudėtingiausios stebėjimo ir signalizacijos sistemos, kurios leido ne tik skelbti pavojų sienos pažeidimo atveju, bet ir nudėti pažeidėją net nedalyvaujant pasieniečiams.

Tačiau ir pasieniečiai neliko be darbo. Kas puskilometrį buvo pastatyta po betoninį bokštą su šaudymo ambrazūromis, prožektoriais, telekameromis, stebėjimo, ryšio priemonėmis ir taip toliau. Bendras tokių bokštų skaičius siekė 302.

Sieną budriai saugojo, be žmonių, pusantro tūkstančio sargybinių šunų.

6

Pastatydama sieną Sovietų Sąjunga pažeidė Potsdamo susitarimą. Tai buvo žingsnis į santykių paaštrėjimą. Žingsnis karo link.

Ir JAV Centrinė žvalgybos valdyba suskubo priminti prezidentui Kenedžiui: o juk mes įspėjome! Juk mes žinojome, kad vasarą skris antrasis kosmonautas. Suprantama, Chruščiovas pabandys šį triumfą išnaudoti spręsdamas Berlyno problemą.

Nuo tos minutės JAV Centrinė žvalgybos valdyba ėmė vertinti pulkininką Penkovskį kaip ypatingos svarbos šaltinį.

O JAV gynybos ministerija – kaip baisiai nepatogų išskirtinės svarbos šaltinį.

7

Siena negalėjo išspręsti dviejų sistemų koegzistavimo problemos. Tai buvo aišku visiems. Pirmiausia – Chruščiovui. Reikėjo ieškoti esminio sprendimo. O jis, esminis, buvo susijęs su būtinybe sunaikinti palyginimo bazę. Negalima leisti tokios padėties, kai mūsų žmonės mato, kas darosi anoje pusėje, ir kraipo galvas: taip, jų mašinos geresnės nei mūsų, o kokia avalynė, o drabužiai... Tam, kad mūsų nesusipratę piliečiai nelygintų savo gyvenimo su normalių žmonių gyvenimu, buvo švaistoma milžiniška elektrinių energija priešo radijo balsams slopinti! Viso to labui milicija ir draugovininkai šokių aikštelėse plėšė siauras kelnes tokiems, kurie norėjo sekti priešiška mada. Viso to labui mes šėrėme plačiojo pasaulio komunistines partijas, – kad už mūsų pinigus iš vidaus išsprogdintų prakeiktą kapitalizmą.

Tačiau visa tai – dalinės priemonės.

Reikėjo padaryti, kad jų šalyse būtų taip pat blogai, kaip ir pas mus. O tam reikėjo bent jau Vokietiją pakreipti į „teisingą kelią“. Kodėl gi neišvedus amerikiečių, britų ir prancūzų kariuomenės iš Vakarų Vokietijos? Kodėl gi nesuvienijus Vokietijos į vieną demokratinę valstybę, vadovaujamą darbininkų partijos, su socialistiniu teisingumu, su šviesios ateities kūrimo perspektyva?

Kas padėtų pasiekti tokį tikslą?

Visų pirma būtina ištrenkti amerikiečių, britų ir prancūzų kariuomenes iš Vakarų Vokietijos. Kad netrukdytų. O kaip? Grasinimais. Kaipgi dar?

Praėjus dviem su puse savaitės nuo Berlyno sienos statybos pradžios, 1961 m. rugpjūčio 31 d. Sovietų Sąjunga pareiškė atsisakanti jos prisiimto įsipareigojimo susilaikyti nuo branduolinio ginklo bandymų. 1959 m. ir 1960 m. Sovietų Sąjunga, Didžioji Britanija ir JAV savanoriškai nutraukė branduolinius bandymus. Dabar draugas Chruščiovas pasakė: gana! Jūs kaip norite, o mes atnaujiname bandymus!

1961 m. rugsėjo 8 d. Chruščiovas paskelbė: „Tegu tie, kurie svajoja apie naują agresiją, žino, kad mes turime bombą, galingumu prilygstančią šimtui milijonų tonų trinitrotoluolo, kad mes jau turime tokią bombą, ir mums beliko tik išbandyti jos sprogstamąjį įtaisą."

Pasaulis matė neregėtą visa triuškinančią Sovietų Sąjungos galybę. Tačiau pasaulis nematė išvirkščiosios pusės. Imperija skeldėjo. 1961 m. rugsėjo 15 d. sukilo sovietinis miestas Beslanas. Sukilimas buvo numalšintas kariuomenės ir milicijos rankomis. Nesąmoningų piliečių minia buvo protinama dūminiais užtaisais, o kai tai nepadėjo, – automatų ugnimi. Pranešimų apie tai laikraščiuose nebuvo. Laikraščiai trimitavo apie naujus dar negirdėtus mokslo, technikos, meno, pramonės, transporto, žemės ūkio pasiekimus.

Laikraščiai buvo užkimšti darbo kolektyvų raportais. Šalis rengėsi Sovietų Sąjungos komunistų partijos istorinio XXII suvažiavimo atidarymui.

Esminis momentas

Mūsų vadai, draugai Chruščiovas ir Kozlovas, Andropovas ir Brežnevas, Kosyginas ir Gorbačiovas, Malenkovas ir Molotovas, Berija ir Abakumovas bei daugybė kitų gyveno komunizmo sąly-

gomis. Visa, ką jie mums pažadėjo ateityje, patys turėjo tikrovėje: vilas ant žydros jūros kranto, šampaną pusryčiams, omarus pietums ir truputėlį eršketų ikriukų vakare prie „Baikalo“ degtinės. Ir viskas ten jiems buvo už dyką: sanatorijos ir poilsio namai, baseinai ir sporto salės. Jie turėjo nemokamus butus su nemokamu vandeniu, šildymu ir elektra. Apranga ir avalynė, aišku, nemokamai, kaip ir maitinimas gamyboje. Juos gydė geriausi gydytojai ir jie nemokamai gaudavo geriausius medikamentus iš prakeikto užsienio.

Draugo Lenino automobilis – „Rolls Royce“. Vadas turėjo skonį automobiliams. Draugas Dzeržinskis vilkėjo kareivišką milinę (nors kariuomenėje niekuomet netarnavęs), tačiau tai, kaip dabar sakoma, – „išsidirbinėjimas“. O gyveno draugas Dzeržinskis rūmuose, kurie iki perversmo priklausė turtingiausiam Rusijos žmogui. Ir maitinosi atitinkamai. Poilsiavo vadai carų rūmuose akompanuojant bangų mūšai.

Bet tai dar ne viskas. Tie, kurie mus vedė į šviesią ateitį, iš tikrųjų turėjo dar daugiau, nei mums buvo pažadėję ateinančiuose dešimtmečiuose. Jie turėjo ištisus tarnų legionus: virėjų ir kirpėjų, valytojų ir vairuotojų, asmens sargybinių ir siuvėjų, dantų gydytojų ir masažisčių, padavėjų ir eigulių, sodininkų ir asmeninių pilotų.

Ir štai įsivaizduokime: išauš tie patys pažadėtieji 1980-ieji. Ir visi lygūs. Eršketų ikrų ir rūmų po palmėmis, kaip mes jau išsiaiškinome, visiems negalėjo pakakti. Iš principo. Todėl tektų mūsų vadams dalytis su jiems pavaldžia liaudimi gyvenamuoju plotu ir dešra. Jie, reikia manyti, apie tai tik ir svajojo.

Įsivaizduokime, kad išaušo nuostabus rytojus, ir buvę vadų tarnai gauna pagal poreikius. O liokajų poreikiai, reikia turėti galvoje, net pranoksta pono poreikius. Ne veltui sakoma: įleisk kiaulę į bažnyčią, užlips ir ant altoriaus. Tačiau jeigu vakarykštis liokajus gaus pagal poreikius, tai kurių galų jam nurinkinėti nešvarias vado lėkštes, dulkinti kilimus ir kasyti jam padus vakarais?

Pasvarstykime: ar taip jau labai norėjosi vadams sukurti komunizmą ir kuo puikiausiai gyventi laikais, kai niekas jų nesaugos ir

neaptarnaus? Kai niekas nevarys laukinių paukščių į jų tinklus ir nemasažuos pavargusių nugarų?

Tai štai: Sovietų Sąjungos vadams – nuo Kremliaus iki paskutinio kaimo rajono komiteto – komunizmas buvo nereikalingas. Visos trys Komunistų partijos programos buvo primityvi apgaulė: piliečiai, susiveržkite diržus šiandien, o jau ryt visiems bus pagal poreikius.

13 SKYRIUS

1

1961 m. spalio 17 d. Kremliaus suvažiavimų rūmuose savo darbą pradėjo SSKP XXII suvažiavimas. Tai buvo Nikitos Chruščiovo žvaigždžių valanda, aukščiausias skrydžio taškas. Šis momentas taip pat buvo aukščiausias Frolo Romanyčiaus Kozlovo karjeros taškas.

Suvažiavimo darbotvarkė:

- SSKP CK ataskaitinis pranešimas. Pranešėjas: draugas Chruščiovas.
- SSKP Trečiosios programos projektas. Pranešėjas: draugas Chruščiovas.
- Dėl SSKP įstatų pakeitimų. Pranešėjas: draugas Kozlovas.
- Komunistų partijos centrinių organų rinkimai.

Komunistų partijos suvažiavimas – tai situacija, kai visa KGB, milicijos, Ginkluotųjų pajėgų galybė būna aukščiausios parengties. O kaipgi: visa Sovietų Sąjungos vadovybė – politinė, karinė, ideologinė, ekonominė, transporto, mokslo, visi ministrai, maršalai, visas Centro Komitetas surinkti į vieną salę. Į vieną tašką, jei norite. Vietose liko tik pavaduotojai. O jeigu staiga priešai sumanytų kariauti? O jei netikėtai imperialistinių žvalgybų provokatoriai kuriame nors sovietiniame mieste sukeltų naują sukilimą?

Todėl paraką laikome sausai. Todėl sustiprinti milicijos patruliai gatvėmis bastosi. Todėl parduotuvėse – neregėta gausa, nori dešrą pirk, jei pinigų turi, nori – dešrelių. Maskvoje tomis dienomis net bananais prekiaudavo. Štai kaip gyvename. Ir gyvensime dar geriau!

O tuo metu... Imperialistai nesnaudė.

Dar 1961 m. rugsėjo 29 d. Vakarų Berlyne dešimt amerikietiškų tankų „M-48“ ir trys šarvuotieji transporteriai „M-59“ buvo išvesti į Frydrichštrasę ir ten nuolatos budėjo. 1961 m. spalio 26 d. tankai „M-48“, apsiginklavę pakabinama buldozerio įranga, pajudėjo kontrolinio praleidimo punkto „Charlie“ link pasienyje su Rytų Berlynu, turėdami aiškų ketinimą pralaužti Berlyno sieną ir nušluoti užtvaras, kurias buvo pastačiusi VDR valdžia spjaudama ant Potsdamo susitarimo.

Tai buvo tas pats momentas, kai istorinio partijos suvažiavimo delegatai aptarinėjo didžiulių pertvarkų, kokių dar žmonijos istorija nebuvo mačiusi, programą. Tai buvo tas pats momentas, kai Užpoliarės Olenjės aerodrome gaminys „Kuzios močia“ buvo paskutinį sykį tikrinamas.

Nuo amerikiečių tankų pasirodymo Frydrichštrasėje momento sovietinė pusė ėmė juos nuolatos stebėti. Spalio 26 d., kai tik užriaumojo amerikiečių tankų varikliai, apie tai buvo pranešta Sovietinės kariuomenės grupės Vokietijoje (SKGV) štabo žvalgybos valdybai.

SKGV – tai šešios armijos: dvi gvardijos tankų (1-oji ir 2-oji), dvi gvardijos bendrosios paskirties (8-oji ir 20-oji), viena šturmo (3-oji), galingumu lenkianti bet kokią tankų armiją, ir viena oro armija (16-oji). SKGV – tai 7600 tankų, 2500 kovinių lėktuvų, 8100 šarvuotųjų transporterių ir šarvuotų artilerijos vilkikų, tūkstančiai pabūklų ir minosvaidžių, dešimtys tūkstančių automašinų, pusė milijono kareivių ir karininkų.

SKGV vyriausiasis vadas Sovietų Sąjungos maršalas Konevas tuo metu, suprantama, buvo Maskvoje, partijos suvažiavime.

Sprendimą priėmė pirmasis SKGV vyriausiojo vado pavaduotojas generolas pulkininkas Ivanas Ignatjevičius Jakubovskis. Kai tik dešimt amerikiečių tankų pajudėjo užtvaro link, sovietinėje pusėje iš skersgatvių jų pasitikti išlindo dešimt sovietinių „T-54“ – 20-osios gvardijos armijos 6-osios gvardijos motorizuotų šaulių divizijos 68-ojo gvardijos tankų pulko 7-oji kuopa.

Čia jau nebe juokai: išoriniai degalų bakai nuimti, borto numeriai uždengti, pabūklų taikinių ambrazūros pravertos, patrankų, zenitinių ir suporintų kulkosvaidžių užvalkalai nuimti.

Dešimt prieš dešimt. Anie apmirė savo pusėje, šitie – savojoje. Tik mūsiškių šarvas tvirtesnis, siluetas žemesnis, 100 mm patranka galingesnė. Beje, šaudoma bus iš nulinės distancijos. Tokiu atveju jau nėra skirtumo, kieno koks šarvas ir kokia patranka. Čia laimės tasai, kuris smogs pirmas.

Dešimt prieš dešimt – tai matomoji dalis kol kas bekraujo susirėmimo. Lygiai dešimt prieš dešimt pasiųsti siekiant nesunkinti situacijos. Tačiau visas 68-asis gvardijos tankų pulkas čia, šalia, kaimyninėse gatvėse ir skersgatviuose: 94 tankai ir 12 šarvuotųjų transporterių BTR. Be to, kovinį pavojų (be išėjimo iš miestelių) generolas pulkininkas Jakubovskis paskelbė visai kariuomenės grupei, sukėlė visus penkis šimtus tūkstančių karių. Tik duok komandą – ir tankų, motorizuotų šaulių, artilerijos, zenitiniai ir visi kiti pulkai, brigados, divizijos, lauždami tvoras ir sienas, akimirksniu išsiverš iš karinių miestelių, užims kovines pozicijas ir susitelkimo rajonus.

Generolas pulkininkas Jakubovskis paskelbė pavojų ir tučtuojau – skubus šifruotas pranešimas keturiais adresais: draugui Chruščiovui, draugui Kozlovui, gynybos ministrui Sovietų Sąjungos maršalui Malinovskiui, Generalinio štabo viršininkui Sovietų Sąjungos maršalui Zacharovui.

Suvažiavimas tęsia savo darbą. Pasisako šachtininkai ir audėjos, plieno lydytojai ir geležinkelininkai: Pritariame! Pritariame! Partijos planus – į gyvenimą!

Tačiau Komunistų partijos suvažiavimo delegatas GSVG vyriausiasis vadas Sovietų Sąjungos maršalas Ivanas Stepanovičius Konevas jau skrieja limuzinu Gorkio gatve degant raudonai šviesai. Greičiau į Centrinį aerodromą! Jam šią valandą privalu būti Vokietijoje.

Sovietų Sąjungos maršalai Malinovskis ir Zacharovas irgi, nekeldami triukšmo, paliko posėdžių salę. Jų vieta – giliame bunkeryje po Lenino kalvomis: Šiaurinei kariuomenės grupei (tai mūsų kariuomenė Lenkijoje) – kovinis pavojus! Pietinei grupei (tai Vengrijoje) – kovinis pavojus! Baltijos laivynui! Pabaltijo, Baltarusijos, Kijevo, Priekarpatės karinėms apygardoms! Strateginės paskirties raketų kariuomenei! Šalies OEG pajėgoms! Pavojus! Pavojus! Pavojus!

2

Rytų Berlyne visos prieigos prie sovietų ir amerikiečių tankų priešpriešos rajono užtvertos Rytų Vokietijos policijos. Tačiau penkios ypač patikimos jaunos komunistės buvo praleistos. Ir jos sovietinių tankų šarvus papuošė gėlėmis. Ir visi Rytų Vokietijos laikraščiai sustūgo iš džiaugsmo: mums, Rytų Vokietijos gyventojams, už spygliuotos vielos taip gerai gyventi, kad jau nė nežinome, kaip atsidėkoti mūsų brangiems išvaduotojams, kurių padedami pajėgėme atsitverti nuo prakeiktų buržujiškų vitrinų.

Dvi dešimtys tankų iš dviejų pusių. Ilgas valandas, stovėdami vieni priešais kitus ir nukreipę vamzdžius vieni į kitus, pro optinių taikiklių tinklelius jie regėjo priešininko iššieptus dantis.

O pasaulis buvo visiškai priartėjęs prie Trečiojo pasaulinio karo ribos. Prie susinaikinimo ribos. Čia būtų pats laikas užduoti klausimą: kurių galų prakeikti amerikiečiai mus erzino? Nejaugi nesuprato, kad vienas šūvis, kaip Danilos Principo šūvis (*supainioti Danila Iličevas ir Gavrila Principas; šovė Gavrila Principas – vert.*

past.) Sarajeve 1914-aisiais, galėjo sukelti negrįžtamą reakciją? Šiuo atveju – grandininę reakciją tiesiogine prasme! O juk šūvis galėjo būti atsitiktinis!

Klausimas teisingas. Tačiau verta pagalvoti ir apie kita: o kas jiems beliko, jei Sovietų Sąjunga pažeidė Potsdamo susitarimą?

68-ojo gvardijos tankų pulko 7-osios tankų kuopos vadas kapitonas Voitčenka stovėjo su savo gvardiečiais prieš amerikiečių tankus, tarsi koks tramdytojas prieš įsisiautėjusį liūtą. Kažkur vyko slaptos derybos, kažkas kažką įkalbinėjo, kažkas kažkam kažką įrodinėjo. Kažkur buvo susitarta ir buvo duotas pačių viršūnių įsakymas: kapitone, atitrauk savo šaunuolius.

7-osios kuopos tankai traukėsi po truputį, atgaline eiga, neatsukdami nugaros priešui. Jie atsitraukdavo atgal į skersgatvį ir tik ten apsisukdavo. Paskutinis pasitraukė kuopos vadas, nepamesdamas iš savo taikiklio taikinių.

Kaipmat atsitraukė ir amerikiečių tankai. Jie niekaip negalėjo atsitraukti pirmieji. Tai būtų buvęs pažeminimas. Išeitų: priartėjo prie skiriamosios linijos, susidūrė akis į akį su „T-54“ ir pasuko atgalios... Kad to būtų išvengta, buvo prieita prie diplomatinio kompromiso: jie judėjo į priekį, susidūrė su sovietų tankais, pastovėjo parą, sovietų tankistai, įvykdę užduotį, atsitraukė, amerikiečiai grįžo namo. Lygiosios.

O „Kuzios močia“ tą patį vakarą buvo pakabinta po bombonešio pilvu.

3

Oi, kaip laiku atsidūrė „Kuzios močia“ Užpoliarės Olenjės aerodrome!

Berlyne išėjo gražus vaizdelis, kone idilija: amerikiečių tankai patraukė pasivaikščioti po Frydrichštrasę, pasižiūrėti, kokios spalvos užtvaras. Mūsiškiai irgi pasileido oro įkvėpti. Pastovėjo, vieni

kitais pasigėrėjo. Susigaudę, kad amerikiečiai nieko bloga nerezga, mūsiškiai grįžo namo. Amerikiečiai taip pat taikiai pasitraukė. Štai ir puiku. Štai koks puikumėlis. Jūs neturite priekaištų, mes – irgi. Juk nė nesusimušėme.

O po 48 valandų už tūkstančių kilometrų nuo šių vietų driokstelėjo taip, kad planeta krūptelėjo.

Paties galingiausio pasaulio istorijoje termobranduolinio užtaiso sprogimas niekaip nebuvo susijęs su Berlyno krize. Sprogimui buvo rengiamasi seniai, iš kur kas galėjo žinoti, kad amerikiečių tankai 1961 m. spalio pabaigoje pajudės pasienio užtvaro link?

Vis dėlto jie pajudėjo ir buvo sustabdyti, konfliktas išspręstas. O po poros dienų – sprogimas! Ir dar toks, kokių nėra buvę. Ir tikiuosi, kad daugiau nebus.

To niekas neplanavo. Taip išėjo. Bet išėjo gražiai: jūs išdykavote, mes atsakėme, o paskui – mažytis užbaigto konflikto papildymas. Tarsi tokia subtili užuomina: jūs daugiau taip nejuokaukite, o tai galime ir į dantis... Ir iš viso – negi negalima rasti atokesnio skersgatvio, tinkamo prasiblaškyti?

4

Vėl Penkovskio susitikimas su britų ir amerikiečių žvalgais. Ir įtempti nepasitikėjimo kupini žvilgsniai: tu mums apie Sovietų Sąjungos negalią suoki, o Sovietų Sąjungoje susprogdinta bomba, kurios galingumas – 57 milijonai tonų trotilo. Čia ką – negalios patvirtinimas?

– Būtent taip, ponai. Tai negalios patvirtinimas.

Ir tai buvo gryniausia, šventa tiesa. Sprogimas buvo negalios patvirtinimas. Gaminys „602“ kartu su parašiutu svėrė 27 tonas. Nė viena sovietų raketa negalėjo pakelti tokio svorio. Tokį užtaisą nešti pajėgė tik strateginis bombonešis „Tu-95V“. Bomba buvo pagaminta vienintelė, ir bombos nešantysis lėktuvas „Tu-95V“

taip pat sukurtas kaip vienintelis egzempliorius. Bombos gabaritai buvo tokie, kad teko pašalinti bombų skyriaus dureles, bet ir tuomet bomba netilpo į vidų. Todėl teko nuimti fiuzeliažo bakus ir išpjauti dalį liemens.

Kadangi dalį bakų teko nuimti, bombonešio veikimo spindulys sutrumpėjo. Kadangi bombos pilvas vis vien kyšojo iš po nešančiojo lėktuvo fiuzeliažo, smarkiai suprastėjo aerodinaminės savybės. Dėl to padidėjo degalų sąnaudos, o veikimo spindulys dar labiau sutrumpėjo. Bombonešio „Tu-95" didžiausia bombų apkrova – 12 tonų. O į jį buvo pakrauta 27 tonos. Nešinas tokiu kroviniu „Tu-95V" negalėjo nusikasti iki Amerikos. Bet net jeigu vienišas nejudrus bombonešis, kurio greitis nusileido garso greičiui, su kroviniu ne pagal jėgas, nedengiamas naikintuvų, ir būtų galėjęs per ašigalį pasiekti Ameriką, tai jis vis vien neturėjo jokių vilčių prasiveržti šalies gyvybinių centrų link per amerikiečių ir kanadiečių viršgarsinių naikintuvų patruliavimo zonas.

Chruščiovas mėgino pristatyti bombą kaip kažkokį ypatingą ginklą, kuriuo jis galėtų sutriuškinti Ameriką. Norėdami įtikti Chruščiovui, konstruktoriai pavadino bombą „Kuzios močia". Tačiau šis ypatingas ginklas neveikė. Šią bombą buvo galima susprogdinti tik savoje teritorijoje vadovaujantis principu: mušk savus, kad svetimi bijotų. Tačiau svetimų mušti nebuvo kuo. Bomba buvo „Kuzios močia" tik savo pavadinimu, o iš esmės – bomba „Caras", visai kaip varpas „Caras", kuris niekuomet neskambėjo, ir patranka „Caras", kuri niekuomet nešaudė.

Visa tai pulkininkas Penkovskis aiškiai ir paprastai išklojo.

Ir kokias iš viso to reikėjo daryti išvadas?

Iš to visiškai vienareikšmiškai buvo aišku, kad bomba susprogdinta siekiant įbauginti Ameriką ir visą pasaulį. O kam reikėjo įbauginti? Tam, kad būtų išspręsti kažkokie konkretūs uždaviniai. Kokie būtent? Visiškai akivaizdu, kad Berlyno ir visos Vokietijos problemos sprendimas.

– Ko toliau laukti?

– Kaip tai ko? – nusistebėjo Penkovskis. – Laukti tolesnio bauginimo. Jis tol didės, kol Vokietijos problema nebus išspręsta Sovietų Sąjungos naudai, kol iš Vakarų Vokietijos nebus išvestos užsienio kariuomenės, kol Vokietija nesusivienys į vieną demokratinę valstybę. Demokratinę, kaip mes suprantame.

– Naujas paaštrėjimas? Naujas bauginimas? Dar galingesnė bomba?

– Ne. Aiškiai kas kita. Sprogdinti dar galingesnę bombą paprasčiausiai pavojinga pačiai Sovietų Sąjungai. Bus kažkoks kitoks bauginimas.

– Koks būtent?

To pulkininkas Penkovskis nežinojo. Tačiau įspėjo: bus! Spėju tai, ko nuspėti neįmanoma. *Expect unexpected*[2].

5

Penkovskis – išskirtinės svarbos šaltinis CŽV. Nieko panašaus žvalgybų istorijoje nėra buvę. O ir negalėjo būti. Tokia priešprieša ant branduolinio karo ir susinaikinimo ribos kilo pirmą kartą. Ir būtent šią akimirką viena galingoji valstybė Penkovskio akimis žvilgčiojo į kitos kortas. Amerikiečių žvalgybą trikdė tik neįtikėtinas pulkininko informuotumo laipsnis. Tokių dalykų žinoti jis negalėjo. Tačiau viskas, ką jis pranešdavo, buvo patikrinama ir patvirtinama. Visa, ką jis pranašavo, išsipildydavo ir įvykdavo.

Deja, Amerikos ginkluotosioms pajėgoms, bankininkams ir karinės pramonės šulams, ministrams ir senatoriams, generolams ir admirolams Penkovskio atviravimai buvo blogiau nei pačios baisiausios biržos naujienos. Penkovskio duomenys Amerikai grėsė Didžiosios 1929-ųjų metų depresijos pasikartojimu, kai viskas žlugo, kai milijonai bedarbių grūdosi eilėse prie nemokamos sriubos.

[2] Laukite netikėtumų (*angl.*).

Suprantama, niekam nebuvo galima žinoti, iš kur plaukia informacija, išskyrus aukščiausiuosius CŽV vadovus ir JAV prezidentą. To niekas ir nežinojo. Tačiau žvalgyba renka ir apdoroja duomenis apie priešininką ne sau, o tiems, kurie vadovauja valstybei, jos ginkluotosioms pajėgoms ir karinei pramonei, tai yra tiems patiems senatoriams ir ministrams, generolams ir admirolams, bankininkams ir pramonininkams.

Jiems ši informacija buvo itin nemaloni. Ir ja tikėti visiškai nesinorėjo. O ką jei prakeikti rusai tiesiog apsimeta silpnais, kad užliūliuotų budrumą, kad savo persvara išsiveržtų dar toliau.

Fontaną derėjo užkimšti. Bet kaip, jei nežinoma, iš kur atkeliauja duomenys? Labai paprastai. Reikia leisti atsirasti informacijos nutekėjimui. Tegu Chruščiovas žino, kad kažkas jo paslaptis išpliauškia. Tegu pats ieško nutekintojo.

Visai neseniai Chruščiovas buvo Amerikoje ir leptelėjo: mes visus jūsų šifrus skaitome!

Išmušė valanda, kai galima atsilyginti tokia pat paslauga: ir mes apie jus kai ką žinome!

6

Kiekvienas telefono aparatas Sovietinėje armijoje buvo paženklintas įspėjimu: PRIEŠAS KLAUSOSI! Šie du žodžiai buvo rašomi ant kiekvieno perduodančio ir priimančio aparato, ant sienų kiekvienoje vadavietėje, kiekviename ryšio mazge. Priešas klausosi ar ne, vis dėlto pokalbius reikėjo taip organizuoti, tarsi būtume šimtu procentų tikri: yra klausomasi. Nuo to ir reikėjo pradėti.

Ir toks įsitikinimas buvo. Sovietinių raketų bandymo metu į iš anksto numatytą rajoną Ramiajame vandenyne išplaukdavo sovietinio laivyno laivai, gavę uždavinį užfiksuoti tikslią galvučių dalių nukritimo vietą. Drauge su jais į tą patį rajoną nuskubėdavo galimo priešininko – britų ir amerikiečių – laivai. Sovietų

laivai laikėsi grupėje, iš anksto neišduodami nukritimo rajono. Ir tik pačią paskutinę minutę, gavę užkoduotą signalą, pasklisdavo į tris puses, sudarydami trikampio, į kurio centrą turėjo nukristi galvutė, kampus.

Drauge su sovietų laivais į šalis pasklisdavo ir neprašyti stebėtojai. Tačiau buvo pastebėtas keistas dalykas: kartais amerikiečių laivai pradėdavo manevrą dar iki to laiko, kada sovietų laivai gaudavo signalą. O tai skatino susimąstyti.

Būta ir kitokių nuorodų, liudijančių, kad priešas nesnaudžia. Todėl pasitikėti radijo ryšiu ir šifruotais pranešimais nepaprastos svarbos klausimuose buvo negalima. 1961 m. gruodį susiklostė taip, kad nepaprastasis ir įgaliotasis Sovietų Sąjungos ambasadorius Jungtinėse Valstijose Michailas Aleksejevičius Menšikovas nesiėmė persiųsti informacijos per šifruotą pranešimą. Jis nepatikėjo tokio pranešimo nei ryšio priemonėms, nei netgi jo paties šifruotojui. Sutartiniu signalu pranešė į Maskvą: turiu kai ką tokio, ką privalau pranešti asmeniškai aukščiausiajai šalies vadovybei.

Tiesioginių skrydžių iš Sovietų Sąjungos į Ameriką tais laikais nebuvo. Niekam jų nereikėjo: ką ir kur skraidinti? Ir ko? O ir to meto technika neviliojo tokiems tolimiems skrydžiams. Po metų, 1962-ųjų metų gruodį, bus atidarytas reguliarus susisiekimas tarp Maskvos ir Havanos. Šioje linijoje dirbs didžiausias pasaulyje keleivinis lėktuvas „Tu-114“. Maršrutas Maskva–Havana tuo metu bus ilgiausias pasaulyje. Bet tai bus paskui. O 1961-ųjų gruodį dėl vieno keleivio buvo galima iškviesti lėktuvą į Havaną. Vienas vyriausybinis „Tu-114“ visada stovėdavo pasirengęs tokiam ar panašiam atvejui.

Tačiau kaip sovietiniam ambasadoriui patekti į Havaną, jei santykiai tarp JAV ir Kubos dvelkia karu? Patekti paprasta. Iš Vašingtono – į Meksiką, iš Meksikos – į Kubą.

Prieš išskrisdamas ambasadorius išsikvietė pirmąjį pavaduotoją ir stebint liudininkams užrakino seife užantspauduotą paketą:

kai tik pasieksiu Maskvą – duosiu signalą, sunaikinsi paketą neatplėšdamas. Jei kelyje žūsiu, atplėši, perskaitysi, viską įsiminsi ir pats skrisi į Maskvą. O paketą vėl užantspauduosi. Ši informacija turi būti perduota aukščiausiajai šalies vadovybei, tačiau draudžiu persiųsti ją užšifruotą.

7

Ambasadorius Menšikovas nuskrido be nuotykių. Reikėjo asmeniškai susitikti su Nikita Sergejevičiumi Chruščiovu ir pranešti. Tačiau Chruščiovas buvo išvykęs. Chruščiovas keliavo – gal po savas valdas, gal eilinio vizito sumetimais. Ūkiu rūpintis liko draugas Frolas Romanyčius Kozlovas. O reikalas labai skubus. Teko pranešti draugui Kozlovui.

Ir ambasadorius pranešė, kad informacijos šaltinis M-10-V, su kuriuo ambasadorius užmezgęs abipusio pasitikėjimo santykius, būdamas lengvai apgirtęs, diplomatiniame priėmime pranešė žinias, rodančias valstybinės svarbos paslapčių nutekėjimą iš pačių Sovietų Sąjungos karinės vadovybės viršūnių.

Amerikiečiams žinomi tokie duomenys:

- Strateginės paskirties raketų kariuomenę sudaro dvi raketų armijos, vienos štabas Vinicoje, kitos – Smolenske;
- raketinės grupuotės pagrindą sudaro nešančiosios raketos „8K63“, prasidėjo galingesnių nešėjų „8K65“ plėtra;
- pagrindinis raketų „8K63“ konstruktorius – Jangelis ar Engelis;
- „8K63“ gali nešti 1 megatonos arba 2,3 megatonos galingumo užtaisą, degalai – žibalas.

Ambasadorius nežino, ar tai tiesa. Ambasadoriui nieko panašaus žinoti nepriklauso. Tačiau jeigu tai tiesa...

Draugas Kozlovas pasidomėjo: kaip ambasadorius sugebėjo viską įsidėmėti?

Ambasadorius atsakė, kad atmintis diplomatui yra tiek pat reikalinga, kaip snaiperiui – taikiklis. Tačiau, nepasitikėdamas atmintimi, ambasadorius pokalbio metu trumpam pasišalino ir viską užsirašė. Paskui grįžo prie pokalbio temos, perklausė dar kartą, pasitikslino, dar sykį užsirašė.

Veikiantieji asmenys

FROLAS ROMANOVIČIUS KOZLOVAS gimė 1908 m. rugpjūčio 5 d. Sulaukęs penkiolikos metų – juodadarbis tekstilės fabrike. Baigė politechnikos institutą. Inžinierius metalurgas. Nuo 1939-ųjų – metalurgijos gamyklos partinės organizacijos sekretorius. Nuo 1940-ųjų ir beveik per visą karą – Iževsko miesto kompartijos komiteto sekretorius. Nuo 1944-ųjų – centriniame kompartijos aparate. Nuo 1947-ųjų – Kuibyševo srities kompartijos komiteto antrasis sekretorius. Nuo 1950-ųjų – Leningrado miesto kompartijos komiteto pirmasis sekretorius, tai yra Leningrado šeimininkas. Nuo 1953-iųjų – Leningrado srities kompartijos komiteto pirmasis sekretorius, tai yra Leningrado ir Leningrado srities šeimininkas. Nuo 1958-ųjų –SSRS Ministrų Tarybos pirmininko pirmasis pavaduotojas. Nuo 1960-ųjų – SSKP Centro komiteto sekretorius. Faktiškai Kozlovas buvo antrasis Centro komiteto sekretorius ir antrasis po Chruščiovo žmogus šalyje, nors oficialiai jo pareigos vadinosi „CK sekretorius".

14 SKYRIUS

1

Draugas Kozlovas iškvietė referentą ir paklausė: kiek turime raketinių armijų? Atsakymas buvo: dvi. Vienos štabas – Vinicoje, kitos – Smolenske. Draugas Kozlovas pareikalavo nedelsiant sudaryti išsamų sąrašą visų, kuriems prieinama ši informacija. Sąrašas pasirodė besąs ne toks jau ir ilgas.

Kol referentas sudarinėjo sąrašą, draugas Kozlovas iškvietė kitą referentą ir uždavė klausimą apie raketos „8K63“ nešamų branduolinių užtaisų galingumą. Ir vėl pareikalavo sąrašo visų, kurie galėtų apie tai žinoti. Nemanykite, kad šis sąrašas išėjo labai ilgas. Mat karininkams raketininkams visai nėra reikalo žinoti, kokio galingumo užtaisas tose pačiose raketose, kurias jie rengia startui. Pasakysiu dar daugiau: net ir tiems karininkams (armijoje vadinamiems makaulėmis), į kurių pareigas įeina galvučių dalių saugojimas, techninis aptarnavimas, sujungimas ir parengimas naudoti, visai nėra reikalo žinoti apie gaminio galingumą. Kursų metu jiems galima pateikti daugiau arba mažiau duomenų. Galima ir nieko nepranešti: gaminys sveria tiek ir tiek kilogramų, sudarytas iš tokių dalių, o jį prižiūrėti reikia vadovaujantis šia instrukcija... Šių žinių pakanka. Ir jeigu makaulė dirba su lengva galvute, tai jam

visai nebūtina žinoti, kad ta pati raketa gali turėti dar ir sunkią galvutę. Na, bet jeigu kas nors žino ir tai, tai iš kur jis gali žinoti kad šiai raketai sukurti dviejų tipų užtaisai, o gal penkių?

Ir trečias referentas buvo iškviestas pas draugą Kozlovą. Užduoti klausimai, gauti atsakymai, sudarytas dar vienas sąrašas.

Paskui draugas Kozlovas iškvietė KGB pirmininką generolą pulkininką Vladimirą Jefimovičių Semičastną.

Semičastnas gavo SSRS KGB pirmininko pareigas 1961 m. lapkričio 13 d. Praėjo lygiai mėnuo nuo paskyrimo, ir štai gruodžio 13 d. antrasis (tiesą sakant, pirmasis) valstybės žmogus pareikalavo, kad Semičastnas prisistatytų į viršininko kabinetą, pareikalavo sutikrinti tris sąrašus ir išsiaiškinti tuos, kurie įrašyti į visus tris.

Atsakymas vedė į aklavietę. Sąraše atsidūrė žmonės, ant kurių pečių išdidžiai švietė arba pačios ryškiausios žvaigždės, arba ištisi vos smulkesnio kalibro šviesulių žvaigždynai. Visi žvaigždnešiai patikrinti kare. Nė vienas jų neturi ir negali turėti tiesioginių ryšių su užsieniečiais. Visi jie gyvena ir dirba saugomi bei stebimi nesnaudžiančiųjų organų. Bet koks ryšys su užsieniečiu yra tik protokolinio pobūdžio ir gali vykti tik dalyvaujant tiems, kurie budriai stebi tai, kas vyksta.

Vis dėlto nuotėkis galėjo atsirasti tik iš šios grupės. Ir jeigu jie neturi tiesioginio ryšio su priešiškomis žvalgybomis, teliko tarti, kad čia būta ne tiesioginio, o būtent netiesioginio ryšio, per tarpininką. Šį tarpininką dar reikėjo išsiaiškinti.

Šį uždavinį draugas Kozlovas perdavė KGB vadovui Semičastnui, įspėjęs, kad Nikitos Sergejevičiaus Chruščiovo geriau kol kas netrukdyti. Kozlovas pats atitinkamu laiku praneš pirmajam šalies vadovui.

2

Ypatingasis ir įgaliotasis Sovietų Sąjungos ambasadorius JAV Michailas Aleksejevičius Menšikovas daugiau niekada nebepate-

ko į Ameriką. Žmogaus, žinančio apie informacijos nutekėjimą iš SSRS ginkluotųjų pajėgų aukščiausios vadovybės, negalima išleisti ne tik į Ameriką, bet net ir į draugiškąją Bulgariją. Tų pačių 1961 m. gruodžio 30 d. Menšikovas buvo pašalintas iš SSRS ambasadoriaus JAV posto ir paskirtas... Rusijos Federacijos užsienio reikalų ministru.

Išnagrinėsime pavyzdžiu, ką šitoks paaukštinimas reiškė. Didžioji Britanija sudaryta iš Anglijos, Velso, Škotijos ir Šiaurės Airijos. Neskaitant Meno salos, Normandų salų Džersio ir Gernsio, Gibraltaro, Kaimanų salų ir taip toliau, ir taip toliau. Anglija – pagrindinė ir svarbiausia Didžiosios Britanijos dalis. Jos retsykiais painiojamos, per klaidą visą Didžiąją Britaniją pavadinant Anglija. Didžioji Britanija turi užsienio reikalų ministrą, kuris sėdi Londone. Tačiau ar reikia dar turėti ir Anglijos užsienio reikalų ministrą, kuris taip pat sėdės tame pačiame Londone? Ir jeigu tokios pareigos bus įvestos, tai kuo Anglijos užsienio reikalų ministras užsiims? Spaus savo liniją, nepaisant Didžiosios Britanijos užsienio politikos?

Tokiu pat principu buvo suręsta ir Sovietų Sąjunga. Ji sudaryta iš 15 respublikų. Rusijos Federacija – centrinė ir svarbiausia dalis, be kurios jokios Sovietų Sąjungos nė būti negali.

Sovietų Sąjungos sostinė – Maskva. Sovietų Sąjungos užsienio reikalų ministras – draugas Andrejus Andrejevičius Gromyka.

Be to, Maskva – Sovietų Sąjungos pačios didžiausios respublikos, Rusijos Federacijos, sostinė. Jos irgi retkarčiais painiojamos, pavadinant Rusija visą Sovietų Sąjungą.

Maskvoje į Rusijos Federacijos užsienio reikalų ministro kėdę buvo pasodintas draugas Michailas Aleksejevičius Menšikovas. Ką jis veikė, kokios buvo jo pareigos, dėl ko buvo sugalvota tokia pareigybė, atspėti ne mano galvai.

Kad ir ką jis ten veikė, bet už Maskvos ribų jo daugiau nebeišleido. Net poilsiauti ant mūsų gimtosios Juodosios jūros kranto.

3

Tuo tarpu Sovietų Sąjungoje reikalai klostėsi ne per geriausiai. Maisto produktų problema vis didėjo. Ministrai siūlė paprastą ir seniai patikrintą sprendimą: įvesti korteles duonai, mėsai, aliejui. Kaip per karą. Argi ne sprendimas? Chruščiovas delsė, bet nuo to geriau nesidarė. Eilės prie maisto prekių parduotuvių kasdien grėsmingai ilgėjo. Tad buvo nuspręsta pakelti pagrindinių produktų kainas, įskaitant ir svarbiausią produktą, koks visais laikais buvo degtinėlė. Tai buvo pateikta kaip naujas partijos rūpesčio liaudies gerove įrodymas. Manyta: jei liaudis turės mažiau pinigų, vadinasi, ir eilės trumpės. Tačiau ir šis „ekonomiškai pagrįstas" sumanymas kažkodėl nepasiteisino. Eilės netrumpėjo. O liaudis į eilinę brangiosios Komunistų partijos rūpesčio liaudies gerove išraišką atsakė anekdotais apie pažadėtąjį gausybės ragą ir dainomis kaip ši:

Tikėki, drauge, grįš ankstesnė,
Degtinės kaina pasikeis,
Ir užkanda su nuolaida pigesnė, –
Nikitka pensijon išeis.

Iš rankų į rankas keliavo dar ir poema su klausimu „Kam Rusijoje gyventi gera?":

Bufetininkei Niurkai,
Gagarinui Jurkai,
Brežnevui ir Chruščiovui,
O kitiems – po senovei.

Chruščiovas neturėjo pasirinkimo. Sovietų Sąjungos ir visos socialistinės stovyklos tautos suprato: mes atsiliekame, o TEN gyvenimas geresnis. Chruščiovas kėlė grandiozinius uždavinius: pavyti ir pralenkti! Bet pavyti kažkodėl nesisekė. Socializmo ekono-

mika, tai yra ekonomika, valdoma nusikaltėlių ir kvailių, negalėjo užtikrinti klestėjimo.

Ką gi daryti? Reikėjo sugalvoti kažką tokio, kad TEN pasidarytų taip pat blogai, kaip pas mus. Ar net blogiau. Šiuo tikslu reikėjo Vakarų Vokietiją nukreipti į socialistinio vystymosi kelią, nusmukdyti jos pragyvenimo lygį iki Rytų Vokietijos standartų, o dar geriau – iki Sovietų Sąjungos lygio arba dar žemiau.

Istorija iškėlė klausimą visu griežtumu: arba Chruščiovas pasieks, kad amerikiečių kariuomenė būtų išvesta iš Europos, suvienys Vokietiją ir pasuks ją į socialistinio teisingumo kelią, arba laisvojo pasaulio ekonomika savo laimėjimais ir pasiekimais, savo pavyzdžiu ištvirkins tiek Sovietų Sąjungos, tiek ir visų jai pavaldžių šalių gyventojus. Ir žlugs didysis Lenino reikalas drauge su Sovietų Sąjunga ir visa socializmo stovykla.

Nors pasiekti, kad amerikiečių kariuomenė būtų išvesta iš Vokietijos, o dar geriau – iš visos Europos, buvo galima tik grasinant. Todėl krizė buvo neišvengiama.

4

Artėjo krizė dėl raketų. Reikėjo jai užkirsti kelią bet kokia kaina. Būtent: *bet kokia.*

GRU viršininkui armijos generolui Serovui ir Sausumos kariuomenės raketinių pajėgų bei artilerijos vadui vyriausiajam artilerijos maršalui Varencovui reikėjo išspręsti neeilinio sudėtingumo uždavinį. Reikėjo įtikinti JAV vyriausybę, be to, ir Didžiosios Britanijos vyriausybę tuo, kad Sovietų Sąjungos raketinė branduolinė galia gerokai perdėta. Jeigu įtikinti nepavyks, jeigu Vakarų lyderiai tikės siaubinga sovietinių povandeninių laivų, strateginių bombonešių, raketų, branduolinių ir termobranduolinių užtaisų galia, tai ir atsakomieji veiksmai kilus krizei bus atitinkami – smarkiai perlenkiant lazdą. Ir dėl tokio paklydimo visai žmonijai teks mokėti pačią baisiausią kainą.

Pasiekti JAV ir Didžiosios Britanijos vadovybės pasitikėjimą buvo galima tik perduodant per pulkininką Penkovskį milžiniškos apimties informaciją, kad amerikiečių ir britų ekspertai, palyginę tūkstančius faktų, sutikrinę aibes skaičių, galėtų įsitikinti: čia viskas sutampa, Penkovskis nemeluoja, juo reikia tikėti, ir netrukus kilsiančio neišvengiamo konflikto metu nepasiduoti Kremliaus menkystų grasinimams.

Tačiau kaip perduoti bent penkis ar dešimt tūkstančių visiškai slaptų ypatingos svarbos dokumentų nuotraukų?

Buvo tik du būdai.

Pirmas: Penkovskis gali su sovietine delegacija apsilankyti Paryžiuje ir Londone. Tai suteikia progą pervežti mikrojuosteles, paslėptas lagamine dvigubu dugnu arba bato kulne.

Antra: perduoti duomenis Maskvoje britų arba amerikiečių diplomatams.

Kuris būdas geresnis?

Abu blogiausi. Kiekvienas žvalgas žino, kad 90 proc. agentūrinės žvalgybos žlugimų įvyksta per agentūrinį ryšį. Agentūrinis ryšys – tai radijo, grafiniai signalai, slaptavietės, asmeniniai susitikimai. Kiekvienas informacijos perdavimo būdas turi savų trūkumų. Radijo ryšys čia negalėjo padėti, nes reikėjo perduoti dokumentų kopijas. Liko tik slėptuvės ir susitikimai.

Vežti per sieną dokumentų kopijas ypač pavojinga, nes kertant sieną visi yra kratomi. Ir netgi labai rimtai. O jei esi sovietų diplomatas? Jeigu remiantis 1815 m. Vienos konvencija diplomato nevalia kratyti net saviems pasieniečiams? Nesijaudinkite. Pas mus viskas galima. Sovietų diplomatas irgi kratomas. Tik slapta. Nenorint trukdyti. Pas mus sugebama. Kai norima.

Kur kas paprasčiau nufotografuoti dokumentus Maskvoje, perduoti ambasadai, o jau toliau jie išskris diplomatiniu paštu.

Bet ir čia esama sunkumų.

Šis būdas blogas tuo, kad visi užsieniečiai Maskvoje akylai sekami.

Buvo nuspręsta pasinaudoti abiem būdais. Mikrojuostas atiduoti Maskvoje, o asmeninių susitikimų užsienyje metu atsakinėti į kilusius klausimus, gauti naujas užduotis nušviečiant tuos klausimus, kurie kelia abejonių ir didžiausią susidomėjimą.

Maskvoje GRU pulkininkas Olegas Vladimirovičius Penkovskis buvo pridengtas taip, kad neįmanoma prikibti: taip, su užsieniečiais susitinku. Taip, dalyvauju pokalbiuose. Toks mano darbas. Verbuoju ypač svarbią agentūrą iš britų ir amerikiečių diplomatų. Asmeniniu GRU viršininko armijos generolo Ivano Aleksandrovičiaus Serovo nurodymu. Ir tik jam atsiskaitau, nes reikalas ypač svarbus, atsakingas ir visiškai slaptas.

O Ivanas Aleksandrovičius, jei ką, patvirtins: taip, štai bandome pasikasti po amerikiečių (ar britų) ambasadoriumi. Tik kol kas be rezultatų. Žvalgyboje kavalerijos antpuoliais nieko nepasieksi. Čia ilgas kruopštus darbas...

Penkovskiui sugalvota legenda buvo tokia įtikinama, kad jį įtarti ar demaskuoti buvo neįmanoma.

Bet nelaimė užklupo iš kitos pusės.

Komunistų partijos Centro komiteto Prezidiumo nariui, antram žmogui Sovietų Sąjungoje draugui Frolui Romanyčiui Kozlovui buvo pranešta, kad kažkuris iš generolų pačiuose aukščiausiuose karinės vadovybės, o galbūt net maršalų, sluoksniuose, sabotuoja šalies vadovybės nutarimus ir perduoda priešininkui visiškai slaptą, itin svarbią informaciją. Dar daugiau, draugui Kozlovui tapo žinoma, kokia būtent informacija perduodama.

Kadangi duomenys buvo išskirtinės svarbos, tapo lengva išsiaiškinti prileistųjų prie kiekvieno informacijos fragmento grupę. O kadangi duomenys buvo įvairiopi, gautos kelios pašvęstųjų grupės. Sąrašų palyginimas leido išsiaiškinti tuos, kurie tuo pat metu buvo prileisti prie visų šių visiškai slaptų fragmentų.

5

Aplink kiekvieną maršalą, aplink kiekvieną keturžvaigždį generolą – galingas skundikų žiedas: vairuotojai, adjutantai, kambarinės, valytojos, virėjai, padavėjos, pirtininkai, masažuotojai, – tai yra visi tie, kurių 1980-aisiais prasidėjus komunizmo erai nebeliks, visi tie, be kurių 1961-aisiais valstybės ar karinio veikėjo gyvenimas neįmanomas. Visi šie liokajai, tais laikais vadinti prižiūrėtojais, – KGB verbavimo bazė. Visi jie, visi be menkiausios išimties, pasirašydavo bendradarbiavimo pasižadėjimą dar priimant į darbą. O apsauginikai – KGB darbuotojai be jokios maskuotės. Apsauginikus tais laikais kažkodėl vadindavo priskirtaisiais šefuotojais. Pirmame jų pareigų punkte buvo įrašytas ne globojamųjų saugojimas, o jų stebėjimas. Apsauga ir fizinis apgynimas buvo įrašyti tik ketvirtajame pareigų punkte. Tad štai visiems šiems žmonėms nuo šefuotojų iki virėjų buvo duotas kovinis uždavinys: budrumą sustiprinti, ypatingą dėmesį sutelkti į šiuos momentus..., raportuoti kasdien.

Po savaitės, 1961 m. gruodžio 20-ąją, KGB pirmininkas generolas pulkininkas Semičastnas pranešė draugui Kozlovui: informacijos nuotėkis eina iš vyriausiojo artilerijos maršalo Varencovo per GRU viršininką armijos generolą Serovą. Kurjerio vaidmenį atlieka GRU pulkininkas Olegas Vladimirovičius Penkovskis.

Penkovskis Maskvoje galėjo visiškai nesibaiminti KGB seklių. Jis beveik atvirai susitikinėjo su amerikiečių ir britų žvalgais Maskvos centre, pačiuose ištaigingiausiuose viešbučiuose ir restoranuose. Juk tai buvo jo darbas – užmegzti pažintis tarp priešo paslapčių potencialių nešiotojų, bendrauti su užsieniečiais, nagrinėti juos, išsiaiškinti jų silpnybes, interesus ir pomėgius, o paskui verbuoti. Maskvoje tūkstančiai KGB ir GRU karininkų dirba šį kilnų darbą. Tad Penkovskis buvo patikimai apsaugotas nuo smūgio iš priekio.

Tačiau pulkininkas Penkovskis buvo lengvai pažeidžiamas smūgiu į nugarą. Žinios atėjo iš JAV. Jį įdavė tie, kuriuos jis gelbėjo.

Smūgis iš tos pusės buvo mirtinas, išsisukti nuo jo buvo neįmanoma. Netgi teoriškai.

6

Komunizmas turi vieną įdomią ypatybę. Jo negalima suprasti iš dalies. Jo negalima iš dalies nesuprasti. Jeigu nesupranti – tai nesupratimas visuotinis, esminis ir visiškas. Bet jei jau supratai, tai iki pat galo, kuo nuodugniausiai.

Įžymus britų rašytojas Džordžas Orvelas visiškai perprato komunizmą. Ir aprašė komunizmą. Aprašė jį didžiame romane „1984-ieji“: švytinti visos žmonijos būsimos laimės perspektyva, visuomenės priešaky – genialus vadas, vienintelis teisingas mokymas, karas prieš visus, kurie ne su mumis, kurtinantis propagandos, skelbiančios apie neįtikėtinus pasiekimus, skambesys, visagalė slaptoji policija, visuotinis įskundinėjimas, purvinos gatvės, sugriuvę namai, visko trūkumas, eilės, nėra ko valgyti, drumzlina naminė vietoj gėralo. Užtat slaptoji policija veikia juvelyriškai kruopščiai.

Išmintingasis britas mirė sulaukęs 46 metų. Jis nesulaukė „Kuzios močios“ epochos ir Sovietų Sąjungos komunistų partijos Trečiosios programos, žadėjusios akinančią laimę po 20 metų, 1980-aisiais. Tačiau viskas, ką jis išdėstė savo knygoje, pasikartojo Penkovskio byloje. Slaptoji policija suveikė taip, kad jos žygdarbį galima įrašyti į kontržvalgybos vadovėlį.

Komunistų partijos, slaptosios policijos ir armijos vadovybei draugas Stalinas statė milžiniškus namus su erdviais šviesiais butais. Penkovskis buvo pulkininkas, tačiau atliko generolo pareigas, o anuomet, dirbdamas Turkijoje, kurį laiką ėjo dvejas generoliškas pareigas. Todėl jis gyveno generolams skirtame name, su buto langais į Maskvos upės krantinę. Žvilgtelėti į jo kabineto langus buvo neįmanoma, nes buvo aukštai. Todėl jis visiškai slaptas instrukcijas išsidėliodavo šalia lango ir fotografuodavo. Čia

buvo daugiau šviesos. O draugai iš KGB įsigudrino – stebėjimo postą su itin galinga optika (savaime aišku, Vakarų Vokietijoje pagamintos) įrengė bute, esančiame name kitapus ganėtinai plačios laivybinės upės.

Bet tai dar ne viskas. Penkovskio butas buvo reguliariai ir kruopščiai apieškomas. Taip, kad kiekviena lėkštė virtuvėje, kiekviena knyga ant lentynos ir kiekvienas grindų takelis koridoriuje po kratos likdavo tiksliai tose pat vietose, kuriose ir turėjo būti. Kaip Orvelo knygoje: net žymeklis knygoje po slaptos kratos likdavo savo vietoje.

O kad apieškojimams nebūtų trukdoma, paskui patį Penkovskį, jo žmoną ir dukrą sekiojo pėdsekių brigados. Vos tik kuris nors iš globojamųjų pasukdavo namų link – apieškantiesiems duodamas pavojaus signalas: vyniok meškeres!

Aišku, visas butas buvo pasiklausomas. Maža to, kaimynas, gyvenęs aukštu aukščiau, buvo tyliai su šeima įkurdintas kitame name. Atlaisvintame bute buvo pragręžta mikroskopinė nepastebima skylutė tiesiai virš Penkovskio rašomojo stalo ir fotografuojama viskas, ką pulkininkas išsidėliodavo ant stalo.

Bet ir to maža. Virš kambario, kuriame įsikūręs Penkovskio kabinetas, lango kybojo aukštesniojo aukšto balkonas. Šiame balkone be triukšmo ir krebždesio buvo pragręžta skylutė ir įrengta aparatūra, leidžianti apžiūrinėti kabinetą iš lauko pusės pro langą ir užfiksuoti Penkovskį tomis minutėmis, kai jis šnipų naudojamu „minoksu“ fotografuodavo slaptus dokumentus. Kai Penkovskio byla buvo paviešinta, niekas neatsakė į paprastą ir akivaizdų klausimą: kokiu būdu Penkovskis sugebėjo išsinešti namo visiškai slaptus dokumentus, kai darbas su jais organizuotas taip, kad jie niekada nepaliktų savo saugyklos. Be aukštai sėdinčių globėjų to atlikti neįmanoma.

Nereikia aiškinti, kad išorinio stebėjimo brigados, sekusios pulkininką, buvo sudarytos ne iš įprastinių 5–7 narių. Tai buvo galingos komandos, kurias sudarė 30–40 vyrų ir moterų, dešimt ma-

šinų. Buvo sekama kiaurą parą. Išorinio stebėjimo pėdsekiai keitė aprangą, perukus, skėčius, rankines ir kita, sudarydami įspūdį, kad vienas žmogus nepasirodo du kartus. Be to, tuo pačiu tikslu pačios išorinio sekimo brigados reguliariai keitė viena kitą.

Penkovskis buvo sekamas taip, kad to nebūtų galėjęs suprasti net labiausiai patyręs žvalgybininkas. Prieš jį buvo mesta visa pačios galingiausios žmonijos istorijoje slaptosios policijos galybė.

Tai tęsėsi beveik metus. Bet štai klausimas: kodėl pulkininkas Penkovskis nebuvo suimtas iškart po to, kai tapo aišku, kuo jis užsiiminėja? Kodėl KGB neužkirto kelio šiai veiklai?

Galbūt čekistai ėmė pakišinėti Penkovskiui dezinformaciją, o jis, to neįtardamas, maitino priešo žvalgybą klastotėmis?

Ne, piliečiai. Iki pat galo pulkininkas Penkovskis perdavinėjo vien tikrą informaciją, milžiniškais kiekiais, aukščiausios prabos ir aukščiausio laipsnio slaptumo.

Šis slaptumas domino daugelį. Kaip čia išeina: GRU pulkininkas perduoda informaciją priešui, KGB apie tai žino, KGB per skylutę balkone, kybančiame virš kabineto lango, fiksuoja ne tik Penkovskio veido išraišką šiam fotografuojant, bet ir pačius dokumentus. Įrodymų pakankamai. Dokumentų kilmė taip pat nustatyta. Darykite, draugai čekistai, galą netvarkai! Riškite baltas rankeles! Vilkite į tardymo rūsį!

Kodėl čekistai fiksavo, kas vyksta, bet nieko nesiėmė? Į šį klausimą niekas taip ir neatsakė.

7

O atsakymas – visiškai paprastas. Reikia tik prisiminti, kuo buvo draugas Frolas Romanyčius Kozlovas ir ko jis siekė.

Antrojo Komunistų partijos Centro komiteto sekretoriaus Frolo Romanyčiaus Kozlovo siekis buvo tapti pirmuoju sekretoriumi, tai yra Sovietų Socialistinių Respublikų Sąjungos valdovu, o kartu

ir šeimininku visų broliškų šalių – Lenkijos, Rytų Vokietijos, Čekoslovakijos, Vengrijos, Rumunijos, Bulgarijos, Mongolijos, Šiaurės Vietnamo, Kubos ir t. t. Visi žinojo: Kozlovas – ateinantysis. Amerikiečiai spausdino jo atvaizdus ant žurnalų viršelių: štai tasai, kuris pakeis Chruščiovą. Bet Chruščiovas užsisėdėjo ir vis niekaip nesirengė pasitraukti. Seniai reikėjo pasiųsti Nikitką poilsio, kaip kad liaudies dainose buvo siūloma. O norint Nikitką nuversti ir užimti sostą, reikėjo iš pradžių pažeminti jį liaudies ir valdančiosios nomenklatūros akyse. Reikėjo Chruščiovą kažkaip labai smarkiai... kaip čia švelniau pasakius? Žodžiu, jis turėjo rimtai suklysti, pakliūti į kuo nemaloniausią situaciją.

Sovietų Sąjungos ambasadorius JAV draugas Menšikovas pranešė Kozlovui apie visiškai slaptos valstybinės svarbos informacijos nutekėjimą iš Gynybos ministerijos gelmių. Ir draugas Kozlovas suprato: štai ji, žvaigždžių valanda! Štai ji, galimybė įvelti Chruščiovą į skandalą. Chruščiovas po užsienius šlaistosi, o tuo metu jo maršalai mat ką išdarinėja! Ar ne laikas draugą Chruščiovą nušalinti nuo pareigų? Ar tik ne laikas įvesti tvarką armijoje ir valstybėje?

Penkovskio byla suteikė Kozlovui galimybę vienu šūviu pakloti du šernus. Chruščiovas – pirmasis šernas, Sovietinės armijos viršūnės – antrasis.

Draugas Kozlovas viskuo pasirūpino, viską kontroliuoja, viskas po šiltu sparneliu. Išskyrus Sovietinę armiją. Pats jis ne kariškis. Per Didįjį Tėvynės karą netarnavo nė dienos, net kareiviu. Generolai ir maršalai žiūrėjo į jį be ypatingos pagarbos. Penkovskio byla davė Kozlovui dingstį užėmus valdžią be problemų pakeisti Sovietinės armijos vadovybę, į nušalintųjų generolų ir maršalų vietas paskiriant savus žmones.

Ir draugas Kozlovas įsakė KGB pirmininkui generolui pulkininkui Semičastnui darbą prieš Penkovskį tęsti, tačiau Penkovskiui netrukdyti. Viskas kontroliuojama – draugą Chruščiovą draugas Kozlovas pats informuos reikalingu metu.

KGB pirmininkas generolas pulkininkas Semičastnas mąstė blaiviai: kompartijos Centro komiteto pirmajam sekretoriui draugui Chručiovui netrukus sueis septyniasdešimt metų. Jisai ne amžinas. O ir sumėto jį smarkiai į šonus... Antrajam sekretoriui draugui Kozlovui 53 metai. Oficialiai jis antrasis žmogus Sovietų Sąjungoje, tačiau praktiškai – kur kas daugiau. Ir greitai jis bus pirmasis. O kai tik taps pirmuoju, Chruščiovo žmonės jam bus nebereikalingi. Jis juos palengva išvaikys. Ir susodins saviškius. Tad kodėl gi jau dabar darbais neįrodžius draugui Kozlovui, kad KGB vadovas generolas pulkininkas Semičastnas visai ne Chruščiovo, o Kozlovo žmogus? Tam viso labo ir tereikia: darbą prieš Penkovskį, kaip įsakyta, tęsti, į jo veiklą nesikišti, ir draugo Chruščiovo raportais kol kas netrukdyti.

Esminis momentas

Amerika ženkliai lenkė Sovietų Sąjungą tarpžemyninių balistinių raketų (TBR) skaičiumi. Nors visas pasaulis manė priešingai.

Taip, Sovietų Sąjunga 1957 m. rugpjūtį pirmoji pasaulyje sėkmingai paleido tarpžemyninę balistinę raketą. Tačiau atlikti bandymus – tai viena. O įtraukti į ginkluotę, sustyguoti serijinę gamybą, parengti priežiūra užsiimančius žmones, sukurti infrastruktūrą, išdėstyti raketų dalinius ir junginius poziciniuose rajonuose – tai visai kas kita.

JAV pirmąją raketą paleido vėliau, užtat anksčiau išdėstė ir įtraukė į kovinę rikiuotę savas raketų grupuotes.

1959 m. rugsėjį JAV į ginkluotę įtraukta TBR „Atlas D“. Skrydžio nuotolis – 14 500 km, užtaisas – pusantros tonos, techninės parengties paleidimo laikas – 15–20 minučių. Dabar galima aptikti skirtingų duomenų apie šios raketos nuskrendamą nuotolį. Aš pateikiu mažiausius. Bet ir tokio nuotolio visiškai pakako panorus iš Jungtinių Valstijų teritorijos apšaudyti Sovietų Sąjungą.

Trys raketų „Atlas“ modifikacijos šiek tiek skyrėsi viena nuo kitos savo charakteristikomis ir konstrukcijos ypatumais, tačiau iš esmės skyrėsi pagal bazavimosi būdą.

Raketos „Atlas D“ buvo saugomos angaruose horizontalioje padėtyje. Prieš startą jos būdavo išvežamos iš angaro, pakeliamos į vertikalią padėtį ir rengiamos paleisti. Šioms raketoms buvo įrengti 32 paleidimo kompleksai.

Betono saugyklos kitai modifikacijai „Atlas E“ buvo statomos ne žemės paviršiuje, bet požeminėse slėptuvėse. Tai smarkiai padidino raketų apsaugojimą branduolinio užpuolimo atveju. Branduolinio sprogimo smūgio banga nuvilnydavo virš slėptuvės, nepadarydama žalos. Starto kompleksų šio tipo raketoms buvo įrengta irgi 32.

O naujesniam modeliui „Atlas F“ buvo statomos itin tvirtos požeminės 80 m gylio šachtos. Šachta atlaikydavo galingas apkrovas net tuo atveju, jei branduolinis sprogimas vykdavo visiškai arti jos. Raketose šachtose buvo saugomos laikant vertikaliai, pasirengusios startui bet kurią akimirką. Tokių šachtų buvo parengta 80, iš jų 71 – iki Karibų krizės pradžios.

Tarpžemyninių balistinių raketų junginių išdėstymas buvo naujas, neįprastas dalykas, ganėtinai rizikingas, neaiškus ir neapibrėžtas. Todėl JAV vadovybė nusprendė apsidrausti sukurdama dar vieną tarpžemyninę balistinę raketą „Titan“: tegu kita korporacija nepriklausomai nuo pirmosios sukuria kažką panašaus. Raketų „Atlas“ ir „Titan“ kūrimo darbai vyko tuo pačiu metu.

1959 m. vasarį JAV buvo pirmąkart paleista raketa „Titan“. Skrydžio nuotolis – 10 200 kilometrų. Užtaisas – 3,75 megatonos. Be kovinės dalies, raketa buvo aprūpinta ir netikrais taikiniais. Tikėtina trajektorijos paklaida – ne daugiau kaip du kilometrai. 1960-aisiais raketa įtraukta į ginkluotę. Startiniai kompleksai – ištisi požeminiai miestai, itin gerai apsaugoti. Nieko panašaus nebuvo sukurta niekur pasaulyje net trečiojo tūkstantmečio pradžioje. Kiekvienas startinis kompleksas – trys raketos. Trys tokie kom-

pleksai – eskadrilė. Iš viso buvo sukurtos šešios eskadrilės – 54 raketų leidimo įrenginiai. Dar vienas startinis kompleksas su trimis šachtomis buvo naudojamas eksperimentiniams paleidimams ir taikymo tarnyboms parengti. Tačiau ir jis galėjo būti panaudojamas kaip kovinis.

Raketa „Titan", kaip ir Koroliovo raketa „8K74", skraidė varoma žibalu ir skystu deguonimi. Tačiau amerikiečiai nešančiosios raketos, galvutės, degalų ir oksidatoriaus saugyklą įrengė po žeme. Galvučių dalių sujungimas, pripildymas degalų ir parengimas paleisti vyko požeminiuose ypatingos tvirtumo statiniuose. Paskutinę akimirką virš šachtos atsiverdavo dvipusės durys, kiekviena sverianti po 125 tonas, raketa keltuvu būdavo iškeliama į paviršių ir iškart startuodavo.

Sovietų Sąjungoje nė viena vidutinio nuotoli raketa (tai yra su skrydžio nuotoliu nuo 2 iki 5 tūkstančių kilometrų), o juo labiau – tarpžemyninio nuotolio (tai yra tokios kaip amerikiečių „Atlas" ir „Titan"), tuo metu neturėjo požeminių slėptuvių. Tai reiškė, kad jei Sovietų Sąjunga smogs pirmąjį branduolinį smūgį, tai ji garantuotai sulauks atsakomojo smūgio. Tačiau jei pirmąjį smūgį suduos Amerika, Sovietų Sąjunga neturės kuo atsakyti.

Tuo metu palydimas Chruščiovo bato kulno kaukšėjimo, JAV Kongresas pritarė asignavimams, skirtiems tarpžemyninėms balistinėms raketoms „Titan-2" išvystyti. Raketa turėjo iš principo naujų kovinių galimybių. Nuotolis – 15 tūkstančių kilometrų. Užtaisas – 9 megatonos. Degalai – tinkami ilgą laiką: pripildei, nuleidai į šachtą ir jokio vargo. Naudojant aukštos virimo temperatūros degalus buvo galima ne tik sutrumpinti parengties laiką iki 60 sekundžių, bet ir įrengti vienus nuo kitų labiau nutolusius leidimo įrenginius ir taip gerokai padidinti jų nepažeidžiamumą. Vienu termobranduoliniu sprogimu buvo neįmanoma iškart sunaikinti dviejų šachtų. Taigi ir vieną šachtą sunaikinti buvo visai ne taip paprasta. „Titanų" šachtos atsparios. Šachtos dangtis sveria 740 tonų. Reikėjo ypač taikliai pataikyti labai arti prie šachtos. Buvo

nuspręsta sudaryti tris raketų „Titan-2“ pozicinius rajonus po 18 šachtinių paleidimo įrenginių kiekviename rajone.

Ir tais pačiais metais Amerika išties atliko revoliucinį proveržį, pirmoji pasaulyje sukurdama lengvą TBR „Minuteman“, varomą kietuoju kuru: atvežė iš gamyklos, nuleido į šachtą, užsklendė dangtį – ir jokių reglamentuotų darbų prie raketos. O jei reikia smogti – paspaudei mygtuką, šachtos dangtis nušliaužė į šoną, ir sidabrinė gražuolė nulėkė, kur jai nurodyta. Nuotolis – 10 tūkstančių kilometrų, užtaisas – 1,2 megatonos. Trajektorijos paklaida tiesiog neįtikėtina – viso labo 400 metrų.

Skystaisiais degalais varomoje raketoje – sudėtingiausi mechanizmai, gamyklose jas surenka inžinieriai ir aukščiausiosios kvalifikacijos darbininkai. O kietuoju kuru varoma raketa – tai, šiurkščiai tariant, didelis vamzdis, pripiltas junginio, primenančio dervą ar asfaltą. Pranašumai: gamybos proceso pigumas, eksploatavimo ir aptarnavimo paprastumas, trumpas techninio parengimo startui laikas (30 sekundžių), nereikia gremėzdiškos infrastruktūros, pakanka nedidelio skaičiaus pagalbinių agregatų, nebūtinos pripildymo priemonės.

Raketa „Minuteman“ svėrė 30 tonų, net mažiau – 29,7.

Ji išėjo visai nedidelė: ilgis 16,4 metro, skersmuo 167 centimetrų. Šių raketų šachtos – mažo skersmens, todėl patvaresnės ir kur kas pigesnės.

Šachtas buvo galima išdėlioti didžiuliame plote, nes raketai iš principo nereikėjo jokios priežiūros. Tam nereikėjo laikyti gausių karinių formuočių. Eskadrilėje – 50 paleidimo įtaisų.

Pas mus buvo 40 strateginių raketų ne tarpžemyninio, o vidutinio nuotolio, – tai ne eskadrilė ir ne pulkas, bet divizija su generolu priešaky. Divizijoje 11 tūkstančių kariškių, iš jų 1900 karininkų, 1700 pačių įvairiausių automobilių ir vilkikų. Ir mūsų raketų nuotolis ne 10, o 2–4 tūkstančiai kilometrų. Ir visos jos ne šachtose, o atvirose, niekuo neapsaugotose aikštelėse. Ir jų paleidimo parengtis – 2–4 valandos.

Amerikiečių raketų „Minuteman“ 3–4 eskadrilės sudarė sparną. Tai panašu į mūsų pulką ar brigadą. Sparną sudaro 2558 žmonės. Vadovauja pulkininkas. Sparną sudaro 150–200 šachtinių paleidimo įrenginių.

Pas mus tiek raketų prižiūri visa raketų armija su ištisa generolų banda, su štabais ir vadavietėmis, su amžina karininkų apgyvendinimo problema, menko lygio kovine parengtimi, su tokiu pat menku kovingumu ir itin aukštu visos raketų grupuotės bei jos valdymo sistemų pažeidžiamumu.

Nuo 1962 m. lapkričio JAV vyriausybė planavo pradėti raketų „Minuteman“ plėtrą. O kiek Amerika nusprendė turėti tų pačių „minitmenų“? Lygiai tūkstantį. Nesismulkindama.

Chruščiovui reikėjo skubėti. Chruščiovui reikėjo kažką nuveikti iki 1962-ųjų lapkričio.

Problemą sunkino tai, kad, be TBR „atlasų“ ir „titanų“, be „minitmenų“, artimiausiu metu turinčių pasirodyti masiniais kiekiais, vaiduoklio, Amerika turėjo vidutinio nuotolio strateginių raketų. 60 raketų „Tor“ Didžiojoje Britanijoje, 30 raketų „Jupiter“ Italijoje, 15 raketų „Jupiter“ Turkijoje.

Tai buvo pirmosios kartos raketos, varomos žibalu ir skystu deguonimi. Skrydžio nuotolis – 2400 kilometrų, užtaisas – pusantros megatonos. Savo charakteristikomis jos apytiksliai atitiko Jangelio raketą „8K63“. Skirtumas tas, kad amerikiečiai iš Didžiosios Britanijos, Italijos ir Turkijos teritorijų galėjo šaudyti į Sovietų Sąjungą. O Sovietų Sąjunga, turėdama panašių charakteristikų raketą, negalėjo šaudyti į Ameriką. Neturėjo placdarmo.

15 SKYRIUS

1

1962 m. balandžio 23 d. SSRS gynybos ministras Sovietų Sąjungos maršalas Malinovskis ir gynybos ministro pavaduotojas, Strateginės paskirties raketų kariuomenės vyriausiasis vadas Sovietų Sąjungos maršalas Moskalenka skubiai iškviesti atvyko į Kremlių.

Buvusiame Stalino kabinete juos pasitiko SSKP CK pirmasis sekretorius, SSRS Ministrų Tarybos pirmininkas draugas Nikita Sergejevičius Chruščiovas ir antrasis žmogus šalyje draugas Frolas Romanovičius Kozlovas.

Draugas Chruščiovas išklausinėjo apie padėtį Ginkluotosiose pajėgose, o paskui staiga tarsi netyčia pasidomėjo: ar nepavertus mums revoliucinės Kubos branduolinių smūgių sudavimo Amerikai placdarmu?

O draugas Kozlovas pridūrė: nuo šiol mes grasinsime Semui!

Nutylėjo draugas Malinovskis. Tik krenkštelėjo. Tai buvo galima suprasti kaip „patinka“: kaip sutikimą, kaip pritarimą, kaip kažką neapibrėžto, nieko nereiškiančio. Maršalas Malinovskis neskubėjo išsakyti savo nuomonės pirma viršininkų, nemėgo deginti paskui save tiltų.

Tik maršalas Moskalenka nenutylėjo:

– Nėra prasmės išdėstyti Kuboje mažo skaičiaus užtaisų.

– O mes ne mažą skaičių, – ryžtingai nukirto draugas Chruščiovas, – mes kokį šimtą, ar gal net du šimtus užtaisų tenai pasiųsime. Ir tiek pat nešančiųjų.

– Ir tiek pat nešančiųjų, – patvirtino draugas Frolas Romanyčius Kozlovas.

– Kaip du šimtus? – nesuprato Malinovskis.

– Štai taip, – paaiškino draugas Kozlovas.

– Palaukite, Kuba už vandenyno, užtaisus ir nešančiuosius reikia gabenti paprasčiausiais civilių laivais. Vienas raketų pulkas – tai 11 tūkstančių tonų krovinio. Bet krovinys didžiulis. Tai juk ne rąstus į triumą suversti.

– Pakrausim atsargiai, – pareiškė draugas Chruščiovas.

– Labai atsargiai, – patvirtino draugas Kozlovas.

– Tai kiek gi tada prireiks laivų?

– Kiek prireiks, tiek ir skirsime.

– Tačiau kaip juos apsaugosime vandenyne? Kiek galime skirti kreiserių ir eskadrinių minininkų? Atlante viešpatauja JAV laivynas; negana to, kad jis akivaizdžiai pranašesnis už sovietinį laivyną, ten dar ir britų laivynas, ir kanadiečių, o ir kiti. Bet ir tai menkniekis, palyginti su tuo, kad pagrindinis pavojus koviniams, ir juo labiau transporto laivams – iš oro, taip moko karo patirtis. Jie turi kranto bazes abiejose Atlanto pusėse, dar ir lėktuvnešių. O mes – nieko.

– Gabensime be apsaugos. Uždarysime triumuose, niekas nesusigaudys.

– Išvežti į vandenyną prekybiniais laivais du šimtus mūsų branduolinių užtaisų, niekaip neapsaugant? Ir jų nešančiuosius?

Maršalas Moskalenka nepavadino Chruščiovo ir Kozlovo užmačios avantiūra. Pasakė švelniau: reikia pagalvoti.

Ilgai laukti neteko. Kitą dieną, 1962 m. balandžio 24-ąją, Sovietų Sąjungos maršalas Moskalenka buvo nušalintas iš gynybos ministro ir Strateginės paskirties raketų kariuomenės vyriausiojo vado

pareigų ir paskirtas vyriausiuoju Gynybos ministerijos inspektoriumi. Darbas garbingas, ir net visai nedulkinas. Ieškoti trūkumų visuomet lengva. Ak, aš tai eičiau į inspektorius, į revizorius: štai čia jūsų tvora iki galo nenudažyta, o čia nuorūkos nesurinktos!

Suprantama, vyriausiasis Gynybos ministerijos inspektorius aukštesnio skrydžio paukštis: čia pas jus radioaktyvios atliekos išpilamos į Barenco jūrą, čia taiga kancerogeniniu heptilu amžiams subjaurota, o seržantų parengimas mokomosiose divizijose nė velnio netinkamas.

Gynybos ministerijos vyriausiojo inspektoriaus lygis – padebesiuose, tačiau darbo esmė tokia pat, kaip ir bet kurio tikrintojo: baksnoti nevėkšlų nosis į trūkumus ir spragas. Ir visi drebėdami tavo vizito laukia. Ir visi tavęs bijo. Visi tau į akis žvilgčioja, vis taikosi įtikti. Viena negerai: realios valdžios inspektorius neturi. Ne jis priima lemtingus sprendimus.

Chruščiovas nušalino maršalą Moskalenką, perskaitęs abejonę šio akyse, o ką į jo vietą?

– Kodėl gi ne Biriuzovą? – pasufleravo draugas Kozlovas.

– O kodėl gi ne? – sutiko draugas Chruščiovas.

2

Tą pačią dieną gynybos ministro pavaduotojas Sovietų Sąjungos maršalas Biriuzovas perdavė šalies OEG kariuomenės vyriausiojo vado pareigas, priėmė Strateginės paskirties raketų kariuomenės vyriausiojo vado pareigas ir gavo aiškų įsakymą po savaitės pristatyti sovietų strateginių raketų išdėstymo Kuboje apmatus, o po mėnesio – detalų planą.

Maršalas Biriuzovas žinojo, kad ginčytis neverta: jei paprieštarausi, tai kaipmat išlėksi iš naujųjų pareigų. O Chruščiovas paskirs kokį nors Vasilijų Ivanovičių Čiuikovą, beje, irgi Sovietų Sąjungos maršalą. Tasai, nevargindamas smegenų apmąstymais apie pase-

kmes, išveš užtaisus į Kubą. Taip pat ir nešančiuosius. Ir kas iš to išeis? Ne! Šiukštu prileisti kvailius prie šio reikalo. Reikia priimti Strateginės paskirties raketų kariuomenės vyriausiojo vado pareigas ir jau einant šias pareigas, turint rankose visą informaciją bei visas valdymo priemones, ko nors griebtis. Šią iniciatyvą reikia kaip nors stabdyti. Tačiau kaip? Pagalvosime kaip, o dabar aiškiai atsakysime: Klausau!

3

SSRS civilinė aviacija (GVF), kaip byloja pavadinimas, yra kaip ir civilinė. Tačiau šiai „civilinei" aviacijai nuo draugo Stalino laikų iki Sovietų Sąjungos subyrėjimo nuosekliai vadovavo:

- Generolas pulkininkas (vėliau aviacijos maršalas) Astachovas.
- Aviacijos maršalas Žavoronkovas,
- Aviacijos maršalas Loginovas,
- Generolas pulkininkas (vėliau maršalas ir vyriausiasis aviacijos maršalas) Bugajevas.

Svarbiausias GVF padalinys buvo specialiosios paskirties aviacijos būrys (SSRS CA SPAB). Keleiviai – aukščiausieji Sovietų Sąjungos vadovai.

1962 m. gegužės 29 d. lėktuvas iš šio būrio „Tu-114" atgabeno į Kubą grupę žemės ūkio specialistų. Grupei vadovavo agronomas Redinas (žinomas kaip kandidatas į SSKP Centro komiteto Prezidiumo narius, Uzbekistano komunistų partijos Centro komiteto pirmasis sekretorius Šafaras Rašidovičius Rašidovas). Agronomų grupės vadovo pavaduotojo pareigas ėjo melioratorius Bersenevas (naujasis Strateginės paskirties raketų kariuomenės vyriausiasis vadas Sovietų Sąjungos maršalas Sergejus Semionovičius Biriuzovas).

Agronomų ir melioratorių grupei draugai Chruščiovas ir Kozlovas iškėlė uždavinį: bet kokia kaina, bet kokiais grasinimais ir

pažadais priversti draugą Fidelį sutikti paversti Kubą raketiniu branduoliniu Sovietų Sąjungos placdarmu. Agronomai atsivežė statines uogienės ir krepšius pyragų. Nepamiršo ir bizūnų: ką, Fideli, sutriuškinai kontrrevoliucionierių desantą? Šaunuolis! O ką kitą kartą darysi, jei neatsiųsime šaudmenų mūsų pabūklams, atsarginių dalių mūsų tankams, laivams ir lėktuvams?

Aš jums teisiai šviesiai aiškinu sovietinių melioratorių taktiką. O draugas Rašidovas mokėjo tuos pačius rūsčius ultimatumus pateikti švelnia forma. Žmogus iš Rytų, ten, Uzbekistane, tai sugebama. Vienu žodžiu, Fidelį įkalbėjo.

4

Kol sovietiniai melioratoriai su savo kubiečiais kolegomis dalijosi grūdinių derlingumo didinimo patartimi, sovietinio žemės ūkio reikalai atsidūrė giliausioje ir juodžiausioje duobėje.

Priežastis buvo esminė.

Kvailiai ir nusikaltėliai, kurie didžiojoje šalyje 1917-aisiais užgrobė valdžią, į pergalę ėjo su šūkiu: žemė valstiečiams! Ir jie ją valstiečiams atidavė. Padalijo teisingai: kiekvienai šeimai pagal burnų skaičių. Tačiau prabėgo penketas šešetas metų, ir kaimas suskilo į vargšus, vidutiniokus ir turčius.

Tas, kuris keldavosi dešimtą ryto, per pietus gėrė naminę, visą vakarą šoko ar grojo armonika, ir liko vargšas. Jam visuomet trūko, jis negalėjo išmaitinti nei savęs, nei savo šeimos.

Tas, kuris stengėsi, išbrido iš neturto, galėjo išmaitinti savo šeimą.

O tas, kuris keldavosi prieš aušrą, kuris visą dieną arė neatsitiesdamas, praturtėjo. Jis maitino save, šeimą ir didžiąją šalį.

Tačiau tai tęsėsi neilgai. Atsirado reiškinys, apibūdinamas oficialiu terminu „grūdų paruošų sunkumai".

Kas per sunkumai? Įsigilinkime į termino prasmę: grūdų daug, tik paruošti juos sunku. Kodėl gi? Todėl, kad pramonė nacionali-

zuota, tai yra visa valstybės rankose. Valstybinė pramonė gamino tai, kas reikalinga valstybei: tankus, patrankas, lėktuvus, povandeninius laivus, plieną, kuris buvo reikalingas tų pačių tankų, patrankų ir povandeninių laivų gamyboje, geležies rūdą ir anglis, kurios reikalingos plieno gamybai... O liaudies poreikiai buvo tenkinami pagal likutinį principą. Tai, kas netinka valstybei, tai – liaudžiai.

Ir dar: privati prekyba grūdais uždrausta.

Vienintelė grūdų pirkėja yra valstybė. Čia geležinė nesulaužoma monopolija. Ir grūdų supirkimo kainos nurodomos remiantis valstybės interesais, tai yra siaubingai žemos.

Bet ir vienintelė pramoninių prekių gamintoja yra valstybė. Čia irgi geležinė nesulaužoma monopolija. Ir čia taip pat valstybė, nustatydama kainas, remiasi valstybės interesais. O valstybei naudinga pirkti už skatikus, parduoti nulupant devynis kailius. Todėl žibalo ir vinių, kirvių ir sėjamųjų, plūgų ir kartūno kainos labai didelės.

Šis reiškinys irgi turėjo moksliškai pagrįstą terminą: „kainų žirklės".

Darbštuolis artojas, uždirbęs daug pinigų, dairėsi į šalis: ką už šiuos pinigus nusipirkus? Tanko man nereikia, be to, jo man nė neparduotų. Už baisingus pinigus nusipirko šakes, kastuvą, žibalinę lempą ir kaliošus. O daugiau parduotuvėse nieko nėra. Tai kurių galų parduoti grūdus ir bulves, jei už gautus pinigus vis vien nėra ko pirkti?

Šalies gyventojų dauguma – valstiečiai. Darbščių – vadinasi, turtingų – milijonai. Kam jiems tokia valdžia, kuri Rusijos tautų sąskaita išlaiko komunistų partijas visame pasaulyje? Kam šita biurokratija, ryjanti visa, ką sukūrė liaudis savo triūsu? Kam tokia sistema, kuriai esant daug pinigų, o pirkti nėra ko?

Kai tik valstietis turtėjo, taip iškart imdavo murmėti, taip iškart virsdavo potencialiu priešu.

Ir šią problemą reikėjo spręsti.

Kremliaus genijai rado išeitį: visus turtingus valstiečius išbuožinti, tai yra atimti iš jų viską, ką turi, o juos pačius išvežti žiemą į

taigą, į tundrą, į buranų košiamas Kazachstano stepes ir ten palikti šaltyje. Teišstimpa. O tuos, kurie priešinosi, šaudyti vietoje.

Liaudies masėms buvo sviestas šūkis: LIKVIDUOJAME BUOŽES KAIP KLASĘ!

Ir likvidavo. Tiesiogine prasme.

Vienas aršiausių liaudies priešų buvo Michailas Šolochovas. Šis netalentingas alkoholikas kaipmat sukurpė knygiūkštę „Pakelta velėna" – apie tai, kaip Raudonoji armija žiemos metu vežė tūkstančius šeimų su mažais vaikais į pražūtį. Šolochovas buvo sužavėtas: tenetrukdo kurti laimingo gyvenimo!

Karo metais Čerčilis lankėsi Sovietų Sąjungoje, derėjosi su Stalinu, vakarais abu draugiškai išlenkdavo po burnelę. Ir Čerčilis pasidomėjo: tai kiek jūs valstiečių iškeldinote ir palikote sniegynuose už Uralo? Sulaukė atsakymo: dešimt milijonų.

Praėjo daug metų, ir ištikimasis Stalino pavaduotojas draugas Molotovas pareiškė nesutinkąs: ne, ne taip buvę. „Stalinas sakė, kad mes iškeldinome dešimt milijonų. Tiesą sakant, mes ištrėmėme dvidešimt milijonų."[3]

Su darbštuoliais mužikėliais susitvarkė. Juos likvidavo. O toliau kas?

O toliau reikėjo spręsti dvejopą uždavinį. Viena vertus, padaryti taip, kad visi kiti valstiečiai neturtėtų. Niekada. Kita vertus, taip padaryti, kad valstiečiui išvis nieko nereikėtų mokėti už grūdus ir bulves, už sviestą ir mėsą. Ir kad ne iš kiekvieno atskirai atiminėti, o išsemti iš visuomeninių aruodų.

Ir buvo sumanytas kolektyvinis ūkis – kolūkis.

Žemė, žinoma, priklauso valstiečiams, kaip ir buvo žadėta, bet tik ne kiekvienam atskirai, o visai neatsakingai miniai. Ir karvės, ir arkliai, ir sėjamosios – viskas tegu priklauso kolektyvui. Panorusių stoti į kolūkį neatsirado. Teko jėga suvaryti į kolūkius. Dėl

[3] Čujev, Feliks. *Molotov. Poluderžavnyj vlastelin*. Maskva: Olma-press, 1999, p. 458.

to iš valstiečių atimdavo visus maisto produktus. Absoliučiai visus. Stosi į kolūkį – duosim valgyti, nestosi – padvėsi iš bado. Milijonai išmirė. Užtat laimėjo kolūkinė santvarka! Dabar nebereikėjo pirkti grūdų iš valstiečių. Dabar kolūkiui nuleisdavo planą: priduoti tiek ir tiek mėsos, tiek grūdų, tiek linų, tiek – žirnių.

Už savo triūsą kolūkietis pinigų negaudavo. Jokių. Jam buvo mokama natūra, kaip viduramžiais. Pirmininkas ir brigadininkais už atliktus tam tikrus darbus užskaitydavo darbo dieną – darbadienį. Po to, kai kolūkis įvykdydavo valstybinį produktų paruošų planą, bulvių ir runkelių, šiaudų ir šieno likučiai buvo dalijami kolūkiečiams atsižvelgiant į įdėtas pastangas.

Vergų darbas neproduktyvus. Vergų darbas žemės ūkyje neproduktyvus triskart tiek. Dirbti žemę – ne akmenis tašyti, ne kelius grįsti, ne piramides statyti. Darbas su žeme – kūryba. Tačiau bet kokia iniciatyva kolūkiuose buvo pribaigta, kaip ir asmeninis suinteresuotumas darbo rezultatais. Maža to, veikliausia ir labiausiai prasimušanti likusių valstiečių dalis kaipmat sulindo į valdymo grandį. Vakarykštis vidutiniokas sėjėjas tapdavo pirmininku, pirmininko pavaduotoju, padėjėju ar brigadininku. Su kiekvienu jų šalis prarasdavo vieną maitintoją ir įgaudavo dar vieną biurokratą.

Kolūkinė biurokratija elgėsi kaip bet kuri pasaulio biurokratija: veisėsi, dauginosi, vogė ir apgaudinėjo. Kolūkių pirmininkams reikėjo telefonų, sekretorių, raštinės stalų, sąskaitininkų, popierių spintų, ūkvedžių, sėjos ir derliaus nuėmimo grafikų, jų pirmalaikio įvykdymo planų ir ataskaitų.

Brigadininko favoritui ar pirmininko dukrelei būdavo priskaičiuojama tai, ko jie nedarė. O kieno sąskaita? Sąskaita tų, kurie kaip reikiant arė. Tad ko čia plėšytis, jei tavo pasiekimai bus užrašyti dėdei Vaniai ar tetai Mašai?

Taigi liaudis iš tokių kolūkių išsilakstys. Ne, piliečiai! Pas mus viskas numatyta. Kad liaudis nespruktų iš kolūkių, buvo įvesti vidaus pasai. Tačiau vien tik gyvenantiems mieste. O kolūkiečiui pasas

nepriklauso. Ne, ne užsienio pasas. Sienos užrakintos. Iš rojaus nepabėgsi. Kolūkiečiui nepriklausė vidaus pasas. Kam jis vergui? O be paso kolūkiečiai – tai yra dauguma šalies gyventojų – formaliai nė nebuvo savo šalies piliečiai. Šunims pasas priklausė, kolūkiečiui – ne. Šunį galėjai skraidinti lėktuvu, o kolūkietis niekada lėktuvu neskraidė. Ne dėl tavęs, brangus drauge, konstruktoriai Tupolevas ir Antonovas stengiasi. Per prastas tavo snukis keleiviniu lėktuvu skristi. Ir į viešbučius kolūkiečių neįleisdavo. Galvijams ir kolūkiečiams ten ne vieta.

Taip ir gyveno.

Ir štai šaliai, kurioje dauguma gyventojų buvo pažeminti iki vergų, kurie niekur negalėjo pabėgti, kuriems pinigai už darbą nepriklausė, lygmens, draugai Kozlovas ir Chruščiovas pažadėjo gyvenimą komunizmo sąlygomis, kur kiekvienas dirbs pagal sugebėjimus, o gaus pagal poreikius. Vis dėlto pažadėję kolūkinės vergijos neatšaukė, žemės valstiečiams nedavė, kaip ir vidaus pasų, ir pinigais už triūsą nemokėjo.

Pakartosiu: komunistiniai lyderiai – tai kvailiai ir nusikaltėliai. Draugų Kozlovo ir Chruščiovo pažadų pavyzdžiu pabandykite nustatyti, ko mūsų vadai turėjo daugiau: nusikaltėliško akiplėšiškumo ar paprasčiausio kvailumo?

5

Tačiau mūsų liaudis apsukri. Šalis išlaikė milžinišką kariuomenę priešininkui bauginti, kasmet į ją susemdavo visus vaikinus, sulaukusius šaukiamojo amžiaus. Į kariuomenę – trejiems metams, į laivyną – ketveriems, o būdavo kad ir penkeriems. Atitarnauja vaikinas tai, kas skirta, laikas grįžti namo. Tačiau šalis stato naujas tankų ir raketų gamyklas, joms reikalingi nauji metalurgijos kombinatai, o šiems – naujos šachtos ir rūdynai, naujos elektrinės ir geležinkeliai. Stato šalis. Ir kiekvienam ministrui galvos skausmas:

iš kur paėmus statytojų? Reikia prisodrinto urano. O tam būtina daug elektros energijos. Todėl reikia Sibiro upes paversti galingiausiomis pasaulyje užtvankomis. O koks kvailys lįs į taigą uodų šerti? Norinčiųjų nerasta. Tad siunčia ministras pasiuntinius į karinius dalinius verbuoti demobilizuojamųjų. Ir tie važiuoja į Abakaną ir Bratską, į Ust Ilimą ir Taišetą. Kad tik ne į kolūkį. Didžiosiose statybose – jaunų vaikinų kaimenės. O mergiočių trūkumas. Čia pinigai ir trūksta visko, išskyrus degtinę. Degtinę vežti į taigą lengva. Juk ne pomidorai, nesupus. Didžiosiose statybose girtuoklystė, atplėštųjų nuo šaknų, niekaip nekontroliuojamų jaunų vyrų masinis chuliganizmas. Čia girtų muštynės dėl sijonų ir tiesiog šiaip sau, iš neturėjimo ką veikti vakarais.

Ten statybose vaikinas tapdavo pramonės arba transporto darbininku, miesto gyventoju, ten jis gaudavo pasą ir daugiau jokiais darbadieniais jo į kolūkį nebepavykdavo prisivilioti – susigrąžinti.

Kitas galimas variantas: į karininkų mokyklą. Chruščiovas skaudžiai smogė armijai, išvydamas šimtus tūkstančių karininkų frontininkų be pensijų, be profesijų, be butų. Po to norinčiųjų tapti karininkais gretos smarkiai išretėjo. Karo mokyklose kursantų trūkumas. O vaikinai iš kaimo, atitarnavę metus kareivėliais, į mokyklą veržiasi. Jų negundo karininkų antpečiai. Jiems kad tik mokyklą pabaigus, tapus karininkais, o po metų galima susisargdinti. Bet jau nebegrįžti į atgrasų kolūkį.

Karas išguldė vyrus. Po karo iš kaimų visais keliais bėgo jauni vaikinai. Likdavo vien merginos. Bet ir jos sugalvodavo būdų. Kaip įmanydamos stengėsi ištekėti už miestiečio ir gauti pasą. Čia kalba ne apie meilę, ne apie tvirtą šeimą ir giminės pratęsimą, o apie būdą ištrūkti. Tad šeima vėliau subyrėdavo – santuoka juk iš esmės fiktyvi.

Lygiai taip, kaip iš Rytų Vokietijos žmonės bėgo į Vakarų Vokietiją, rusų liaudis visais įmanomais ir neįmanomais būdais bėgo iš kaimų. Kaimas merdėjo. Taip prasidėjo sunkumai, susiję su maisto produktų stoka.

6

Į žemės ūkį valstybė pumpavo didžiules lėšas, siuntė į kolūkius šimtus tūkstančių traktorių, mašinų, kombainų, milijonus tonų trąšų, protu nesuvokiamus kiekius atsarginių dalių, degalų ir tepalų. Institutai ir technikumai rengė ir siuntė į žemės ūkį nesuskaičiuojamą gausybę agronomų, inžinierių, melioratorių, zootechnikų, veterinarų.

Žemės ūkiui vadovavo vienas specialiai tam paskirtas kompartijos Centro komiteto sekretorius, aprūpintas milžinišku biurokratiniu aparatu. Jam buvo pavaldi žemės ūkio ministerija. Be to, dar buvo paruošų ministerija. Ir žemės ūkio mašinų gamybos ministerija. Ir gyvulininkystei bei pašarų gamybai skirtų mašinų gamybos ministerija. Ir mineralinių trąšų gamybos ministerija. Ir techninių kultūrų ministerija. Ir gyvulininkystės ministerija. Ir tarybinių ūkių ministerija. Ir medvilnės gavybos ministerija. Ir grūdinių kultūrų ministerija. Ir vaisių bei daržovių ūkio ministerija. Ir melioracijos bei vandens ūkio ministerija.

Kiekvienoje respublikoje, be to, buvo savas žemės ūkio sekretorius su milžinišku aparatu ir savomis ministerijomis. Kiekvienoje apskrityje ir kiekviename rajone irgi sėdėjo aibės žemės ūkio viršininkų.

Padėtis žemės ūkyje buvo reguliariai aptarinėjama pačiu aukščiausiu lygmeniu: Komunistų partijos suvažiavimuose ir jos Centro komiteto plenumuose. Buvo priiminėjamos rezoliucijos ir daromos praktinės išvados. Prieita iki to, kad išmintingoji Komunistų partija savo sprendimu priėmė grandiozinę Maisto programą, kurios kažkodėl taip ir nepavyko įvykdyti.

Komunistų partija siuntė kelti žemės ūkio partinius darbuotojus ir jaunimą, demobilizuotus karininkus ir kultūros darbuotojus. Žemės ūkiui dirbo moksliniai institutai ir ištisa Žemės ūkio mokslų akademija. Nuimti derliaus būdavo siunčiami kareiviai, pamirštant kovinę parengtį, darbininkai iš gamyklų, žlugdant gamybos planus, studentai ir moksleiviai, pažeidžiant mokymo procesą.

Tačiau! Šalies gyventojų sodybų sklypai užėmė 2,5 procento žemės ūkio naudmenų ir davė 51 procentą žemės ūkio produkcijos. Šiems apgailėtiniems žemės lopinėliams teko 62 procentai gyvulininkystės produkcijos.

Ką visa tai reiškė?

Štai koks buvo vaizdas: tuose 97,5 proc. žemės ūkio naudmenų visą dieną triūsė visi kaimo gyventojai, čia buvo visi traktoriai ir kombainai, visi žemės ūkio specialistai, čia plaukė visos investicijos, čia vaisingai darbavosi visi specialistai ir ištisa daugiamilijoninė armija kareivių, studentų, moksleivių ir visų kitų pagalbininkų. O vakare pavargęs valstietis sugrįždavo namo ir šalia savo namo kastuvu kasė lysves, nepaklusdamas suvažiavimų ir plenumų rezoliucijoms, nesigilindamas į Žemės ūkio mokslų akademijos rekomendacijas, nekreipdamas dėmesio į Centro komiteto, ministerijų, žinybų, sričių ir rajonų komitetų instrukcijas, neklausydamas kolūkio pirmininko nurodymų, neprižiūrimas brigadininko, apsieidamas be išmintingų agronomo pamokymų, be traktoriaus ir kombaino, be trąšų, be armijos ir laivyno pagalbos. Ir užaugindavo derliaus netgi daugiau, palyginti su tuo, kas augo neaprėpiamuose mūsų didžiosios tėvynės laukuose.

O iš kur atsirado tie 2,5 procento?

O! Tai jau tikrai ne iš lubų. Čia viskas buvo tiksliai apskaičiuota, moksliškai pagrįsta ir dešimtmečių praktika patikrinta.

Pradžioje, kai visi valstiečiai buvo jėga suvaryti į kolūkius, visa žemė perėjo visuomeninėn nuosavybėn. Ir šalį užgriuvo badas. Tam, kad būtų išvengta bado, buvo nuspręsta šiek tiek susilpninti kolūkinį jungą, leisti kolūkiečiams priešais namą ir už jo turėti gabalėlį žemelės – girdi, tegu gėlytes augina. Tad štai tuose lopinėliuose žmonės ir lenkė nugarą naktimis, augino morkas ir svogūnus, bulves ir pomidorus. Čia jie sodino obelis ir kriaušes, agrastus ir serbentus. O badas vis nesibaigė. Todėl sklypeliai buvo po truputėlį plečiami. Tad buvo pasiekti minėtieji 2,5 procento. Ir šalis vargais ne galais vertėsi.

O kodėl gi nedavus valstiečiams 3 procentų žemės? Arba visų penkių! Juk tada visiems visko pakaktų. Žemės juk pas mus žiūrėk kiek!

Ne, nesusipratėliai piliečiai, šito jokiu būdu nebuvo galima daryti! Kai tik valstiečiams duodavo kiek daugiau nei tie stebuklingieji 2,5 procento, jie sugebėdavo apsieiti be kolūkio, jie tapdavo laisvi, jie kapstėsi šalia savo namų, o pirmininko neklausė. Jiems buvo nusispjauti ant suvažiavimų nutarimų ir plenumų sprendimų, ant ministrų, sekretorių ir visų kitų viršininkų, ant agronomų, sąskaitininkų, normuotojų ir brigadininkų.

Todėl liaudžiai žemelės duodavo, duodavo, duodavo, o paskui staiga susigaudydavo: perlenkė! Ir atimdavo. Todėl iškart prasidėdavo reiškiniai, oficialiai įvardijami moksliniu terminu *„ne visas augančių gyventojų poreikių patenkinimas“*. Arba *„pavieniai gyventojų aprūpinimo maisto produktais trūkumai“*.

Vos tik valstiečiams žemės sodybiniams sklypams pašykštėjo – šalyje valgyti nėra ko. Vos tik davė per daug – liaudis jau gali pati save išmaitinti, liaudis tampa nepriklausoma.

Mano senelis Vasilijus Andrejevičius visą gyvenimą plūkėsi dirbdamas kalviu Dniepropetrovsko apskrities Solionojės rajono Ševčenkos kolūkyje. Mano senelis ir močiutė Iriška turėjo ir sodelį, ir daržiuką, ir karvę, ir vištelės po kiemą lakstė. Tik štai įsakymas: apkarpyti daržus! Tad už visų namų pravažiuodavo traktorius su plūgu, arė vagą, ir toji žemė pereidavo visuomeninėn nuosavybėn, apaugdavo velėna ir visokiomis dygiomis piktžolėmis. Kolūkiui ji vis vien nereikalinga. Kolūkio turimos žemelės ir taip plyti už visų horizontų.

Tuomet žmonės likusiuose lopinėliuose kėlė produktyvumą. O atsaku į tai ateidavo naujas išmintingas brangiosios Komunistų partijos nutarimas: visas obelis apmokestinti. Tada senelis imdavo kirvį ir kirto obelis. Viensėdija turėjo Sodų pavadinimą. Bet po partijos nutarimų likdavo tik tuopos palei dulkėtą vieškelį. Už tuopas brangioji partija mokesčių neėmė. Drauge su mano seneliu

sodus kirto visas kaimas, o kartu su juo ir visa šalis. Ateidavo ir karvių eilė. Tuomet valstiečiai pjaudavo savo marges.

O vėliau nelauktai milžiniškas Dniepropetrovsko miestas, kuriame, beje, Michailas Jangelis slapta štampavo savo gaminius „8K63“ ir „8K65“, imdavo staugti nuo nevisiško augančių poreikių patenkinimo. Ir ant sienų pasirodydavo kažkokie bjaurūs užrašai, ir liaudies lūpose skambėjo netinkami anekdotai apie brangiąją partiją bei jos vadovybę. Šis gaudesys per milijonus skundikų pasiekdavo nesnaudžiančius organus, o paskui ir aukščiausiąją vadovybę. Ir po ilgų posėdžių, redakcijų ir derinimų būdavo skelbiamas SSKP CK plenumo nutarimas: prie sodybinių sklypų pridurti truputėlytį žemelės, leisti laikyti po vieną karvę kiekviename kieme, obelų neapmokestinti.

Praeidavo visai nedaug laiko, liaudis sustiprėdavo, ir viskas pasikartodavo.

2,5 procento – tai ne fiksuotas dydis. Tai ašis, aplink kurią, vingiuodamas ir raitydamasis, svyravo generalinis Komunistų partijos kursas.

7

1962 m. birželio 1 d. draugai Chruščiovas ir Kozlovas pradėjo naują puolimą prieš sodybinius sklypus. Partijos nutarimas: sodybinius sklypus sumažinti per pusę! Maisto produktų kainas pakelti! Darbo užmokestį pramonėje, statybose, transporte – sumažinti.

Sprendimas teisingas, išmintingas, pačiu laiku. Eilės parduotuvėse milžiniškos, spūstys, netvarka. Reikia su tuo kovoti, nes prieš užsieniečius nepatogu. Jei liaudžiai mokėsi mažiau, tai ji ir pirks mažiau, eilės sutrumpės. Jei dar ir kainas pakelsi, tai eilės taps visai trumputės. Tada bus visko į valias. Taip ir versimės. Iki pat 1980-ųjų, kai visiems bus pagal poreikius.

Tą dieną, 1962 m. birželio 1-ąją, 11 val. ryto Novočerkasko elektrovežių gamyklos plieno liejimo ceche buvo paskelbta apie

gaminamos produkcijos įkainių sumažinimą 30 procentų. Gamykla didžiulė, darbas trimis pamainomis, kiekvienoje – po keturis tūkstančius darbuotojų. Plieno liejimo ceche – pats sunkiausias darbas. Buvo pertrauka. Ir per radiją paskelbta, kad partija pasirūpino gyventojais, – savo išmintingu nutarimu pakėlė mėsos ir mėsos produktų kainas 30 procentų, aliejaus – 25 procentais. Kainų pakėlimas padės toliau vystyti žemės ūkį ir priartins visus šalies gyventojus prie tos šviesios ateities, kai visko bus į valias.

Tais laikais inžinierius gaudavo 120 rublių per mėnesį. Kvalifikuotas darbininkas – 100–110 rublių. Jei kvalifikacija žemesnė – 60–70 rublių. Valytojos, pagalbinės darbininkės – 35–40 rublių. Septyneriais metais vėliau aš, jaunas gvardijos leitenantas, gaudavau neregėtą algą – 180 rublių: 70 rublių už leitenanto antpečius ir 110 rublių už būrio vado pareigas. Ir iš aukšto žvelgiau į inžinierius, gydytojus, kino aktorius. Degtinės butelis kainavo 2 rublius 87 kapeikas arba 3 rublius 12 kapeikų. Niekam tikusios dešros kilogramas – 2 rublius 20 kapeikų. Žmonės gyveno sausakimšuose butuose. Iš algos reikėjo susimokėti už butą, už elektrą ir kita. Reikėjo maitinti ir rengti vaikus... Žodžiu, galingoji valstybė.

Užtat mes padėjome Indonezijai ir Kubai, Indijai ir Egiptui, Alžyrui ir Sirijai, Mongolijai, Šiaurės Vietnamui, Šiaurės Korėjai ir dar daugeliui kitų.

1962 m. birželio 1 d. 11 val. ryto Novočerkasko elektrovežių gamyklos plieno liejimo ceche įvyko rezonanso efektas, tai yra sutapo išorinis jaudrinantis dažnis su vidiniu svyravimų sistemos dažniu.

Štai jums rezonanso pavyzdys: tiltas visada šiek tiek virpa. O tiltu žengia kuopa. Tiltas – patvarus statinys. Ir šimto kareiviškų batų trepsėjimas – ne tokia jau didelė jėga. Tačiau jei dažniai sutaps, pats tvirčiausias tiltas gali sugriūti. Todėl, kai vedate savo kuopą per tiltą, atminkite statuto reikalavimą, duokite komandą: „Ne į koją!“ ir stebėkite, kaip vykdoma. Privaloma nedarna.

1906-aisiais Rusijos Valstybės Dūmą užgriuvo lubos. Po salės lubomis sukosi ventiliatorius. Jo ritmai su kažkuo sutapo...

1962 m. birželio 1 d. plieno liejimo cecho darbininkai įsiaudrino. Visi iš karto. Ir išorinis poveikis išgirdus pranešimą apie naują parodytą partijos rūpestį darbo žmonių gerovės gerinimu sutapo su vidiniu įsiaudrinimu. Darbininkai rinkosi į grupes, aptarinėjo naujienas. Reikėtų atminti, kad Novočerkaskas – tai Dono kazokų sostinė. Čia žmonės drąsūs, išdidūs, nenuolankūs. Pertrauka baigėsi, bet niekas negrįžo prie darbo. Darbininkai pareikalavo direktoriaus. Gamyklos direktorius B. N. Kuročkinas galėjo pasišnekučiuoti su liaudimi iš širdies, nuraminti, pažadėti, kaip pas mus gebama, o jis drebtelėjo tai, ko drebtelėti jokiu būdu nederėjo: „Nėra pinigų mėsai – ėskit pyragus." Direktorius akivaizdžiai nežinojo, kad kažką panašaus kartą burbtelėjo viena aukštuomenės dama, ir baigėsi tai masiniais galvų nukapojimais Santarvės aikštėje. Ir nusirito galva prie gražiosios karalienės kojų...

Ir vėl sutapo svyravimų dažniai. Štai tuomet ir prasidėjo. Greta gamyklos ėjo geležinkelio atšaka. Ją uždarė. Ant garvežio didelėmis raidėmis užrašė: „Chruščiovą – į mėsą." Mašinistus išvijo iš būdelės, ir garvežys užriaumojo. Tuojau pat jam iš paskos užkaukė gamyklos sirena. Jie kaukė dviem balsais nepaliaudami, valandų valandas.

Tramdyti atvyko 200 milicininkų būrys. Milicija ginkluota išvaikymo ginklais. Tačiau jau seniai buvo pastebėta, kad grindinio akmuo – proletariato ginklas. Mentai buvo užmėtyti akmenimis, varžtais ir veržlėmis, ir čia pat, apsiginklavusi plieno virbais, vamzdžių nuopjovomis, armatūros gabalais, minia puolė neapkenčiamus tvarkos saugotojus. Šiems teko gėdingai trauktis.

Šiaurės Kaukazo karinės apygardos kariuomenės vadas armijos generolas Plijevas paskelbė kovinį pavojų 18-ojoje tankų divizijoje, išvedė į gatves tankus ir šarvuotuosius transporterius.

Brangiajai mūsų valdžiai visi priešai. Neprabėgo nė metų, kai generolas pulkininkas Jakubovskis vedė tankus į Berlyno gatves, baugindamas priešininką. O anksčiau tankais buvo traiškoma Rytų Vokietijos liaudis. Ir Lenkijos. Ir Vengrijos. Dabar – rusų

tauta. Vėliau bus Čekoslovakija. Paskui – Gruzija ir Lietuva. Paskui tankus teks išvesti į Maskvos gatves – prieš brangiuosius maskviečius.

Tačiau tai bus vėliau. O kol kas – Novočerkaskas. Reikia pripažinti vietinės vadovybės sumanumą. Draugai iškart suprato, kad reikalas rimtas. Nedelsiant buvo kreiptasi į Maskvą pagalbos. Tą pačią dieną į Novočerkaską atskrido draugas Frolas Romanyčius Kozlovas. Atskrido jis vyriausybiniu „Il-18". Beje, tai buvo tas pats „Iljušinas", kuris prieš metus iš Kuibyševo į Maskvą pristatė pirmąjį planetos kosmonautą majorą Jurijų Aleksejevičių Gagariną.

Draugas Kozlovas atvyko ne vienas. Kartu su juo – atsakingi draugai Mikojanas, Kirilenka, Šelepinas, Polianskis, Iljičiovas ir KGB pirmininko pavaduotojas generolas pulkininkas Ivašutinas.

Iš paskos nusileido dar du „Il-18". Tai atvyko geriausios KGB 7-osios valdybos išorinio stebėjimo brigados. Atvykėliai, įsimaišę į minią, ieškojo rėksnių ir kurstytojų.

Vėlyvą naktį kariuomenei, padedamai tankų, pavyko išstumti minią iš gamyklos teritorijos. Ir minia po truputį išsisklaidė. Sukilusieji neturėjo vadovybės. Maištas buvo stichiškas. Buvo keli žmonės, rodę iniciatyvą, kuriuos buvo galima laikyti kurstytojais. Štai juos ir išsiaiškino draugai iš Maskvos, o paskui jau auštant visus juos po vieną be triukšmo supakavo šiltose lovelėse.

Iš ryto minia vėl susirinko ir pajudėjo miesto komiteto pastato link. Tiltą per Tuzlovkos upę buvo užblokavę tankai. Buvo gautas įsakymas šaudyti į minią, tačiau tankistai, garbė jiems, atsisakė vykdyti šį įsakymą. Minia upę perbrido ar perėjo tiesiog per tankus ant tilto. Tankistai netrukdė. Sumoję, kad minia traukia Komunistų partijos miesto komiteto pastato link, draugas Kozlovas ir kiti draugai paskubomis iš ten pabėgo, suradę prieglobstį kariniame miestelyje. O minia įžengė į aikštę.

Ir prasidėjo sušaudymas.

Esama dviejų versijų.

Pirmoji: šaudė atvykę iš Maskvos čekistai.

Antroji: šaudė šaunuoliai iš armijos generolo Plijevo specialiojo padalinio.

Nežinau, kuri versija teisinga. Nesiimu spręsti. Bet ne tai svarbiausia. Svarbiausia tai, kad sušaudymo motyvas buvo ne policinis, o politinis. Įbauginti liaudį – toks buvo uždavinys. Sušaudymas nebuvo atsitiktinis. Jam buvo rengiamasi iš anksto. Spręskite patys: nedelsiant aikštėje pasirodė savivartės lavonams išvežti ir gaisrininkų mašinos vandeniu kraujui nuplauti. Aikštė buvo išvalyta taip greitai ir švariai, kaip galėjo būti išvalyta tik turint išankstinį įsakymą dėl atitinkamo žmonių ir technikos parengimo.

Neabejotina, kad sprendimą priėmė draugas Frolas Romanyčius Kozlovas, savaime aišku, suderinęs jį su draugu Chruščiovu. O ištisa šutvė paties aukščiausio rango partinių lyderių čia buvo tik tam, kad reikėjo visą vadovybę susaistyti krauju aptaškyta atsakomybe, kad paskui draugui Kozlovui nebūtų duriama pirštu: tu savo žmones šienavai automatų ugnimi. Tam draugas Kozlovas turi pasiteisinimą: ak, ne vienas aš ten buvau, brangūs draugai, pas mus juk kolektyvinis vadovavimas.

Esminis momentas

Netrukus įvyko teismas. Septynetas „kurstytojų“ – Aleksandras Zaicevas, Borisas Mokrousovas, Michailas Kuznecovas, Vladimiras Čerepanovas, Andrejus Korkačius, Sergejus Sotnikovas, Vladimiras Šuvajevas – buvo nuteisti mirties bausme ir sušaudyti. 105 žmonės gavo nuo 10 iki 15 metų laisvės atėmimo griežto režimo kolonijoje. Visų laisvės atėmimo metai bendrai – 1341.

Elektrovežiai, kuriuos išleisdavo sukilusi gamykla, turėjo jos vardą – N8 (Novočerkasko, aštuoniaašis). Tas vardas buvo pakeistas. Elektrovežis pervadintas VL8. VL – Vladimiras Leninas, įkūrėjas pirmosios pasaulyje valstybės, kurioje valdžia priklausė darbininkams ir valstiečiams.

O Chruščiovui ir Kozlovui buvo duotas signalas: Sovietų Sąjungos ekonomikos problemų nepavyksta išspręsti. Vadinasi, šalies vidaus problemoms reikalingas išorinis sprendimas. Ir delsti negalima.

16 SKYRIUS

1

Sovietinių žemės ūkio specialistų grupės Kuboje štabo viršininku buvo paskirtas generolas leitenantas Akandinovas. O ką paskyrus vadu?

1962 m. birželio 10 d. SSRS gynybos ministras Sovietų Sąjungos maršalas Malinovskis pristatė Chruščiovo ir Kozlovo verdiktui keletą kandidatų. Chruščiovas pervertė trumpas pažymas apie kiekvieną ir ryžtingai nustūmė popierius į šalį:

– O kas praėjusią savaitę vadovavo kariuomenei, kuri įvedinėjo tvarką Novočerkaske?

– Šiaurės Kaukazo karinės apygardos kariuomenės vadas Sovietų Sąjungos didvyris armijos generolas Plijevas.

– Štai jis tegu ir komanduoja Kuboje. Toksai nenuvils.

2

1962 m. liepos 10 d. vyriausybinis „Tu-114“ pristatė į Kubą cukraus gamybos specialistų grupę. Grupei vadovavo inžinierius Pavlovas (žmonių žinomas kaip Šiaurės Kaukazo karinės apygardos

kariuomenės vadas armijos generolas Issa Aleksandrovičius Plijevas).

Liepos 12 d. dar vienas „Tu-114“ pristatė į Kubą melioratorių grupę. Melioratoriams vadovavo SPRK 51-osios divizijos vadas artilerijos generolas majoras Igoris Demjanovičius Stecenka.

Iš paskos atvyko žvalgybinės raketinių pulkų grupės.

O žodį „Kuba“ mūsiškiai iššifravo savaip: Komunizmas prie Amerikos krantų.

3

1962 m. liepą Sovietų Sąjungoje griežčiausio slaptumo sąlygomis prasidėjo pratybos „Anadyris“, kur dalyvavo visų Ginkluotųjų pajėgų rūšių junginiai ir daliniai, buvo pasitelktos Susisiekimo kelių ministerijos bei Jūrų laivyno ministerijos jėgos ir priemonės.

Pratybų tikslas: praktiškai patikrinti visų ginkluotės rūšių stambių karinių dalinių ir junginių permetimo iš centrinių šalies rajonų į jūrų uostus galimybę, patikrinti geležinkelio transporto ir prekybinio laivyno mobilizacinę parengtį vykdyti didelės apimties kariuomenės pervežimus.

Per patį derliaus nuėmimo įkarštį vyriausybė pareikalavo, kad susisiekimo kelių ministras skirtų pratyboms 21 tūkstantį vagonų ir atitinkamą skaičių lokomotyvų.

Iš Jūrų laivyno ministerijos vyriausybė pareikalavo nutraukti 86 krovininių ir keleivinių laivų reguliariuosius reisus ir skirti juos dalyvauti pratybose.

– Nutraukti reisus dienai dviem, savaitei dviem?

– Nutraukti iki atskiro potvarkio!

– Aišku, – atsakė jūrų laivyno ministras ir padėjo ragelį.

4

Motorlaivio „Omskas“ kapitonas gavo įsakymą atvykti į Sevastopolį ir priimti krovinį.

Kodėl į Sevastopolį? „Omskas“ – civilinis laivas, o Sevastopolis – karinė jūrų bazė, uždaras uostas ir uždaras ypatingojo režimo miestas. Visi pervežimai Juodojoje jūroje – per Odesą, Nikolajevą, Novorosijską. Kokį krovinį galima gauti Sevastopolyje ir kur jį galima gabenti?

Įsakymai nesvarstomi. Kapitonas įsakymą įvykdė. Sevastopolis – tai Sevastopolis. Ant denio kaipmat pakilo dvi dešimtys žaliūkų. Vyresnysis prisistatė:

– Aš – Ivanovas. Mes užtikrinsime saugumą.

– Kokį dar saugumą?

– Na, kad ko nors kablys nestuktelėtų, kad už borto niekas neiškristų.

Krovos darbus pradėjo nedelsiant. Krovinys – konteineriai.

– Kur trauksim?

– Kur įsakys.

Išsamus atsakymas. Pas mus taip sutvarkyta: kada reikės, bus pasakyta, tačiau tik tiems, kurie tiesiogiai įtraukti į užduoties vykdymą, ir tik tiek, kiek reikia tam tikram žmogui pareigoms vykdyti.

Daugiau kapitonas neklausinėjo, bet iš kai kurių požymių gana greitai susivokė, kad nei pats „Ivanovas“, nei jo komanda irgi nė velnio nežino, tik vaidina žinančius, pūsdami slaptumo miglą.

Vis dėlto nedidelė užuomina atsitiktinai praslydo. Vienas konteineris pasirodė besąs su nudaužta spyna. Teko patikrinti turinį ir surašyti aktą: konteineris priimtas pažeistas, už jo turinį neatsakome, priėmimo metu jame buvo: kailiniai batai – 410 porų, šiltintos palapinės, skirtos poliarinėms sąlygoms – 80 vienetų, labai šiltų drabužių komplektai..., puskailiniai..., slidės..., kailinės kepurės...

Buvo dar viena užuomina: gaudamas įsakymą Juodosios jūros laivyno operatyvinėje valdyboje, „Omsko“ kapitonas išgirdo kodinį pratybų pavadinimą – „Anadyris“. Iš pokalbių nuotrupų aiškėjo, kad operacijoje, be motorlaivio „Omsko“, dalyvaus dešimtys kitų laivų. O kas yra Anadyris? Tai Čiukotkos sostinė. Ir upė ten teka tokiu pat pavadinimu. Tiesiai į Beringo jūrą. Už Beringo sąsiaurio – Aliaska.

Tačiau būta ir kitų smulkių ar smulkiausių požymių, rodančių tai, kad kursas – ne už poliarinio rato, o į tropikus. Seniai jau Sovietų Sąjunga rengė komunistinės tvarkos įvedimą Indonezijoje. Į ten draugas Chruščiovas dosnia ranka varė ginklus. Todėl kelias į Indoneziją atrodė labai įtikėtinas.

Paskutiniąją krovos naktį motorlaivis priėmė ant denio keleivius – 318 vaikinų, vilkinčių švarkais ir dėvinčių kepures nuo saulės.

5

1962 m. rugpjūčio 5 d. „Omskas“ atsišvartavo.

Keleiviai – triume ant gultų. Lygiai taip kapitonas prieš daugelį metų gabendavo kalinius iš Nachodkos ir Vanino į Kolymą.

Paskyrimo uostas nežinomas. Perkirtus teritorinius Sovietų Sąjungos vandenis kapitonas gavo nurodymą dalyvaujant „draugui Ivanovui“ ir grupės keleivių vyresniajam atplėšti pirmąjį voką. Išplaukė į neutraliuosius vandenis, visi trys pasirašė ant voko, užrašė datą ir laiką, sulaužė smalkos antspaudus, perskaitė įsakymą: traukti Bosforo ir Dardanelų link, išplaukus į Vidužemio jūrą atplėšti antrąjį voką.

Perplaukė Bosforą, perplaukė Marmuro jūrą, perplaukė Dardanelus, ta pačia tvarka atplėšė antrąjį voką, perskaitė įsakymą: išplaukti į Atlanto vandenyną, už Gibraltaro laukti signalo „Ledkalnis 135“. Jei signalas bus gautas, atplėšti trečiąjį voką ir veikti pagal jame duotus nurodymus.

Ir štai išplaukė į vandenyną. Kapitonas pranešė Maskvai: Gibraltaras – laivagalyje. Jam į tai – žodį iš devynių raidžių ir trijų skaitmenų – „Ledkalnis 135“.

Kapitonas iškvietė „Ivanovą“, iškvietė vyresnįjį tų jaunų ir sveikų, kurie triume ant gultų atsimiega už visus praėjusias ir visas būsimas neišsimiegotas naktis, pasirašė trimis parašais ant voko, nurodė datą ir laiką, sulaužė penkis raudonus smalkos antspaudus, perskaitė įsakymą: paskyrimo uostas – Marielis, Kubos sala. Du parašai po įsakymu – SSRS jūrų laivyno ministras Bakajevas, SSRS gynybos ministras Sovietų Sąjungos maršalas Malinovskis.

– Ei, ten triume! Kam veltinių, kam slidžių?

6

Visi Sovietų Sąjungos branduoliniai šaudmenys – kontroliuojami SSRS gynybos ministerijos 12-osios vyriausiosios valdybos. Šiai vyriausiajai valdybai buvo pavaldūs objektai „S“. Kiekvienas objektas „S“ – tai branduolinis arsenalas, kuris užsiima branduolinių kovinių dalių priėmimu, apsauga, transportavimu, saugojimu, technine priežiūra ir jų parengimu koviniam panaudojimui.

Objektai „S“ saugojo branduolinius šaudmenis visų rūšių Ginkluotosioms pajėgoms, visiems branduolinio ginklo nešantiesiems, neatsižvelgiant į jų priklausomybę ir pavaldumą.

Objektai „S“ buvo pavaldūs tik vyriausiajam vadui. Tik jo įsakymu jie perduodavo branduolinius šaudmenis į PRTB.

MRTB – tai mobilioji raketų techninė bazė, mobilusis arsenalas. MRTB – tai karinis dalinys, kuris užsiima galvučių dalių priėmimu, patikrinimu, saugojimu, technine priežiūra, transportavimu ir sujungimu.

Maskavimosi sumetimais šis sutrumpinimas buvo iššifruojamas šiek tiek kitaip – mobilioji remonto techninė bazė. MRTB tiesiogiai bendradarbiauja su raketų, aviacijos, artilerijos daliniais,

įprastais laivais ir povandeniniais laivais, kurie aprūpinti branduolinio ginklo nešančiąja įranga.

Buvo nuspręsta permesti į Kubą vieną objektą „S“ ir dešimt MRTB: penkias SPRK raketų divizijai, vieną – Sausumos pajėgų nešantiesiems, dvi – KOP daliniams ir dvi – laivynui.

Tokioms branduolinio ginklo atsargoms reikalingi nešantieji. Be to, visą šią galybę reikia dengti iš jūros ir oro, visa tai reikia saugoti ir ginti nuo priešininko ant žemės.

7

1962 m. gegužės 24 d., praėjus lygiai mėnesiui po Sovietų Sąjungos maršalo Biriuzovo paskyrimo Strateginės paskirties raketų kariuomenės vyriausiuoju vadu, operacijos planas buvo parengtas, ir Sovietų Sąjungos maršalas Malinovskis perdavė jį šalies aukščiausiajai vadovybei. Planas buvo apsvarstytas ir patvirtintas. Planas gavo kodinį pavadinimą „Anadyris“.

Svarbiausia sėkmės sąlyga – paslapties išlaikymas.

Niekas iš operacijos dalyvių iki divizijų vadų imtinai neturėjo supratimo apie jos tikrą mastą. Viskas paprasta: jūsų pulkas, jūsų divizija pakelti kovinio pavojaus signalu dalyvauti pratybose. Pratybų tikslas – kariuomenės permetimo tolimais atstumais pasinaudojant geležinkelio transportu galimybės patikrinimas. Vienas raketų pulkas – tai 11 tūkstančių tonų krovinio. Kiekvienam pulkui – 17–18 geležinkelio ešelonų. O divizijoje, be 5 pulkų, esama ir kitų dalinių: štabas, ryšininkų batalionas, inžinerijos batalionas ir dar kitokie. Raketų divizijai permesti – 112 geležinkelio ešelonų.

Bet divizijų buvo ne viena. Be jos – dvi zenitinių raketų divizijos ir daugiskaita atskirųjų pulkų. Tik mažai kas apie tai žinojo.

– Kas dar dalyvauja?

– Jūs vieni.

– Paskirties stotis?

– Vitebskas. Iš ten greičiausiai sugrįšite atgal.

Tačiau traukinys kažkodėl dundėjo ne į Vitebską, o į kitą pusę. Ir kokioje nors Achtyrkoje buvo keliamas naujas uždavinys – jums į Kirovogradą.

Vieną gražią dieną sąstatas atvykdavo į Sevastopolį (arba Baltijską, Nikolajevą, Murmanską, Potį, Liepoją), ir čia gaudavo įsakymą išsilaipinti. Uostai apsupti. Bet koks pratybų dalyvių ryšys su išoriniu pasauliu nuo šios akimirkos nutrūkdavo: nei telefonu paskambinti, nei telegramos, nei laiško pasiųsti.

Pratybų dalyviams nereikia žinoti, kiek ir kokių kariuomenės rūšių įtraukta. Kiekvienas mato tik savo batalioną, savo pulką, savo štabą – ir ne daugiau. Pratybos – pačiame įkarštyje. Kitas etapas – laipinimas į laivus, suprantama, mokomaisiais tikslais. Nesijaudinkite: pasikrausite, tuoj pat ir išsikrausite.

Tačiau pasikrovus buvo paskelbtas įsakymas ne išsikrauti, o išplaukti į mokomąjį reisą – realiomis sąlygomis patikrinti, ar patikimai pritvirtinta technika.

Mokomasis reisas užsitęsdavo: iš Baltijos jūros – į Atlanto vandenyną, iš Juodosios jūros – į Vidužemio, toliau – į vandenyną. Tik tuomet paskelbdavo, kad pratybos baigėsi ir prasidėjo koviniai šiokiadieniai, – traukiame į Kubą.

1962 m. rugpjūčio 5 d. į jūrą išplaukė pirmasis iš 86 laivų.

1962 m. rugpjūčio 11 d. Sovietų Sąjungoje paleistas kosminis laivas „Vostok-3“, pilotuojamas kosmonauto Andrijano Nikolajevo. Kitą dieną startavo „Vostok-4“ su kosmonautu Pavelu Popovičiumi.

Mes ir vėl pirmavome visoje planetoje. Pirmas istorijoje grupinis dviejų kosminių laivų skrydis! Pasaulis džiūgavo.

SERGEJUS SEMIONOVIČIUS BIRIUZOVAS. Gimė 1904-aisiais. Būdamas 18 metų savanoriu įstojo į Raudonąją armiją. Baigė Kremliaus karo mokyklą. Vadovavo būriui ir kuopai. Toliau – bataliono štabo viršininkas, bataliono vadas. Baigė karo akademiją. Buvo divizijos štabo viršininku. Į karą įstojo būdamas generolu majoru, 132-osios šaulių divizijos, kuri slapta buvo perkeliama arčiau sienos, vadu. Karas rutuliojosi ne pagal Stalino scenarijų, o pagal Hitlerio planus. Divizija pakliuvo į apsuptį, bet generolas majoras Biriuzovas sugebėjo ją išvesti, išsaugodamas didžiąją karių, ginkluotės ir kovinės technikos dalį. Per Stalingrado puolamąją strateginę operaciją Manšteino grupė bandė atblokuoti apsuptą vokiečių kariuomenės grupuotę Stalingrado rajone. Svarbiausiojo smūgio kryptimi Stalinas pasiuntė 2-ąją gvardijos armiją, vadovaujamą generolo majoro Malinovskio; štabo viršininkas – generolas majoras Biriuzovas. 2-oji gvardijos armija stojo skersai kelio bandymams prasiveržti pas apsuptą ties Stalingradu vokiečių kariuomenę.

Vėliau Biriuzovas vadovavo armijai ir fronto štabui. Karą baigė turėdamas generolo pulkininko laipsnį. Po Stalino mirties dalyvavo sąmoksle nuverčiant sovietų vyriausybės vadovo pavaduotoją Sovietų Sąjungos maršalą Beriją. Biriuzovas buvo Chruščiovo artimiausios aplinkos žmogumi.

1955-aisiais paskirtas šalies OEG pajėgų vyriausiuoju vadu, pakeltas į Sovietų Sąjungos maršalus.

1962-aisiais paskirtas Strateginės paskirties raketų kariuomenės vyriausiuoju vadu, jam iškeltas uždavinys – nedelsiant parengti ir įvykdyti sovietinės raketinės grupuotės išskleidimo Kuboje operaciją. Su uždaviniu susitvarkė. Tačiau, nepamiršdamas 1941-ųjų, ieškojo būdų, kaip neleisti įvykti katastrofai. Savo abejonėmis pasidalijo su kolega, vyriausiuoju artilerijos maršalu Varencovu.

Taip į Serovo ir Varencovo sąmokslą įsitraukė dar vienas dalyvis.

17 SKYRIUS

1

Pats slapčiausias, pažeidžiamiausias, labiausiai saugomas ir ginamas sovietų kariuomenės grupuotės Kuboje elementas buvo objektas „S“ (Ž 713), kuriam vadovavo pulkininkas Beloborodovas, vėliau tapsiąs generolu leitenantu.

Permestas į Kubą objektas „S“ saugojo, prižiūrėjo ir rengė koviniam panaudojimui visus branduolinius užtaisus: aviacines bombas, sparnuotųjų raketų, torpedų, balistinių raketų, tiek strateginių, tiek taktinių, galvutes.

Iš objekto „S“ branduoliniai užtaisai keliavo į dešimtį mobiliųjų raketinių techninių bazių (MRTB), kurios pristatydavo užtaisus nešantiesiems lėktuvams, prijungdavo ir parengdavo koviniam panaudojimui. Penkios MRTB – skirtos aprūpinti branduoliniais užtaisais penkis strateginės paskirties raketų pulkus, dar penkios – aprūpinti užtaisais aviacijos, laivyno ir sausumos kariuomenės nešančiuosius lėktuvus.

Pagrindinė sovietų kariuomenės grupuotės Kuboje smogiamoji jėga – 51-oji jungtinė raketų divizija, vadovaujama artilerijos generolo majoro Igorio Demjanovičiaus Stacenkos. Raketų divizijoje penki pulkai:

- Trys pulkai buvo ginkluoti raketomis „8K63“ (skrydžio nuotolis 2100 kilometrų, užtaisas – 1 megatona). Kiekviename pulke – 8 paleidimo sistemos ir pusantro kovinio komplekto, tai yra 12 nešančiųjų raketų. Iš viso trijuose pulkuose 24 paleidimo sistemos, 36 kovinės raketos ir 36 jų užtaisai. Be viso to, kiekvienas pulkas turėjo po dvi mokomąsias kovines raketas, kurios buvo naudojamos karių treniruotėms, tačiau prireikus ir jos galėjo būti panaudotos kaip kovinės nešančiosios raketos.
- Du pulkai buvo ginkluoti raketomis „8K65“ (skrydžio nuotolis 3200 kilometrų su sunkiuoju užtaisu 2,3 megatonos arba 4500 kilometrų nešant lengvą 1 megatonos užtaisą). Kiekviename pulke irgi po 8 paleidimo sistemas ir pusantro kovinio komplekto, be to – po dvi mokomąsias kovines raketas. Iš viso šiuose dviejuose pulkuose buvo 16 paleidimo sistemų, 24 kovinės ir 4 mokomosios kovinės raketos „8K65“, 16 užtaisų po 1 megatoną, 8 užtaisai po 2,3 megatonos.

Divizijoje iš viso 11 tūkstančių vyrų, įskaitant 1900 karininkų, 1695 įvairios paskirties automobilių, 60 kovinių ir 10 mokomųjų kovinių nešančiųjų lėktuvų, 52 užtaisai 1 megatonos galingumo, 8 užtaisai po 2,3 megatonos. Iš viso – 70 megatonų.

Objekto „S“ ir dešimties MRTB išdėstymo rajonus, startines 51-osios raketų divizijos pozicijas, vadavietes ir oro uostus dengė 32-asis gvardijos naikintuvų aviacijos pulkas ir dvi zenitinių raketų divizijos, 12-toji ir 27-oji. Kiekvienoje divizijoje – po tris zenitinių raketų pulkus, raketų techninė bazė ir radiotechnikų batalionas. Radiotechnikų batalionuose – radarai „P-30“. Kiekviename zenitinių raketų pulke – 24 raketų „S-75“ leidimo įrenginiai. Divizijoje – 72. Dviejose divizijose – 144 leistuvai. Ir penki raketų komplektai.

32-ajame gvardijos naikintuvų pulke – 40 „MiG-21F-13“. Tai vienas garsiausių sovietų aviacinių pulkų. 1943-aisiais šiam pulkui vadovavo pulkininkas Vasilijus Josifovičius Stalinas.

Karinės oro pajėgos į Kubą pasiuntė šiuos dalinius: bombonešių – branduolinio ginklo nešančiųjų lėktuvų eskadrilę (6 lėktuvai „Il-28A"), du pulkus fronto sparnuotųjų raketų (16 leistuvų ir 80 raketų „FKR-1" su branduoliniais užtaisais), sraigtasparnių pulką (33 sraigtasparniai „Mi-4").

Vadaviečių, ryšio mazgų, sandėlių ir saugyklų, aerodromų, raketinės ir dviejų zenitinių raketų divizijų pozicijoms saugoti ir apginti iš Sausumos pajėgų į Kubą buvo permetami keturi atskirieji sustiprinti motorizuotų šaulių pulkai ir trys taktinių raketų „Luna" divizionai.

Kiekviename motorizuotų šaulių pulke – vienas tankų ir trys motorizuotų šaulių batalionai, žvalgybos ir pionierių kuopos, zenitinė, minosvaidžių ir dvi prieštankinės baterijos.

Vienam šių pulkų vadovavo pulkininkas Dmitrijus Timofejevičius Jazovas. Po trijų dešimtmečių jis taps Sovietų Sąjungos maršalu, SSRS gynybos ministru. Po daugelio metų maršalas Jazovas liudijo, kad jo motorizuotų šaulių pulke vien šaudmenims pervežti buvo skirta šimtas automašinų.

Prireikus motorizuotus šaulius ugnimi galėjo paremti raketų divizionai – taktinėmis raketomis „3R9", o jei prireiks, tai ir „3R10" su branduoliniais užtaisais.

Iš viso operacijos „Anadyris" metu buvo planuojama permesti į Kubą 54 tūkstančius kareivių ir karininkų, perrengtų kubiečių karinėmis uniformomis arba civilių drabužiais.

Tačiau, be plano „Anadyris", dar buvo patvirtintas planas „Kama", pagal kurį Kuboje turėjo būti išdėstytas 5-asis laivynas, vadovaujamas viceadmirolo Georgijaus Semionovičiaus Abašvilio. Laivynui priklausė 2 kreiseriai, 2 raketiniai ir 2 artilerijos eskadriniai minininkai, 12 raketinių katerių, 11 dyzelinių povandeninių laivų (4 torpediniai ir 7 raketiniai), 8 pagalbiniai laivai, aviacijos torpednešių pulkas (30 lėktuvų „Il-28T"), pulkas kranto priešlaivinių sparnuotųjų raketų „4K87".

2

Tokių žmonių masių ir milžiniško skaičiaus sudėtingiausios kovinės technikos permetimas vyko praktiškai be nuostolių. Geležiniuose triumuose nuo pragariško karščio mirė viso labo tik 18 kareivių ir karininkų. Remiantis statutu būtina ištvermingai pakelti karinės tarnybos sunkumus ir nepriteklius. Tie 18 nepakėlė. Užtat dešimtys tūkstančių išgyveno!

Smulkūs nuostoliai transportavimo metu, suprantama, nieko nejaudino. Jaudino kas kita. Plaukia į Kubą civiliniai laivai, visi žmonės triumuose. Sandariai uždaryti kaip kilkės skardinėje. Taip vergų pirkliai veždavo juoduosius vergus iš Afrikos į Naujojo pasaulio cukranendrių plantacijas. Tiesa, tuomet laivai buvo mediniai. Ne taip stipriai įkaisdavo tropikų saulutėje.

Niekas iš mūsų laivų, kaip sakoma, nekyšo. Bet kodėl amerikiečių kariniai laivai it vilkų gauja traukia greta mūsiškių, atrodytų, tokių taikių prekybinių laivų? Kodėl lėktuvai kaukia tiesiai virš stiebų? Kas galėjo sukelti jų nerimą? Kas galėjo patraukti dėmesį?

Amerikiečių kariniai laivai vandenyne siuntė užklausas sovietinių prekybinių laivų kapitonams: ką vežate? Tarptautinė teisė gina prekybinius laivus neutraliuose vandenyse. Ant stiebo – Sovietų Sąjungos vėliava, laivo denis – suvereni SSRS teritorija. Niekas neturi teisės kėsintis į mūsų nepriklausomybę. Bandymas sustabdyti prekybinį laivą neutraliuosiuose vandenyse, užpulti, patikrinti krovinį – tai tarptautinės teisės pažeidimas ir karo aktas. Kovinių, kaip ir prekybinių, laivų užpuolimas prilyginamas šalies, kurios vėliavą jie iškėlę, užpuolimui. Todėl į užklausas sovietiniai kapitonai atsakė tyla: ne jūsų šuniškas reikalas, ką reikia, tą ir vežam.

Bet kokio velnio tie prakeikti amerikiečiai taip sunerimo? Anksčiau Sovietų Sąjunga gabeno į Kubą naftą ir kviečius milijonais tonų, autobusus, traktorius ir buldozerius, vamzdžius ir cementą, stakles ir armatūrą, ir niekas klausimų neuždavinėjo. Vežti ir kitokie kroviniai: tankai „IS-2“ ir „T-34-85“, savaeigiai „Su-100“, naikintuvai „MiG-15“. Buvo gabenama ir kur kas modernesnė

technika Fidelio armijai. Ir vėlgi nieko tai nejaudino, nerimo nekėlė. O čia staiga didelis susidomėjimas. Ir kas čia pasidarė?

Amerikiečių eskadriniai minininkai bortais kone trinasi, žvalgybiniai lėktuvai, žiūrėk, dar stiebų viršūnes nugenės.

1962 m. rugsėjo 12 d. 4 val. ryto Maskvos laiku Nikaro uosto prieigose virš sausakrūvio, pavadinto „Lenininis komjaunimas“, stiebų dukart pralėkė lėktuvas be atpažinimo ženklų. Eilinio manevro metu nepažįstamasis įsirėžė į vandenį ir nuskendo.

Įvykių daugėjo. Apie tokius atvejus buvo įsakyta pranešti asmeniškai draugui Frolui Romanovičiui Kozlovui.

3

Dar 1962 m. rugpjūčio 29 d. amerikiečių žvalgybinis lėktuvas „U-2“ (ir vėl jis!) 21 tūkstančio metrų aukštyje praskrido rajonus, kuriuose išsidėstė 12-oji ir 27-oji zenitinių raketų divizijos. Iššifruotos nuotraukos nepaliko abejonių: tai kažkas pažįstama – dirbtinė kalva viduryje ir šeši apskritimai aplink. Ant kalvos priėmimo ir perdavimo kabina – konteineris ant besisukiojančio pagrindo su trimis milžiniškomis lėkštėmis. O apskritimai aplink kalvą – tai zenitinių raketinių kompleksų „S-75“ leistuvų aikštelės. Kalva ir šeši apskritimai – zenitinių raketų divizionas. Štai vienas. Štai antras, štai trečias, štai ketvirtas. Keturi divizionai – zenitinių raketų pulkas. Divizionų buvo suskaičiuota daugiau nei dvidešimt. Leistuvų – daugiau kaip šimtas. Vadinasi, ne viena zenitinių raketų divizija, o daugiau. Zenitinės raketos – tai oro erdvės gynyba. Tačiau kas tokio ginama? Havana – Kubos revoliucijos sostinė. Ji zenitinėmis raketomis nėra dengiama. Zenitinės raketos dengia menkai gyvenamus rajonus, palmių giraites. Kodėl?

1962 m. spalio 4 d. dyzelis elektrolaivis „Indigirka“ į Marielio uostą pristatė branduolinius šaudmenis, skirtus nešantiesiems lėktuvams „8K63“.

1962 m. spalio 14 d. žvalgybinis lėktuvas „U-2“ padarė naujų, ką tik įrengtų sovietinės kariuomenės pozicijų nuotraukas. Kruopštus nuotraukų nagrinėjimas ir tolesnė žvalgyba iš oro pozicijose išskyrė keistas ilgas brezentines priedangas. Šalia vienos priedangos – specialiosios paskirties automašinų sambūris. Kas tai? Už poros kilometrų dar viena tokia priedanga. Ir taip pat mašinų sambūris. Ir išsidėsčiusios jos tokia pat tvarka, sudarydamos tokį pat raštą.

Nuotraukų iššifravimas amerikiečių ekspertus privertė padaryti nenuginčijamą išvadą: Sovietų Sąjunga išdėstė Kuboje strateginės raketas „8K63“. Jeigu Sovietų Sąjunga išdėstys Kuboje dar ir „8K65“, tai praktiškai visa JAV teritorija atsidurs sovietinių strateginių raketų taikinyje.

Amerikos vyriausybė niekada neaiškino priežasties, privertusios apsispręsti vaikyti žvalgybinius lėktuvus virš Kubos palmių giraičių.

O atsakymas buvo paprastas. JAV vyriausybė buvo įspėta, ko būtent reikia ieškoti ir kur.

Amerikiečiai ne šiaip paprasčiausiai ieškojo sovietinių raketų būtent ten, kur jos buvo. Jie, be to, ėmėsi visiškai negirdėtų priemonių plėtodami savo pačių raketų grupuotę. Nuo 1962 m. birželio 1 d. iki spalio 22 d. kaip papildymas prie anksčiau įvestų į rikiuotę raketų į kovinį budėjimą buvo pasiųstos 82 tarpžemyninės balistinės raketos: 36 „Atlas“, 36 „Titan-2“ ir, viršijant visus rekordus, anksčiau laiko pirmosios 10 raketų „Minuteman“.

4

1962 m. spalio 21 d. vakarą atsitiko tai, apie ką nei amerikiečių, nei sovietų laikraščiai nepranešinėjo. Naujasis Sovietų Sąjungos ambasadorius JAV Anatolijus Dobryninas buvo iškviestas į Valstybės departamentą, kur jam buvo įteikta JAV vyriausybės nota su

reikalavimu nedelsiant pašalinti strategines raketas ir visus branduolinius užtaisus iš Kubos teritorijos. Nota buvo skubiai perduota Maskvai. Tuo metu Maskvoje jau išaušo kita diena – spalio 22-oji. Kremliuje buvo sušaukta slaptoji taryba, į kurios sudėtį įėjo penki patys svarbiausi vadai – draugai Chruščiovas, Kozlovas, Brežnevas, Kosyginas, Mikojanas. Buvo svarstomas klausimas: ar galėjo amerikiečiai žinoti apie raketų ir užtaisų permetimą į Kubą, ir jeigu jie apie tai sužinojo, tai kaip?

Atsakyti į klausimą buvo iškviesti SSRS gynybos ministras Sovietų Sąjungos maršalas Malinovskis ir pirmasis gynybos ministro pavaduotojas, Generalinio štabo viršininkas Sovietų Sąjungos maršalas Zacharovas. Abu tvirtai laikėsi savo: viskas padaryta teisingai, amerikiečiai apie raketų išdėstymą žinoti negali, jei jie reikalauja pašalinti raketas ir užtaisus, tai tiesiog diplomatinis ėjimas. Gali būti, kad jiems kilo spėlionių ir įtarimų, ir jie skelbia ultimatumą norėdami patikrinti, kaip mes reaguosime... Blefuoja, gąsdina, nori, kad „kelnes pridėtume".

Paskui buvo iškviestas KGB pirmininkas generolas pulkininkas Semičastnas. Jam buvo užduotas tas pats klausimas: ar amerikiečiai gali žinoti apie sovietines strategines raketas Kuboje, ir jeigu jie apie tai žino, tai iš kur?

Toks klausimas baudžiamųjų organų vadovą labai nustebino: žinoma, amerikiečiai viską žino, vyksta visiškai slaptos informacijos nuotėkis iš aukščiausiosios karinės Ginkluotųjų pajėgų vadovybės, perduodančiąja grandimi tarnauja GRU pulkininkas Olegas Vladimirovičius Penkovskis, kuris kuo nuodugniausiai stebimas, apie tai raštu dar praeitų metų gruodžio mėnesį buvo pranešta draugui Kozlovui. Negi jis jūsų apie tai neinformavęs?

Draugai Chruščiovas, Brežnevas, Kosyginas ir Mikojanas draugiškai pasisuko į draugą Kozlovą: Frolai Romanyčiau, tai tiesa?

5

Sovietų Sąjungos komunistų partijos Centro komiteto Prezidiumo narys, antrasis SSKP CK sekretorius draugas Frolas Romanyčius Kozlovas kaukiant sirenoms buvo pristatytas į gydymo įstaigą, skirtą ypač atsakingiems draugams. Širdis – ne geležinė, sutriko.

Tuo pačiu metu pulkininkas Olegas Vladimirovičius Penkovskis buvo sučiuptas gatvėje ir kaukiant sirenoms pristatytas į baudžiamąją įstaigą, skirtą ypač pavojingiems komunistinio režimo priešams.

Tą pačią dieną, 1962 m. spalio 22-ąją, JAV prezidentas Džonas Ficdžeraldas Kenedis, negavęs iš Maskvos atsakymo į slaptą ultimatumą, kovinio pavojaus signalu pakėlė visas JAV ginkluotąsias pajėgas, paskelbė apie po 48 valandų įvedamą Kubos salos karantiną ir kreipėsi į tautą žodžiais: tėvynė pavojuje!

6

Penkovskio tardymas prasidėjo nedelsiant.

Dantingam tardytojui svarbiausia – moraliai palaužti „klientą“. Tam tardytojas turi didžiulę įvairovę būdų, metodų ir priemonių, patikrintų per šimtmečius. Pats paprasčiausias, pats nekalčiausias ir pats saugiausias poveikio būdas – klientą visiškai išrengti ir tokį tardyti. Dar ir koridoriais prieš tardymą pervesti, ir laiptais.

Atrodytų, kas čia baisaus?

Tarsi ir nieko.

Bet jūs pabandykite savo kailiu. Esama žmonių, kuriems tokia būklė teikia malonumo. Jie nuogutėliai laksto stadionų veja tiesiog per Olimpinių žaidynių atidarymą priešais milijardo televizijos žiūrovų akis. Tačiau tokių – mažuma. O daugelis mūsų planetos piliečių nakties košmaruose regi kraupią situaciją: visi apsirengę kaip pridera, ir tik jis, sapnuojantysis, laksto tarp jų nuogas. Žmo-

gus atsibunda apimtas panikos ir su palengvėjimu suvokia, kad tai viso labo tik sapnas.

Pulkininkas Penkovskis buvo išrengtas iškart, kai tik buvo įstumtas į Lubiankos „priimamąjį“. O jau išrengtas buvo nuvestas marmuriniais vestibiuliais ir granito laiptais, lydimas visų sutiktųjų šnabždesių ir apstulbusių žvilgsnių. Lubianka niekuo nesistebi. Bet ir jos koridoriais nuogi suimtieji vedžiojami anaiptol ne kiekvieną dieną.

7

O tuo metu Karibų krizė kaito.

Priimta manyti, kad JAV prezidentas Džonas Kenedis paskelbė Kubos salos blokadą. Tačiau buvo ne taip. Vadovaujantis tarptautinės teisės normomis, jūrų blokados paskelbimas tolygus karo paskelbimui. Todėl blokada nebuvo paskelbta. Buvo paskelbtas karantinas: visiems prekybiniams laivams – patikrinimas; jei gabenamos taikios prekės – praleisti, jei karinės – sulaikyti.

O sulaikyti buvo ką. Į Kubą atvyko 44 tūkstančiai sovietinių kareivių, karininkų ir milžiniški kiekiai technikos, tarp jos:

- 36 termobranduoliniai megatoninės klasės užtaisai, skirti vidutinio nuotolio strateginėms raketoms „8K63“;
- 36 branduoliniai užtaisai, skirti sparnuotosioms raketoms „FKR-1“;
- 6 bombos po 6 kilotonas lėktuvams „Il-28A“;
- 12 užtaisų po 2 kilotonas taktinėms raketoms „3R10“;
- 6 užtaisai pakrantės priešlaivinėms raketoms „4K87“.

Tai daug, bet ne viskas.

Buvo laukiama atvykstančio pagrindinio transporto su užtaisais.

Pagrindinės jėgos sutelktos, tačiau trūko esminio elemento – raketų „8K65“. 51-ojoje raketų divizijoje penki pulkai: trys raketų

„8K63“ pulkai ir du pulkai kur kas galingesnių raketų „8K65“. Trys raketų „8K63“ pulkai atvyko, išsikrovė ir išsidėstė, o du raketų „8K65“ pulkai vis dar vandenyne.

1962 m. spalio 23-iąją, praėjus dienai nuo JAV prezidento kreipimosi per televiziją į amerikiečius (ir į Sovietų Sąjungos vadovus), motorlaivis „Aleksandrovskas“ atvyko į La Izabelos uostą su pačiu vertingiausiu kroviniu: 24 termobranduoliniais užtaisais pačioms galingiausioms raketoms „8K65“ ir 44 branduoliniais užtaisais sparnuotosioms raketoms „FKR-1“.

Bendras branduolinių užtaisų Kuboje skaičius prasidėjus atviram krizės tarpsniui – 164.

Tačiau atsitiko nenumatytas dalykas: patys galingiausi termobranduoliniai užtaisai, skirti nešančiosioms raketoms „8K65“, jau Kuboje, nors pačios raketos kol kas vandenyne.

Karantinas įsigaliojo 1962 m. spalio 24 d. 10 valandą ryto.

Ir ką įsakysite daryti?

Variantų nebuvo: 23 sovietiniai krovininiai laivai, tarp jų ir keturi su raketomis „8K65“, gavo įsakymą sukti atgal į Sovietų Sąjungą.

Esminis momentas

1962 m. spalio 22 d., tada, kai Karibų krizė įžengė į savo atvirą ir lemiamą fazę, Sovietų Sąjunga praktiškai neturėjo tarpžemyninių balistinių raketų, nors ir atkakliai jomis gyrėsi. Prieš JAV galėjo būti panaudoti penki startiniai raketų „8K74“ kompleksai: vienas Tiura Tame, keturi – Plesecke. Tačiau kompleksai buvo itin pažeidžiami, nes tai buvo milžiniški atviri stacionarūs įrenginiai, beveik tokie pat kaip tie, iš kurių paleidžiami pilotuojami kosminiai laivai. Aplink tuos kompleksus buvo išvystyta galinga ir itin lengvai pažeidžiama infrastruktūra, įskaitant deguonies gamyklas. Raketos „8K74“ buvo saugomos angaruose, reikėjo daug

laiko jas parengti startui. Šie kompleksai galėjo būti panaudoti prieš JAV, vis dėlto raketos „8K74“ niekada nebuvo pritaikytos kariniams tikslams.

Iki Karibų krizės pradžios Sovietų Sąjunga turėjo tarpžemyninę balistinę raketą „8K64“, kurią sudarė aukštos virimo temperatūros komponentai. Tai tas pats gaminys, kuris 1960-ųjų spalį sprogo starto aikštelėje, paversdamas baltais pelenais Strateginės paskirties raketų kariuomenės vyriausiąjį vadą vyriausiąjį artilerijos maršalą Nedeliną, starto tarnybą ir Pietinės mašinų gamyklos pagrindinių konstruktorių grupę. 1962 m. spalį prieš Ameriką buvo galima panaudoti 19 tokių raketų. Visos jos buvo paleidžiamos tik iš atvirų, niekaip neapsaugotų paleidimo įrenginių ir jų priežiūra prieš pasirengimą startui užėmė daug laiko. Problemą sudarė tai, kad nors raketas pramonė jau buvo išleidusi, jos vis dar nebuvo priimtos į Ginkluotųjų pajėgų ginkluotę dėl įvairių neišspręstų didelių ir mažų problemų. Vyriausybės potvarkiu tarpžemyninė balistinė raketa „8K64“ buvo įtraukta į ginkluotę praėjus 9 mėnesiams po krizės – 1963 m. liepos 15 d. Tačiau jau kitais, 1964 m. raketa buvo pripažinta pasenusia, nors paskui ji dar 13 metų išliko ginkluotėje.

Tuo pat metu JAV buvo ginkluota 253 tarpžemyninėmis balistinėmis raketomis: 135 „Atlas“, 108 „Titan-1“ ir „Titan-2“, 10 „Minuteman“. Visi „titanai“ ir „minitmenai“, taip pat 71 raketa „Atlas“ – šachtinėse paleidimo aikštelėse. Be to, amerikiečiai galėjo apšaudyti Sovietų Sąjungą vidutinio nuotolio raketomis iš Didžiosios Britanijos, Italijos ir Turkijos teritorijų. Iš viso tose šalyse buvo įrengti 105 vidutinio nuotolio raketų „Thor“ ir „Jupiter“ leistuvai.

Krizės metu JAV laivynas turėjo 9 povandeninius laivus, kiekvieną ginkluotą 16 balistinių raketų, kurių skrydžio nuotolis siekė 2200 kilometrų ir kurios galėjo startuoti iš vandens. Laivai bazavosi Ispanijoje ir Didžiojoje Britanijoje. Išėję iš bazės arba net būdami bazėje jie galėjo paleisti raketas. Šie laivai veikė akvatorijose, kur nebuvo ir negalėjo būti kovai prieš povandeninius laivus skirtos

sovietų aviacijos, kur jie buvo patikimai apsaugoti nuo galimų sovietinių povandeninių laivų veiksmų.

Sovietų Sąjunga tuo metu turėjo penkis atominius povandeninius laivus iš projekto „658“, kiekvienas ginkluotas trimis degalais varomomis raketomis „4K50“ su 600 kilometrų skrydžio nuotoliu, kurios galėjo būti paleidžiamos tik iškilus laivui į vandens paviršių. Tačiau vienas šių laivų, „K-19“, po avarijos Atlanto vandenyne buvo perduotas į ilgai truksiantį remontą. Kitą, „K-33“, buvo ketinama remontuoti; jis buvo įvarytas į doką krizės metu – 1962 m. spalio 25 d. Liko trys laivai: „K-16“, „K-40“ ir „K-55“. Norint smogti JAV, šie laivai turėjo perplaukti vandenyną, išplaukti prie JAV krantų – ten, kur viešpatavo JAV aviacija ir laivynas, – ir po 15–20 minučių trunkančio pasirengimo paleisti raketas.

Be to, Sovietų Sąjungoje buvo 19 dyzelinių elektrinių raketinių povandeninių laivų iš projekto „629“, kurie buvo ginkluoti taip pat – po tris raketas „4K50“ ir po šešias torpedas. Šiems laivams būtų kilusios tos pačios problemos: norint smogti Amerikai, iš pradžių reikėjo perplaukti Atlanto arba Ramųjį vandenyną, paskui išplaukti į paviršių netoli Amerikos pakrantės, pripildyti raketą, pakelti ją virš bokštelio ir paleisti. Viską sunkino tai, kad povandeninis šių laivų iš projekto „629“ greitis – 12 mazgų. Net varant didžiausiu greičiu, tai ir tuomet perėjimas iš vienos pusės į kitą užėmė pernelyg daug laiko, smarkiai sutrumpindamas kovinės parengties po vandeniu trukmę. Štai kodėl buvo nuspręsta septynis tokius laivus permesti į Kubą. Tačiau krizės metu jie dar nebuvo atvykę.

1962-ųjų spalį iki Amerikos galėjo nuskristi dviejų tipų sovietų strateginiai bombonešiai: „3M“ ir „Tu-95“. Abu galėjo skraidyti tik greičiu, neprilygstančiu garso greičiui.

Skirtingais vertinimais, jų tuo metu (kaip branduolinio ginklo nešančiųjų lėktuvų) buvo nuo 68 iki 152.

Jungtinės Amerikos Valstijos galėjo smogti Sovietų Sąjungai branduolinius smūgius pasitelkusios viršgarsinius strateginius

bombonešius „B-58A“. Jų turėta 115 prasidedant atviram Karibų krizės etapui. Per pačią krizę, 1962 m. spalio 26 d., į rikiuotę stojo trys naujos šios tipo mašinos.

Jungtinės Amerikos Valstijos galėjo smūgiuoti branduoliniu ginklu Sovietų Sąjungai pasitelkusios sunkųjį viršgarsinio šturmo naikintuvą A-5 „Vigilante“, besibazuojantį ant lėktuvnešio denio. Krizės metu jų buvo 57. Šie dviejų tipų viršgarsiniai lėktuvai buvo skirti keliui pagrindinei bombonešių masei išvalyti, tai yra OEG sistemai pasirinktomis kryptimis nuslopinti. Paskui darbo griebdavosi šimtai strateginių bombonešių „B-47“ ir „B-52“.

Be to, prie to, kas išdėstyta, reikia pridurti, kad Sovietų Sąjungą galėjo bombarduoti JAV bei gausių sąjungininkų taktinės paskirties aviacija.

1991-ųjų birželį, likus dviem mėnesiams iki Sovietų Sąjungos žlugimo, SSRS gynybos ministerija pripažino, kad 1962-ųjų spalį JAV branduolinio ginklo atsargos 17 kartų viršijo SSRS atsargas („Vojenno istoričeskij žurnal“, 1991, Nr. 6, p. 66).

18 SKYRIUS

1

1962 m. spalio 22 d. žmonija pirmą kartą savo istorijoje atsidūrė ties susinaikinimo riba.

Keletą dienų tęsėsi slapti šnipų ir diplomatų susitikimai, JAV prezidento brolis susitiko su SSRS ambasadoriumi, vyriausybės nekart apsikeitė telegramomis... SSRS užsienio reikalų ministras draugas Gromyka išsijuosęs melavo, kad jokių sovietinių raketų Kuboje nėra, jam pritarė sovietų ambasadorius JAV draugas Dobryninas ir nuolatinis SSRS atstovas JTO draugas Zorinas.

Tada amerikiečiai visam pasauliui parodė nuotraukas: o čia kas per dešrigalis po palmėmis? O štai čia kas? Imkime ir pasiųskite į tą vietą tarptautinę komisiją, pažiūrėsime, gal čia kokia aštuoniolikos metrų ilgio alaus statinė.

Tad teko pripažinti, kad taip, iš dalies šio to esama. Ir vėl derybos, slapti dviejų šalių šnipų susitikimai, diplomatinės notos, garantijos ir pareiškimai. O JAV prezidento ranka ant mygtuko. Ir kai kurie patarėjai vis kumščiuoja į alkūnę: spausk, nes praloši!

Džonui Kenedžiui visa tai nusibodo, ir buvo paskelbta, kad artimiausiu metu jis kreipsis į tautą su svarbiu pranešimu. Ką tokio ypatingo galėjo tuo metu pranešti JAV prezidentas savo tautai ir pasauliui? Taigi tik tai, kad jis pereina prie ryžtingų veiksmų.

Chruščiovas praskydo.

Tiesiai per radiją Chruščiovas atviru tekstu kreipėsi į Ameriką: Raketas pašalinu! Viskas! Krizė baigėsi!

O kad būtų išsaugotas šioks toks orumas – nedidelė sąlyga: jeigu jūs neliesite Kubos, jei savo raketas pašalinsite iš Turkijos.

– Tebūnie taip, – atsakė Kenedis.

2

Sovietinis kontingentas buvo paskubomis išvestas iš Kubos. Buvo išgabenti naikintuvai ir šarvuotieji transporteriai, raketos ir užtaisai, artilerijos pabūklai ir bombonešiai. Raketos buvo kraunamos į laivus taip skubant, kad virto metalo laužu. Bet koks įlinkis reiškė, kad tokios raketos nebepaleisi. O įlaužų, įbrėžų ir įlinkių buvo per akis.

Naikintuvai „MiG-21“, bombonešiai ir torpednešiai „Il-28“ buvo kraunami ant sovietinių prekybinių laivų denių budriai stebint amerikiečių kontrolieriams. Nors buvo galima nė nekrauti, o sudaužyti kūjais vietoje arba nuskandinti jūroje. Grįžus namo vis vien viską teko nurašyti.

Pasitraukimas iš Kubos buvo žeminantis. Sovietų kariai traukėsi kaip eibių prikrėtę mokinukai, lydimi amerikiečių jūreivių švilpesio ir patyčių, ir gausmo žvalgybinių lėktuvų, jau be jokio varžymosi belakstančių virš pakrovos rajonų, virš sunykusių giraičių, dar taip neseniai vadintų grėsmingu LPR terminu – lauko poziciniais rajonais.

Jūs išplaukiate lėtaeigiu, nejudriu sausakrūviu. Triumai prigrūsti ginklų, kurie dar vakar buvo tokie grėsmingi. Bet jūs bejėgiai ir beginkliai. O gretimais skrieja dailus pilkas amerikiečių eskadrinis minininkas, ir kapitonas akiplėšiškai šiepia dantis, ir jūreiviai paniekinamai sprigteli nuorūkas už borto, su pasibjaurėjimu nusispjaudami...

3

Čia būtų pats laikas užduoti klausimą: o kam iš viso Chruščiovas atvežė raketas į Kubą?

Bet kuris išmintingas oficialusis istorikas mums suprantamai paaiškins: jei šaudysi iš Kubos, sutrumpės skrydžio laikas. Smūgio netikėtumas – štai kas laimima!

Paaiškinimas įtikinantis, tačiau tik tiems, kurie nesusigaudė situacijoje.

Raketų ataka iš Sovietų Sąjungos teritorijos daugiau ar mažiau galėjo būti netikėta. Suprantama, su sąlyga, jei turite kuo suduoti smūgį.

1962-aisiais neturėta priemonių kovoti su balistinėmis raketomis, neturėta patikimų priemonių lekiančioms jūsų link raketoms aptikti. Paskutinė pakopa arba net tiesiog raketos kovinė dalis nesuvokiamu greičiu pasirodo iš už horizonto. Neturėjo didelės reikšmės, atlekia jos iš toli ar iš arti.

Tačiau! Jei raketa rengiama startui Sibiro taigoje, jūs negalite matyti parengimo. Teritorija milžiniška, raketų išsidėstymo rajonai laukiniai, negyvenami, gerai saugomi. Duomenys apie raketų ataką jūsų vadavietę pasiekia tuo metu, kai kovinės sovietinių raketų dalys, tarsi žvaigždelės, pasirodo jūsų horizonte. Jei turite laiko, paspauskite atsakomojo smūgio mygtukus. Bet lekiančių į jus kovinių dalių jums jau niekaip nepavyks sulaikyti.

O iš Kubos teritorijos netikėto smūgio raketomis „89K63“ ir „8K65“ buvo neįmanoma suduoti. Kubos saloje sovietinės raketos buvo itin pažeidžiamos IKI starto. Jeigu būtų buvęs ruošiamas raketų smūgis, tai reikėjo vienu metu į vertikalią padėtį pakelti kelias dešimtis raketų, valandų valandas gaišti į jas pilant degalus ir rengti startui. Tokiu atveju raketos pakiltų virš palmių vainikų, jos būtų pastebimos iš tolo.

Raketų poziciniai rajonai buvo gausiai apgyvendintoje, smarkiai raižytoje teritorijoje su skurdžia augalija. Jei raketos žemumo-

je, jos matomos iš viršaus. Jei aukštumose, jos matomos iš žemumų. Tam, kad būtų įkurdintos raketos, teko iškraustyti valstiečių ūkius. Valstiečiai buvo nepatenkinti ir klausinėjo: kas ten vyksta mūsų plantacijose? Komunistinė Kubos vadovybė tuo metu turėjo daugybę priešų. Kaimo vietovėse veikė diversiniai būriai, permesti į Kubą rengiantis operacijai „Mangustas", kurios tikslas buvo užgrobti salą ir nuversti Kastro režimą.

Jei į vertikalią padėtį būtų vienu metu pakeltos dešimtys raketų, apie tai iškart sužinotų daugelis. Ir tada raketas būtų galima bombarduoti, apšaudyti iš žemės, jūros ir oro. Viena bombos skeveldra, viena snaiperio kulka, viena diversanto granata išvesdavo iš rikiuotės visą raketą. Aplink kiekvieną raketą ištisas knibždėlynas niekaip neapsaugotų žmonių ir mašinų, kabelių, žarnų ir vamzdynų raizginiai. Čia agresyvios, toksinės ir lengvai užsiliepsnojančios sudedamosios medžiagos. Net vienos mašinos gedimas darė neįmanomą visos raketos parengimą startui. Vieno agregato gaisras grėsė katastrofa visam starto kompleksui ir jo tarnybai.

Paskutines valandas prieš startą sovietinė raketų grupuotė Kuboje galėjo būti sunaikinta iš JAV lėktuvnešių, kitų kovinių ir povandeninių laivų, iš Floridos teritorijos arba amerikiečių bazės Gvantaname. Kol sovietinės raketos keliamos į vertikalią padėtį ir rengiamos paleisti, JAV vyriausybė gali įsakyti suduoti pasitiktinį raketų smūgį ir Sovietų Sąjungai, ir Kubai.

Išdėstant raketas Kuboje skrydžio laikas trumpėjo, tačiau tai nedarė smūgio netikėto. Priešingai, priešininkas galėjo pastebėti pasirengimą raketų smūgiui likus kelioms valandoms iki akimirkos, kai sovietiniai operatoriai paspaus starto mygtukus.

Raketas Sovietų Sąjungos teritorijoje buvo galima sunaikinti tik netikėtu raketiniu smūgiu, tai yra per Trečiąjį pasaulinį karą. O Kuboje jas buvo galima sunaikinti kuo tik nori, net pyškinant iš šratinio šautuvo.

4

Ir tada Kremliaus propaganda surietė kitą gražų atsakymą į klausimą, kam gi Kuboje raketos. Atsakymas štai toks: Nikita Chruščiovas lankėsi Bulgarijoje, jam kažkas pasakė, kad štai ten, kaimyninėje Turkijoje, stovi amerikiečių raketos, nukreiptos į Sovietų Sąjungą... Na, ir Chruščiovas pasipiktino, įsikarščiavo, nusprendė Kuboje išdėstyti raketas kaip atsvarą, o paskui apsikeisti: jūs atsiimkite iš Turkijos, mes iš Kubos... Kartu šitaip Chruščiovas išgelbėjęs Kubos revoliuciją.

Visa tai gerai skamba tiems, kurie nesupranta.

Tasai, kuris nors truputėlį galvoja savo galva, užduos klausimą: o kuriems galams mums toji Kuba reikalinga? Kam mums ta „laisvės sala", iš kurios bėga žmonės, o jiems šaudoma į pakaušius ir nugaras?

Jei Sovietų Sąjunga nesiveržia viešpatauti pasaulyje, jei nebando paskleisti komunizmo po visą pasaulį, tai kam mums Kuba? O dar Indonezija, Alžyras, Irakas, Sirija, Egiptas, Nikaragva, Čilė, Angola, Mozambikas, Vietnamas, Korėja, Kinija, Jemenas, Gvinėja Bisau, Mongolija, Libija, Afganistanas, Somalis, Etiopija ir taip toliau, ir taip toliau. Ir kodėl reikia išlaikyti JAV komunistų partiją, ir Prancūzijos, ir Didžiosios Britanijos, ir visokio plauko Urugvajų su Paragvajais?

Ir jei jau mums taip panižo išsaugoti minėtąją „revoliuciją", tai kodėl reikia vežti raketas į Kubą? Tais metais visas pasaulis žinojo apie sovietų raketų persvarą ir tuo tikėjo. Prezidentas Kenedis viešai pareiškė apie amerikiečių atsilikimą raketų srityje. Štai ir reikėjo pasinaudoti šiuo visuotiniu suklydimu! Ir taip visam pasauliui iš JTO Asamblėjos tribūnos pareikšti: jei Kuba bus užpulta, Sovietų Sąjunga atsakydama smogs JAV raketinį branduolinį smūgį iš Sibiro! Koks JAV prezidentas po tokio pareiškimo planuotų įsiveržimą? Trauk velniai tą Kubą! Bala nematė jos ir tos jos revoliucijos! Spjauti ir užmiršti!

Tad ir klausimas: ar ne tas pats velnias, kokiomis raketomis gąsdinti – tomis, kurios neva Sibire, ar tomis, kurios realiai Kuboje?

Ir jei jau taip knietėjo išdėstyti raketas Kuboje, tai kuriems galams šitiek? Štai viena balandėlė Vašingtonui, štai kita – Niujorkui, trečia – Čikagai. Kad būtų garantuotai – po porelę į kiekvieną taikinį. Kas po to bepanorės pulti tą jūsų Kubą? Tai kokio galo dešimtys tūkstančių kareivių? Kam 164 užtaisai? Taigi juk planavo dar daugiau atvežti, tik nesuspėjo.

Visų įdomiausia tai, kad Sovietų Sąjunga šiomis raketomis niekada negąsdino JAV. Atvirkščiai, ir Chruščiovas, ir užsienio reikalų ministras draugas Gromyka, ir ambasadorius JAV, ir sovietų atstovas JTO sutartinai melavo, kad raketų Kuboje nėra!

Teisybė, įdomiai išeina: raketas išdėstė po palmėmis, kad įbauginty Ameriką ir išgelbėty vargšę Kubą, vis dėlto bauginti nebauginо, priešingai, ramino: jūs nebijokite, raketų čia neturime!

Tai va: raketos buvo atgabentos į Kubą ne tam, kad būtų išgelbėtas Fidelis ir jo režimas. Tikslas buvo kitas.

5

Paaiškinimas apie amerikiečių raketas Turkijoje išties juokingas. Girdi, dėl jų viskas ir prasidėjo. Chruščiovas sužinojo, kad jei raketos bus paleistos iš Turkijos, tai jos Sovietų Sąjungą pasieks per kelias minutes. Tad Nikita nusprendė, kad reikia baigti tokią netvarką, reikia priversti amerikiečius pašalinti tas raketas.

Gerai. Sutiksime. Tačiau Turkijoje buvo 15 raketų. O Italijoje ir Didžiojoje Britanijoje dar 90 su tokiomis pat charakteristikomis. Jei pašalinsi 15, o liks 90, tai nejau Chruščiovui nuo to lengviau pasidarys?

Nejaugi dėl tų penkiolikos raketų reikėjo nustumti pasaulį prie Trečiojo pasaulinio karo slenksčio? Juk Atlante ir Vidužemio jūroje

devyniuose atominiuose raketiniuose povandeniniuose laivuose dar 144 „Polaris“ raketos, jų charakteristikos kur kas geresnės, o pažeidžiamumas daug kartų mažesnis.

Kodėl gi 15 raketų Turkijoje taip sujaudino Chruščiovą, o daug didesni kiekiai Britanijoje, Italijoje, Atlante ir Vidužemio jūroje nesujaudino?

Ir jei viskas tam, kad būtų padaryta atsvara 15 raketų, tai ko į Kubą vežti raketų diviziją, dvi zenitines raketų divizijas, du pulkus fronto sparnuotųjų raketų ir pulką priešlaivinių raketų? Kam bombonešiai „Il-28“? Kam 164 užtaisai? Kam 5-asis laivynas su kreiseriais ir povandeniniais laivais?

Jeigu viskas tam, kad iš Turkijos būtų pašalinta 15 raketų, tai kodėl meluoti JTO?

Kai tik amerikiečiai sužinojo apie mūsų raketas Kuboje, kai tik paskelbė visam pasauliui, reikėjo kategoriškai pareikšti: taip! Mūsų raketos Kuboje! Nešdinkitės iš Turkijos, ir mes išsikraustysime iš Kubos!

Kas tam būtų prieštaravęs? Kas būtų pasmerkęs taikingąją Sovietų Sąjungą?

Tačiau mūsiškiai melavo, begėdiškai ir akiplėšiškai: mes neturime raketų Kuboje!

Tarkime, kad sovietinės raketos į Kubą atvežtos, norint priversti Ameriką pašalinti savo raketas iš Turkijos. Tačiau sovietų raketos buvo atgabentos taip, kad niekas apie tai nesužinotų, kad į jų pasirodymą Amerika niekaip nereaguotų, vadinasi, savo raketų iš Turkijos neišsivežtų...

6

Kai jau prikirpo uodegą, kai viešai buvo pagautas meluojantis, Chruščiovas prisiminė apie raketas Turkijoje: gerai, aš pašalinu raketas iš Kubos, bet ir jūs pašalinkite...

O juk galėjo reikalauti, kad būtų pašalintos ne tik iš Turkijos, bet, pavyzdžiui, dar ir iš Italijos. Kodėl gi ne?

Chruščiovas būtų galėjęs pareikalauti pašalinti 60 raketų iš Didžiosios Britanijos. Ir jas būtų pašalinę! Niekas nebūtų paprieštaravęs.

Dalykas toks. Jungtinės Valstijos smarkiai aplenkė Sovietų Sąjungą raketų, varomų kietuoju kuru, kūrimo srityje. Ir todėl amerikiečiai galėjo sau leisti išplėtoti iškart dvi grandiozines programas: masinę atominių raketinių laivų statybą, kur kiekviename laive po 16 raketų „Polaris", ir šachtose laikomų raketų „Minuteman".

1962-aisiais abi šios programos jau buvo atnešusios gausių vaisių. O baigiantis 1963 m. kovinėje rikiuotėje jau buvo 450 kietojo kuro raketų „Minuteman" šachtose ir 256 kietojo kuro raketos „Polaris" šešiolikoje atominių raketinių povandeninių laivų. Be to, paskutiniai šeši laivai – naujojo „Lafayette" tipo, su naujuoju raketos „Polaris A-2" variantu. „Minuteman" programos plėtotė ir atominių raketinių (kaip, beje, ir torpedinių) laivų statyba tęsėsi ir toliau tokiais pat beprotiškais tempais.

Apie tai, kad 1963 m. įvyks toks šuolis JAV raketinėje ginkluotėje, 1962-aisiais žinojo visi, kam apie tai norėjosi žinoti. Šių programų niekas neslėpė. Šios programos atvirai ir karštai buvo aptariamos Kongrese ir spaudoje. Tokio audringo kietuoju kuru varomų raketų vystymosi fone raketos su degalais „Thor" ir „Jupiter" jau nebeatrodė toks veiksmingas ginklas kaip anksčiau. Jos amerikiečiams buvo nebereikalingos. Degalais varomos raketos pilnos trūkumų: tenka ilgai užtrukti parengiant startui, būtina išlaikyti daugybę aukščiausios kvalifikacijos žmonių, ištisą ordą visokių mašinų, brangius ir sudėtingus starto kompleksus, kurie pernelyg pažeidžiami...

Tad buvo nuspręsta dar 1961-aisiais vidutinio nuotolio raketas „Thor" ir „Jupiter" iš ginkluotės po dvejų metų išbraukti, iš Didžiosios Britanijos, Italijos ir Turkijos išvežti. Apie tai, kad 1963-iaisiais raketos bus pašalintos ne tik iš Turkijos, bet dar ir iš Italijos bei Didžiosios Britanijos, buvo žinoma ne tik Kremliuje ir

Generaliniame štabe. Apie tai galėjo sužinoti kiekvienas, mokėjęs skaityti angliškai.

Tai štai: Chruščiovas išdėstė savo raketas Kuboje visai ne tam, kad amerikiečiai atsiimtų 15 raketų iš Turkijos. Jie jas ir taip po metų būtų paėmę. Ir ne tik iš Turkijos. Ar vertėjo privesti pasaulį prie pat branduolinės savižudybės slenksčio 1962-ųjų pabaigoje, jei buvo patikimai ir iš anksto žinoma, kad raketų Turkijoje problema savaime išsispręs 1963-iųjų pradžioje?

7

Mūsų propaganda bet kokį pralaimėjimą iškart paverčia pergale. Tuomet buvo paskelbta (o ne itin išmintingi tai kartoja ir po pusės amžiaus), kad:

- pirma, mes išgelbėjome revoliucinę Kubą nuo neišvengiamo įsiveržimo;
- antra, įpareigojome JAV pašalinti raketas iš Turkijos;
- trečia, privertėme prakeiktus amerikiečius pereiti nuo konfrontacijos prie taikaus sambūvio.

Visa tai tauškalai.

Ar draugas Fidelis Kastras, Kuboje pramintas Eržilu, buvo vertas, ar buvo verta visa jo „revoliucija" užeigų, lošimų namų, narkomanijos ir prostitucijos saloje to, kad dėl jų būtų sunaikintas visas pasaulis drauge su pačiu Fideliu ir jo revoliucija?

Ar vertėjo dėl 15 raketų Turkijoje, kurias ir taip buvo būtina pašalinti, rizikuoti žmonijos gyvavimu?

O jau apie taikų sambūvį geriau nė nebūtų užsiminę. Po Karibų krizės prasidėjo žmonijos istorijoje negirdėtos ginklavimosi varžybos. Amerikiečiai pasigamino 1000 raketų „Minuteman", į rikiuotę įvedė 41 atominį povandeninį raketinį laivą, kiekviename po 16 raketų „Polaris", sukūrė naujus strateginius bombonešius. Sovietų Sąjunga vijosi JAV, įsikandusi žąslus, kol gavo trūkį ir subyrėjo nuo

:o paties taikaus sambūvio bei nuosavo karinio pramoninio kom-plekso svorio.

Sovietiniai maršalai didžiuodamiesi pūtėsi: užtat pasiekėme paritetą!

Ir kam jiems paritetas, jei šalis subyrėjo nebeišlaikydama kalnų žaibiškai pasenstančių raketų, tankų ir povandeninių laivų?

Esminis momentas

Kalašnikovo automatas – nacionalinė Rusijos gėda.

Įsijunkite bet kurio televizijos kanalo naujienas Prancūzijoje, Didžiojoje Britanijoje, Tasmanijos saloje, Hondūre arba Katmandu ir – o stebuklas! – kiekvieną dieną kiekvienoje žinių laidoje jūs pamatysite Kalašnikovo automatą. Pasaulio istorija kuriama su šiuo automatu rankose, ir šis automatas turi rusišką vardą.

Kalašnikovo automatas įkomponuotas į kai kurių Afrikos šalių valstybinius herbus, pavyzdžiui, Mozambiko. Anksčiau būta Kongo herbo su Kalašnikovo automato siluetu. Kalašnikovo automatą teroristinės organizacijos pasirenka savo simboliu.

Kalašnikovo automatas įrašytas į Gineso rekordų knygą kaip labiausiai paplitęs mūsų planetos ginklas. Pasaulyje šiuo metu maždaug 100 milijonų Kalašnikovo automatų. Vienas kabo mano kabinete ant sienos. Kiekvieniems 60 Žemės planetos gyventojų – vienas „Kalašas“. Beje, Afrikoje berniukams jau duodamas naujas vardas – Kalašas.

Kalašnikovo automato gamybos teises Sovietų Sąjunga perdavė 18 šalių, daugiausia kaip neatlygintiną dovaną. Dabar dėl beprotiško savo dosnumo Rusija kasmet praranda du milijardus dolerių.

Jūs galite paprieštarauti: o štai šiandien naujienose nebuvo „Kalašo“!

Nesiginčysiu, taip kartais pasitaiko. Tačiau tada vietoj „Kalašo“ jūs pamatysite granatsvaidį „RPG-7“, Kalašnikovo kulkosvaidį „PK“,

tanką „T-54“, Vladimirovo kulkosvaidį, zenitinę sistemą „ZU-23“ arba šarvuotąjį transporterį „BTR-60P“.

Visa tai neatlygintinai būdavo perduodama kiekvienam, kuris pareikšdavo esąs – kovotojas prieš kapitalizmą. Ginklai būdavo perduodami su teise gaminti ir technologine dokumentacija, su nemokamu gamintojų ir vartotojų apmokymu.

Tai buvo daroma Sovietų Sąjungos sąskaita, sąskaita šalies, kurioje pusė gimdymo namų neturėjo karšto vandens, o pusė mokyklų – šiltų tualetų; šalies, nesugebančios išmaitinti savęs ir aprūpinti gyvenamuoju plotu savo karininkų. Tai darė šalis, kurios liaudis ėmė išsigimti, prasigėrė ir pradėjo išmirti. Tai darė šalis, nesugebėjusi pagaminti nieko kita, vien ginklus ir matrioškas. O nafta ir dujos – ne mūsų kūrinys. Gręžti žemėje skyles – didelio proto nereikia. Juo labiau kad skyles už mus vis dažniau ir dažniau gręžia „British Petroleum“.

Dabar pabandysime įsivaizduoti Afriką arba musulmonų pasaulį išvis be sovietinių ginklų ir konkrečiai be Kalašnikovo automato. O juk be jų pasaulis būtų buvęs kitoks.

Kodėl gi Sovietų Sąjunga prikimšo pasaulį ginklų? Jei ne Pasaulinės revoliucijos labui, tai dėl ko? Jau tikrai ne dėl materialinės naudos.

Tai štai, Kremliaus valdytojai gyveno vadovaudamiesi principu: MES NEGALIME GYVENIMO SAVO ŠALYJE PADARYTI TOKIO PAT VERTO KAIP IR PAS JUS, BET MES PASISTENGSIME JŪSŲ GYVENIMĄ PAŽEMINTI IKI MŪSŲ LYGIO.

Ir stengėsi. Tris ketvirčius amžiaus. Negailėdami savęs, kartodami užkalbėjimą: kad tik kaimyno namas sudegtų!

Ir atsiranda žmonių, su pasididžiavimu kartojančių: o juk mūsų automatas Mozambiko herbe!

Vis dėlto šuo pakastas visai kitoje vietoje. Ir aš jums tą prakeiktą vietą tuoj parodysiu. Bedžiūgaudami dėl „Kalašo“ atsiradimo Afrikos kunigaikštukų herbuose, kažkodėl išleidom iš akių, kad mums patiems turėti ginklų asmeniniam naudojimuisi buvo draudžiama. Sovietinėse parduotuvėse automatais neprekiaudavo. Ir ne tik au-

tomatais. Parduotuvėse buvo neįmanoma net ir paprasčiausio pistoleto nusipirkti. Ginkluoti galėjo vaikščioti čekistai, milicininkai ir kariškiai. Tačiau tik vykdydami tarnybines pareigas. Ir jei karininkui su mergina gatvėje pastojo kelią mažamečių vaikigalių šutvė, tai karininko garbę apginti jis galėjo tik kumščiais. O vaikigaliai puldavo tik turėdama aiškią kiekybinę persvarą. Ir apsiginklavę armatūros virbais.

Pašiurenkime didžiosios rusų literatūros puslapiais ir su nuostaba aptiksime, kad visi pamėgti mūsų veikėjai buvo ginkluoti. Minties žaibu pralėksime pradundėsime nemirtingais Tolstojaus ir Kuprino, Lermontovo ir Čechovo, Puškino ir Dostojevskio, Leskovo ir Saltykovo-Ščedrino kūriniais. Negali sulaikyti nuostabos: štai „Dubrovskyje", pavyzdžiui, yra epizodas, kai repetitorius prancūziokas pramogos dėlei įstumiamas į kambarį, kuriame – milžiniškas baisus lokys. Gauruočius apsiuostė, stojo ant užpakalinių kojų ir patraukė stačiai vargšo mesjė link. Tasai – ne kvailys, išsitraukė iš kišenės pistolečiuką, įstatė lokiui į ausį ir kad pokštelės. Meškis kaip stovėjo stačias ant užpakalinių, taip ir nuvirto aukštielninkas. Subėgo žmonės, tačiau nė vienam nekilo klausimų: o iš kur tu, mesjė, pistoletą ištraukei? Nejau pasienyje neišpurtė? O gal čia, pas mus, ginklą įsitaisei?

Sovietų Sąjungoje būtų apkaltinę. Ir pasodinę.

Tai štai, ponai, draugai ir brolyčiai, taip jau buvo priimta nuo seniausių laikų: laisvas žmogus – tasai, kuris ginkluotas. Daugelyje šalių buvo draudžiama turėti ginklų bepročiams, svetimšaliams ir vergams. O carinėje Rusijoje net svetimšaliai turėjo ginklą, kaip kad tas mesjė – revolverį. Tik vergams bet kurioje šalyje ir visais laikais buvo uždrausta turėti ginklų.

Ir Sovietų piliečiams drausta ginklą turėti. Laisvosios Rusijos piliečiams – taip pat.

Laisvosios Rusijos piliečiai, kuriai kategorijai save priskirtumėte? Svetimšalių ar bepročių?

Atsakau: jūs laikomi bepročiais ir svetimšaliais savo pačių šalyje.

O dar – vergais.

19 SKYRIUS

1

Taigi, kam raketos Kuboje?

Atsakymas paprastas: tam, kad būtų išspręsta Berlyno ir visos Vokietijos problema.

Sumanymo esmė: 1962-ųjų rugsėjį ir spalį Kuboje slapta išdėstyti galingą sovietinės kariuomenės grupuotę, prikimštą branduolinių šaudmenų. O 1962 m. lapkričio 12 d. draugas Chruščiovas turėjo atvykti į Kubą oficialaus vizito. Suprantama, atplaukti kreiseriu. Ir turėjo pasirašyti su Kuba sutartį dėl sovietinės kariuomenės dislokavimo šioje palaimingoje saloje. Visam pasauliui paaiškinti: štai kiek čia visko turime! O Sovietų Sąjungoje – dar daugiau! Jeigu jums, ponai, tokia kaimynystė kelia nerimą, galime mainytis: jūs išvedate amerikiečių kariuomenę iš Vakarų Vokietijos (o drauge – britų ir prancūzų kariuomenę), mes išvedame savąją iš Kubos.

Antraip...

Tačiau Džonas Kenedis žinojo, kad antraip nieko baisaus neįvyks. Neturi Sovietų Sąjunga raketų, kad galėtų apšaudyti Ameriką iš savo teritorijos, o tos, kurios Kuboje, itin lengvai pažeidžiamos. Kenedis buvo įspėtas, kad sovietų generolai ir maršalai gerai žino apie siaubingą sovietų atsilikimą raketų ir užtaisų srityje, todėl

karo nepradės. Ir todėl nėra reikalo bijoti Chruščiovo bato kulno bildesio į JTO tribūną, ir nėra jokio reikalo nusileisti jo reikalavimams. Tegul Chruščiovas pučiasi it kalakutas.

Kad galutinai neįvarytų Chruščiovo į kampą, Kenedis galėjo lengvai sutikti su 15 raketų išvežimu iš Turkijos, nes jos jau buvo nebereikalingos, nes jau ir taip buvo nuspręsta atsisakyti šių raketų.

Džonas Kenedis žinojo, kad visa sovietų grupuotė Kuboje – tai mainų fondas.

Pulkininkas Penkovskis tai įrodė amerikiečių ir britų žvalgybininkams pačiu paprasčiausiu pavyzdžiu. Dabar, žinodami visą jėgų išsidėstymą, mes ir patys galime tai apskaičiuoti ir įsitikinti tuo, kad grupuotė Kuboje buvo kuriama būtent mainų tikslais.

2

Tad į Kubą buvo pristatyti 164 branduoliniai šaudmenys.

Papildomai buvo rengiamasi permesti į Kubą raketų „8K11" brigadą (18 startinių kompleksų, kurių kiekvienam teko po pusantro komplekto raketų ir joms skirtų branduolinių užtaisų). Ten pat buvo pasirengęs keliauti ištisas laivynas, kuriame, be visa kita, buvo numatyta turėti 7 dyzelinius raketinius povandeninius laivus ir du raketinius eskadrinius minininkus. Tokiu atveju užtaisų skaičius Kuboje būtų perkopęs du šimtus.

Ir būtų buvę galima pradėti derybas, parodžius amerikiečių kontrolieriams: žiūrėkite, kiek užtaisų! Tikrinkite: jie tikri! Norite mainytis? Jūs atsiimate vieną diviziją iš Vokietijos, mes vieną užtaisą iš Kubos. Na, gerai, – du užtaisus už diviziją!

Tris! Nors ir penkis!

Tačiau prezidentas Kenedis žinojo tikrąją padėtį. Ir rengė kirtį sovietų raketų pozicijoms Kuboje.

Įsivaizduokime pasekmes, jei smūgis būtų buvęs suduotas 1962-ųjų spalį.

Paprasčiausias variantas – smūgis į sovietų raketų pozicijas lengvais ant denio bazuojamais šturmo naikintuvais A-4 „Skyhawk“.

Lėktuvėlis lengvutis, itin paprastas, kompaktiškas, ant lėktuvnešio bazuojantis net nereikia suglausti jo sparnų. „Skayhawk“ buvo fantastiškai patikimas. Važiuoklės gedimo atveju jis galėjo nusileisti ant dviejų pakabinamų degalų bakų. Be to, didžiausias greitis prie žemės – 1000 km/val. Kovinis spindulys – 1000 km.

Piloto kabina šarvuota. Dvi 20 mm automatinės patrankos ir 3720 kilogramų bombų, napalmo bakų, valdomų ir nevaldomų raketų.

„Skyhawk“ pateko į ginkluotę 1956 m. spalį; paskutinis lėktuvas pagamintas 1979-ųjų vasarį. Išliko amerikiečių laivyno ginkluotėje beveik pusę amžiaus, iki 2003-iųjų. Kitose šalyse lieka ginkluotėje iki šių dienų.

Tad štai įsivaizduokime šių mažų, vikrių ir aršių plėšrūnų antpuolį.

Iš viso Kuboje 60 strateginių užtaisų – pusantro kovinio komplekto 40-čiai raketų „8K63“ ir „8K65“ paleidimo sistemų. Tai baisus ginklas. Vienas megatoninės klasės užtaiso sprogimas virš didelio miesto – tai milijonai aukų.

Tačiau du pulkai raketų „8K65“ dar neatvykę. Amerikiečių laivynas blokavo Kubos prieigas. Laivai su šiomis raketomis pasuko namų link.

16 užtaisų vienos megatonos galingumo ir 8 užtaisai po 2,3 megatonos liko be nešančiųjų raketų. Pusė termobranduolinės galios, sutelktos Kuboje, – nenaudinga. Jos negalima panaudoti.

Kuboje buvo tik 24 raketų „8K63“ leistuvai ir jiems tinkami 36 užtaisai po vieną megatoną. Bet turėti pusantro kovinio komplekto nėra reikalo. Jei 24 paleidimo kompleksai kartelį suveiks, nepatikėsiu, kad kas nors jiems paskui leis pasirengti ir paleisti po antrą raketą.

Tad strateginis potencialas Kuboje – 70 megatonų, tačiau 1962 m. spalį realiai buvo galima suduoti tik 24 megatonų galingumo smūgį.

Dabar įsivaizduokime, kad JAV prezidentas nelaukė, kol raketos bus pakeltos į vertikalią padėtį ir pradėtos pildyti. Jis, tarkime, atakuoja pora šimtų naikintuvų „Skyhawk“. Ir net ne iš lėktuvnešių, o iš Floridos, Alabamos, Džordžijos aerodromų. Kiekvieno sovietinio paleidimo komplekso padėtis žinoma metro tikslumu. Vienos tonos skeveldrinių bombų visiškai pakaks išvesti iš rikiuotės bet kurį atvirą paleidimo kompleksą. O čia po dešimtį dantingų drakoniukų kiekvienam raketų leistuvui, po tris tonas bombų kiekvienam ir automatinių patrankų ugnis. Ir jokio branduolinio konflikto po to nebus.

O jei maža dviejų šimtų „skaihokų“, tai bus keturi šimtai. Arba šeši šimtai.

Ne veltui Chruščiovas praskydo, kai jam buvo pranešta apie tokią perspektyvą.

Palaukite, juk Kuboje dvi divizijos sovietinių zenitinių raketų „S-75“. 144 paleidimo kompleksai. Penki koviniai komplektai!

Tai, žinoma, taip, bet naikintuvui „Skyhawk“, kuris veikia žemai ir labai žemai, ypač smarkiai raižyto reljefo rajonuose, „skraidantys telegrafo stulpai“ nebaisūs. Raketos „S-75“ mažiausio pataikymo aukštis – 500 metrų. Tačiau tai lygioje vietovėje. O raižyto reljefo vietovėje susigrumti su netikėtai pasirodančiais vikriais lėktuvėliais dar sunkiau. Tik štai zenitiniams raketiniams kompleksams nuo „Skyhawk“ galėjo kliūti.

Tačiau Kuboje 40 sovietinių „MiG-21“! Tai galinga jėga. Tačiau aerodromas, kuriame įsitaisė 32-asis gvardijos naikintuvų pulkas, nebūtų paliktas nepastebėtas. O ir „skaihokai“ aiškiai būtų atvykę su pritinkančiu tokiam atvejui naikintuvų kortežu.

Sovietinėms strateginių raketų paleidimo sistemoms galėjo smogti lėktuvai F-4 „Phantom II“. 2008 m., kai buvo minimos pirmojo šios nuostabios mašinos skrydžio 50-osios metinės, ji vis dar buvo Vokietijos, Japonijos, Izraelio ir daugelio kitų valstybių, kurių niekaip neįtarsi nei skurdu, nei dėmesio savo arsenalui stoka, ginkluotėje. „Fantomo“ greitis du kartus viršija garso greitį. Karibų krizės

metu jis buvo karinės technikos stebuklas. 1961-aisiais „Fantomas“ pasiekė greičio rekordą mažame aukštyje – 1452 km/val. Šis rekordas išsilaikė 16 metų.

Žemai arba labai žemai skrendančiam prie tikslo artėjančiam „Fantomui“ nebaisūs nei „telegrafo stulpai“, nei „MiG-21“. „Fantomų“ smūgis per strateginių raketų leistuvus Kuboje galėjo būti suduotas tiek iš JAV teritorijos, tiek ir nuo lėktuvnešių, kurie galėjo laikytis toli už sovietinių kranto raketų kovinio skrydžio ribų. „Fantomas“ buvo pirmasis pasaulyje kovinis lėktuvas, gebantis be antžeminės taikymo stoties aptikti ir sunaikinti taikinius, esančius už matymo ribų. O jo krovinys – septynios tonos bombų ir raketų.

Tai patys paprasčiausi variantai. Netgi nenaudojant branduolinio ginklo. Tačiau buvo ir kitų, sudėtingesnių bei veiksmingesnių. Neutralizuoti 24 raketų „8K63“ leistuvus buvo kuo.

Ir ką draugas Chruščiovas būtų turėjęs po tokio antskrydžio? Jis būtų turėjęs šešis bombonešius „Il-28A“, branduolinių bombų nešančiuosius lėktuvus. Jei jie išliktų per pirmąją oro operaciją. „Il-28“ – gera mašina. Tačiau veikimo spindulys – iki tūkstančio kilometrų. Greitis – nesiekia garso greičio. Įsivaizduokime, ką gali padaryti šeši garso greičio nesiekiantys bombonešiai tūkstančio viršgarsinių naikintuvų absoliutaus viešpatavimo sąlygomis?

Betgi Chruščiovas Kuboje turėjo kitų branduolinių priemonių! Teisingai. Į jas ir atsigręšime.

Kuboje buvo trys divizionai nevaldomų taktinių raketų, turinčių 12 raketinių kompleksų „2K6“. Kovinis kompleksas – 24 raketos „3R9“ su skeveldriniu fugasiniu užtaisu ir 12 raketų „3R10“ su branduoliniu užtaisu. „3R10“ skrydžio nuotolis – 32 kilometrai. Komunistinės Kubos salos teritorijoje buvo įsikūrusi amerikiečių Gvantanamo karinė bazė. Vienas branduolinis užtaisas, suprantama, bus paleistas į amerikiečių karinę bazę. Čia kaip Tėve mūsų. Porą užtaisų – į jūrų desanto išlaipinimo rajonus. Jei tokių bus. O

likusiais užtaisais į ką šaudyti? Toliau Kubos teritorijos jie vis vien nenulėks. 12 branduolinių smūgių į Kubos salą, norint išgelbėti ją nuo prakeiktų imperialistų? Ir kam toji Kuba po tų smūgių bus reikalinga?

Dar 80 užtaisų, tai yra beveik pusė viso branduolinio arsenalo, buvo skirta dviem pulkams fronto sparnuotųjų raketų „FKR-1".

Kas tai yra – „FKR-1"? Tai nepilotuojamas skraidantis aparatas, sumažinta naikintuvo „MiG-15" kopija. Tačiau pakildavo šis daiktas ne iš aerodromo, o nuo gremėzdiško buksyruojamo startinio leistuvo, padedamas parakinio greitintuvo.

Sovietų Sąjungos teritorijoje kiekviename pulke buvo po 8 paleidimo įrenginius ir po du su puse kovinio komplekto, tai yra 20 raketų. Į Kubą buvo permesti du tokie pulkai, bet kiekvienam buvo duota po penkis kovinius komplektus. Iš viso dviejuose pulkuose 16 leistuvų, 80 raketų ir prie jų tiek pat branduolinių užtaisų.

O dabar pagalvosime: jeigu iš tiesų prasidės branduolinis karas, tai koks ten priešininkas leis iššauti po 5 raketas iš kiekvieno tų 16 gremėzdiškų pažeidžiamų leistuvų?

Branduolinis užtaisas – tai milžiniška materiali ir strateginė vertybė. 1962-aisiais „FKR-1" visiškai paseno tiek moraliai, tiek ir fiziškai. Šis sumažintas nepilotuojamas „MiG-15" skrido tiesiąja garso greičio nesiekiančiu greičiu. Bet kuris viršgarsinis naikintuvas galėjo jį skrendantį numušti. Tai kam reikėjo 80 nežmoniškai vertingų užtaisų atiduoti niekingam skaičiui pasenusių nešančiųjų raketų? Po penkias raketas nuo vieno leistuvo karo atveju vis vien neįmanoma paleisti, juo labiau į taikinius.

O ir kur jais šaudyti? Didžiausias „FKR-1" nuotolis – 125 kilometrai. Floridos vis vien nepasieksi. Triuškinti priešo grupuotes jūroje? Tačiau sparnuotoji raketa „FKR-1" tam nepritaikyta, ji neturi atitinkamų priešininko aptikimo ir nutaikymo priemonių. Apšaudymas raketomis „FKR-1" – tai šaudymas nuo žemės ir į žemę. Nejaugi visi 80 branduolinių užtaisų bus panaudoti Kubos žemėje jos revoliucinio proletariato išgelbėjimo labui?

Dar 6 užtaisus turėjo kranto priešlaivinių sparnuotųjų raketų „4K87“ pulkas. Tai vėlgi tas pats sumažintas nepilotuojamas „MiG-15“. Ir vėlgi garso greičio nesiekiantis. Ir lekiantis tokį pat atstumą. O laivų grupuotėms visai nėra reikalo laikytis šių raketų apšaudymo spindulio ribų. Juolab kad amerikiečiai apie šį spindulį dabar tiksliai žinojo.

Tad kartoju: 164 užtaisai ir jų nešančiosios raketos – tai mainų fondas, medžiaga, skirta išsiderėti amerikiečių ir jų sąjungininkų kariuomenių išvedimą iš Vakarų Vokietijos, o gal net iš visos Europos.

Buvo planuojama permesti į Kubą operatyvinių taktinių raketų „8K11“ brigadą. Bet ir jų šaudymo nuotolis – 150 kilometrų. Taigi ir jos nepajėgė amerikiečių kranto pasiekti. Todėl jas pasitelkus buvo galima vandenyne svaiginti ryklius, tačiau Amerikai jos negalėjo kelti pavojaus.

Į Kubą turėjo atvykti sovietų laivynas. Bet iš nepovandeninių laivų akvatorijose, kuriose vienvaldiškai viešpatauja priešininko aviacija, jokios naudos. Kaip ir iš dyzelinių povandeninių laivų akvatorijose, kuriose karaliauja priešininko laivynas ir aviacija.

Jeigu amerikiečiai nebūtų išmanę visų sovietinių raketų charakteristikų, tai su jais būtų buvę galima derėtis.

Bet amerikiečiai žinojo, kad mainų medžiaga – tai kažkas panašaus į fantą be saldainiuko. Jiems kažkas pristatė visiškai slaptas instrukcijas ir aprašus. Todėl parodomosios mūsų galybės, skirtos akims apdumti, jie nepabūgo.

3

Štai jau 50 metų iš pradžių Sovietų Sąjungos, o dabar jau Rusijos propaganda tvirtina: Kuboje mes laimėjome! Mes išgelbėjome Havanos Eržilą!

Imkime ir pasiklausykime propagandos, suvokdami, kad šiems vyrukams nurodomas tikslas ir daug mokama. Darbas jų toks: šlo-

vinti žygdarbius ir nuverstus kalnus. O iki soties prisiklausę jų kalbų, pasiklausysime labai aukšto rango liudininko, mačiusio Chruščiovą 1962-ųjų spalio 27-ąją.

Liudininkas – Semičastnas, Vladimiras Jefimovičius. Karinis laipsnis – generolas pulkininkas. Karibų krizės metu užimamos pareigos – KGB prie SSRS Ministrų Tarybos pirmininkas.

Jo pasakojimas: vyksta Sovietų Sąjungos aukščiausiosios vadovybės posėdis, įžengė Chruščiovas, sunkiai plojosi į krėslą ir palūžusiu balsu tėškė: „Viskas. Lenino reikalas pralaimėtas."

Generolo pulkininko Semičastno žodžius girdėjau savo ausimis, išsitiesęs priešais televizorių, vis įmesdamas malkų židinin ir gurkšnodamas belgišką alų „Leffe Brune". (Primygtinai siūlau. Nepamanykite, kad tai paslėpta reklama.) Semičastnas kalbėjo per „BBC". Kiekvienas pageidaujantis gali kreiptis į šią televizijos bendrovę ir pareikalauti įrašo. Šiais laikais paieška atliekama žaibiškai. Tik vardą įvesti: Se-mi-čast-nas.

Kas mane nuginklavo, beklausant pačios baisiausios žmonijos istorijoje baudžiamosios žinybos buvusio vadovo, – tai, kad Semičastnas nepasakojo apie Chruščiovo džiūgavimą dėl 15 pasenusių amerikietiškų raketų išvežimo iš Turkijos ir kad Kubos revoliucijos išgelbėjimas jo nedžiugino, nepralinksmino.

Beje, amerikiečių pažadas nepulti Kubos teisiškai niekaip nebuvo sutvirtintas. Vienas prezidentas pažadėjo, jį po metų nužudė, o naujasis mums nieko neskolingas, jis tokių pažadų nedalijo.

4

Tame pasitarime Kremliuje buvo ne tik greitai ir tiksliai nustatyta, kad Lenino reikalas, Pasaulinės komunistinės revoliucijos reikalas galutinai ir negrįžtamai pralaimėtas. Ten nutiko ir dar vienas epizodas, smarkiai pasukęs istorijos eigą netikėta vaga.

Išgirdę Chruščiovo žodžius, nuskambėjusius tarsi nuosprendis pasauliniam komunizmui, visi tylėjo. Tylėjo ir Chruščiovas, įsmeigęs žvilgsnį į lubas. O paskui staiga sugriebė sunkią krištolinę rašalinę ir sviedė ją tiesiai į galvą draugui Frolui Romanyčiui Kozlovui, tik išvakarėse grįžusiam iš Kremliaus gydyklos.

Frolas Romanyčius nuo skriejančios rašalinės išsisuko. Tačiau tai jo neišgelbėjo. Rašalinė, prašvilpusi pro ausį, atsitrenkė į sieną. O Frolas Romanyčius, šastelėjęs į šoną, susmuko. Ir jį vėl išvežė į gydyklą, iš kurios jis išeidavo trumpam laikui, bet darbo daugiau nebesiėmė.

Chruščiovas bandė išgelbėti Kozlovą taip, kaip sužvėrėjęs monarchas gelbėjo savo mirtinai sužeistą įpėdinį Repino paveiksle „Ivanas Rūstusis nužudo savo sūnų".

Išgelbėti nepavyko. Chruščiovas reikalavo, kad net sirgdamas Kozlovas liktų aukštuose postuose. Tačiau Kozlovas daugiau nebedirbo. Kozlovas lėtai geso.

Taip Kozlovo era baigėsi neprasidėjusi. Kozlovas mirė 1965 m. sausio 30 d. būdamas 56 metų amžiaus. O į atsilaisvinusią vietą buvo kilstelėtas Leonidas Iljičius Brežnevas.

Vietoj to kelio, kuriuo draugas Kozlovas ketino vesti Sovietų Sąjungą, šalis pajudėjo keliu, kurį nurodė draugas Brežnevas.

Tačiau bet kuriuo atveju tai buvo du keliai į vieną prarają.

5

Taigi Lenino reikalas pralaimėtas. Kas turėta galvoje?

O turėta tai, kad komunizmą Vakarų Vokietijoje buvo galima paskleisti tik po to, kai amerikiečiai ir jų sąjungininkai pašalins iš ten savo kariuomenes. Tai buvo galima organizuoti tik netikėtai įžūliai. Nepavyko. Jei taip, tai žvelgiant į netolimą istorinę perspektyvą buvo aišku, kad Vakarų Vokietija praris Rytų Vokietiją. Paskui laukia visos socializmo sistemos Europoje krachas. O tada jau ir Sovietų Sąjunga neilgai begyvuos.

Neturėdamas sąlygų plėstis, komunizmas žus, nes jis negali gyvuoti šalia normalios žmonių visuomenės, nes normali žmonių visuomenė rodo pavyzdį komunizmo pavergtiesiems.

Karibų krizė buvo paskutinis bandymas apgaule parengti Vakarų Vokietiją atsivertimui į komunizmą. Bandymas sužlugo. Vadinasi, nei Didžioji Britanija, nei Prancūzija, nei Italija, nei Graikija niekada nebus atverstos į komunizmą. Ir tai reiškia galą Sovietų Sąjungai. Po Karibų krizės Sovietų Sąjunga ilgai trūnys ir merdės, ji dar stovės kaip viduje išpuvęs baobabas. Bet vilties daugiau nebebuvo. Chruščiovas tai suprato 1962 m. spalio 27 d.

6

Po Karibų krizės padarinių karuselė įsisuko. Chruščiovas sugriovė pasitikėjimą SSRS viso pasaulio akyse: paslapčia įvežė raketas į Vakarų pusrutulį, o jį iš ten gėdingai išspyrė. Kas jį po šito gerbs?

Po tokio pralaimėjimo Chruščiovui kilo dar viena problema: ką daryti su sąmokslo dalyviais? Penkovskį bausti mirties bausme. Čia klausimų nekyla. O ką daryti su tais, kurie puikuojasi stambaus kalibro žvaigždėmis ant aukso antpečių?

Chruščiovas negalėjo visam pasauliui paskelbti, kad jo karvedžiai su juo nesutinka, kad generolai ir maršalai sabotuoja jo sprendimus. Todėl generolų ir maršalų teisti Chruščiovas negalėjo. Sąmokslo dalyvius reikėjo nubausti taip, kad nebūtų atskleistas armijos vadovybės nepritarimo aukščiausiosios valdžios veiksmams faktas. Todėl baudė ne tribunolu ir sušaudymu už valstybės paslapčių išdavimą priešininkui ir sąmokslą prieš aukščiausiąją valdžią, o švelniau – su formuluote „už prarastą budrumą".

Vyriausiasis artilerijos maršalas Varencovas neteko Sovietų Sąjungos didvyrio vardo ir buvo pažemintas į generolus majorus.

Armijos generolas Serovas (keturios žvaigždės) taip pat neteko Sovietų Sąjungos didvyrio vardo, jo laipsnis buvo pažemintas

į generolo majoro (viena žvaigždė). Gali būti, kad sąmoksle dalyvavo kiti aukšti karininkai, bet apie tai neturiu duomenų, nebent galiu tik spėlioti.

Tačiau ką daryti su paties aukščiausiojo rango ir pačių aukščiausiųjų pareigų sąmokslo dalyviais? Tai buvo Sergejus Semionovičius Biriuzovas. Laipsnis – Sovietų Sąjungos maršalas. Pareigos – Strateginės paskirties raketų kariuomenės vyriausiasis vadas.

Chruščiovas ilgai svyravo, abejojo, mąstė, svarstė. O 1963-iųjų kovą pakėlė Biriuzovo pareigas ir tapo šis Generalinio štabo viršininku.

Sprendimas buvo teisingas. Kariškiai nekentė Chruščiovo, kurio įsakymu iš armijos vienu metu buvo išvaryta milijonas du šimtai tūkstančių karių, kuriam paliepus tankais buvo traiškomi naujutėlaičiai bombonešiai kaip nereikalingi. O paskui buvo pjaustomi ir tankai. Išvaryti, atimti laipsnį, teisti Biriuzovą Chruščiovas negalėjo nieku gyvu. Tokiu atveju jis būtų praradęs paskutinę paramą armijoje. Todėl sprendimas paprastas: žinau, ką tu prieš mane buvai sumanęs, bet nešalinu tavęs iš postų, o keliu aukščiau. Žiūrėk! Vienas nusižengimas – ir galėsi zonose katiliuką tarškinti.

7

KGB vadas generolas pulkininkas Semičastnas piktinosi: kaipgi taip, maršalas Biriuzovas – sąmokslo dalyvis, beje, išsiskiriantis aukščiausiu kariniu laipsniu ir užimamomis pareigomis! O jį – paaukštinti!

Tik piktinosi Semičastnas privačioje aplinkoje. Atvirai nepaprieštarausi. Po juo pačiu krypo ir girgždėjo vyriausiojo šalies čekisto kėdė.

Viena vertus, viskas teisingai – Semičastnas pranešė apie Penkovskio bylą savo tiesioginiam viršininkui draugui Kozlovui. Betgi reikalas buvo susijęs su Sovietų Sąjungos ir viso pasaulinio komu-

nizmo likimu. Juk galėjo susigaudyti, kad Penkovskio sekimas užsitęsė tuo metu, kai ant kortos pastatyta viskas. Įskaitant žmonijos likimą!

Chruščiovas svyravo. Semičastną nušalinti buvo pavojinga. Žmogus savas, Chruščiovas jį asmeniškai atvedė į valdžią. Nušalink Semičastną, o ką į jo vietą pasodinsi? Ir kokie to, naujojo, planai? Ir su kuo susijęs? Ir kokį jis turi užnugarį?

Tačiau ir Semičastnui – medžiaga apmąstymams. Chruščiovas žino, kad Semičastnas kaltas. Todėl Chruščiovas gali nušalinti Semičastną bet kurią minutę. O Semičastnui trauktis iš tokio aukšto posto, iš tokių svaiginančių aukštumų niekaip nesinori.

Taip užsimezgė naujas sąmokslas, nukreiptas prieš Chruščiovą, kurio vienu iniciatorių ir organizatorių buvo KGB viršininkas generolas pulkininkas Semičastnas.

Esminis momentas

Visai nėra paprasta normaliam žmogui suprasti Pasaulinės komunistinės revoliucijos aršių šalininkų logiką ir psichologiją.

Štai vienas jų. Tai Julijus Aleksandrovičius Kvicinskis. Jis užėmė ypatingųjų pavedimų ambasadoriaus pareigas, vadovavo Sovietų Sąjungos delegacijai derybose su JAV dėl branduolinės ginkluotės apribojimo Europoje. 1986–1990 m. – SSRS ambasadorius Vokietijos Federacinėje Respublikoje. Paskui – pirmasis SSRS užsienio reikalų ministro pavaduotojas.

Štai jo požiūris:

> *Berlynas labai smarkiai gadino mums visą reikalą ir kainavo milžiniškus pinigus. VDR per Berlyną lėtai „kraujavo" ir reikalavo nepaliaujamo palaikymo mūsų išteklių sąskaita – pinigais, medžiagomis, maisto produktais ... Žinojau, kad pašalinus sieną viskas*

sugriūtų („Krasnaja zvezda“, 2008 m. birželio 30 – rugpjūčio 5 d.).

Ir Kvicinskis iškart rūsčiai kaltina tuos, kurie siūlė nugriauti Berlyno sieną.

Kaip suprasti šį žmogų? Rytų vokiečiai nenorėjo gyventi už spygliuotos vielos, sieną pašalinsi – VDR sugrius. Viskas buvo palaikoma vien prievarta, vien šūviais į nugarą tiems, kurie bandė pabėgti iš komunistinio rojaus. Sovietų Sąjungos tautos gyveno siaubingai skurdžiai todėl, kad jų sąskaita teko palaikyti nors bent kiek priimtiną gyvenimo lygį okupuotose šalyse.

Rytų vokiečiams to nereikia. Sovietų Sąjungos tautoms – irgi. Ši idiotiška sistema buvo reikalinga tik Kvicinskiui ir tokiems kaip jis.

1991-aisiais, kai šalis nusirito iki to, kad jau ir Maskvoje nebeliko maisto, Kremliuje atsirado grupė išminčių, kuri ekonominėms problemoms sugalvojo policinį sprendimą. Jei šalyje tuščios parduotuvės, vadinasi, nepatenkintuosius belieka traiškyti tankais. Ir iškart viskas susitvarkys.

Komunistų partijos Centro komiteto narys Julijus Kvicinskis nedelsdamas prisidėjo prie tų, kurie nusprendė traiškyti savo liaudį tankais. Kvicinskis vadovavo Sovietų Sąjungos užsienio reikalų ministerijai ir visiems ambasadoriams nurodė: paremti tuos, kurie Kremliuje, tuos, kurie Hitlerio pavyzdžiu pasiuntė prieš Maskvą tankus.

Tie paskutiniai vergovinės santvarkos gynėjai buvo išvyti iš Kremliaus. Užtat Kvicinskio karjera ėmė kilti vis aukštyn. Jis pateko į Valstybės Dūmą, tapo Dūmos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių užtikrinimo praktikos nagrinėjimo, jų užtikrinimo kontrolės užsienio valstybėse komisijos pirmininko pirmuoju pavaduotoju.

Ir štai draugas Kvicinskis pagrindiniame Rusijos kariškių laikraštyje įrodinėja, kad reikėjo išsaugoti Berlyno sieną, vadinasi, žudyti visus, įskaitant vaikus, kurie bando pasprukti iš komunistinio rojaus, o savo liaudį vynioti ant tankų vikšrų. Ir būtent jis budriai stebi: kad tik kurioje kitoje šalyje žmogaus teisės nebūtų pažeistos, kad tik kažkur kokios nors laisvės nebūtų apkarpytos.

20 SKYRIUS

1

Neseniai per vieną amerikiečių televizijos kanalą žiūrėjau debatus apie kankinimus.

Vienas politikas šneka: mes – amerikiečiai! Mes neturime teisės to daryti! Pas mus demokratija. Kankinimus draudžia Konstitucija.

O kitas jam: betgi tu pažiūrėk koks rezultatas! Vieną teroristą šiek tiek pakankinom – jis, gyvatė, prisipažino, viską išklojo, mes šitiek žmonių išgelbėjome, taip užkirsdami kelią teroristiniam aktui! Matai, kokia didelė nauda!

Jeigu šalyje, kuri save laiko demokratijos citadele, vyksta tokie debatai, jei kankinama (suprantama, visų naudos labui), nekreipiant dėmesio į debatus, tai jau patikėkite, kad Sovietų Sąjungoje abejonių, kaip pasielgti su pulkininku Penkovskiu, nekilo. Jis buvo kankinamas. Kankinamas ilgai, atkakliai, su pasimėgavimu.

O kad turėtumėte supratimą, kaip būtent, rekomenduoju apsilankyti bet kurioje šalyje, kuri kadaise buvo didžiosios ir nedalomos, laimingos ir galingos socialistinės sandraugos dalimi. Bet kurioje šalyje jums bus parodyti slaptosios policijos muziejai. Neseniai lankiausi Budapešte. Ten slaptosios policijos pastate kankinimų kameros buvo įrengtos didelio pilko namo pusrūsyje miesto

centre vaizdingame bulvare. Kariama buvo kameroje, kurios langas išeina į dviejų gatvių sankryžą. Per baltais dažais užteptą lango stiklą girdėti, kaip už lango praeiviai juokiasi, kaip automobiliai pypsi, kaip bilda tramvajai. Prieš mirtį visa tai buvo galima pajusti. O kad jūsų žvygsmu negąsdintų praeivių už lango, į burną įgrūsdavo kamuoliuką ir užrišdavo skuduru.

Tačiau pakorimo dar reikėdavo sulaukti. Kai kurios kameros ten – metro dvidešimties aukščio. Dar esama kamerų, kuriose šaltas vanduo iki kelių ar net iki juosmens. Kamerų, kuriose mušdavo guminėmis lazdomis, sienos nukabinėtos brezentiniais čiužiniais, kad jokie riksmai nedrumstų įstatymus gerbiančių piliečių ramybės. Na, o visa kita kaip visur pas mus. Padus degindavo ant elektrinės viryklės, priešams į pasturgalius kišdavo elektrinį lituoklį, taikydavo visokius tokius pat paprastus ir tiek pat efektingus tardymo metodus.

Jeigu taip dirbo mūsų klasės jaunesnieji broliai, tai neabejokite – „vyresniojo brolio" tardymo metodai buvo ne mažiau veiksmingi. Pulkininkui Penkovskiui visa tai teko pereiti.

O tada buvo imtasi jo sustiprinto parengimo teismo procesui. Su Olegu Penkovskiu dirbo įžymioji sporto draugijos „Dinamo" masažuotoja Katia, švelniai praminta „Gremžtu". Ji buvo visai nepastebima, neaukšto ūgio, tvirtai suręsta, atrodė jaunai, savo darbą mėgo.

Bet kuris masažuotojas ant jūsų kūno kaipmat ras kokių nors mazgelių, kuriuos reikėtų spustelėti pirštais, delno briauna arba alkūne. Spausti taip, kad rėktumėte. Vienų skausmingiausi taškai blauzdose, kitų – ant nugaros, o dar kitų – silpnoka klubų sritis. Profesionalai pačią perspektyviausią vietą per dvi minutes suras. Ir spaudys.

Katia „Gremžtas" turėjo savo profesinį braižą. Ji sukeldavo traukulius – baisius, nežmoniškus, gilius ir ilgai trunkančius.

1963 m. kovo 13 d. Olegas Vladimirovičius Penkovskis stojo prieš Aukščiausiojo teismo Karinę kolegiją. Į teisiamųjų suolą jį

palydėjo Katia „Gremžtas“. Paplekšnojo per petį: nenuvilk, o tai pats žinai, kas laukia.

Visi klausimai ir atsakymai buvo iš anksto parengti. Surepetuoti. Tačiau net jei Penkovskis ir nukrypdavo nuo scenarijaus teksto, nieko baisaus nenutikdavo – visi žmonės salėje savi, visi patikrinti ir specialiai tam atrinkti.

Kaskart, kai Penkovskis kiek nukrypdavo nuo teksto, teisėjas skelbdavo pertrauką, ir Penkovskis būdavo išvedamas į kambarį su labai gera garso izoliacija. Čia Katia „Gremžtas“ jam pareikšdavo, kad nukrypimai nuo parengto teksto neleistini.

Teismas truko tris dienas. Liaudis salėje rūsčiai smerkė išdaviką. Anuo metu ilgiausias laikas kalėti buvo 15 metų. Aukščiau to – mirties bausmė.

Prokuroras reikalavo mirties bausmės. Vis dėlto teismas, atsižvelgdamas į nuopelnus fronte, paskelbė nuosprendį – 15 metų kalėjimo.

Čia reikia būtinai paaiškinti apie tų, kurie buvo atrenkami sėdėti teismo salėje, parinkimo sistemą.

Valdžia pas mus, kaip žinoma, priklausė liaudžiai. O Komunistų partija tą liaudį vedė ir kreipė į naujas pergales bei žygdarbius. Partija – mūsų vairininkė.

Ir štai pačiu žemiausiu valdymo lygmeniu liaudis renka didžiausią autoritetą turinčius savo atstovus. Partija pasiūlo kandidatus iš tikrų tikriausių liaudies gelmių: Ivanovą, Petrovą, Sidorovą. Visi vienbalsiai ir draugiškai už juos balsuoja. Išrinktieji draugai imasi darbo. Du patyli, brangiosios partijos sprendimams pritaria ir drąsiai įgyvendina. O trečiasis pastebi, kad čia pas mus kažkas negerai. Štai čia reikėtų ištaisyti ir pagerinti. Partija sutinka: šaunuolis! Akylai pastebi trūkumus!

Tik jau kitą kartą šis akylasis į kandidatų sąrašą nebepateks. Sąraše bus tyleniai Ivanovas su Petrovu ir naujokėlis Nikolajevas. Ir liaudis už juos vienbalsiai balsuos. Paskui geriausias iš jų pateks į aukštesnio lygmens sąrašą ir liks jame tol, kol ko nors šiokio ar

tokio nepastebės ir nepasiūlys pagerinti. Suprantama, su juo sutiks. Tačiau kitą kartą jo tiesiog nebebus kandidatų sąrašuose. Jokiuose. Niekada. O kažkas vis kils aukščiau ir aukščiau. Iki pačios Aukščiausiosios Tarybos! Ir balsuos, balsuos, balsuos. Už tolesnį mokslo ir kultūros klestėjimą! Už nesugriaunamą tautų draugystę. Už darbo žmonių gerovės kėlimą. Už naują brangiosios Komunistų partijos generalinės linijos posūkį.

O kiekvienoje gamykloje, kiekviename ceche jau augo rezervas kadrų, trokštančių patekti į kokį nors sąrašą, pasirengusių dėl to plyšauti mitinguose ir susirinkimuose tai, ką šiuo metu plyšauti nurodyta: šiandien už Staliną prieš Trockį, rytoj už Chruščiovą prieš Staliną, paskui už Brežnevą prieš Chruščiovą. Ir taip visur.

Štai šie komunistinio darbo spartuoliai, triskart pertikrinti, keturiskart persijoti pro smulkų partijos kadrų politikos rėtį, ir buvo sodinami teismo salėse.

Tad štai šie vyrukai pasipiktino, kai teisėjas paskelbė Penkovskiui skiriąs 15 metų: kaip čia taip! Jis juk mūsų brangiąją valdžią išdavė!

Penkovskis buvo išvestas. Tuomet pasirodė teismo sekretorius ir nuramino darbo žmones:

– Parduotuvė, bufetas ir užsakymų stalas atidaryti iki vidurnakčio. Prašom nesistumdyti – visiems užteks. O dėl nuosprendžio, brangūs draugai, prašom nesipiktinti. Netrukus pakartosime.

2

Penkovskis buvo išvestas iš teismo salės. Čia buvo pranešta, kad tai kol kas ne teismas, o generalinė repeticija. Repeticijoje jis savo vaidmenį atlikęs nepakankamai užtikrinamai ir įtikinamai.

Pasirengimas naujam teismui truko dar du ilgus mėnesius. Su juo buvo surepetuotas kiekvienas sakinys, kiekvienas šūksnis, kiekvienas atsakymas į klausimą.

Jis buvo laikomas paeiliui dviejose skirtingose kamerose. Vienoje – maisto gausa, gaivus oras, karštas dušas ir minkšta švari lova. Antroji... Na, patys suprantate. Teismo repeticijos tęsėsi kasdien po 10–12 valandų. Tuomet – masažas. Raminantis, atpalaiduojantis, migdantis. Arba – nepakeliami traukuliai. Nagingoji Katia labai jau išmanias rankas turėjo. Atsižvelgiant į veiklos rezultatą laukė naktis arba vienoje, arba kitoje kameroje.

Ir tik tuomet, kai buvo galutiniai nustatyta, kad klientas teismui pasirengęs, kad nenuvils, jis vėl buvo pasodintas į teisiamųjų suolą. Vėl jį lydėjo rūpestingoji Katia: tu jau pasistenk...

Teismas vyko geriau už generalinę repeticiją. Ir atseikėjo nebe 15 metų, o aukščiausiąją bausmę. Iškart po proceso pasklido gandai apie tai, kad Penkovskiui suteikta malonė ir jis liko gyvas, kad jam buvo pakeista išvaizda ir duoti kiti dokumentai. Šie gandai sklando iki šiol; jų šaltiniu buvo daugkartinės proceso repeticijos, kurios baigdavosi palyginti švelnaus nuosprendžio paskelbimu.

Drauge su juo ant teisiamųjų suolo sėdėjo britų žvalgybos ryšininkas Grevilas Vinas (*Greville Wynn*). Jis gavo 8 metus, tačiau jau kitais metais buvo apkeistas į sučiuptą sovietų žvalgą.

Aš specialiai neminiu šios istorijos dalyvių amerikiečių ir britų. Jie patys apie daug ką papasakojo. O tai, kas liko nepasakyta, tegu iškapsto amerikiečių ir britų istorikai. Žinoma, jei juos tai domina. Mano uždavinys – iš visiems pažįstamų, visų akivaizdoje esamų gabaliukų sudėti vientisą mozaiką.

3

Apie tai, kad Penkovskį įdavė amerikietis, mums, būsimiesiems informacijos išgavimo ir analizavimo GRU karininkams, ne kartą kalbėjo Sovietų armijos Karo diplomatijos akademijos Pirmojo fakulteto dėstytojai. Buvo aišku, jog dėstytojų toks darbas –

įbauginti jaunus žvalgybininkus, kad dingtų noras perbėgti pas priešą: perbėgsi – o jie tave parduos kaip Penkovskį.

Vis dėlto mūsų dėstytojai su retomis išimtimis buvo protingi žmonės, todėl savo žodžius paremdavo faktais, su kuriais buvo sunku nesutikti. O faktai rodė tai, kad Penkovskis tapo kliuviniu JAV kariniam pramoniniam kompleksui.

4

GRU ir KGB – priešiškos viena kitai organizacijos.

Kaip Gestapas ir Abveras.

GRU išgaudavo priešininko paslaptis, KGB prižiūrėjo GRU. Mes visuomet būdavome greta. Ir čekistai šaipėsi: taigi mes jūsiškį Penkovskį išryškinome beveik metai iki suėmimo! Tai bent kvatojomės, besiklausydami kiekvieno jo žodžio per susitikimus su užsienio žvalgybininkais Maskvoje!

Dabar internetą užtvindė čekistų, sekusių Penkovskį, prisiminimai: tai bent kvatojomės...

Visi čekistai ištikimai ir nenukrypstamai tarnavo savo režimui, idiotų ir nusikaltėlių režimui. Šiam režimui jie prisiekė ištikimybę. Pulkininkas Olegas Vladimirovičius Penkovskis sudavė mirtiną smūgį valdžiai, kurią čekistai privalėjo ginti. O jie kvatojosi... Ir nieko nedarė.

5

Penkovskis buvo nužudytas. Tuo tarpu Sovietų Sąjungos irimo procesas jau didino apsukas. 1963-iaisiais sukilo Krivoj Rogas. Buvo sudegintas milicijos skyrius, ant telegrafo stulpo buvo pakartas milicininkas, šaudęs į žmones. Maištą teko malšinti ugnimi į maištininkus. Kurstytojai – tiksliau tie, kuriuos tokius parodė teisme, – buvo sušaudyti.

Tačiau sukilo Sumgaitas.

Įtampa augo, visa turėjo sprogti ir sugriūti. Ir tuomet Chruščiovas ėmėsi kraštutinių priemonių. Sovietų Sąjunga ėmė pirkti grūdus iš prakeiktųjų kapitalistų, daugiausia Amerikoje. 1963-iaisiais už įvežamus grūdus ir kitokius produktus Chruščiovas sumokėjo 520,3 tonos aukso.

Chruščiovas buvo išdavikas, liaudies priešas, Tėvynės išdavikas. Jei jis mažutę to aukso dalį būtų mokėjęs savo liaudžiai, tai šalyje būtų buvę gausybė grūdų, mėsos, sviesto ir viso kito. Tačiau Chruščiovas tvirtai laikėsi savo: tegu valstiečiai kolūkiuose pinigų negauna, tegu išsigimsta ir prasigeria, o auksą atiduosiu amerikiečiams. Tegu klesti Amerika. Tegu amerikiečių fermeriui būna gerai.

Taip ir buvo. Kiekvienais metais Chruščiovas, o paskui tie, kurie jį pakeitė, mokėjo Amerikai duoklę šimtais tonų aukso, kad jų pačių liaudis nusibaigtų skurde. Elgetas valdyti lengva.

Buvo suderinta paprasta sistema: auksas, kurį Kremliaus vadai mokėjo amerikiečiams, jau niekada nebegalėjo pas mus sugrįžti. Tai neatgaunamai prarasta. O kviečiai – produktas, kurio atsargas galima papildyti. Amerikoje kitais metais užaugdavo nauji kviečiai. Ir juos vėl parduodavo už auksą.

Sovietų Sąjunga gamino vis naujas raketas ir povandeninius laivus, tankus ir kovinius lėktuvus. Tam, kad būtų galima atremti galimą puolimą: atiduosim paskutinį skatiką, užtat prištampuosim raketų. Kad tik nebūtų karo. Betgi Amerikai nebuvo jokio reikalo pulti kvailius, kurie gera valia atiduoda savo lobius. Kam juos pulti, kai jie ir taip tvarkingai moka duoklę?

6

O Sovietų Sąjunga rengėsi sutriuškinti prakeiktą kapitalizmą. Sovietų Sąjunga gamino povandeninius laivus ir raketas, tankus ir

strateginius bombonešius. Vis daugiau ir daugiau. Sovietų Sąjunga visą pasaulį aprūpino Kalašnikovo automatais. Sovietų Sąjunga rėmė bet kokius kovotojus prieš kapitalizmą, bet kokius ekstremistus ir teroristus. Ir mes dainavome: neturime mes kito kelio, rankose gniaužiam šautuvą.

Kito kelio išties nebuvo. Reikėjo sunaikinti prakeiktą kapitalistinę aplinką. Priešingu atveju Sovietų Sąjunga neišvengiamai turėjo sugriūti, nes laisvos ekonomikos pranašumai prieš biurokratinę buvo pernelyg akivaizdūs.

Tačiau mūsų vadai, neįtikėtinas sumas sukišdami į ginklų gamybą ir kovotojų su kapitalizmu rėmimą visame pasaulyje, nesusimąstydavo ganėtinai paprastu klausimu. Jei mes galų gale sutriuškinsime kapitalizmą, tai kas gi mus tuomet maitins?

7

1962-ųjų spalis – Sovietų Sąjungos vystymosi apogėjus. Aukščiausias skrydžio taškas.

Toliau prasidėjo slydimas žemyn. Vadai suprato: reikia kažką kažkaip keisti. Visų pirma – Chruščiovą. Sąmokslas brendo.

1964-ųjų spalį Chruščiovas ilsėjosi Juodosios jūros pakrantėje. Tuo metu be jo žinios buvo sušauktas Centro komiteto plenumas. Ir Chruščiovas mandagiai paprašytas sugrįžti į Maskvą.

Chruščiovas įsiuto. Kaip? Koks plenumas? Kodėl nebuvo pranešta?

Chruščiovui niekas nieko neaiškino: sugrįžk, laukiame.

O Chruščiovo apsauga – tai KGB. Chruščiovo apsauga pavaldi generolui pulkininkui Semičastnui.

Visas vyriausybinis ryšys – tai irgi KGB. Jis irgi pavaldus generolui pulkininkui Semičastnui.

Ir visas vyriausybinis transportas – laivai, traukiniai, lėktuvai, – visa tai KGB.

Chruščiovas – karštagalvių draugų šaltomis širdimis[4] rankose. Jis atskrido į Maskvą. Ir čia 1964 m. spalio 13 d. žmonės, kuriuos Chruščiovas pats pakėlė iš purvo tiesiai į valdžios aukštumas, išsakė jam viską, ką apie jį mano. Tą dieną Chruščiovas buvo išmestas iš visų postų. Kitą dieną, spalio 14-ąją, partijos sprendimas buvo oficialiai įformintas.

Po penkių dienų, 1964 m. spalio 19-ąją, SSRS ginkluotųjų pajėgų Generalinio štabo viršininkas Sovietų Sąjungos maršalas Sergejus Semionovičius Beriuzovas žuvo lėktuvo katastrofoje.

Kol Chruščiovas buvo valdžioje, jo niekas nelietė, tačiau Penkovskio bylos nepamiršo ir jam neatleido.

Esminis momentas

Dažnai girdžiu: betgi pati idėja teisinga! Tiesiog didžios idėjos įgyvendinimas nusikalstamas ir idiotiškas.

Nesiginčysime. Vis dėlto atkreipsime dėmesį į tendenciją. Didžios idėjos įgyvendinimo labui visame pasaulyje žuvo šimtai milijonų žmonių. Tačiau visur, Sovietų Sąjungoje ir Albanijoje, Kinijoje ir Kuboje, Šiaurės Korėjoje ir Vengrijoje, Rumunijoje ir Kambodžoje, Vietname ir Etiopijoje nesuskaičiuojami bandymai įgyvendinti didžiąją idėją visada baigdavosi tuo pačiu rezultatu: sienos uždarytos, visuotinis biurokratijos siautėjimas, konclageriai, nesibaigiančios eilės, visa ko stoka, badas, masinis žmonių naikinimas, slaptosios policijos visagalybė, nuolatinis įskundinėjimas ir šalį valdantis didysis vadas, kuris pasitraukdavo iš posto tik po perversmo arba mirties.

Ištisą šimtmetį bandymų (ir kankynių) niekam nieko gera neišėjo: vien tik žėrintis akinantis rytojus su pilka ir purvina šiandiena.

Tad imkime ir pasvarstykime: ar galėjo idėja būti didi, jei visi jos šalininkai – nusikaltėliai ir kvailiai?

[4] Taip, būtent taip, nors dainoje dainuojama atvirkščiai – *aut. past.*

21 SKYRIUS

1

Vis dėlto ir Semičastnui nepavyko. Bet kokį sąmokslą rengia grupė. Sąmokslininkai, užgrobę valdžią, iškart puola ją dalytis. Grupėje kaipmat prasideda negailestinga kova, kurioje išlieka tik vienas. Visus kitus jis nužudo arba išspiria iš valdžios viršūnių.

Vienas aktyviausių sąmokslo prieš Chruščiovą iniciatorių bei dalyvių KGB generolas pulkininkas Semičastnas netrukus po Chruščiovo sėkmingo nuvertimo išlėkė iš savo posto ir buvo nušalintas nuo šalies valdymo.

2

Po Karibų krizės ir Chruščiovo nuvertimo Sovietų Sąjunga glebiai įžengė į istorinį laikotarpį, kurį net oficialioji propaganda vadina sąstingiu. Sąstingis tęsėsi ilgai. Tačiau dėl keistos likimo užgaidos Sovietų Sąjunga iškart nesubyrėjo būtent Chruščiovo pastangomis.

Stalinas laikėsi nuomonės: prekiauti ištekliais – prekiauti Tėvyne. Ir neprekiavo. Gamtos ištekliai buvo tiekiami į Raudonosios

armijos okupuotas šalis ne dėl gaunamos naudos, bet dėl toli siekiančių politinių tikslų.

Tas pat kalbant apie išteklių tiekimą Hitleriui. Tai buvo daroma ne dėl pelno, o tam, kad Hitleris mums padedant sutriuškintų demokratines Europos šalis.

O Chruščiovas iš rytų į vakarus nutiesė vamzdį. Visa Sovietų Sąjungos ekonomika buvo pasodinta ant to vamzdžio. Todėl Sovietų Sąjunga nesugriuvo greitai, todėl puvimo procesas tęsėsi dar tris dešimtmečius.

Bet šalis po truputį grimzdo į liūną. Buvo dvi išeitys: nieko nesiimti arba veržtis iš akivaro.

Jei nesiimsi nieko, tai taip pamažu ir įtrauks.

Jeigu muistysies, įtrauks greitai.

Brežnevas nieko nedarė ir laimingai valdė 18 metų. Po jo dar du senoliai pasirinko tą patį kelią.

O Gorbačiovas ėmė muistytis...

3

Jei pulkininkas Penkovskis nebūtų įvykdęs savo istorinės misijos, tai mūsų gyvenimas būtų buvęs visai kitoks. Jei išvis būtų.

Suprantama, kad amerikiečiai niekada nepripažino, jog tai, kad „sudegė" žmogus, išgelbėjęs pasaulį, slegia jų sąžinę. Tik kai kurie tyrinėtojai pamini JAV nacionalinio saugumo centro darbuotoją Džeką Danlepą (*Jack Dunlap*), kuris ir įdavė Penkovskį. Betgi ir jo užnugaryje kažkas stovėjo.

Prašom man pretenzijų nereikšti, po teismus manęs netampyti, aš šio vardo neminėjau. Tik priminiau, kad kai kurie Vakarų tyrinėtojai šį vardą mini.

Vis dėlto tikiu, kad kada nors Penkovskio istorija bus aprašyta ir iš tos, mums nematomos dalies.

Sovietiniams čekistams reikėjo nuslėpti faktą, kad informaciją apie Penkovskį gavo iš anapus vandenyno. Dėl to buvo suregzta istorija apie tai, kaip Maskvoje buvo sekama anglė moteris su vaiku, prie kurios prisigretino žmogus ir ištiesė saldainių dėžutę. Girdi, paskui jį pasekė, nustatė asmens tapatybę, ėmė stebėti.

Atseit mes patys, be pašalinių pagalbos viską išsiaiškinome.

4

Kremliaus propaganda padarė visa, kas įmanoma, ir net daugiau, pristatydama pulkininką Penkovskį kaip niekšą ir šunsnukį. Jau proceso metu ant jo gausiai liejo purvą – esą jis švaistęs gyvenimą girtuokliaudamas, pateikė pavyzdžių: gėręs restorane šampaną iš moteriško batelio...

Prokuroras ir teisėjai atvirai melavo. Jų darbas buvo parodyti, kad Penkovskis nieko įdomaus negalėjo žinoti ir nežinojo. Rinko kažkokius gandus ir perdavinėjo amerikiečių ir britų šnipams. Apie tai, kad Penkovskis buvo GRU karininkas, tylėjo. Apie GRU buvimą tuomet šalyje mažai kas žinojo. Penkovskio byla teisme nebuvo siejama nei su Karibų krize, nei su SSRS ginkluotųjų pajėgų aukščiausiųjų vadovų veikla. Viskas buvo pateikiama paprasčiau: Vakarų radijo stotys šmeižia mūsų laimingą gyvenimą, o gandus joms tiekdavo Penkovskis.

Tačiau niekas neatsakė į paprastą klausimą: kodėl gi jis nepabėgo, nors dažnai lankydavosi Paryžiuje ir Londone? Už savo informaciją jis būtų gavęs milijonus. O Maskvoje jis negalėjo ūžauti ir švaistyti užsienio žvalgybų pinigus. Ne tokia GRU karininko tarnyba, kad laiką tuščiai švaistytų, laiko girtauti niekas neskiria, o ir kiekvienas yra stebimas. Nepasiautėsi.

Prie sovietinės propagandos prisidėjo amerikietiškoji. Tie, kuriuos jis išgelbėjo, tie, kurie jį įdavė, apskelbė Penkovskį bepročiu ir fanatiku. Jis esą siūlęs, kad amerikiečiai suduotų Maskvai branduoli-

nį smūgį. Mes ir tuo patikėsime. Maskvoje Penkovskio laukė mylima žmona ir mylima duktė. Nagi suduokite joms branduolinį smūgį!

Pats Penkovskis nuolatos grįždavo į Sovietų Sąjungą. Tikriausiai prašė: jūs, vaikinai, palaukite, leiskite man į Maskvą parskristi, o jau tada ir vožtelėkit termobranduoliniu užtaisu...

Amerikiečių propagandos interesai akivaizdūs: jei jau žmogų išdavė, tai juk negalėjo jis būti geras.

5

Pastaraisiais metais suklestėjus internetui Maskvos propagandos pramanai siaubingumu pranoko patys save. Tinklas jų perpildytas.

Pasakojama, jog būdamas Turkijoje, Penkovskis esą prekiavęs aukso dirbiniais turguje, kibęs prie užsieniečių, kad jį užverbuotų, paskui nuėjęs į turkų kontržvalgybą, papasakojęs, kas buvęs GRU rezidentu Turkijoje, rezidentas buvo išvarytas, o Penkovskis užėmęs jo vietą. Tik pamanykit, koks baisus niekšas!

Skamba baisiai. Ir mes, žinoma, visu tuo patikėsime. Bet patikėję pakliūsime į visišką aklavietę.

1955–1956 m., kai Olegas Vladimirovičius Penkovskis dirbo Turkijoje, galiojo 1926-ųjų Baudžiamasis kodeksas. Ten buvo 107 straipsnis „Spekuliacija“, tai yra „žemės ūkio produktų ir plataus vartojimo prekių supirkimas bei perpardavimas privatiems asmenims“. Nupirkai kaime iš valstiečio maišą bulvių, pardavei jį ir... gavai kaliūzės.

Visame pasaulyje pirkimas ir pardavimas – ekonominio gyvenimo pagrindas. Sovietų Sąjungoje, jei parduotuvėje nusipirkai palaidinukę viena kaina ir pardavei kita, tai jau kriminalinis nusikaltimas.

O jei pardavei ta pačia kaina? Šiuo atveju teismams buvo pateiktas išaiškinimas: jei pardavė ta pačia kaina ar net mažesne kaina –

vis vien sodinti! Prekybinės operacijos rezultatas neturi reikšmės, reikšmingas pats kėslas. O kėslas buvo žinomas – užsidirbti! Todėl kaltininkus – į lagerius! Tik jei nusipirko, o parduoti nespėjo? Tuomet, jei teismas nuspręs, kad buvo ketinama parduoti, – gresia belangė. Tik kita formuluote: už rengimąsi spekuliacijai.

1932 m. rugpjūčio 22 d. 107 straipsnis buvo sustiprintas SSRS Centrinio vykdomojo komiteto ir Liaudies komisarų tarybos nutarimu. Nuo tada už žemės ūkio produktų ir plataus vartojimo prekių (tai yra adatų ir žirklių, muilo ir degtukų, gėlių puokštės ir ridikėlių ryšelio supirkimą ir perpardavimą priklausė koncentracijos stovykla nuo 5 iki 10 metų, su turto konfiskavimu ir be teisės taikyti amnestiją.

Koncentracijos stovykla – čia ne mano perlenkimai. Skaitykite 1932 m. rugpjūčio 22 d. nutarimą, būtent tai ten parašyta. Atkreipsime dėmesį į datą. 1932-ųjų rugpjūtį Adolfas Hitleris prarado bet kokią viltį ateiti į valdžią, o pas mus jau konclageriai klestėte klestėjo. Ir ne už bandymą nuversti valdžią ten buvo sodinama, o už socialistinės ekonomikos žlugdymą, pasireiškiantį morkų ir agurkų pardavinėjimu. Tuos, kurie mąstė apie valdžios nuvertimą, sušaudydavo.

Prekiauti Sovietų Sąjungoje turėjo teisę tik valstybė – kainomis, kurias nustatydavo vyriausybė. Valstietis galėjo pardavinėti tik tai, ką pats užaugindavo. Tačiau visi valstiečiai buvo suvaryti į kolūkius.

Kurlink lenkiu? Prie legendų apie tai, kad pulkininkas Penkovskis turkiškame turguje prekiavo aukso dirbiniais. Klausimas draugams čekistams: jūs, piliečiai, apie tai tuomet žinojote? Ir nieko nedarėte?

Vyriausioji žvalgybos valdyba, kurioje tarnavo Penkovskis, užsiėmė, kaip matyti iš jos pavadinimo, žvalgyba.

O Valstybės saugumo komitetas, kaip matyti iš jo pavadinimo, sprendė valstybės saugumo klausimus. Vyrukai įsiklausydavo: kas ambasadoje anekdotą apie draugą Chruščiovą papasakos; uostinėjo: kas mažumą padaugino diplomatinio priėmimo metu; žvalgėsi:

kas su svetima žmona susimirkčiojo. Tai sudarė jų darbo esmių esmę. Už tai vyrukai gaudavo ordinus ir žvaigždes ant antpečių. Tik štai jie staiga sužino, kad sovietų pulkininkas turguje prekiauja aukso dirbiniais. Bet jie nieko nesigriebė!

Jeigu tai tiesa, tai reikia juoktis ne iš pulkininko Penkovskio, o iš tingių ir kvailų čekistų. Jei tai tiesa, tai visą KGB reikėjo išvaikyti, o vadovybę – teisti. Pulkininkas vykdo kriminalinį nusikaltimą, o ištižėliai iš KGB neatlieka tiesioginių savo pareigų.

Neteisėta tauriųjų metalų apyvarta, juo labiau aukso pardavimas užsieniečiams, Sovietų Sąjungoje nebuvo laikomi paprasta spekuliacija. Už spekuliavimą valiuta ir auksu Chruščiovo laikais sušaudydavo. Ir štai budrieji čekistai turi progą pasižymėti, bet bijo pasinaudoti valdžia.

Tai gal Penkovskis turėjo aukštai sėdinčių globėjų?

Nesijaudinkite: būtų buvę pasodinti ir globėjai. Viršūnėse vyko arši kova dėl valdžios. Jei būtų buvę pranešta, kad toks ir toks maršalas arba toks ir toks generolas globoja aukso kontrabandą, tai globėjas būtų skridęs drauge su vykdytoju į tas pačias vietas, kur dirbamas fizinis darbas gryname ore. Gal net toliau.

O galbūt čekistai tada viso to nežinojo. Jie sužinojo paskui. Tarkim. Bet leiskite paklausti: kada sužinojo ir iš kur? Po pusės amžiaus nuvažiavo į Turkijos turgų, apklausė liudytojus, prisimenančius prekiaujantį pulkininką, ir dabar išklojo viską internete?

6

Išvis juokinga istorija apie tai, kaip Penkovskis Turkijoje kibo prie užsieniečių, kad jį užverbuotų į kokią nors užsienio žvalgybą.

Tokie bandymai – gryniausias Tėvynės išdavimas. Tai 58-1 straipsnis. Tai sušaudymas. Pakartosiu klausimą: draugai čekistai, ir jūs apie tai tada taip pat žinojote? Ir nieko nedarėte? Ar tai jūs paskui atbuline data sugalvojote?

Ir jau visiškai juoką kelianti istorija apie tai, kaip Penkovskis savo viršininką turkų kontržvalgybai įdavė.

Įsivaizduokite besąs turkų kontržvalgybos šefo vietoje. Jo uždavinys – kovoti su šnipinėjimu. Visų pirma – su sovietiniu. Pats tikriausias, pats geidžiamiausias kovos būdas – pričiupti sovietinį žvalgybininką bedarant ką nors netinkama ir perverbuoti. Tada informacija plauks tiesiai iš pirmų rankų: kas kuo rezidentūroje užsiima.

Pavyzdžiui, pasigėrė sovietinis diplomatas, pridarė kvailysčių, ir agentūra tyliai prie jo prisiartina: nesijaudink, brangusis, niekam nepranešim, viską pamiršim... Kitas diplomatas permiegojo su svetima žmona – jam irgi galima pateikti verbavimo pasiūlymą...

O čia staiga sovietų pulkininkas iš karinio atašė aparato, tai yra žvalgas, kuriam ant kaktos žvaigždė degte dega, turguje aukseliu prekiauja, daro nusikaltimą, už kurį Sovietų Sąjungoje statoma prie sienos. Tai nejaugi turkų kontržvalgyba jo nepastebėjo, nejaugi pinigų nepasiūlė, jei jau pulkininkui jų taip verkiant reikia? Jei savo pinigų stygių visiems aplinkui rodo?

Paskui šis pulkininkas tariamai pats nuėjęs į turkų kontržvalgybą ir išklojęs, kas toksai GRU rezidentas, kur rezidentas galėjo palikti pėdsakų, už kokius žygdarbius jį galima išgrūsti lauk. Ir turkų kontržvalgyba esą rezidentą išvijusi, o Penkovskis stojęs į jo vietą.

Palaukite... Ir turkų kontržvalgyba paskui nečiupo Penkovskio už baltos sėdynės? Ir nepareikalavo, kad jis tęstų darbą?

Jeigu jūsų šalyje pas jus ateis priešų pulkininkas ir išduos valstybines paslaptis, jūs jam padėkosite ir taikiai paleisite? Taigi jis pats kabliuką prarijo! Taigi jis pats kompromituojančią medžiagą jums ant lėkštelės atnešė. Taigi jam dabar nebėra kur dėtis. Jis juk įkliuvo!

Nejaugi turkų kontržvalgyba tokia kvaila? GRU pulkininkas tapo išdaviku, pats atnešė medžiagos apie savo vadą. Tačiau kartu atnešė į kontržvalgybą medžiagą dėl savo paties sušaudymo. Už tokius dalykus Sovietų Sąjungoje, o ir bet kurioje kitoje šalyje, po ilgų

kankinimų pribaigia. Nejaugi turkų kontržvalgyba nepasinaudojo tokia galimybe? Nejaugi savanoriškos išdavystės faktu neprispaudė pulkininko prie sienos?

Ne, piliečiai, tai ne turkų kontržvalgyba tokia kvaila. Visi šie pasakojimai – tų, kurie tokias istorijas kurpia, kvailumo liudijimas.

Jeigu visa tai tiesa, tai imkime ir pasijuokime iš šauniųjų mūsų čekistų, bebaimių žmonių protingomis akimis su nuovargio pėdsaku... Jie žinojo, kad sovietų pulkininkas perduoda turkų kontržvalgybai visiškai slaptus duomenis apie GRU rezidento darbą Turkijoje, bet šiaudadūšiai čekistai, sulaužę priesaiką Tėvynei, nevykdė savo tarnybinių pareigų.

Taip pat atkreipkite dėmesį į tai, kad sovietų karinė žvalgyba net po to, kai GRU viršininkas armijos generolas Serovas buvo nušalintas nuo pareigų ir jo laipsnis pažemintas iki generolo majoro, ne tik nepamiršo Penkovskio šeimos, bet ir padėjo jo žmonai bei dukrai. Pagalbos, dažnai neviešos, buvo sulaukiama ir iš aukštesnes pareigas užimančių globėjų: pavyzdžiui, Penkovskio turtas, nepaisant nuosprendžio ir pagal veikiančius įstatymus skiriamos bausmės[5], buvo paliktas jo šeimai; Penkovskio duktė galėjo įstoti į MGU, svarbiausią šalies universitetą, kurio durys valstybinių nusikaltėlių giminaičiams tais laikais buvo užtrenktos.

GRU apie Penkovskį buvo žinoma, juo didžiuojamasi, jis buvo mylimas.

7

Didžiųjų Sovietų Sąjungos pasiekimų kosmose laikais liaudyje gyvavo ir oficialiosios propagandos vis buvo pakurstoma legenda apie kažkokį ypatingą stebuklingą raketinį kurą, kuris leidžia

[5] 1960 m. RSFSR baudžiamojo kodekso 64 straipsnis „Tėvynės išdavimas" kaip aukščiausią bausmę nustatė mirties bausmę su turto konfiskavimu.

Sovietų Sąjungai užtikrintai išlaikyti pirmaujančias pozicijas užkariaujant visatą.

Pats oficialiausias Sovietų Sąjungos rašytojas buvo Aleksandras Borisovičius Čakovskis, Stalino, Lenino ir Valstybinės premijų laureatas, Socialistinio darbo didvyris, septynių ordinų kavalierius, tarp jų – keturi Lenino ordinai, Komunistų partijos Centro komiteto narys, SSRS Aukščiausiosios Tarybos deputatas, Rašytojų sąjungos valdybos sekretorius ir t. t., ir t. t. Olego Penkovskio mirties bausmės metais rašytojas Čakovskis spausdino apysaką „Tolimos žvaigždės šviesa“. Siužeto pagrindu paimta istorija apie tai, kaip moteris mokslininkė itin uždarame moksliniame centre kuria kažkokius visiškai neįprastus raketinius degalus.

Nedelsiant buvo susuktas filmas tuo pačiu pavadinimu. Filmą kūrė pats Ivanas Pyrjevas, Stalino numylėtinis, autorius šedevrų apie laimingą ir laisvą kolūkinį gyvenimą, apie dailutes kiaulių augintojas su ištaigingomis šukuosenomis, nupudruotais ir išdažytais angeliškais veideliais ir išpuoselėtais lakuotais nagais, apie Kubanės kazokus, dainuojančius ir šokančius, o pertraukose tarp solinių ir grupinių šokių nuimančius gausius derlius.

Apysakos, o po jos ir filmo „Tolimos žvaigždės šviesa“ pasirodymas sutapo su keistais reiškiniais sovietinėje kosmoso programoje. Nelauktai po truputį, o vėliau vis akivaizdžiau ėmė reikštis SSRS trypčiojimas, o paskui ir atsilikimas nuo JAV.

Ir liaudžiai buvo pranešta: niekšas Penkovskis pardavė mūsų raketinių degalų paslaptį!

Tačiau...

Visi sovietiniai kosminiai pasiekimai buvo įgyvendinti pasitelkus „Nuostabųjį septynetuką“ – Koroliovo raketą „R-7“ (ji taip pat ir „8K71“) bei jos atmainas.

O skraidė „septynetukas“, varomas žibalu. Koroliovą aplenkė didis vokietis Verneris fon Braunas, sukūręs Amerikai galingiausią žmonijos istorijoje raketą „Saturn-5“.

Bet ir ši raketa taip pat skraidė varoma žibalu.

Todėl norint patikėti pasakojimais apie tai, kad Penkovskis pardavė Amerikai mūsų raketinio kuro paslaptis, teks pripažinti, jog jis pardavė žibalo gamybos paslaptį.

Juk iš tikrųjų Amerika smarkiai aplenkė Sovietų Sąjungą kurdama kietąjį kurą kovinėms raketoms.

1959 m. balandžio 20 d. įvyko pirmasis sėkmingas raketos, varomos kietuoju kuru, „Polaris A-1" startas.

1960 m. balandžio 14 d. – pirmasis sėkmingas šios raketos paleidimas iš atominio povandeninio laivo „George Washington", šiam išplaukus į vandens paviršių.

1960 m. liepos 20 d. raketa „Polaris A-1" sėkmingai paleista iš vandens.

1960 m. lapkričio 15 d. raketa „Polaris A-1" buvo įtraukta į ginkluotę.

Po 20 metų, 1980 m. spalį, Sovietų Sąjungoje bandomajai eksploatacijai buvo priimta pirmoji sovietinė kietojo kuro balistinė raketa, skirta povandeniniams laivams „R-31" („3M17"). Šio pobūdžio raketomis eksperimento pagrindu buvo apginkluotas tik vienas povandeninis laivas „K-140". Raketos serijinė gamyba nė neprasidėjo. Prieš pat Sovietų Sąjungos subyrėjimą raketos „R-31" bandymai buvo nutraukti.

Praėjo dar 30 metų, ir šiuolaikinės Rusijos karinis jūrų laivynas kaip ir anksčiau turi rimtų problemų su kietojo kuro balistinėmis raketomis povandeniniams laivams.

Beje, „Polaris" išvertus reiškia „Šiaurinė žvaigždė". Štai taip mus pasiekia tolimos žvaigždės šviesa.

Išvados ir įžvalgos

Penkovskio byloje yra keletas klausimų, į kuriuos arba nesuprantamai atsakyta, arba neatsakyta iš viso.

Aš siūlau savo atsakymus. Jei kas nors turi įtikinamesnių paaiškinimų, esu pasirengęs juos išklausyti, aptarti ir sutikti. Taigi pakartosime tai, ką aptarėme...

Klausimas: Kam išdėstyti raketas Kuboje, jei Amerikai galima grasinti tomis pačiomis raketomis, esančiomis Sovietų Sąjungos teritorijoje?

Atsakymas: 1962-aisiais iš Sovietų Sąjungos teritorijos grasinti Amerikai beveik nebuvo kuo. Kai atsirado branduolinis ginklas, Sovietų Sąjunga smarkiai atsiliko nuo JAV branduolinių šaudmenų ir jų gabenimo priemonių skaičiumi. XX a. šeštojo dešimtmečio pabaigoje–septintojo dešimtmečio pradžioje sovietų raketų pramonė „stengėsi padaryti įspūdį". Galingos raketos nedelsiant buvo panaudojamos pasirodyti kosmose, Ginkluotosioms pajėgoms telikdavo trupiniai. 1962 m. spalį Sovietų Sąjungoje buvo tik penkios starto aikštelės, skirtos raketoms „8K74", galinčioms nuskristi iki Amerikos. Jos buvo įrengtos paviršiuje, buvo pernelyg sudėtingos ir labai pažeidžiamos. Ginkluotosios pajėgos turėjo iki dviejų dešimčių raketų „8K64", kuriose naudoti aukštos virimo temperatūros produktai. Tačiau ši raketa dar nebuvo priimta į ginkluotę. Vienintelis būdas daryti psichologinį poveikį Amerikai buvo raketas, kurių skrydžio nuotolis 2100 ir 4500 kilometrų, išdėstyti Kuboje.

Klausimas: Kokia branduolinių užtaisų, išdėstytų Kuboje, reali strateginė vertė?

Atsakymas: Tikrai menka. Teoriškai grėsmę Amerikai galėjo kelti 40 strateginių raketų su megatonos klasės užtaisais. Tačiau jos buvo labai ir net daugiau nei labai pažeidžiamos *iki starto*. Smogti netikėtą smūgį šiomis raketomis buvo neįmanoma dėl ilgai trunkančios ir iš šalies matomos parengties. Dar 20 tokių pat raketų su užtaisais buvo bevertės. Niekas po pirmosios raketų salvės nebūtų leidęs išvesti iš priedangos dar dvi dešimtis strateginių raketų ir

parengti jas startui tose pačiose starto aikštelėse. Po pirmo branduolinio smūgio, suduoto iš Kubos Amerikai, o gal ir anksčiau būtų sekęs branduolinis smūgis Kubai iš JAV teritorijos. Ir nieko iš jos nebūtų likę.

Iš 104 sovietinių taktinių branduolinių užtaisų, kurie jau buvo pristatyti į Kubą, teoriškai pavojingos JAV galėjo būti tik šešios bombos šešiems bombonešiams „Il-28A". Tačiau tikimybė, kad jie galėjo pasiekti taikinį amerikiečių viršgarsinių naikintuvų visiško viešpatavimo sąlygomis, itin menka.

Visų kitų 98 taktinių užtaisų buvo neįmanoma panaudoti prieš Ameriką dėl nepakankamo nešančiųjų lėktuvų skrydžio nuotolio.

Klausimas: Koks buvo galingos sovietinės kariuomenės grupuotės su branduolinių užtaisų, kuriems nebuvo tinkamų nešančiųjų lėktuvų, pertekliumi išdėstymo Kuboje praktinis tikslas?

Atsakymas: Sovietinės kariuomenės grupuotė buvo „mainų fondas" būsimoms deryboms dėl amerikiečių, britų ir prancūzų kariuomenės išvedimo iš Vakarų Vokietijos.

Klausimas: Kaip pulkininkas Penkovskis galėjo perdavinėti visiškai slaptus dokumentus, prieigos prie kurių jis neturėjo ir negalėjo turėti?

Atsakymas: Jis gaudavo dokumentus iš SSRS ginkluotųjų pajėgų aukščiausiosios vadovybės generolų ir maršalų, suvokusių galimos raketinės branduolinės krizės pavojų ir turėjusių prieigą prie visų paslapčių.

Klausimas: Kodėl jis nepabėgo? Sovietinė propaganda tvirtino, kad jo veiksmų motyvas buvo potraukis pinigams ir didelė aistra moterims.

Atsakymas: Penkovskis nebuvo išdavikas. Jis veikė ne savo iniciatyva ir ne dėl pinigų, o įsakytas GRU viršininko armijos generolo Serovo.

Klausimas: Kaip sovietų kontržvalgyba sugebėjo išsiaiškinti Penkovskio išdavystę?

Atsakymas: Ji niekaip negalėjo to padaryti. Jį atskleisti buvo galima tik pasitelkus pagalbą iš už vandenyno. Be to, mikliai ir iki galo.

Klausimas: Kodėl KGB vadovai nenusprendė suimti Penkovskį iškart po to, kai tapo aišku, jog jis dirba Didžiajai Britanijai ir JAV? Apie tai sužinota 1961 m. gruodžio 18 d., tačiau Penkovskis ir toliau perdavinėjo visiškai slaptą medžiagą milžiniškais kiekiais iki pat suėmimo 1962 m. spalio 22 d. Kodėl KGB vadovybė neužkirto kelio tiems veiksmams?

Atsakymas: Frolas Romanovičius Kozlovas, antrasis žmogus sovietų vadovybėje, bandė pasinaudoti Penkovskio byla prieš Sovietų armijos vadovybę ir prieš Chruščiovą – pirmąjį žmogų.

Klausimas: Kodėl Penkovskis nebuvo suimtas su įkalčiais, kodėl jį suėmė tiesiog gatvėje, anaiptol ne tada, kai jis perdavinėjo slaptą medžiagą?

Atsakymas: Aukščiausieji Sovietų Sąjungos vadovai – Chruščiovas, Brežnevas, Kosyginas ir Mikojanas – apie Penkovskio bylą sužinojo tik smarkiai paaštrėjus krizei.

Epilogas

Prabėgus aštuoneriems metams po mirties bausmės pulkininkui Penkovskiui įvykdymo aš įstojau į Sovietų armijos visiškai slaptos Karo diplomatijos akademijos Pirmąjį fakultetą. Tą patį, kurį kadaise baigė pulkininkas Olegas Vladimirovičius Penkovskis. Jo atminimas buvo gyvas tiek akademijoje, tiek ir Generalinio štabo Vyriausioje žvalgybos valdyboje, kuriai akademija kaldino kadrus.

Niekam iš GRU ir Karo diplomatijos akademijos vadovybės nebuvo paslaptis, kad Penkovskis vykdė savo vadų įsakymą, nors oficialiuosiuose pasisakymuose, praktiniuose užsiėmimuose ir per paskaitas visi jie privalėjo juodinti ir koneveikti niekingą išdaviką. Užtat privačiuose pokalbiuose kibirkštėle nuolatos šmėstelėdavo užuomina: ne viskas taip paprasta, vaikinai...

1963-iaisiais, iškart po proceso, plačiosioms liaudies masėms buvo rodomos kino kronikos iš teismo salės ištraukos. O mes po daugelio metų galėjome žiūrėti visą šią filmuotą medžiagą.

Mane pribloškė Penkovskio šypsena paskutiniąją akimirką, kai po mirties nuosprendžio paskelbimo jis buvo išvedamas iš teismo salės. Tai buvo laimingo žmogaus šypsena.

Kaipgi taip? Mirtininkas vedamas įvykdyti mirties nuosprendžio, o jis laimingas!

Kita vertus, išgelbėti nuo pražūties nors vieną planetą, tegu ir ne pačią didžiausią, užtat pačią nuostabiausią, – argi to nepakanka visiškai laimei?

Baigiamasis žodis

Tiktai šiais laikais galima apibendrinti ir įvertinti to didžiojo dešimtmečio įvykius, jų įtaką šalies ir pasaulio likimui. Mūsų nūdienos gyvenimas išaustas iš rezultatų tų sprendimų, kuriuos priėmė šalis, jos vadovai, liaudis, kiekvienas iš mūsų, gyvenęs tais laikais.

Niekur kitur pasaulyje nebuvo tokios milžiniškos prarajos tarp tikrosios padėties ir valdžios pažadų: šviesioje ateityje viskas jums, piliečiai, bus pagal poreikius, o dabar – kortelės pasibjaurėtinos kokybės maistui.

Tačiau Maskvos skriausti nebuvo galima. Maskvoje užsieniečiai. Jiems reikėjo parodyti, kad Maskvoje retkarčiais parduodamos dešros. Ir eilių prie duonos Maskvoje beveik nebūna. Retsykiais ant prekystalių pasirodo kiaušinių, pieno ir net mėsos!

Sistema buvo paprasta ir aiški. Visa šalis maitino ir rengė Maskvą. Iš visos šalies į Maskvą buvo suvežama mėsa ir sviestas, sūriai ir dešros, drabužiai ir avalynė, kiaušiniai ir pienas, varškė ir grietinė. O paskui visos šalies gyventojai suvažiuodavo į Maskvą, visa tai supirkdavo ir atgal išsivežiodavo po visą šalį.

Žmonės atvykdavo į sostinę iš toli, iš vakaro stodavo į eiles, stovėdavo visą dieną, į pavakarę gaudavo nusipirkti gabalėlį sūrio,

kažkodėl vadinamo olandišku, dešros, pagamintos iš nežinia ko, skalbimo miltelių ir naktį sugrįždavo namo. Kas vakarą iš Maskvos į visus šalies galus pajudėdavo šimtai traukinių, iki viršaus prisigrūdusių laimingųjų, kuriems pavyko kažko gauti. Liaudis tuos traukinius taip ir vadino – dešriniais.

Kremliaus vadovybei reikėjo su tuo kovoti. Juk atvykėliai iššlavė visas prekes, ištuštindami parduotuvių lentynas. Maskviečiai niurnėjo. Paskutinysis Sovietų Sąjungos vadas Michailas Gorbačiovas buvo be galo talentingas. Rado išeitį. Įvedė Maskvoje vizitinę pirkėjo kortelę. Gyveni Maskvoje, tau išduoda tokią kortelę, eini ir į parduotuvę ir perkiesi viską, ko tik nori. Jei Maskvoje negyveni – negausi pirkėjo kortelės! Stumdykis eilėje kad ir mėnesį, tau nieko neparduos.

Gorbačiovas turėjo nedidelį trūkumą: jis niekuomet nesusimąstydavo apie savo genialių sprendimų padarinius.

Taip, Maskvoje įvestos vizitinės pirkėjo kortelės, ir atvykėliams nieko be tos kortelės neparduoda. Tačiau tada atvykėliams nėra kur dėti savo pinigų. Savame mieste nieko nėra, o Maskvoje svetimiems parduoti neleidžiama. Ką gi daryti su pinigais, už kuriuos nieko negalima nusipirkti? Sovietinės prekybos vadovai kaipmat sumojo, kaip pasinaudoti padėtimi. Kodėl parduoti vizitinės pirkėjo kortelės savininkui gabalą muilo už valdišką kainą, jei šalyje pinigų perteklius ir juodojoje rinkoje ši prekė bus išgraibstyta daug didesne kaina?

Ir visos prekės nuplaukė į kairę. Maskvos parduotuvės ištuštėjo.

Draugo Gorbačiovo genialusis sprendimas susilaukė ir kitų padarinių. Svetimieji liovėsi važinėti į Maskvą, jiems vis vien čia neparduodama. Ir tada toli nuo Maskvos išvis neliko nieko valgyti. Ir liaudis provincijose ėmė bruzdėti. Ir jei ką, tai vadovybę ims triuškinti būtent ten, kur nėra pirkėjo kortelių, kur tuščios parduotuvės: Vladimire ir Jaroslavlyje, Riazanėje ir Tuloje, Kuibyševe ir Kalinine.

Vietiniai kunigaikštukai sunerimo: jei kiltų bado maištas, taigi klius mums, o ne vadams Maskvoje! Ir pasipiktino: mūsų žmonėms Maskvoje nė smirdančios dešros negalima nusipirkti! Na, gerai. Bet iš kur jos gauna Maskva? Juk ne Raudonojoje aikštėje karvės ir kiaulės auginamos. Ir ne Gorkio gatvėje. O kur? Taigi pas mus! Mes, kaimyninės apskritys, Maskvą maitiname, siųsdamos ten produktus. Ne jau, balandėliai, jūs ten Maskvoje kaip norite, bet mėsos iš savo apskrities į Maskvą nesiųsiu. Juk jei koks sukilimas, kas už kojų bus pakartas?

Ir kaimyninės apskritys nutraukė maisto produktų tiekimą Maskvą. Tada Maskvos gyventojai įsižeidė: kas gi čia dedasi?

Taigi valstybė spausdina pinigus, už kuriuos nieko neįmanoma nusipirkti. Ko griebtis vadams? 1991 m. sausį SSKP CK generalinis sekretorius, SSRS prezidentas Michailas Gorbačiovas pasirašė įsaką dėl 1961 metų pavyzdžio 50 ir 100 rublių kupiūrų išėmimo iš apyvartos per trijų dienų laikotarpį. Anuo metu inžinieriaus atlyginimas – 150 rublių per mėnesį. Žmonės dirba, gamina kosminius ir povandeninius laivus, tankus ir kulkosvaidžius, jiems už darbą mokama pinigais. Tačiau parduotuvėse ničnieko nėra. Ir Gorbačiovas jo paties vyriausybės išspausdintus pinigus paskelbė negaliojančiais. Tavo pinigai gulėjo banke, tu nusprendei juos pasiimti, o mes neatiduosime! Jie nurašyti. Nes pernelyg jau daug pinigų šalyje susikaupė.

Mėgstu didį Makovskio paveikslą „Banko žlugimas“. Subankrutavusios finansų įstaigos salėje ponia kažką įrodinėja policininkui, pasipiktinęs generolas bando išlieti nepasitenkinimą savo jaunutei žmonai, pirklys, prislėgtas nunarinęs galvą, susitaikė su mintimi, kad viskas baigta, viskas prarasta. O kamputyje miklus puošeiva iš banko valdybos, vogčiomis dairydamasis, skubiai slepia vidinėn kišenėn kažkokius popierius.

Šis paveikslas nutapytas šimtas metų iki Sovietų Sąjungos žlugimo. Tačiau jis tiksliai atspindi visa, kas dėjosi mikliojo puošeivos valdymo metais: žmonės dėjo pinigus į banką (valstybinį

banką!), bankas bankrutavo, pinigėliai prapuolė giliose vadovybės kišenėse.

Gorbačiovas apiplėšė savo liaudį milijardinėmis sumomis. Beje, apiplėšė dukart.

Pirmas kartas: pasiūlė dėti pinigus į banką ir jų nebegrąžino.

Antras kartas: paliko be pinigų tuos, kurie valstybe nepasitikėjo, pinigų valstybiniame banke nelaikė, o slėpė po čiužiniu.

Piniginių ženklų keitimas netikėtas. Išsikeisti duotos trys dienos. Tačiau iškeisti gali tik nedideles sumas. O likusiais pinigais gali išklijuoti sienas tualete. Jie nebepriimami.

Jeigu esi geologas dykumoje, kaip tu senojo pavyzdžio pinigus į naujus pasikeisi? Jeigu tu traukinyje iš Vladivostoko septynias paras krataisi? Jeigu tu atominio povandeninio laivo kapitonas, vandenyne bauginantis priešą atomine galia? Jeigu tu karininkas ir vadovauji pratyboms Tocko poligone? Jeigu tu kosmonautas, dalyvaujantis kosminiame skrydyje? Jeigu tu raketininkas, atliekantis kovinį budėjimą šachtoje? Jeigu esi aktorius ir dalyvauji filmavime?

Gorbačiovo atsakymas visiems vienas: nuplaukė jūsų pinigėliai. Aš pats savus tai sugebėjau pasikeisti.

Įsivaizduokite, kad atlikote darbą, užsakovas su jumis atsiskaitė, o paskui paskelbė, kad pinigai, kuriuos jums davė, yra netikri. Būtent taip Gorbačiovas pasielgė su Sovietų Sąjungos tautomis: pinigus, kuriuos jo vyriausybė spausdino ir mokėjo liaudžiai, jis paskelbė netinkamais, nieko nevertais popiergaliais. Gorbačiovas ir jo vyriausybė pinigėlius iš liaudies nukniaukė, nušvilpė, nugvelbė.

Pakartosiu šimtą tūkstančių kartų: Sovietų Sąjungą valdė kvailiai ir nusikaltėliai. Savo mintį paaiškinsiu Vakarų numylėto Gorbačiovo pavyzdžiu. Akivaizdu: Gorbačiovas – nusikaltėlis, nes pasirašęs įsaką dėl pinigų reformos jis apiplėšė savo liaudį. Prie to dar pridursiu: be to, dar ir kvailys. Pamąstykim: kas po tokių finansinių triukų pasitikės juo? Kas jį parems? Ar ilgai jis po viso to Kremliuje sėdės?

Kartą teko girdėti liaupses, skirtas Gorbačiovui: kalbėjo esą jis nutraukęs šaltąjį karą.

Jisai jo nenutraukė, o *pralaimėjo*, savo „išmintingiausiu" vadovavimu sugriovęs šalį, apiplėšęs jos liaudį ir palikęs ją draskyti kitiems, dar nuožmesniems ir plėšresniems grobikams.

Tačiau man norisi tikėti: jei pasaulis vėl atsidurs prie pavojingos ribos, tarp mūsų vėl atsiras didvyrių, kurie išgelbės jį nuo pražūties.

Bristolis
2011 m. birželio 11 d.

Viktoras Suvorovas apie save ir savo knygas

Taip jau susiklostė, kad gimiau Tolimuosiuose Rytuose 1947-aisiais. Vaikystė prabėgo atokiose ir net labai atokiose karinėse įgulose – Barabaše, Jančichoje, Slaviankoje, vėl Barabaše, Riazanovkoje... Ir buvo ten visa, ko žmogui reikia iki visiškos laimės: savaeigių pabūklų „SU-76“ ir „SU-100“, zenitinių patrankų „52-K“, šarvuotųjų transporterių „BTR-40“, „BTR-152“ ir net „BTR-50P“, haubicų „M-30“ ir „D-1“, artilerijos vilkikų, tankų „PT-76“ ir dar begalės visokio gėrio, įskaitant apleistus įtvirtintuosius rajonus palei visą Ramiojo vandenyno pakrantę.

Barabaše stovėjo divizija, Slaviankoje – irgi, todėl mokyklos ten buvo didelės, o Riazanovkoje turėjome vieną mokytoją visoms keturioms klasėms. Be to, ji buvo ir mokyklos direktorė, ir valytoja. Viename kambaryje sėdėjo ir pirma, ir antra klasė; vėliau, antroje pamainoje, tame pačiame kambaryje – trečia ir ketvirta. Po penkis šešis vaikus kiekvienoje klasėje. Mokytoja pusę pamokos vedė pirmai klasei, kitą pusę pamokos – antrai, o po pietų pusę pamokos – trečiai klasei, kitą pusę – ketvirtai.

1957-ųjų rugsėjį mano tėvas po 12 metų tarnybos Tolimuosiuose Rytuose buvo perkeltas į Kijevo karinę apygardą. Konotope

mes gyvenome gatvėje, vadinamoje Garmatnaja, tai yra Patrankų arba Artilerijos, išvertus į rusų kalbą. Mokiausi 8-ojoje mokykloje. Pirmąsias keturias klases baigiau penkiose skirtingose mokyklose. Kai mes važiavome iš Riazanovkos, mokytoja išplėšė iš sąsiuvinio lapą ir surašė pažymą: „Volodia Rezunas rugsėjo mėnesį gavo labai gerus įvertinimus iš tokių dalykų...“ Aišku, antspaudo ji neturėjo. Tiesiai šviesiai: nieko vertas popiergalis. Ir tuomet tėvas štabe patvirtino šį dokumentą 72-ojo gvardijos Aleksandro Nevskio ordino Port Artūro minosvaidžių pulko antspaudu.

1958 m. rugpjūtį įstojau į Voronežo suvoroviečių karo mokyklą. Suvoroviečių mokyklos buvo sukurtos draugo Stalino įsakymu 1943-iaisiais. Jo valdymo metais tokių mokyklų buvo penkiolika. Be to – dvi NKVD suvoroviečių mokyklos. Jie dėvėjo ne raudonus antpečius, apykaklių ir kelnių antsiuvus, o mėlynus. Juos vadindavo „arachčejeviečiais“. Jau po Stalino Gynybos ministerijos sistemoje buvo sukurtos dar dvi Suvorovo karo mokyklos: Leningrade ir Minske. Visų suvoroviečių karo mokyklų organizacija buvo nustatyta paties draugo Stalino: mokyklos viršininkas – generolas majoras, kurio trys pavaduotojai – pulkininkai: pirmasis pavaduotojas, mokymo skyriaus viršininkas ir politinio skyriaus viršininkas. Kiekvienoje mokykloje – septynios kuopos. Kuopų vadai – papulkininkiai, būrių vadai – majorai. Praporščikų tuomet nebuvo, buvo liktiniai. Kiekvienoje kuopoje – kuopos viršila, kiekviename būryje – būrio vado pavaduotojas. Tai yra kiekvienoje kuopoje po keturis liktinius arba praporščikus, jei vartotume šių laikų sąvokas.

Būryje – 25 suvoroviečiai, kuopoje – 75, mokykloje – 525. Tačiau vejama iš ten būdavo be jokio gailesčio. Po pirmųjų mokslo metų paprastai būdavo dar šiek tiek papildomai priimama. Paskui tie, kurie netiko, būdavo išvejami, bet nauji nepriimami, todėl mokyklose trūkdavo moksleivių, ir tai ypač išryškėdavo artėjant laidos išleidimo metui.

Mano mokymosi metais Voronežo SKM viršininku buvo pulkininkas Ivanovas, vėliau – generolas majoras Dudorovas. Kuopos

Darbas lėtai stūmėsi į priekį, o niekas ir neskubino. Po karo prabėgo beveik dvi dešimtys metų, o darbas vis dar nebuvo baigtas. Koks buvo to lobyno likimas paskui, nežinau. Tačiau įtariu, kad miesto valdžia paprasčiausiai užmiršo, kur buvo išsiųsta biblioteka karo metu. Jiems niekas apie tai ir nepriminė.

Aplink pastatą su vienutėmis ir biblioteka nepramušamu stačiakampiu stovėjo visi kiti statiniai: štabas, kareivinės, mokymo korpusai, valgykla, dvi sporto salės, sanitarinė dalis, pirtis ir visa kita. Visų kitų pastatų langai buvo normalūs, aukšti ir platūs, bet kiekvieno lango kiaurymėje kyšojo galai galingų plieno virbų nuo grotų, kurios buvo nupjautos, taip drausmės bataliono miestelį paverčiant augančios karinės kartos parengties vieta. Žiūrovų salė buvo įrengta erdvioje ir aukštoje bataliono cerkvėje, kurios varpinė buvo nugriauta, o vietoje altoriaus įrengta scena.

Dienotvarkė buvo griežta ir tiksli: kėlimasis 7 val., mankšta, tualetas, rytinis patikrinimas, pusryčiai, šešios valandos pratybų, pietūs, dvi valandos laisvo laiko, dvi valandos privalomo savarankiško mokymosi, vakarienė, valanda neprivalomo savarankiško mokymosi (gali ruošti pamokas, o gali knygą skaityti), vakarinis pasivaikščiojimas (tai yra rikiuotėje su dainomis), vakarinis patikrinimas ir signalas miegoti.

Būdamas trylikos parašiau savo pirmąjį romaną – apie mechaninį katiną, kuris buvo naudojamas žvalgybos ir teroristiniais tikslais. Seniai tai buvo, vis dėlto retsykiais velniūkščiai į šoną šakėmis baksnoja: o gal atkūrus tekstą? Juk visai įdomiai išėjo.

Mes buvome gerai mokomi ir pagal specialią programą. Įprastose mokyklose – dešimt klasių, SKM – vienuolika. Kiekvienų mokslo metų pabaigoje laikėme egzaminus. Po egzaminų – stovyklos, kuriose buvo toliau tęsiama rengyba. Kai paaugome, kiekvieną vasarą – stažuotė kariuomenėje: kareiviška uniforma, tik batai ne kerziniai, o karvės odos, karininkiški. Stažuotės metu dienotvarkė kaip armijoje: kėlimasis 6 val. ir kovinė rengyba be jokių nuolaidų ir supaprastinimų.

O mano demaskuotojai pirštais bado: vienuolikos metų įstojo į suvoroviečių mokyklą! Štai kur korupcija! Štai jis, blatas!

Norint dar labiau įtikinti, demaskuotojams reikėtų pranešti: jisai tai vienuolikos metų įstojo, o visi kiti – štai kokio amžiaus... Betgi demaskuotojai kažkodėl nieko netikslino. Nes jei pranešty, kad kitiems buvo po 15–16 metų, tai kiltų neaiškumų: ką gi aš vienas tarp tokių arklių veikiau? Mane pagal specialią programą mokė, ar kaip? O kai tuos arklius išleido iš mokyklos ir pasiuntė į aukštąsias karo mokyklas, kas nutiko man? Buvau paliktas kurso kartoti?

Tad štai, gerbiamieji, visi tuomet buvo priimami nuo vienuolikos metų. Taip dar 1943-iaisiais nustatė draugas Stalinas. Pirmoji kuopa buvo pati jauniausia. Kitais metais jai būdavo suteikiamas kitas iš eilės numeris didėjančia tvarka: kuopa tapdavo antrąja, dar po metų – trečiąja ir taip toliau. Šeštoji kuopa – priešpaskutinė, septintoji – absolventai. Į pirmąją kuopą mus užrašydavo po ketvirtos klasės, vienuolikmečius. Mes buvome dvylikmečiai – kuopa virsdavo antrąja, o kai mums buvo po septyniolika metų – septintąja. Mokyklą baigdavome būdami aštuoniolikos.

Kadetų brolija gyveno išlaikydama kažkokio vidinio kilnumo, net, pasakyčiau, aristokratizmo atmosferą. Niekšai ir šiukšlės toje atmosferoje neišgyvendavo. Mūsų kadetų kolektyvai nuo Piterio iki Usurijsko skyrėsi iš visų kitų. Į mokyklą ryte atėjai, paskui išėjai namo. Į vaikų pataisos įstaigas vieni ateina trumpam, kiti ilgesniam laikui; atsiranda naujų draugų ir priešų, išeina senieji. O mes nuo pat pirmos dienos septynetui metų buvome supresuoti į vieną šeimą. Nuo pirmosios dienos vyresniųjų kuopų kadetai aiškino kadetų elgesio taisykles ir atkakliai jas kalė į galvas. Už skundimą ir visokias kitokias niekšybes buvo negailestingai baudžiama. Pražangos, padarytos pirmaisiais metais, niekuomet nepavykdavo pamiršti. Tie, kurie nepritapdavo prie kolektyvo, pasitraukdavo patys. Tuos, kurie neišlaikydavo krūvių, iš sąrašų išbraukdavo.

Mano skyriuje stojant buvome aštuoniese. Po pirmųjų mokslo metų buvo išvarytas Ženka Maslovas, o atėjo Vania Sarchošianas.

Po antrų metų išvarė Volodią Solopovą. Po trečiųjų Vitia Šilovas buvo perkeltas į Kijevo SKM, Saša Slukinas išbrauktas dėl sveikatos. Po ketvirtųjų metų buvo išvarytas Kostia Baraškinas ir Vania Sarchošianas. Po šeštųjų metų – Volodia Lifšicas. Išleistuvių sulaukėme dviese – aš ir Saša Jurinas. Sašunia, linkėjimai!

Reikia pripažinti, kad mūsų atvejis nebuvo standartinis. Vis dėlto apskritai imant vaizdas buvo toks: į kuopą surenkami 75 žmonės, po metų pridedama 10, po septynerių metų išleidžiami 49.

1963 m. Voronežo SKM buvo išformuota. Buvau perkeltas į Kalinino SKM, ją baigiau 1965-ųjų vasarą.

Ir vėl demaskuotojai džiūgauja: taigi jis per pažintis buvo įtaisytas...

Demaskuotojams pasiūlysim klausimą: jei buvau į kitą mokyklą perkeltas per pažintis, tai kas nutiko mano draugams?

Išsklaidysime rūką: 1960-aisiais Nikita Chruščiovas smogė armijai. Buvo atleista milijonas du šimtai tūkstančių kariškių. Reorganizacija atsiliepė ir suvoroviečių mokykloms. Buvo nuspręsta mokymo laiką sutrumpinti nuo septynerių iki trejų metų. Bet jei sutrumpinsi mokymo laiką, tai tose pačiose kareivinėse ir mokymo korpusuose galima parengti dvigubai daugiau būsimųjų karininkų. Vadinasi, suvoroviečių mokyklų skaičių galima sumažinti. Gynybos ministerijos sistemoje jų buvo septyniolika, buvo nuspręsta palikti devynias. Reorganizuota protingai. 1960-aisiais trejiems metams buvo nutrauktas priėmimas į visas suvoroviečių karo mokyklas. Todėl tų metų rudenį visose mokyklose liko po šešias kuopas. Pirmųjų kuopų nebeliko – jos nebuvo renkamos. Kiekvienoje mokykloje atsirado laisvų kareivinių ir mokymo korpusų. Tais pačiais metais buvo išformuota Saratovo SKM. Šešios jos kuopos buvo išsiųstos į kitas mokyklas. Beje, kuopos nebuvo išdraskomos, susiformavę kolektyvai nebuvo išardomi.

Kitais metais visose suvoroviečių mokyklose jau neliko ne tik pirmųjų, bet ir antrųjų kuopų. Ir buvo išformuotos trys mokyklos: Orenburgo, Tulos ir Tambovo. Į mūsų Voronežo SKM atvyko dvi

kuopos iš Tulos. Pirmosios ir antrosios kuopos neturime, užtat yra po dvi šeštąsias ir septintąsias kuopas.

1962-aisiais visose mokyklose neliko ir trečiųjų kuopų. Tais metais ta pačia tvarka buvo išformuotos Novočerkasko ir Stavropolio mokyklos.

1963-iaisiais atėjo ir mūsų eilė. Trys likusios suvoroviečių iš Voronežo kuopos buvo perkeltos į Kalininą. Tais pačiais metais buvo atnaujintas priėmimas. Tačiau dabar jau buvo priimama nuo penkiolikos metų. Tuos vyrukus mes vadinome „kutuzoviečiais". Šaunūs jie buvo ir teisingi, vis dėlto, mūsų akimis, suvoroviečių mokyklų sistemoje buvo kažkas visiems laikams ir nesugrąžinamai prarasta.

1964-aisiais buvo išformuota Kuibyševo SKM. Tais pačiais metais buvo pakeista kuopų numeravimo sistema. Dabar kuopos numeris neatspindėjo, kiek esi vyresnis. Jis nieko neatspindėjo – tiesiog numeris. Mes nepalūžę nuėjome kelią nuo pirmosios iki šeštosios imtinai, tačiau, užuot patekę į labiausiai trokštamą garbingą septintąją kuopą, staiga atsidūrėme ketvirtojoje. Įsivaizduokime, kad įprastinėje mokykloje dešimta klasė netikėtai pervadinama šešta arba penkta.

Mano mokymosi metais Kalinino SKM viršininku buvo generolas majoras Kostrovas, mano kuopos vadu – papulkininkis Prochožajevas, būrio vadu – majoras Toporkovas, kuopos viršila – liktinis viršila Alfiorovas, būrio vado pavaduotoju – vyresnysis seržantas Maslovas.

Tarkime, jog į Kalinino SKM buvau perkeltas per pažintis, tačiau kad nenuobodžiaučiau, drauge su manimi per tas pačias „pažintis" buvo perkeltos dar trys mano draugų kuopos. O iš viso per penkerius reorganizacijos metus „per pažintis" buvo perkelta 210 suvoroviečių iš aštuonių išformuotų mokyklų į likusiąsias devynias.

Nežinau, ar kada nors suvoroviečių mokyklose būta blogų vadų ar blogų dėstytojų. Aš per septynerius metus su tokiais nesusidūriau.

O skaisčiai raudonus kadeto antpečius su raidėmis „KL SKM“ saugau iki šiol.

Po SKV įstojau į Frunzės dukart Raudonosios vėliavos Kijevo aukštosios bendrosios paskirties kariuomenės vadų mokyklos antrą kursą – jis kaip tik buvo ką tik perkeltas iš Odesos į Kijevą. Štai kokia čia istorija. Kijeve buvo daug karo mokyklų. Tarp jų – viena su tokiu labai kukliu pavadinimu KVTM – Kijevo vadų ir technikų mokykla. Pavadinime nė nebuvo žodžio „karo“. Tačiau jei jau tai vadų mokykla, tai savaime aišku, kad ji ne civilinė. Kursantai dėvėjo tankistų emblemas, mokyklai vadovavo artilerijos generolas majoras Muchačiovas. O rengiami ten buvo strateginės paskirties raketų kariuomenės karininkai tarnauti daliniuose ir junginiuose, apginkluotuose gaminiais „8K63“, „8K64“ ir „8K65“, tai yra strateginėmis vidutinio nuotolio ir tarpžemyninėmis raketomis. Draugas Chruščiovas akcentavo raketas ir išvystė galingą vadų, inžinerinių ir techninių kadrų rengybos sistemą, tačiau netrukus išaiškėjo, kad tiek karininkų strateginės paskirties raketų kariuomenei nereikia. 1965-aisiais KVTM išleido paskutinę „tankistų“ laidą ir buvo uždaryta.

O tuo tarpu Odesos aukštajai bendrosios paskirties kariuomenės vadų mokyklai pasidarė ankšta tarp gimtųjų sienų. Ankšta tapo todėl, kad ten, be sovietinių karininkų, buvo rengiami dar ir nacionalinių išsivaduojamųjų judėjimų kovotojai. Dabar visas pasaulis kaunasi su tarptautiniu terorizmu. Bet prieš imantis kariauti su tarptautiniu terorizmu, jį reikėjo sukurti. Štai jis ir buvo kuriamas Sovietų Sąjungoje įvairių organizacijų bei žinybų pastangomis. Prie šios svarbios veiklos prisidėjo ir Generalinio štabo Vyriausioji žvalgybos valdyba (GŠ GRU). Idėja buvo paprasta: sukelti Azijos, Afrikos ir Lotynų Amerikos tautas į kovą prieš kapitalistus, visų pirma – prieš amerikiečius. Paskui šiuo labai svarbiu klausimu rimtai užsiėmė amerikiečiai ir britai. Idėja irgi buvo labai jau paprasta: sukelti musulmonus prieš Sovietų Sąjungą. Ir juos kėlė – maitino, girdė, mokė, aprūpino ginklais ir pinigais, persiuntė į Afganistaną...

Dabar bendromis jėgomis sėkmingai kariaujame su šiuo visatos blogiu. Tačiau šio užkrato plitimas prasidėjo nuo mūsų šalies.

Tuo metu aukštųjų bendrosios paskirties kariuomenės vadų mokyklų buvo septynios. Visos turėjo savų ypatumų, konkrečią pakraipą. Odesos aukštoji bendrosios paskirties kariuomenės vadų mokykla nuo kitų skyrėsi tuo, kad buvo neoficialiai kontroliuojama GRU. GRU žmonės, neatkreipdami į save dėmesio, atidžiai tyrinėjo kursantus, kad ateityje kai kuriuos absolventus būtų galima išdėstyti visuose karinės žvalgybos aukštuose. Nei kursantams, nei žemutinės bei vidurinės grandies vadams to žinoti nepriklausė. Didžioji absolventų dalis tęsė tarnybą motorizuotų šaulių ir tankų daliniuose, niekaip nesusijusiuose su karine žvalgyba.

Tuo pačiu metu Odesos aukštojoje bendrosios paskirties kariuomenės vadų mokykloje GRU buvo rengiami nacionalinių išsivaduojamųjų judėjimų kovotojai, o paprasčiau šnekant, – teroristai iš Azijos, Afrikos ir Lotynų Amerikos šalių. Jiems buvo skirtas specialus fakultetas. Apie septintojo dešimtmečio vidurį tų kovotojų susidarė tiek, kad vieno fakulteto jau nebeužteko. O ir sovietinių kursantų kontaktas su klasių kovos broliais buvo nepageidaujamas. Todėl buvo nuspręsta atiduoti „broliams" visą mokyklą, o sovietinius kursantus perkelti kur nors kitur. Tik kur? Taigi va, Kijeve vieta atsilaisvino! Taip Odesos aukštoji bendrosios paskirties kariuomenės vadų mokykla 1965-ųjų vasarą tapo Kijevo mokykla, įsikūrusi miestelyje, kuris atsilaisvino išformavus Kijevo vadų ir technikų mokyklą. Atvykusių iš Odesos kursantų toks likimo vingis anaiptol nedžiugino. Ant sienų jie prirašinėjo: „Geriau Odesa su triperiu negu Kijevas su kaštonais."

Būtent tuo metu, 1965-ųjų rugpjūtį, įstojau į Kijevo aukštąją bendrosios paskirties kariuomenės vadų mokyklą. Rengyba ten buvo rimta. Baigiau su pagyrimu. Vadavau Čekoslovakiją nuo kenksmingos ir pragaištingos kapitalizmo įtakos. Grįžęs gavau paskyrimą į Priekarpatės karinės apygardos Poltavos 66-osios Raudonosios vėliavos gvardiečių divizijos 145-ąjį gvardijos Suvorovo

ir Bogdano Chmelnickio ordinų Budapešto mokomąjį motorizuotų šaulių pulką. Mūsų laikais paskyrimas į mokomąją diviziją prilygo paskatinimui ir paaukštinimui. Įprastiniuose daliniuose būrio vado karjeros viršūnė – vyresnysis leitenantas, kuopos vado – kapitonas. Mokomuosiuose daliniuose būrio vadas – kapitonas, kuopos – majoras. Ir atlyginimai mokomuosiuose daliniuose bei junginiuose buvo didesni. Mano pulkas buvo vadinamas motorizuotų šaulių pulku, tačiau rengė seržantus motorizuotų šaulių ir tankų divizijų žvalgybos padaliniams, taip pat daliniams Priekarpatės karinei apygardai bei dviem kariuomenės grupėms, Centrinei ir Pietinei, tai yra sovietinei kariuomenei Čekoslovakijoje ir Vengrijoje.

Rengyba buvo, švelniai tariant, žiauri. Anuo metu žvalgybos padalinių ir dalinių svarbiausias uždavinys mūšyje buvo priešo branduolinio ginklo bei jo gabenimo priemonių paieška ir sunaikinimas. Žvalgybos padaliniai, aptikę priešo užnugaryje branduolinį fugasą, raketų bateriją arba 203-mm savaeigę haubicą, privalėjo pranešti apie tai štabui ir atakuoti, kad ir kokios būtų jų sėkmės galimybės. Galimi (ir mažai tikėtini) mūsų priešai tai suprato, todėl dar taikos metu ėmėsi itin svarbių objektų apsaugos ir gynybos priemonių. Sovietų armija į tai atsakė sustiprindama žvalgybos padalinius. Anksčiau pagrindinė motorizuotų šaulių ir tankų divizijų žvalgybos batalionų smogiamoji jėga buvo plaukiojantieji tankai „PT-76“. Mano tarnybos metais jie buvo keičiami „T-55“ ir „T-64“.

Tarnyba mokomajame dalinyje nebuvo saldi. Mokomoji divizija bet kurią akimirką gavus pavojaus signalą persitvarkydavo į kovinę. Tokių pavojaus signalų buvo per akis. Todėl visi mes tuo pat metu tarsi tarnavome dviejose tarnybose: ir seržantus rengėme, ir mobilizacinę junginio parengtį palaikėme. Bet tai dar ne viskas. Kai divizija pagal pavojaus signalą iškeliaudavo, vietoje likdavo antrasis ginkluotės, kovinės technikos, transporto, šaudmenų komplektas bei vadinamasis „branduolys“ (tai yra karininkų grupė), kuris turėjo priimti rezervistus ir sudaryti antrojo formavimo divi-

ziją. Per tarnybos metus man teko priklausyti ir pirmajai sudėčiai, įeiti ir į „branduolį".

Aš labai greitai įsitikinau, kad mūsų mylima valdžia niekam pinigų už dyką nemoka ir kariniais laipsniais šiaip sau nelepina. Tarnybą nemenkai sunkino vadovaujančių kadrų trūkumas. Karininkai iš divizijos nuolatos buvo siunčiami į ilgai trunkančias užsienio komandiruotes – į Kubą, Egiptą, Siriją, Vietnamą ir dar velnias žino kur. Tačiau galiojo gynybos ministro įsakymas: išvykusiųjų į ilgalaikes komandiruotes pareigų neužimti. Pareigos likdavo laisvos, tačiau darbą už išvykusiuosius kažkas juk privalėjo atlikti. Mano batalione, pavyzdžiui, nebuvo štabo viršininko – jis kariavo Afrikoje, ir atsiųsti į jo vietą kito žmogaus niekas negalėjo. Todėl pirmosios kuopos vadas laikinai (trejus metus) atliko tas pareigas. Tačiau jei vietoje nėra kuopos vado, pirmojo būrio vadas plušėjo už jį. O pulke nebuvo žvalgybos viršininko. Dėl tos pačios priežasties. Todėl vienas kuopos vadas vykdė ano pareigas...

Seržantų parengimo kursas – pusmetis. Naujų šauktinių gaudavome ešelonais ir po šešių mėnesių divizijos vado įsakymu suteikę antsiuvus, siuntėme į kariuomenę. Išlaikei egzaminus – jaunesnysis seržantas, išlaikei labai gerai – seržantas. Iš esmės mes rengėme žvalgus savižudiškiems veiksmams, užtat žvalgybos grupių žūtis užtikrindavo pagrindinių jėgų išlikimą.

66-ojoje gvardijos mokomojoje motorizuotų šaulių divizijoje parengiau keturias puikias laidas. Kitas tarnybinės karjeros laiptelis – Pavolgio karinės apygardos štabo žvalgybos skyrius. Kuibyševas buvo slapta atsarginė Sovietų Sąjungos sostinė. Apygardos štabas – ant Volgos kranto, o už jo – milžiniška aikštė. Sako, viena didžiausių Europoje, jei ne pasaulyje. Po tąja aikšte, kaip dabar mes visi žinome, buvo slapta draugo Stalino vadavietė, su kuria palygintos Hitlerio ir Čerčilio vadavietės atrodo netgi labai nesolidžiai ir nerimtai.

Beje, apie Čerčilį. Įsiklausykime, kaip jo pavardę taria britai. Mano nuomone, šioje pavardėje skamba „io". Mes be reikalo

pamirštame šį garsą, be reikalo metame iš kalbos. Mūsų kalba ir taip jau nuskurdinta per pastaruosius dešimtmečius. O tame garse tiek minkštumo ir švelnumo, kurių mūsų sužvarbusioms sieloms taip trūksta.

Ir jei jau apie šį gražų garsą prakalbome, tai imkime ir pagalvokime, kodėl geroji mūsų tauta visą laiką veržiasi sudėti taškus ant „i", kurių dėti nėra jokio reikalo. Ir kodėl mūsų tauta neskuba dėti taškų ant rusiškos „ë"? Kitaip kaip paslaptingos rusiškos sielos savybėmis negaliu to paaiškinti.

Tačiau grįžkime prie atsarginės sostinės.

Chruščiovo ir Brežnevo valdymo laikais Kuibyševo, kaip šalies slaptos atsarginės sostinės, vaidmuo išliko. Todėl Pavolgio karinės apygardos štabas slapta nešė papildomą krūvį – tais atvejais, kai paaštrėdavo tarptautinė padėtis, čia įsikurdavo Vyriausiojo vado vadavietė ir Generalinis štabas, taip pat ir strateginis ryšio mazgas. Pavolgio karinės apygardos štabo žvalgybos skyriaus koridoriuje lemtis mane suvedė su ta, apie kurią „Akvariume" užsiminiau vos viena eilute, – su žvitria mergaičiuke iš kontrolės grupės.

Po metų tarnybos šiame štabe – treji metai Sovietų armijos Karo diplomatijos akademijos, ketveri metai agentūrinės paieškos ir pasitraukimas.

Demaskuotojai naršo – ir randa – nesutapimų Viktoro Suvorovo bei Vladimiro Rezuno biografijose.

Veltui stengiatės, gerbiamieji, – jos ir neturėjo būti tapačios. Jei būčiau tiksliai nurodęs vardus, vietas ir datas, tai būtų buvus niekšybė mano bičiulių, tarnybos draugų ir vadų atžvilgiu. Todėl aš pakeičiau pasakojimo vietos ir laiko aplinkybes, pakeičiau vardus. Savo knygose aš sąmoningai siekiau „pažeminimo".

„Išvaduotojuje" ir „Akvariume" Viktoras Suvorovas – kolūkio vairuotojėlis, turguje prekiaujantis arbūzais ir nuodijantis Dnieprą nuodinga bjaurastimi, o Vladimiras Rezunas nuo vienuolikos metų buvo rengiamas specialiosiose karinėse mokymo įstaigose.

Viktoras Suvorovas įstojo į Charkovo gvardijos tankų vadų mokyklos pirmąjį kursą, o Vladimiras Rezunas – iškart į antrąjį Frunzės dukart Raudonosios vėliavos Kijevo aukštosios bendrosios paskirties kariuomenės vadų mokyklos kursą.

Viktoras Suvorovas tarnavo Priekarpatės karinės apygardos štabe, o Vladimiras Rezunas – Pavolgio štabe, Sovietų Sąjungos slaptojoje atsarginėje sostinėje.

Viktoras Suvorovas pateko į Centro komiteto nomenklatūrą būdamas vyresniuoju leitenantu, o mitrusis Rezunas – dar tik leitenantu, pasiekdamas visus rekordus.

„Akvariume" aš viena eilute užsiminiau apie žvitrią mergaičiukę iš kontrolės grupės, o Rezuno gyvenime viskas tuo neapsiribojo.

Visiems Karo diplomatijos akademijos pirmojo fakulteto absolventams priklauso mažų mažiausia dar vieni metai parengties įvairiose GRU valdybose. Tuos metus perėjo ir Viktoras Suvorovas, o aš realiame gyvenime pats pirmasis iš viso kurso patekau į kovinį darbą užsienyje, aplenkęs tuos papildomos parengties metus.

Viktoras Suvorovas dirbo Vienoje – antrame pagal svarbą pasaulinio šnipinėjimo centre, o Rezunas – Ženevoje, pirmajame centre, pagrindinėje šnipų sostinėje.

„Akvariume" turėjau vieną Navigatorių, o tikrame gyvenime pasikeitė trys rezidentai: du protingi, trečias – ne itin. Kai po kelerių metų nuo viso to, kas nutiko, tas tretysis mirė, niekas iš GRU neatėjo jo laidoti, nors jis buvo generolas majoras. Jo nežmoniškai nekentė visi – ir viršininkai, ir pavaldiniai. Kelnes su antsiuvais jis užsidirbo tik todėl, kad jo brolis dirbo draugo Brežnevo padėjėju. Tasai gudrutis su generolo kelnėmis augo aukštuose Maskvos kabinetuose, ir pirmosios jo pareigos užsienyje, aukščiausios iš galimų, – GRU rezidentas Ženevoje. Jis sužlugdė viską, ką buvo galima sužlugdyti. Nusprendžiau nebjauroti savo knygos jo paveikslu. Ir tikrųjų pasitraukimo priežasčių niekuomet neaiškinau.

Viktoras Suvorovas bėgo iš Austrijos vienas, Vladimiras Rezunas bėgo iš Šveicarijos su žmona ir mažais vaikais.

Kur link suku? Suku į tai, kad ir „Išvaduotojo pasakojimai“, ir „Akvariumas“ buvo parašyti ir paskelbti draugų Brežnevo bei Andropovo laikais, kai neišardoma laisvųjų respublikų sąjunga buvo didi ir galinga, kai mažai kuris tikėjo, kad netrukus jos neliks. „Akvariumas“ – ne apie mane, ne apie mano nuotykius, o apie tai, kaip veikia karinė žvalgyba – nuo bataliono ir aukščiau, iki pačių svarbiausių rezidentūrų. Ir teturėjau dvi išeitis.

Pirmoji: įvardyti visus, su kuriais teko tarnauti, ir sugriauti daugelį likimų.

Antroji: pakeisti visus vardus, pradedant nuo savo paties, veiksmą perkelti į kitą vietą ir laiką. Ypač buvau atsargus, kai buvo kalbama apie agentūrą. Prašau atkreipti dėmesį, kad po mano pasitraukimo nebuvo nė vieno šnipinėjimo proceso. Niekas nebuvo suimtas ir nuteistas.

Galbūt prastai dirbau ir nieko nežinojau?

Tuos, kurie strateginėje agentūrinėje žvalgyboje prastai dirba, išveja po pirmų metų. Aš atbuvau visą komandiruotės laiką, visus trejus metus. Išimties tvarka buvau paliktas ketvirtiems metams, ypatingos išimties tvarka – penktiems.

Nenorėdamas niekam jokių nemalonumų, pasivadinau svetimu vardu ir nusprendžiau pseudonimo niekada neatskleisti. Pirmą kartą mane atskleidė GRU generolas pulkininkas E. L. Timochinas: *„Pseudonimu „Suvorovas“ pasivadino buvęs majoras Vladimiras Bogdanovičius Rezunas“* („Krasnaja zvezda“, 1992 m. balandžio 29 d.).

Ir štai dabar kritikai man prikaišioja: reikėjo juk visus, kuriuos žinojau, įduoti! Reikėjo visus įvardyti tikraisiais jų vardais, tiksliai susieti veiksmą su vieta ir laiku, kad lengvai būtų galima nuspėti ne tik tuos, kurie buvo šalia, bet ir tuos, kurie toli! Ir reikėjo atskleisti slaptavietes, pavardes, slaptažodžius! Ypač smulkiai ir aiškiai reikėjo nušviesti užsienio agentūrą, kad visi būtų sugauti ir pasodinti!

Dėkui už patarimą, brangūs draugai. Tačiau šiame gyvenime einu tik tuo keliu, kurį pasirinkau pats.

Dabar apie svarbiausią.

O kas man svarbiausia?

Svarbiausia – „Ledlaužis“.

Sovietų Sąjungoje Didžiojo Tėvynės karo studijavimas buvo draudžiamas ir persekiojamas. Už širdies griebiančias dainas apie karą dainuoti – prašom. Klaikią bobą Stalingrade nulipdyti – pinigų negaila. O tai, kad betonas po poros dešimtmečių suskilinės ir skulptūra ant dirbtinio piliakalnio neišvengiamai pakryps ir nusės – tai nieko nejaudino. Prašom duoti biudžetą dabar, o problemas tegu ateities kartos sprendžia. Tai štai: mūsų mylima valstybė rentė kiklopiškus stabus ant piliakalnių, pinigų tam negailėjo, kad tik patriotizmą patemptų (ir biudžetą nurėžtų), o prie karo metų archyvų prieigas aklinai uždarė. Tai ir patraukė mano dėmesį. Karas tarsi ir Didysis, kaip ir Tėvynės, o tik gilintis į detales nerekomenduojama. Kažkas ten slepiama. Įdomu, kas būtent?

Sėdžiu akademijoje paskaitoje, man agentūrinės paieškos senas vilkas aiškina, kokių požymių turi ieškoti žvalgas, norėdamas nustatyti, rengiasi priešas pulti ar ne. Tarp tokių požymių: priešininkas arčiau valstybinės sienos perkelia štabus ir vadavietes, ryšio mazgus ir strategines degalų, šaudmenų ir inžinerinio turto atsargas, išplečia aerodromų tinklą... O kitoje paskaitoje kitas pulkininkas skaito apie mūsų neįtikėtiną bukumą 1941-aisiais: nieko neraukiantys Stalino generolai ir maršalai prie sienos perkėlė štabus ir vadavietes, ryšio mazgus ir strategines degalų, šaudmenų ir inžinerinio turto atsargas, išplėtė aerodromų tinklą. Tuo pačiu metu vakariniuose rajonuose statė 254 aerodromus! Ir dar su betono juostomis! Suvežė ten degalus, maisto produktus, bombas, žeminių prirausė, palapinių pristatė, vokiečiai atėjo kaip į puotą: sandėliuose tonos bulvių, statinės kopūstų, sanitarinėse dalyse – tvarsčiai, net ir sovietų bombos vokiečiams pravertė, lėktuvui juk vienas velnias, kokios bombos po juo kabinamos. Nebūtų buvę tų aerodromų – nebūtų vokiečių lakūnams tokios laisvės mūsų danguje, ypač per pačią marmalynę.

Mes visi juokėmės iš draugo Stalino ir jo generolų kvailumo. Iš mūsų iki šiol visas pasaulis kvatoja. O juoktis nereikia. Ne Hitleriui ir jo asams tie aerodromai buvo rengiami, o turint tikslą netikėtai smogti Hitleriui. Ir nieko čia gėdingo. Taigi juk Hitleris!

Nereikia būti dideliu išminčiumi, kad susigaudytum: Stalinas rengėsi pulti. O tai išsiaiškinus, kad ir kokį šalies pasirengimo karui aspektą paimtum, plika akimi bus matyti šios paprastutės prielaidos įrodymai. Štai taikos metu buvo parengti partizanų būriai – jie buvo išvaikyti prieš pat karą. Kodėl? Todėl, kad buvo rengiamasi kariauti svetimoje teritorijoje. Buvo parengti neįtikėtini skaičiai parašiutininkų, kurie gynybiniame kare visai nereikalingi. Kodėl? Ir vėlgi dėl tos pačios priežasties.

Daugybės klausimų savo knygose nenagrinėjau – tema praktiškai neišsemiama. Tačiau paimkite bet kokį neaiškų klausimą, ir „Ledlaužis", tarsi auksinis raktelis, atvers jums atsakymą.

Man priekaištaujama: tikras mokslas ne taip kuriamas – surenkami faktai, jie nagrinėjami, paskui daromos išvados. Tu elgiesi atvirkščiai: iš pradžių padarei išvadą, o paskui ta išvada tarsi riešutus gliaudai bet kokius faktus. Tai nemoksliškas požiūris!

Tai išties nemoksliškas požiūris. Tai – žvalgybininko metodas: pagauti kažkokią menkutę keistenybę, kažkokį menkniekį. Štai šakelė prie takelio lūžusi. Ir kodėl taip nutiko? Reikia paaiškinti šį keistą faktą, o jau tada paaiškės ir visa kita. Beje, taip veikia ne tik žvalgyba. Knygų apie Šerloką Holmsą teko skaityti? Taigi! Tasai Holmsas irgi atkreipdavo dėmesį į kažkokias keistas šiukšleles, žolytes ir dėmeles, rasdavo logiką dalykuose, iš pirmo žvilgsnio visiškai nelogiškuose, ir tada visi kiti faktai tapdavo aiškūs.

Karinės žvalgybos analitikas dirba kaip tardytojas. Niekas jam įvykių logikos neatskleis. Jo darbas ir yra surasti tą logiką. Ir seifų žvalgui niekas neatlapos. Beje, ir istorikui – taip pat. Todėl istorikas ir žvalgas – gretutinės profesijos. Jų uždavinys – prasiskverbti į paslapčių saugyklą. O jeigu nepavyksta gauti leidimo prie tų popierių prisikasti, telieka tas seifuose ir saugyklose slepiamas paslaptis

nuspėti. Istorijos paslapčių perpratimas – tai praeities žvalgyba. Ir narsos istorikas turi turėti nė kiek ne mažiau. Jis rizikuoja gyvybe visai kaip žvalgas: juk gali ir galvą nusukti. Ar dar ką nors.

Sėdau rašyti „Ledlaužio" pačią pirmą naktį po pasitraukimo. Maniau, viskas tilps viename straipsnyje. Parašiau jį, tačiau susigaudžiau, jog tam, kad jis būtų suprastas, reikia parašyti dar du paaiškinamuosius straipsnius, o kad šiuos būtų galima suprasti – dar keturis. Straipsnių daugėjo, jie virto knygos skyriais, tačiau juk reikėjo iš kažko gyventi. Teko nenustojant dirbti gilinantis į pagrindinę temą, į pirmąjį planą iškelti kitą. Per kelis mėnesius parašiau „Išvaduotojo pasakojimus". Tam neprireikė sudarinėti kartotekos, iš naujo rinkti duomenų apie divizijas ir korpusus, apie generolus ir maršalus, dar sykį perskaityti paauglystės ir jaunystės dienų knygas.

„Išvaduotojo pasakojimai" – istorija apie tai, kaip buvau kursantu, kaip sėdėjau belangėje, kaip šveičiau generoliškas išvietes, kaip tapau karininku, kaip vadavau broliškąją šalį, panūdusią išsukti iš teisingo kelio.

Surasti literatūros agentą, leidėją, vertėją, tikrinti vertimą, redaguoti, – visam tam reikia laiko, kantrybės ir nervų. Knyga pasirodė tik 1981-aisiais. Leidėjas reikalavo, kad ji būtų išleista tikruoju mano vardu. Tokiu atveju knyga garantuotai taptų perkamiausiu leidiniu. Tam buvo visos sąlygos: neutralioje Šveicarijoje dingo sovietų diplomatas Vladimiras Rezunas su žmona ir dviem vaikais.

Diplomatas – tai ne privatus asmuo, o oficialus savo šalies atstovas. Bet kokio rango diplomato dingimas – sensacija. Šaltasis karas pačiame įkarštyje. Dvi galingosios valstybės gyvena konfrontacijos sąlygomis visame pasaulyje nuo Kubos ir Čilės iki Egipto ir Sirijos, nuo Indonezijos ir Vietnamo iki Čekoslovakijos ir Vokietijos. Bet kurią akimirką padėtis gali paaštrėti, ir jos baigtis bus nenuspėjama visai žmonijai. Taip jau būta ne kartą. O derybos dėl branduolinių užtaisų ir jų gabenimo priemonių, dėl povandeninių laivų

ir priešraketinės gynybos, dėl tankų ir patrankų vyksta Ženevoje, tarp SSRS nuolatinės atstovybės prie JTO skyriaus sienų.

Ir štai prapuolė ne šiaip diplomatas iš kokios nors ambasados, o diplomatas iš tos pačios SSRS nuolatinės atstovybės. Ir *Foreign Office*[6] pareiškia, kad bėgliui diplomatui suteiktas prieglobstis Didžiojoje Britanijoje. Radijas, televizija, spauda nekantrauja, jie pasirengę: štai vieta pirmuosiuose laikraščių puslapiuose, vieta žurnalų viršeliuose nuotraukoms įdėti, štai eterio laikas naujienų suvestinėse. Tačiau bėglys tyli. Spaudoje – labiausiai neįtikėtinos įvykio versijos. Visi ieško paaiškinimo, kodėl nėra viešų kalbų, kupinų kaltinimų ir demaskavimų. Išsakomos prielaidos, kad diplomatija Rezunui tebuvo kokios nors slaptos veiklos priedanga. Tai dar įdomiau. Spaudoje pasirodė net nedrąsi spėlionė: o ar tik jis ne iš GRU? Iš KGB perbėgėlių marios. O iš GRU žmogus pabėgo prieš 32 metus, 1946-aisiais. Be to, iš GRU buvo pulkininkas Penkovskis. Tačiau jis nepabėgo. Jeigu šis iš GRU, tai... Leidėjai kreipiasi į užsienio reikalų ministeriją – štai kontaktai, esame pasirengę nupirkti knygą, jei jis sumanytų ją parašyti. Mokame dabar, mokame dosniai, nesvarbu, kas bus toje knygoje, svarbiausia – greičiau ir kad ant viršelio būtų autoriaus pavardė: Vladimiras Rezunas!

Vis dėlto aš taip ir nepasirodžiau nei ekranuose, nei pirmuosiuose laikraščių puslapiuose. Niekada. Vladimiras Rezunas prapuolė visiems laikams. Apsisprendžiau prasibrauti literatūron ne ant pigios sensacijos bangos, o, taip sakant, „bendra tvarka“, ir kelią į skaitytoją surasti ne vardu ant viršelio, o knygų turiniu. Todėl pradėjau nuo nulio: štai niekam nežinomo autoriaus knyga. Kaip paaiškėjo, prasibrauti nebuvo paprasta. Po daugybės bandymų galų gale susiradau leidėją ir šis nusprendė išleisti nežinomo autoriaus knygą apie Sovietų armiją. Kartą jis manęs paklausė: o tu kartais ne tas Rezunas esi? Ir sužinojęs, kad tikrai taip, netvėrė džiaugsmu: mes juk dabar pasirodysime su tikruoju vardu! Pateik-

[6] Didžiosios Britanijos užsienio reikalų ministerija.

sime pasauliui skaitomiausią knygą! Tačiau aš nenorėjau niekam suteikti nemalonumų, todėl tvirtai nusprendžiau – naudosiuosi tik pseudonimu. Bet jei jau taip, tai avansas bus apgailėtinas, tiražai – kaip išeis, jokių sėkmės garantijų.

Laikiausi savo: naudosiuosi pseudonimu. Tada kilo klausimas: kokiu? Leidėjas sako: reikia kažko rusiško, geriau kokių trijų skiemenų ir kad kažkaip su armija sietųsi, bet kad skaitytojas nežinotų, koks būtent tas ryšys. Kažkur kažkas girdėta, bet nesi įsitikinęs.

Sakau: Kalašnikovas! Jisai: ne, šitą mes pažįstame. O ir skiemenų per daug. Reikėtų trumpiau. Aš jam: Suvorovas. O kas jis per vienas? – klausia. Buvo toksai – atsakau.

Taip ir nusprendėme. Aš gi maniau, kartą pajuokausiu, o paskui ką nors rimta sugalvosiu. Sovietų Sąjungos mano opusai vis vien nepasieks, o čia, Britanijoje, apie Suvorovą žino ne daugiau nei apie genialų karvedį vikontą de Tiureną, Prancūzijos maršalą.

Ir štai vienas išmintingas demaskuotojas man įgėlė: ar pasirašinėsi savo pavarde, ar pseudonimu, honoraras vis vien bus toks pat! Štai jis, įrodymas: tu ne pats knygeles rašinėji!

Gerasis žmogau, pseudonimą aš rinkausi tik pirmajai savo knygai – tai, kurioje apie Kijevo kariškių belangę. Valera Simonovas, geras mano bičiulis iš Kijevo aukštosios bendrosios paskirties kariuomenės vadų mokyklos laikų, vėliau – armijos žvalgybos viršininkas, štai ką parašė: *„Asmeniškai aš, skaitydamas knygą „Išvaduotojas", buvau sukrėstas, kaip tiksliai autorius pavaizdavo Kijevo įgulos areštinę. Neslėpsiu, man pačiam teko ten atsėdėti bendrai sudėjus penkiasdešimt su viršum parų.*" („Moskovskaja pravda", 1994 m. liepos 31 d.)

Tačiau jei tikėsi ne mano bičiuliu, kur kas daugiau už mane ten atsėdėjusiu, bet demaskuotoju, tai išeitų, kad rusui (su ukrainietiškomis šaknimis), ten buvusiam ir visa tai perėjusiam, nepakaktų sugebėjimų savo įspūdžiams iškloti, ir tik išmintingieji britai, kurių ten nebuvo, kurie generolams išviečių nekuopė, sugebėjo visa tai už mane aprašyti. Ne kitaip, pasakojimo tikslumas buvo pasiektas

ne mano pastangomis, o į tas išvietes įsiskverbusios visame kame esančios britų žvalgybos.

O vardas ant viršelio, pilieti demaskuotojau, nemenkos svarbos dalykas. Parašyk savo vardu – honorarai vienokie, pasinaudosi pseudonimu – visiškai kitokie. To nesuprasti gali tik tasai, kas niekad neturėjo reikalų su leidybos pasauliu. Tai štai: autoriaus vardas (tikras ar išgalvotas) dažnai būna svarbesnis už turinį.

Mano atveju padėtis atrodė paprastai.

Pasaulyje gyvavo didi ypatingoji valstybė, pasivadinusi Sovietų Sąjunga. Šios galingosios valstybės vadai visus mokė, kaip reikia gyventi, tankais primesdami savo tvarką, tačiau savo pačių šalyje negalėjo aprūpinti gyventojų drabužiais ir avalyne.

Galingoji valstybė nemokamai užvertė pasaulį tankais „T-54“, Vladimirovo kulkosvaidžiais ir Kalašnikovo automatais, raketomis „S-75“ ir granatsvaidžiais „RPG-7“, tačiau negalėjo savęs išmaitinti.

Galingoji valstybė padėjo visiems, nuo Angolos ir Etiopijos iki Mozambiko ir Libijos. Tačiau ši didžioji valstybė nesugebėjo savų karininkų aprūpinti gyvenamuoju plotu.

Ši didi valstybė pirmoji nutiesė kelią į kosmosą, tačiau niekaip negalėjo įrengti savo mokyklose šiltų tualetų, o gimdymų namų aprūpinti karštu vandeniu.

Komunizmo pergalės Kuboje labui galingoji valstybė vos vos neįvėlė pasaulio į branduolinę katastrofą.

Galingoji valstybė savo maitintojus laikė kolūkiuose, neišduodama jiems vidaus pasų, kad šie neišsilakstytų, ir atkakliai kovojo už Azijos ir Afrikos engiamų tautų laisvę.

Galingoji valstybė nemokėjo savo valstiečiams pinigų, o jeigu vėliau ir pradėjo mokėti, tai už tuos pinigus nebuvo įmanoma ko nors nusipirkti. Ir ta pati galingoji valstybė kasmet į Ameriką išveždavo šimtus tonų aukso mainais į grūdus: tegu amerikiečių ūkininkas būna turtingas ir laimingas, tegu nusiperka sau namą, automobilį ir traktorių.

Galingoji valstybė kariavo mirtiną karą prieš kapitalizmą, savo vado lūpomis pareiškusi visam pasauliui: mes jus palaidosime! Bet jei galingoji valstybė palaidos prakeiktus kapitalistus, tai kas gi ją maitins?

Tai štai: iš šios galingosios valstybės Generalinio štabo pabėgo karininkas. Ir parašė knygą apie Sovietų armiją. Įsivaizduokite, kad leidėjas paskelbia: štai tikrasis jo vardas, štai nuotrauka, štai biografija. Tokiu atveju susidomėjimas garantuotas. Knygos sėkmė tais metais, esant tokiai padėčiai, priklausė tik nuo pavardės ant viršelio.

O štai kita situacija. Pasirodo ta pati knyga apie Sovietų armiją. Tačiau apie autorių žinoma tik tiek, kad prisistato jis kaip Aleksandras Sergejevičius Makedonskis[7]. Ir skaitytojas, ir kritikai į tokią knygą, suprantama, žiūrės nepatikliai. Ir užtikrinti sėkmės tokiu atveju niekaip negali. Todėl ir avansas skystokas.

Aš norėjau, kad knyga būtų įvertinta ne pagal vardą ant viršelio, o pagal turinį.

Ir ji buvo įvertinta. Ir ji tapo skaitomiausiu leidiniu.

Paskui padėtis pasisuko priešinga linkme.

Dabar skaitytojas nori naujų knygų, ant kurių viršelio būtų šis keistas vardas. Pasiūlyk leidėjui rašyti prisidengus kitu slapyvardžiu ar net tikrąja pavarde, o jis jau nebesutinka.

Kol „Išvaduotojas" buvo verčiamas, rengiamas išleisti, – o tai ilgas ir nykus reikalas, – aš sukūriau antrąją knygą. Sugalvojau naują pseudonimą, tačiau leidėjas atrėžė: per vėlu jau, brolyti, tu jau išgarsėjai Suvorovo slapyvardžiu.

Antrąją knygą pavadinau „Sovietinė armija: problemos ir sprendimai". Leidėjas pavadinimą atmetė. Knyga pasirodė su pavadinimu „Inside the Soviet Army" („Sovietų armijoje"). Ši knyga buvo apie pačius paprasčiausius dalykus: kuo aulinis batas pranašesnis už paprastus batus, apie tai, kodėl sovietų batalionams ne

[7] Rusų kalboje Aleksandras Makedonietis – *vert. past.*

visuomet vadovauja papulkininkiai, pasitaiko ir majorų ar netgi kapitonų. Aiškinau pačius paprasčiausius dalykus.

Iš mūsų tuomet buvo juokiamasi. Rusai turi 76 mm kalibrą. Tokio kalibro jie turėjo ir zenitinių, ir laivų, ir tankų, ir pulkų, ir divizijų patrankų. O jie, kvailiukai, tokiam granatsvaidžiui „SPG-9" kažkodėl sumanė naują kalibrą – 73 mm. Jie turi 122 mm kalibrą – tai ir haubica, ir tanko patranka, ir savaeigė haubica „IS-2" pagrindu, ir korpusinė patranka. Jie kažkodėl kuria savaeigę haubicą tokio paties 122 mm kalibro, o tankams sumąstė naują kalibrą – 125 mm! Kur standartizavimas? Kur logika? Kvailystė, ir tiek. Ir kvatonė abiejose Atlanto pusėse aidėte aidėjo.

Aš knygoje šiuo ir kitais pavyzdžiais paaiškinau: ne, ponuliai, viskas čia teisinga, viskas logiška. Tai čia jūsų motinos netikę vaikai. Reikia susiprotėti: Vakarų Vokietijoje minosvaidis 120 mm ir tanko patranka 120 mm. Tačiau juk tanko patrankos sviediniai minosvaidžiui netinka. Tai kam jums toks standartizavimas? Tik maišaties daugiau. Mūšyje griaudint kanonadoms reikia užsakyti tokio ir tokio kalibro šaudmenis, o paskui dar šaukti į telefono ragelį, kas būtent turima galvoje.

Šią knygą rašiau kariškiams, įrodinėdamas vienintelę idėją: nereikia laikyti mūsų kvailiais, mes ne kvailesni už jus, ponai. Kažkodėl šią knygą ėmė pirkti ne tik kariškiai, bet ir studentai, pensininkai, moksleiviai, namų šeimininkės. Knyga tapo ne šiaip populiariu leidiniu, o „mėnesio knyga" Jungtinėse Amerikos Valstijose. Tai leido man iškart atsikratyti visų skolų ir nusipirkti namą su židiniu iš marmuro. Dabar jau buvo galima visą gyvenimą visiškai nieko neveikti arba veikti tik tai, kas patinka. O man patinka knygas rašyti. Pasirodė „Akvariumas", „Kontrolė", kitos knygos.

1985-aisiais pabaigiau „Ledlaužį". Leidyklų čia daug, tačiau išleisti knygos nepavyko. Keletą fragmentų iš knygos paskelbiau laikraštyje „Ruskaja mysl", žurnale „Kontinent" ir Karališkojo konsultacinio instituto gynybos klausimais (*Royal United Services Institute for Defence and Security Studies*) žurnale. Atkakliai ieškojau

leidėjo. Tuo tarpu toliau rašiau knygą. Kūriau naujus skyrius, perrašinėjau senus. Knyga 1989 m. pasirodė vokiečių kalba, 1990-aisiais išleista angliškai. Rusų kalba užsienyje „Ledlaužis" taip niekada ir nepasirodė. Buvo tokių, kurie ėmėsi leisti, o paskui siūlydavo pakeisti stilių. Mat šis kažkoks nemokšiškas.

Aš jiems: o man nereikia mokšiško. Kam mes rašome knygas? Teisingai – žmonėms. Tad ir rašykime ta kalba, kuri mūsų žmonėms suprantama, artima. Rašyti mokšiškai proto nereikia. Rašyti mokšiškai geba bet kuris akademikas. Tačiau jūs pabandykite parašyti taip, kad ir moksleiviams, ir namų šeimininkėms, ir kareiviams, ir karininkams, ir medkirčiams, ir muzikantams būtų įdomu.

Visiškai sąmoningai nesiėmiau įrodinėti savo teorijos akademinėje terpėje, nesivėliau į ginčus su mūsų aukštakakčiais išminčiais. Rašiau taip, kad mano mintis pasiektų plačiąsias liaudies mases, o jau jos tegu aukštakakčiams klausimus uždavinėja ir reikalauja atsakymų.

Tuo tarpu Sovietų Sąjungoje įsisiautėjo vadinamoji „glasnostj" (viešumas – *vert. past.*), kuria prisidengiant archyvuose buvo tonomis naikinami dokumentai. Žurnalas „Neva" išspausdino „Akvariumą" ir manęs paprašė: duokš dar ką nors! Aš jiems: taigi juk neišspausdinsite. O jie: duokš, pas mus žodžio laisvė. Daviau jiems „Ledlaužį", ir stojo tyla. Skambinu po mėnesio: na kaip? Atsako, viskas kuo puikiausiai, tik štai niekaip neatsiranda progos, su kuria tiktų susieti publikaciją. Slenka mėnesiai, priartėja proga: Didžiojo Tėvynės karo penkiasdešimtmetis! Skambinu: na tai kaip? Supranti, atsako, negalime gi mes tokia proga įžeisti veteranų.

Paskui viskas vėl apmirė. Priežastis vis ta pati: nėra progos, su kuria būtų galima susieti. O jeigu tiesiog šiaip išspausdinsim, tai kas tai skaitys? Taip niekas ir nesiryžo, net ir po to, kai subyrėjo Sovietų Sąjunga.

Išleisti „Ledlaužį" ėmėsi Sergejus Leonidovičius Dubovas. Dvejojo: koks turėtų būti tiražas? Jis buvo iš atsargiųjų, rizikuoti

nemėgo, todėl iš pradžių padarė kuklų ėjimą – iš viso 320 tūkstančių. Paskui susizgribo, kad maža, ir kol buvo spausdinamas bandomasis tiražas, pridėjo pirmąjį milijoną.

O aš dar kitų knygų turiu pilną krepšį. Kol nepradėjau rašyti „Ledlaužio“, maniau, pakaks vieno didelio straipsnio. Po daugelio metų išaiškėjo, kad ir vienos knygos neužteks. Norėdamas paaiškinti kai kuriuos „Ledlaužio“ momentus, turėjau parašyti „Dieną M“ ir „Paskutiniąją respubliką“, o „Paskutinioji respublika“ savo ruožtu peraugo į tris knygas.

Teko plėtoti ir gretutines temas, kurios išryškėdavo labiau į ką nors gilinantis. Man buvo tvirtinama: bet juk negalėjo rusai tokių dalykų regzti, jie juk karui nebuvo pasirengę. Į tai nusprendžiau atsakyti stipriu straipsniu: o jūs į Hitlerį pažiūrėkit! Į jo kariauną, į parengtį karui. Straipsnis, kai tik sėdau jo rašyti, kaipmat išaugo į knygą „Savižudybė“: bukumo ir Hitlerio valstybėje ir armijoje buvo nė kiek ne mažiau nei pas mus. Parašęs knygą, susivokiau, kad prie temos prisiliečiau labai paviršutiniškai. Ateis laikas – prie jos grįšiu.

Kritikai nerimsta: negalėjo Stalinas rengti puolimo, jis juk pats savo armijai galvą nušniojo. Į tai nusprendžiau atsakyti galingu straipsniu, kuris išsiliejo į knygą „Apsivalymas“: pasigėrėkite Tuchačevskiu ir kitais į jį panašiais „genijais“. Ir ši tema pasirodė besanti bedugnė. Aš ją tik šiek tiek atidengiau. Galimas daiktas, dar prie jos sugrįšiu. Viskam trūksta laiko, kita problema užtemdė horizontą: jau toks genialus buvo mūsų karvedys Žukovo pavarde, jau toks talentingas... Teko ir apie tai išdėstyti straipsnyje, o šiam prireikė dviejų paaiškinamųjų straipsnių, kuriems prireikė... Galų gale dabar apie Žukovą esu parašęs dvi knygas – „Pergalės šešėlis“ ir „Atsiimu savo žodžius“. Bet jau jį aš vienąsyk išties prigriebsiu.

Štai jau ketvirtį amžiaus „Ledlaužis“ paneiginėjamas, atrodytų, triuškinančiu argumentu: vienas žmogus viso to parašyti negalėjo, čia dirbo ekspertų grupė iš britų žvalgybos.

Senas fokusas. Šiam fokusui šimtai metų. Kai vyrukams iš Šventosios inkvizicijos – tiems patiems, kurių šaltos širdys ir karštos galvos, – pritrūkdavo argumentų, jie pareikšdavo: taigi ne tu čia rašei, tavo ranką vedžiojo velnias! Štai ir viskas. Ir bandyk įrodyti, kad viskas ne taip. Šis ėjimas tuo geras, kad leidžia iškart išvengti klausimo esmės nagrinėjimo: čia velnio kūrinys, apie ką dar ginčytis?

Argumento apie britų žvalgybą panaudojimas – bailumo apraiška ir bandymas išsisukti nuo iš tiesų reikšmingų klausimų nagrinėjimo. Greita bus jau trisdešimt metų, kai aš reikalauju: surinkite prieš mane ekspertų grupę, susikibsime prie televizijos kamerų, o žmonės tegu sprendžia.

Tačiau nei gynybos ministras, nei Generalinio štabo viršininkas, nei Mokslų akademijos prezidentas, nei patys vyriausieji vadai kol kas neatsiliepė į šį kreipimąsi. Ir niekad neatsilieps. Todėl, kad jų požiūris nelogiškas ir visiškai amoralus. Jie gina du vienas kitą paneigiančius postulatus.

Pirmasis: Raudonoji armija išgelbėjo Europą nuo nacizmo.

Antrasis: Sovietų Sąjunga buvo ištikima Hitlerio sąjungininkė, niekada nebūtų Vokietijos užpuolusi, nesirengė ir neketino nieko vaduoti.

Kas gi čia darosi? Kodėl vadai ir jų ideologiniai padėjėjai apsiputoję įrodinėja tai, kas neįrodoma? Ogi todėl, kad reikia išvogti buvusios galios ir šalies turtų likučius, bet vogti iš protingų žmonių ne taip paprasta. Todėl juos reikia apkvailinti. Ir štai rezultatas: dešimtys milijonų vienu balsu kartoja: Sovietų Sąjunga išvadavo Europą nuo rudojo maro, bet vaduoti nenorėjo, o ir niekaip negalėjo, nes buvo visiškai nepasirengusi karui.

Draugystė ir bendradarbiavimas su Hitleriu, dalyvavimas jo nusikaltimuose, tiekimas strateginių žaliavų, be kurių kariavimas ir Europos užgrobimas buvo neįmanomi, – tai mūsų tautos gėda. Aš sugrioviau savo likimą, sužalojau giminių, draugų, artimųjų likimus tam, kad įrodyčiau šaliai ir pasauliui: sąjunga su Hitleriu

tebuvo taktinis ėjimas, dėmesį atitraukiantis manevras. O strateginis Stalino sumanymas – Vokietijos sutriuškinimas ir Europos išvadavimas nuo rudojo maro. Draugauti su Hitleriu – gėda ir neregėta niekšybė. Užpulti Hitlerį – šventas reikalas. Tai pareikšdamas aš ginu savo šalies, tautos ir armijos garbę. Apie tai visos mano knygos.

Už kažką parašyti knygą lengva. Bet parašyti gerą knygą už kažką kitą neįmanoma.

Nuo jaunų dienų, kai dar rašiau istoriją apie mechaninį katiną, bandžiau perprasti mįslę: o kas tai yra – gera knyga? Kokius reikalavimus ji turėtų atitikti?

Ilgai galvojau, išvedžiojau, mąsčiau ir štai kokią išvadą padariau.

Leiskite pasidalyti: mano akimis, gera knyga turi atitikti tik vieną reikalavimą – ji turi būti įdomi.

Girdžiu prieštaravimus: kaipgi čia taip? Ji dar turi būti išmintinga, turininga, pažintinė, kviečianti, mobilizuojanti, įkvepianti, dvasinga. Ir dar aibę įvairių reikalavimų išklos.

Paprieštarausim prieštaravimams: jeigu knyga įdomi, argi tuo viskas nepasakyta? Negi tai neapima iškart visų charakteristikų? Nejau prie to reikia ką nors pridurti?

Nagi imkime ir pasvarstykime. Jeigu knyga įdomi, argi gali ji dar būti ir kvaila? Jeigu įdomi, tai ar gali būti beprasmė? Neturininga? Tuščia? Bedvasė?

Įdomi knyga – visada ir protinga, ir išmaninga, ir turinti pažintinės vertės, ir dvasinga.

Tačiau kaip ją tokią sukurti? Kalbama, kad reikia į savo kūrinį įdėti dalelę sielos.

Ne, gerbiamieji! Neklaidinkite savęs! Dalelės nepakaks!

Netaupykit! Nešykštaukite! Nebūkit godūs! Nebūkite gobšuoliai!

Sudėkite ją visą! Nepasilikit nieko!

O kaipgi paskui? Jei visą sielą įdėsi, kas pačiam beliks?

Nusiraminkite, skeptikai, cinikai ir pesimistai. Ji juk nemirtinga. Įdėkite sielą į savo kūrinį, nieko neprarasite. Priešingai, jūsų siela tuomet taps didesnė, platesnė, gilesnė ir švaresnė.

Įdomu, kas yra paprasčiau: sukurti įdomią knygą ar susukti įdomų filmą?

Čia negali būti dviejų nuomonių. Norint susukti įdomų filmą, reikia įdėti sielą ir pinigų. O knygai pakanka vien tik sielos. Sutikime: rašalo buteliukas, žąsies uodegos plunksna ir papirusas – ne tokios didelės išlaidos. Apibendrinus – investuojama tiktai siela.

Ir tai viskas?

Ir tai viskas.

Bet ir čia ne taip viskas paprasta. Ne kiekvienas geba apnuoginti ir atskleisti savo sielą. Net ne kiekvienas ją turi. Kai kurie galbūt ir norėtų ją atskleisti, bet negali, nes tiesiog jos neturi. Kaip tik todėl gerą knygą aptinkame anaiptol ne kasdien. Būtent todėl neįmanoma parašyti geros knygos už kitą. Savo sielos neįsprausi į svetimus viršelius.

Ir kai oponentams išsenka argumentai, jie pradeda kurpti apie mane purvinas ir niekšiškas melagingas istorijas. Anksčiau tai mane liūdino. Tačiau likimas man atsiuntė gyvenimo draugę – žvitrią mergaitę iš kontrolės grupės. Čia jos kartais paklausia: jūsų toks gražus akcentas, tikriausiai esate švedė? Taip, – atsako, – švedė nuo Poltavos. Ši išmintinga moteris, su kuria mes neseniai atšventėme rubinines vestuves, kartą mane nuramino: tegu sau kalba! Tegu garsiau kalba! Tegu šaukia, žviegia ir veblena! Juk tai įrodymas, kad jie neturi kuo prieštarauti. Tai – pripažinimas.

Viktoras Suvorovas, jis ir – Vladimiras Rezunas
2011 m. rugpjūčio 21 d.

Viktoro Suvorovo knygos:

Pergalės šešėlis. Pirma knyga, iš rusų kalbos vertė Vaclovas Mikailionis, 2005

Pergalės šešėlis. Antra knyga. Atsiimu savo žodžius, iš rusų kalbos vertė Daina Kasnikovskienė, 2006

Paskutinė respublika. Kodėl Sovietų Sąjunga pralaimėjo Antrąjį pasaulinį karą? Iš rusų kalbos vertė Kazimiera Kalniuvienė, Antanas Kubilius, 2007

Paskutinė respublika. Antra knyga, iš rusų kalbos vertė Daina Kasnikovskienė, Vaclovas Mikailionis, 2008

Paskutinė respublika. Trečia knyga. Sutriuškinimas, iš rusų kalbos vertė Vaclovas Mikailionis, Laimutė Vasiliauskaitė, 2010

Ledlaužis. Kas pradėjo Antrąjį pasaulinį karą? Iš rusų kalbos vertė Kazimiera Kalniuvienė, Antanas Kubilius, Rima Mekaitė, Danutė Mėlynienė, 2008

Išvaduotojas, iš rusų kalbos vertė Daina Kasnikovskienė, 2009

Diena M, iš rusų kalbos vertė Kazimiera Kalniuvienė, Antanas Kubilius, 2009

Specnazas, iš rusų kalbos vertė Daina Kasnikovskienė, 2010

Akvariumas, iš rusų kalbos vertė Daina Kasnikovskienė, 2011

Pasirinkimas / Kontrolė, iš rusų kalbos vertė Vytautas Visockas, 2011

Gyvatėdis, iš rusų kalbos vertė Mikas Trečiokas, 2011

Суворов, Виктор Андреевич
Suvorovas, Viktoras Andrejevičius
Su-113 Kuzkina mat: Didžiojo dešimtmečio kronika / Viktoras Suvorovas; iš rusų kalbos vertė Daina Kasnikovskienė. – Vilnius: Mintis, 2013. – 328 p.
ISBN 978-5-417-01053-8

Naujoji garsaus istoriko, rašytojo ir karo analitiko Viktoro Suvorovo knyga parašyta tęsiant geriausias populiariųjų knygų „Ledlaužis“ ir „Akvariumas“ tradicijas – tai milžiniška istorinė XX a. šeštojo dešimtmečio pabaigos–septintojo dešimtmečio pradžios įvykių rekonstrukcija, kai SSRS ir JAV priešprieša atvedė žmoniją prie Trečiojo pasaulinio karo slenksčio, per plauką nuo globalinės branduolinės katastrofos pražūties.

Dėliodamas žinomus ir mažai žinomus tų laikų faktus ir įvykius į vientisą mozaiką, autorius pasakoja apie tikrąsias Berlyno ir Karibų krizių priežastis, nutylimas oficialiosios propagandos, politikų ir istorikų tiek Rusijoje, tiek ir užsienyje. Šie įvykiai tapo XX a. antrosios pusės kulminacija ir nulėmė istorinį Sovietų Sąjungos bei komunistinės ideologijos likimą.

„Kuzkina mat: Didžiojo dešimtmečio kronika“ – nauja sensacinga mūsų istorijos versija, griaunanti įprastinius įvaizdžius ir mitus apie XX a. vidurio svarbiausių įvykių varomąsias jėgas ir priežastis. Tai knyga apie politines intrigas ir kovą dėl valdžios SSRS vadovybės viduje, apie dviejų didžiųjų valstybių ir jų specialiųjų tarnybų priešpriešą, apie slaptas žvalgybines operacijas ir apie žmones, stūmusius žmoniją į pražūtį ir ją gelbėjusius.

UDK 947+957]+327(47+57)(091)+342.5(47+57)

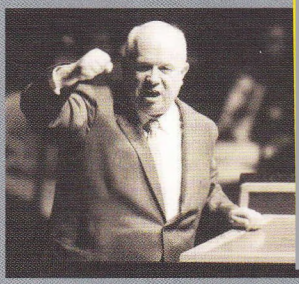

Chruščiovas iš Jungtinių Tautų tribūnos kumščiu grasina baigiamosios kalbos metu 1961 m. spalio 13 d., pasmerkdamas JAV dėl žvalgybinių skrydžių virš SSSR teritorijos ir reikalaudamas viešo Amerikos vyriausybės atsiprašymo JT Generalinėje asamblėjoje.

Gaminys 602 („Kuzkina mat" arba „Caras-bomba") – termobranduolinė aviacinė bomba, pagaminta SSSR 1954–1961 m. Tai pati galingiausia atominė bomba žmonijos istorijoje.

Dėl dviejų supervalstybių konfrontacijos XX a. 6 dešimtmečio pabaigoje – pirmoje 7 dešimtmečio pusėje žmonija atsidūrė ant Trečiojo pasaulinio karo slenksčio, per plauką nuo pražūties visuotinėje branduolinėje katastrofoje.

Dėliodamas žinomus ir mažiau žinomus tų metų faktus ir įvykius į vieningą mozaiką, autorius pasakoja apie tikrąsias Berlyno ir Karibų krizių priežastis, kurias ir Rusijos, ir užsienio oficialioji propaganda, politikai ir istorikai linkę nutylėti. Šie įvykiai tapo XX a. antrosios pusės kulminacija, nulėmusia Sovietų Sąjungos bei komunistinės ideologijos istorinį likimą.

Tai knyga apie politines intrigas ir kovą dėl valdžios, apie dviejų supervalstybių ir jų specialiųjų tarnybų konfrontaciją, slaptas žvalgybos operacijas. Apie žmones, stūmusius žmoniją į pražūtį, ir apie tuos, kurie ją gelbėjo.

Tai nauja sensacinga mūsų politinės ir karinės istorijos versija, griaunanti įprastinį supratimą ir mitus apie XX a. svarbiausių įvykių priežastis ir varomąsias jėgas.

ISBN 978-5-417-01053-8

KNYGOS INTERNETU
www.mintis.eu